STATENS KRIGSBEREDSKAPSKOMMISSION

BETÄNKANDE

DEL II

FINANS- OCH KREDITVÄSENDET VID KRIG SAMT ALLMÄN KRIGSEKONOMISK LAGSTIFTNING

STOCKHOLM 1918
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
161727

INNEHÅLL

Sid

Skrivelse till Konungen 3

Avd. I. Finansväsen.

Betänkande.

Kungl. Maj:ts beslutanderätt i fråga om statsutgifter 12. — Kreditiven 13. — Utgifter vid krigsutbrott under riksdagssession 16. — Kreditivens placering 16. — Behovet av betalningsmedel till utlandet 19. — Kreditiven och lagringsfrågan 20. — Behovet av betalningsmedel inom landet 25. — Riksbankens sedelutgivning 25. — Sedel- och skiljemyntreserv 27. — Övrig riksbankslagstiftning 30. — Krigsfinansieringen 32. — Organisation 33. — Sammanfattning 42.

Författningsförslag.

1) Förslag till ändrad lydelse av §§ 63 och 66 regeringsformen 43
2) Förslag till lag om ändrad lydelse av 5, 6 och 10 §§ i lagen den 12 maj 1897 för Sveriges riksbank 44
3) Förslag till tilläggsartikel till den mellan Sverige, Norge och Danmark gällande myntkonventionen 46
4) Förslag till lag om ändrad lydelse av §§ 7, 9 och 12 i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873 48
5) Förslag till kungörelse med vissa bestämmelser angående skiljemynt av järn 50
6) Förslag till ändrad lydelse av viss paragraf i reglementet för riksgäldskontoret 51

Bilagor.

Bil. I A. Motion vid 1867 års riksdag om Kungl. Maj:ts medverkan vid statens upplåning 52

Bil. I B. Förslag år 1915 angående en särskild korporation för statens upplåning 53

Avd. II. Moratorium, kreditväsen och tvångsförvaltning av fast egendom.

Betänkande.

Moratorium 57. — Generalmoratorium 59. — Specialmoratorium 59. — Tvångsförvaltning av fast egendom 60. — Exekutivmoratorium 61. — Utlandsmoratorium 61. — *Krigskredit* 62. — Panikbehov av kredit 62. — Äkta kreditbehov 64. — Kreditgivningens former 66. — Riksbankens ställning 66. — Bankråd 67. — Värdepappersbelåning 68. — Industriens och grosshandelns kreditbehov 68. — Fastighetskredit 69. — Kredit för mindre näringsidkare 74. — Pantbelåning 74. — Välgörenhetskredit 76. — Statliga eller enskilda organ 76. — Centralisation och decentralisation 77. — Övriga grundsatser 78. — De olika krigskreditanstalterna 79. — Lånekassan av 1914 79. — Krigskreditbanken 79. — Krigskreditkassor för mindre näringsidkare 82.

Sammanfattning 84

Författningsförslag.

1) Förslag till Lag om krigskreditbank 86
2) Förslag till Lag om ändrad lydelse av 1, 2, 48 och 164 §§ i lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse 90
3) Förslag till Förordning om ändrad lydelse av 8 § i förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften 92
4) Bolagsordning för krigskreditbank 93
5) Reglemente för krigskreditbank 96
6) Förslag till Lag om ändrad lydelse av 14 § i lagen den 12 augusti 1910 om aktiebolag 98
7) Stiftelseurkund för krigskreditkassa 99
8) Bolagsordning för krigskreditkassa 101
9) Reglemente för krigskreditkassa 104
10) Förslag till Lag om ändring i vissa delar av utsökningslagen 106
11) Förslag till Lag om ändrad lydelse av 2 kap. 32 § och 3 kap. 20 § i lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom 115
12) Förslag till Lag om ändrad lydelse av 38 § i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom 116

Sid.

13) Förslag till Lag om ändrad lydelse av 17 § i förordningen den 15 oktober 1880 innefattande särskilda föreskrifter angående lagfart, inteckning och utmätning av järnväg, så ock i fråga om förvaltning av järnväg under konkurs 117
14) Förslag till Lag om ändrad lydelse av 18 § i lagen den 14 juni 1907 om inteckning i tomträtt och vattenfallsrätt 118
15) Förslag till Lag om ändrad lydelse av 1 och 4 §§ i lagen den 18 september 1914 ang. förordnande om anstånd med betalning av gäld (moratorium) . . 119
16) Förslag till Förordning ang. förbud mot exekutiv försäljning av fast egendom och mot försäljning av pantsatt inteckning 120
17) Förslag till Förordning angående anstånd med betalning av gäld till utländsk borgenär 121
18) Utkast till Lag angående rätt för domstol att meddela anstånd med betalning av gäld 123
19) Utkast till Lag om ändrad lydelse av 1, 5 och 7 §§ i lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden 128
20) Förslag till Cirkulär till Konungens samtliga befallningshavande i riket angående skärpt tillsyn å pantlånerörelse under det nu pågående kriget . . 130

Specialmotiv

Förslaget till lag om ändring i vissa delar av utsökningslagen 131
Förslagen till följdförfattningar till ändring i utsökningslagen 152
Förslaget till lag om ändrad lydelse av 1 och 4 §§ i lagen den 18 september 1914 angående förordnande om anstånd med betalning av gäld (moratorium) och Förslaget till förordning angående förbud mot exekutiv försäljning av fast egendom och mot försäljning av pantsatt inteckning samt Förslaget till förordning angående anstånd med betalning av gäld till utländsk borgenär 153
Utkastet till lag angående rätt för domstol att meddela anstånd med betalning av gäld 155
Utkastet till lag om ändrad lydelse av 1, 5 och 7 §§ i lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden . 162

Bilagor.

Bil. II A. Några grunddrag av krigets moratorielagstiftning och Sveriges lärdomar härav. Av professor Albert Köersner 168
Bil. II B. Kortfattad översikt av reglerna angående tvångsförvaltning såsom form av fastighetsexekution i vissa främmande länder. Av revisionssekreteraren Nils Edling 186

Avd. III. Övrig krigsekonomisk lagstiftning.

Betänkande.

I. Särskild lagstiftning angående krigsdeltagare 203
Rättegång, däri krigsdeltagare är part m. m. sid. 203. Krigstestamenten sid. 206.
II. Åtgärder med avseende å handel med fientlig stats medborgare vid krig m. m. 213

Författningsförslag.

Förslag till Lag om rättegång, däri krigsdeltagare är part m. m. 216
Förslag till Lag om krigstestamenten 222
Förslag till Lag angående förordnande om förbud mot förmögenhetsrättsliga avtal med fientlig stats medborgare m. m. 224
Förslag till Förordning angående förbud mot handel med (fientlig stat) 227

Specialmotiv.

Förslaget till Lag om rättegång, däri krigsdeltagare är part m. m. 229
Förslaget till Lag om krigstestamenten 239
Förslaget till Lag angående förordnande om förbud mot förmögenhetsrättsliga avtal med fientlig stats medborgare m. m. samt förslaget till Förordning angående förbud mot handel med (fientlig stat) 240

Bilagor.

Bil. III A. Administration vid krig av rörelse, som i riket drives av fientlig stats undersåte m. m. av revisionssekreteraren Nils Edling . 243
Bil. III B. Lagstiftning mot fientliga undersåtar av docenten Nils Rabenius 246

TILL KONUNGEN.

Statens krigsberedskapskommission får härmed i underdånighet till Eders Kungl. Maj:t överlämna den del av sitt betänkande, som behandlar finans- och kreditväsendet vid krig samt allmän krigsekonomisk lagstiftning.

Avdelning I av föreliggande del rör finansväsendet vid krig. Vid behandlingen av denna fråga har kommissionen varit i tillfälle att samråda med olika sakkunnige utom kommissionen, bland vilka må nämnas ordföranden hos fullmäktige i riksbanken, generaldirektören J. G. A. af Jochnick, ordföranden hos fullmäktige i riksgäldskontoret, vice häradshövdingen C. E. Kinander, fullmäktigen i riksgäldskontoret greve J. G. Lagerbjelke, fullmäktigen i riksbanken V. L. Moll och universitetskanslern C. J. G. Swartz. Professorn vid Stockholms högskola K. G. Cassel har likaledes deltagit i vissa överläggningar inom kommissionen. Beträffande den särskilda frågan om möjligheten att tillgodose behovet av skiljemynt vid krig och de i detta ämne framlagda förslagen hava överläggningar ägt rum med chefen för mynt- och justeringsverket myntdirektören K. A. Wallroth samt förste ingenjören därstädes C. G. Th. Norelius.

Till denna avdelning höra följande av kommissionen utarbetade författningsförslag:

1:o. Förslag till ändrad lydelse av §§ 63 och 66 regeringsformen;

2:o. Förslag till lag om ändrad lydelse av 5, 6 och 10 §§ i lagen den 12 maj 1897 för Sveriges riksbank;

3:o. Förslag till tilläggsartikel till den mellan Sverige, Norge och Danmark gällande myntkonventionen;

4:o. Förslag till lag om ändrad lydelse av §§ 7, 9 och 12 i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873;

5:o. Förslag till kungörelse med vissa bestämmelser angående skiljemynt av järn; samt

6:o. Förslag till ändrad lydelse av viss paragraf i reglementet för riksgäldskontoret.

I *avdelning II* av denna del framlägger kommissionen sitt betänkande rörande moratorium, kreditväsen och tvångsförvaltning av fast egendom jämte tillhörande förslag och bilagor. Vid behandlingen av moratoriefrågan har kommissionen biträtts med råd och anvisningar särskilt av professorn vid handelshögskolan A. Kôersner. Beträffande de egentliga kreditfrågorna har den förberedande handläggningen varit anförtrodd åt en subkommitté, bestående av undertecknad

Heckscher och vice häradshövdingen Marc. Wallenberg, vilken senare fungerat som subkommitténs ordförande, samt vidare verkst. direktören i Svenska bankföreningen Ch. Dickson, bankdirektören L. A. Hedenlund och bankinspektören J. G. F. von Krusenstjerna, de tre sistnämnde på kommissionens framställning förordnade av chefen för finansdepartementet enligt nådigt bemyndigande. Vid behandlingen av frågan om fastighetskrediten har kommissionen haft tillfälle till överläggning även med andra sakkunnige, bland vilka äro att nämna direktörerna H. Granholm, J. H. Palme, J. Swartling och H. S. Tamm. Beträffande frågan om tvångsförvaltning av fast egendom och därmed sammanhängande ändringar i vissa delar av utsökningslagen hava sakkunnige utom kommissionen likaledes rådfrågats, nämligen justitierådet T. Almén och professorn Kôersner.

I anslutning till avdelning II framlägger kommissionen följande författningsförslag:

1:o. Förslag till lag om krigskreditbank;

2:o. Förslag till lag om ändrad lydelse av 1, 2, 48 och 164 §§ i lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse;

3:o. Förslag till förordning om ändrad lydelse av 8 § i förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften;

4:o. Bolagsordning för krigskreditbank;

5:o. Reglemente för krigskreditbank;

6:o. Förslag till lag om ändrad lydelse av 14 § i lagen den 12 augusti 1910 om aktiebolag;

7:o. Stiftelseurkund för krigskreditkassa;

8:o. Bolagsordning för krigskreditkassa;

9:o. Reglemente för krigskreditkassa;

10:o. Förslag till lag om ändring i vissa delar av utsökningslagen;

11:o. Förslag till lag om ändrad lydelse av 2 kap. 32 § och 3 kap. 20 § i lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom;

12:o. Förslag till lag om ändrad lydelse av 38 § i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom;

13:o. Förslag till lag om ändrad lydelse av 17 § i förordningen den 15 oktober 1880, innefattande särskilda föreskrifter angående

lagfart, inteckning och utmätning av järnväg, så ock i fråga om förvaltning av järnväg under konkurs;

14:o. Förslag till lag om ändrad lydelse av 18 § i lagen den 14 juni 1907 om inteckning i tomträtt och vattenfallsrätt;

15:o. Förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 4 §§ i lagen den 18 september 1914 angående förordnande om anstånd med betalning av gäld (moratorium);

16:o. Förslag till förordning angående förbud mot exekutiv försäljning av fast egendom och mot försäljning av pantsatt inteckning;

17:o. Förslag till förordning angående anstånd med betalning av gäld till utländsk borgenär;

18:o. Utkast till lag angående rätt för domstol att meddela anstånd med betalning av gäld;

19:o. Utkast till lag om ändrad lydelse av 1, 5 och 7 §§ i lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden; samt

20:o. Förslag till cirkulär till Konungens samtliga befallningshavande i riket angående skärpt tillsyn å pantlånerörelse under det nu pågående kriget.

Till avdelning II äro såsom bilagor fogade dels ett av professorn Kôersner vid Svenska bankföreningens sammanträde den 19 oktober 1917 hållet föredrag över ämnet »Några grunddrag av krigets moratorielagstiftning och Sveriges lärdomar härav», vilket föredrag kommissionen utverkat tillstånd att här återge, dels ock en av undertecknad Edling utarbetad kortfattad översikt av reglerna angående tvångsförvaltning såsom form av fastighetsexekution i vissa främmande länder. Slutligen är här att nämna, att såsom bilaga I till denna del av kommissionens betänkande särskilt publicerats en på kommissionens uppdrag av amanuensen Waldemar Ekvall utarbetad redogörelse för det inre kreditväsendets organisation i Tyskland och Holland under kriget.

I *avdelning III* inrymmas förslag till lagstiftning angående krigsdeltagare och lagstiftning mot fientliga undersåtar. Bland sakkunnige utom kommissionen, som i vissa hithörande frågor anlitats, äro

att nämna professorn vid Uppsala universitet Th. Engströmer och docenten därstädes N. G. V. Rabenius.

De ifrågavarande förslagen äro följande:

1:o. Förslag till lag om rättegång, däri krigsdeltagare är part m. m.;

2:o. Förslag till lag om krigstestamenten;

3:o. Förslag till lag angående förordnande om förbud mot förmögenhetsrättsliga avtal med fientlig stats medborgare m. m.; samt

4:o. Förslag till förordning angående förbud mot handel med (fientlig stat); [ev. angående förbud mot betalning till borgenär (i fientlig stat)].

Undertecknad Linnér har ej deltagit i behandlingen av frågan om krigstestamenten.

Till de ämnen inom detta område, som kommissionen haft för avsikt att bearbeta, hör även frågan om det industriella rättsskyddet från krigsberedskapssynpunkt. Då ifrågavarande arbete ej av kommissionen medhunnits, må emellertid här fästas uppmärksamheten på en av byrådirektören i Patent- och registreringsverket A. E. Hasselrot under titel: »Om försvars- och krigsåtgärder på det industriella rättsskyddets område» på egen bekostnad offentliggjord framställning i ämnet.

Såsom bilagor till avdelning III meddelas dels en av undertecknad Edling uppgjord promemoria rörande administration vid krig av rörelse, som här i riket drives av fientlig stats undersåte m. m., dels ock en av docenten Rabenius författad redogörelse för lagstiftningen mot fientliga undersåtar i vissa krigförande länder.

Stockholm den 23 augusti 1918.

Underdånigst

ELI F. HECKSCHER.

Erik Bernström.	Nils Edling.	Otto Järte.
S. N. Linnér.	G. Sederholm.	K. E. W. Söderhielm.

A. Lilienberg.

AVDELNING I

FINANSVÄSEN

BETÄNKANDE

I det följande innefattas i begreppet finansiell krigsberedskap först och främst alla de med krigsfinansieringen, alltså sättet för krigskostnadernas täckning under kriget sammanhörande frågorna men därjämte även landets centrala penningväsen under krig, vilket sålunda behandlas redan här och ej i andra huvudavdelningen i denna del av föreliggande betänkande, vilken rör det enskilda kreditväsendet. Någon uttömmande behandling skall dock ej ägnas dessa stora uppgifter. Att på förhand i detalj fastställa och avgränsa finansförvaltningens uppgifter under ett krig av längre varaktighet måste nämligen anses uteslutet; och det torde — lyckligt nog i betraktande härav — vara jämförelsevis få av dem, som inställa sig så omedelbart efter ett krigsutbrott, att mer avsevärda förberedelser äro behövliga i fred. Vissa hithörande uppgifter tillgodoses därjämte indirekt genom kommissionens förslag på övriga områden. Det återstår dock frågor av stor vikt, som alltså skola upptagas till behandling i föreliggande avdelning. De svårigheter, man i fråga om dem har att övervinna, kunna sägas vara dels konstitutionella, dels organisatoriska och dels sakliga. Särskilt kritisk är härvid krigets första tid och detta i avseende på både krigsfinansieringen och penningväsendet.

Om riksdagen ej är samlad vid krigsutbrottet och ej heller dessförinnan riksdagskallelse utgått, kan riksdagen på grund av stadgandet i § 51 regeringsformen ej sammankomma förr än på åttonde dagen efter krigsutbrottet. Även om riksdagen samma dag skulle vara i stånd att fatta beslut, blir det dock nödvändigt, så vida ej riksvådligt dröjsmål skall uppstå, att dessförinnan vissa statsutgifter kunna beslutas, såsom för krigsmaktens mobilisering, anskaffning av krigsmateriel eller livsmedel etc. Den i § 51 regeringsformen stadgade tiden torde knappast nämnvärt kunna förkortas, utan att den enskilde riksdagsmannens möjlighet att infinna sig äventyras, och, om denna tid sålunda måste behållas oförändrad, blir det oundgängligen nödvändigt, att vissa beslut om betydande statsutgifter fattas av Kungl. Maj:t. Det gäller alltså närmast att undersöka, huruvida förutsättningar härför föreligga och huruvida för de utbetalningar, som måste ske innan riksdagen är samlad, såväl inhemska som ock i erforderlig mån utländska betalningsmedel stå till Kungl. Maj:ts disposition. Det synes vidare vara av största vikt, att en enhetlig penning- och finanspolitik föres från första början, varav följer, att de statsfinansiella

organen, Kungl. Maj:t, riksbanken och riksgäldskontoret, måste samverka alltifrån inträdet av det genom kriget framkallade kristillståndet. Det bör, därför utredas, huruvida ur krigsberedskapssynpunkt tillfredsställande anordningar i dessa hänseenden förefinnas under nuvarande förhållanden och i annat fall vilka organisatoriska och rättsliga ändringar samt sakliga åtgärder, som kunna vara behövliga.

Kungl. Maj:ts beslutanderätt i fråga om statsutgifter.

Den första frågan är då, om Kungl. Maj:t med nuvarande lagbestämmelser och praxis, när riksdagen ej är samlad, kan besluta oförutsedda utgifter av den storlek, som vid ett krigsutbrott erfordras.

Den tanken ligger kanske nära till hands, att Kungl. Maj:t skulle kunna använda besparingar på av riksdagen förut beviljade anslag, men det kan praktiskt taget anses uteslutet, att sådana skulle räcka till för de högst betydande belopp det här gäller. De övriga utvägar, som stå Kungl. Maj:t till buds, erfordra en närmare undersökning. Kommissionen har härvid att utgå från den ståndpunkt, som Konung och riksdag intagit genom sina under år 1918 fattade beslut och som i huvudsak grundar sig på den s. k. kassaförlagskommitténs betänkande. För oförutsedda utgifter har i riksstaten efter huvudtitlarna uppförts ett förslagsanslag, för närvarande på 500 000 kronor, men detta anslag är förenat bl. a. med det villkor, att det icke må användas till utgifter av den art, som omförmäles i § 63 regeringsformen. Huru kommittén tänkt sig förhållandet mellan nyssnämnda förslagsanslag och det s. k. mindre kreditivet enligt § 63 regeringsformen, antydes av följande uttalande

»Då beträffande ett visst slag av oförutsedda utgifter grundlagen anvisar en utväg för deras bestridande, nämligen det i 63 § regeringsformen omförmälda s. k. mindre kreditivet, vilket är för oförutsedda händelser tillgängligt, då Konungen till rikets försvar eller andra högst viktiga och angelägna ändamål, sedan hela statsrådets tankar däröver blivit inhämtade, finner det vara oundvikligen nödigt, bör givetvis nu ifrågavarande anslag ej för sådant fall komma till användning. Att på förhand, vare sig genom att fastställa visst maximibelopp för utgift från anslaget till oförutsedda utgifter eller på annat sätt, uppdraga någon bestämd gräns mellan de fall, då detta anslag bör anlitas, och dem, i vilka det mindre kreditivet bör tagas i anspråk, torde möta svårigheter och synes ej heller nödvändigt. Om det föreskrives, att anslaget ej bör användas i sådana fall, för vilka nyssnämnda kreditiv enligt regeringsformen är avsett, torde det nämligen kunna överlåtas åt Kungl. Maj:t att pröva, huruvida förutsättningarna för kreditivets anlitande föreligga eller icke. I regel komme väl den ifrågavarande utgiftens storlek att härvid bliva avgörande. Om en oförutsedd utgift å t. ex. en eller flera miljoners storlek är av den brådskande art, att frågan ej hinner underställas riksdagen, kan väl ock i allmänhet förutsättas, att densamma avser sådant »högst viktigt och angeläget ändamål», som i 63 § regeringsformen omförmäles. Då enligt kommitténs mening t. ex. bärgningen och reparationen av pansarbåten Tapperheten varit ett sådant ändamål, torde hinder icke hava mött att för denna utgift anlita kreditivet, i vilket fall förskottsvägen kunnat helt och hållet undvikas.

Kommittén anser sig nämligen i detta sammanhang böra framhålla, att, ehuru i vissa fall under senare tider, då utgifter skolat bestridas jämlikt 63 § regeringsformen, härvid tillgått så, att vederbörande myndighet anbefallts att utanordna beloppet under förskottstitel mot framtida ersättning från berörda kreditiv, detta förfaringssätt dock ej synes lämpligt och ej heller lärer vara i grundlagen avsett. Det rätta sättet torde vara att riksgäldskontoret direkt anmodas att av kreditivmedlen utbetala det erforderliga beloppet

till vederbörande myndighet. Förskottsvägen behöver då ej ifrågakomma. Riksgäldskontorets utbetalning av kreditivmedlen, vilka ju äro av riksdagen anvisade och som anskaffas genom lån, kan nämligen ej anses såsom något förskott. Då emellertid i allt fall utbetalningen av kreditivmedlen ej drabbar statsverkets kassaförlag och alltså ligger utanför de spörsmål kommittén har att behandla, har kommittén ej funnit anledning att närmare ingå på frågan om kreditivens formella behandling.»

Det torde således vara klart, att sådana utgifter, som ifrågakomma under de första mobiliseringsdagarna, icke enligt den för närvarande intagna ståndpunkten böra bestridas av det utom huvudtitlarna uppförda förslagsanslaget för oförutsedda utgifter.

Åtskilliga uttalanden av kassaförlagskommittén giva också vid handen, att de egentliga förslagsanslag, som äro uppförda under resp. huvudtitlar, ej heller enligt kommitténs mening böra tagas i anspråk för dylika utgifter.

Men det är också tydligt, att man i allmänhet velat förebygga användningen av en annan utväg, som enligt långvarig praxis förut anlitats, nämligen att anvisa medel till utgifter utanför riksstaten på förskottstitel. I stället har åsyftats, att inga andra förskott vidare skola få förekomma i finansförvaltningen än de s. k. administrativa förskotten, vilka dock icke äro några egentliga förskott, då de alltid representera utgifter, för vilkas bestridande anslag å riksstat eller andra särskilda medel stå till förfogande.

En på detta sätt genomförd plan kommer sålunda att tillstänga utvägar, som skulle kunna bliva av stor betydelse i varje med krigsförhållanden sammanhängande situation, när stora utgifter så plötsligt bliva erforderliga, att riksdagskallelse icke kan avvaktas. Om man stannade härvid, skulle alltså den finansiella krigsberedskapen bli avsevärt försämrad. Det är visserligen sant, att ingen ansvarsmedveten regering kan underlåta sådana utgifter, varpå rikets bestand beror, och att följaktligen förskottsvägen i de antydda lägena, trots alla beslut, torde komma till användning, om ej andra utvägar finnas, såsom tillräckligt belyses av, att t. ex. riksbanken år 1914 inställde inlösningen av sina sedlar i trots av ej blott förut fattade beslut utan rent av uttryckligt stadgande i regeringsformen. Men att på detta sätt framtvinga emot lag eller bindande beslut stridande åtgärder måste tydligen anses i hög grad förkastligt. Om Kungl. Maj:t icke ens vid ett krigsutbrott skall bliva berättigad att, vare sig genom överskridande av förslagsanslag eller utom riksstaten på förskottsväg, besluta betydliga, av riksdagen icke förutsedda utgifter, måste följaktligen andra tillfredsställande utvägar stå till förfogande, och detta synes med den givna utgångspunkten icke kunna ske på annat sätt än därigenom, att de särskilda anslag, som riksdagen beviljar för ändamålet, erhålla nödig storlek.

Kreditiven.

För närvarande stå två sådana anslag till förfogande, nämligen de »särskilda tillräckliga summor», vilka § 63 regeringsformen ålägger riksdagen att anslå och till utbetalning å riksgäldskontoret anvisa och som gå under namnen lilla och stora kreditiven. Nämnda paragraf har följande lydelse:

»Dessutom böra, för oförsedda händelser, tvenne särskilda tillräckliga summor anslås och till utbetalning å riksgäldskontoret anvisas; den ena att vara tillgänglig, då Konungen till rikets försvar eller andra högst viktiga och angelägna ändamål, sedan

hela statsrådets tankar däröver blivit inhämtade, finner den vara oundvikligen nödig; den andra att, vid infallande krig, av Konungen lyftas, sedan Han statsrådet in pleno hört och riksdagen sammankallat. Riksdagens förseglade anordning å sistnämnda summa må ej förr brytas, eller summan av fullmäktige i riksgäldskontoret utbetalas, än sedan riksdagskallelsen blivit i allmänna tidningarna kungjord.»

Att de nu såsom kreditiv anslagna summorna ej närmelsevis motsvara regeringsformens bestämmelse, att de skola vara »*tillräckliga*», är utan vidare tydligt. Båda kreditivens summor hava successivt höjts, det utan riksdagskallelse disponibla s. k. lilla kreditivet från 750 000 riksdaler riksmynt (kronor) 1809/10 till 15 mill. kronor vid 1914 års senare riksdag, och det blott efter riksdagskallelse, vid infallande krig disponibla s. k. stora kreditivet från 1 500 000 rdr rmt förstnämnda år till samma belopp som lilla kreditivet eller 15 mill. kronor vid 1914 års senare riksdag. I vad mån de nu gällande beloppen voro tillräckliga för sina ändamål ens då de vid världskrigets utbrott beslötos, eller i vad mån man vid deras bestämmande påverkades av tanken på de övriga möjligheter, som torde hava ansetts stå Kungl. Maj:t till buds, kan visserligen anses tvivelaktigt. Men att ett mångdubbelt belopp nu erfordras för att de skola bliva tillräckliga, framgår utan svårighet. Alla skäl synas tala för, att ökningen denna gång göres så avsevärd, att en i huvudsak betryggande åtgärd kommer till stånd, så mycket hellre som fastställelsen av tillräckliga kreditivbelopp ej i och för sig åsamkar staten någon som helst utgift.

Vad som inträffat sedan år 1914 är ej blott det redan angivna, nämligen en ganska fullständig omläggning av förslagsanslagen och förskottsväsendet, varigenom kreditiven blivit Kungl. Maj:ts nära nog enda finansiella krigsreserv, utan vidare penningvärdets fall till omkring en tredjedel och slutligen en i sammanhang med krigsteknikens utveckling stående, ofantlig ökning av kostnaderna för krigföringen. En detaljerad redogörelse för mobiliseringskostnaderna kan uppenbarligen ej lämnas i en för offentligheten avsedd framställning. Kommissionen får i detta avseende hänvisa till en hemlig skrivelse med bilaga och här inskränka sig till att framhålla, att det belopp, som måste stå till förfogande för de i § 63 regeringsformen avsedda militära ändamålen, för närvarande bör beräknas till minst omkring 450 mill. kronor, varvid kommissionen emellertid samtidigt betonar, att prisnivåns stegring av allt att döma kommer att fortgå till krigets slut och att det icke låter sig beräkna, om eller i vad mån en återgång därefter kan komma att äga rum. Först efter en sådan höjning av kreditivsummorna synes under nuvarande prisförhållanden grundlagens bud i avseende å tillräckligheten kunna anses uppfyllt.

Då kommissionen icke har för avsikt att föreslå någon ändring i den regeringsformens bestämmelse, att två kreditiv skola anvisas, gäller det alltså att fördela det sammanlagda belopp, som befunnits erforderligt, på det s. k. stora och det s. k. lilla kreditivet. Till en början må då framhållas, att under de ifråga om lilla kreditivet använda ordalagen »till rikets försvar» torde inrymmas ej allenast utgifter vid infallande krig, vid överhängande krigsfara och för s. k. neutralitetsskydd utan ock oräknade stora försvars-

utgifter av sådant slag som t. ex. bärgningen av pansarbåten Tapperheten. Det stora kreditivet däremot avses endast för infallande krig, varjämte den olikheten förefinnes mellan de båda anslagen, att det stora kreditivet endast är tillgängligt efter riksdagskallelse, under det att lilla kreditivet för sin användning icke förutsätter, att riksdagen sammankallats. Av andra bestämmelser, särskilt § 74 regeringsformen samt §§ 28 och 36 värnpliktslagen, framgår, vilka försvarsåtgärder som kunna vidtagas utan riksdagskallelse, nämligen i huvudsak mobilisering av fästningsbesättningarna, Gottlands inskrivningsområdes stridskrafter, flottan och vissa delar av landstormen jämte de beställningar, som i sammanhang därmed kunna påkallas.

Om man utgår från att lilla kreditivet bör motsvara utgifterna för dessa försvarsåtgärder, synes man av gällande lagstadganden erhålla en ledning för uppdelningen på de båda kreditiven. Det belopp, som med denna utgångspunkt skulle falla på lilla kreditivet, har kommissionen beräknat till omkring 100 mill. kronor. Kommissionen har icke ansett den omständigheten, att lilla kreditivet är tillgängligt även »för andra högst viktiga och angelägna ändamål», utgöra hinder för en sådan höjning och ej heller velat ifrågasätta en uppdelning av lilla kreditivet i tvenne, varav det ena och större uteslutande skulle avses för rikets försvar, då kommissionen är förvissad om att tillräckligt starka konstitutionella garantier finnas mot missbruk av lilla kreditivet även efter den föreslagna höjningen.

På det stora kreditivet belöpa således omkring 350 mill. kronor eller återstoden av det förut angivna sammanlagda beloppet. Emellertid kan kommissionen icke med avseende på detta anslag inskränka sig till att allenast föreslå en höjning av beloppet. Det har synts kommissionen påtagligt, att förhållandena vid krigsfara kunna bliva sådana, att lika omfattande och snabba försvarsåtgärder då erfordras, som om krig redan utbrutit. Möjligen kan rent av situationens utveckling till fred eller krig och i senare fallet utgången av de första krigshändelserna bliva beroende på, att dylika åtgärder hunnit vidtagas före själva avgörandet. Dessa åtgärder, för så vitt de gå utöver dem som enligt vad ovan sagts få vidtagas utan riksdagskallelse, böra således kunna beslutas av Konungen efter det riksdagen sammankallats, men innan den hunnit samlas och fatta beslut eller med andra ord under samma villkor, som för närvarande gälla om utgifterna »vid infallande krig».

Kommissionen anser därför, att det stora kreditivets användbarhet bör utsträckas till att omfatta även fall av enbart krigsfara och får alltså föreslå

dels att det s. k. lilla kreditivet höjes från nuvarande 15 mill. kronor till 100 mill. kronor,

dels att det s. k. stora kreditivet höjes från nuvarande 15 mill. kronor till 350 mill. kronor och

dels att § 63 regeringsformen ändras på sätt i sådant avseende utarbetat förslag[1] utvisar.

[1] Se nedan sid. 43.

Utgifter vid krigsutbrott under riksdagssession.

Det nu behandlade avser att säkerställa den finansiella krigsberedskapen, om krigsutbrott eller krigsfara inträffar vid en tidpunkt, då riksdagen ej är samlad. Om motsvarande läge uppstår under pågående riksdagssession, måste uppenbarligen riksdagens medverkan omedelbart begäras. Några oöverstigliga hinder för tillräckligt snabba beslut från riksdagens sida torde då ej föreligga, även om de i grundlagarna fastställda formerna i någon mån kunna försvåra det omedelbara avgörande, som efter all sannolikhet blir nödvändigt. Sålunda bestämmer 58 § riksdagsordningen, att proposition skall bordläggas en gång, om den ej genom enhälligt beslut omedelbart förvisas till utskott; utskottsbehandling av kungl. propositioner är enligt § 56 oundgänglig under alla förhållanden, och utskottsbetänkande skall enligt § 59 alltid bordläggas en gång samt må »på flera ledamöters förenade begäran» göras vilande ytterligare en gång. Utan tvivel vore det för krigsberedskapen av betydelse att få införda bestämmelser om särskild behandling av brådskande ärenden, såsom utomlands flerstädes är förhållandet; men det torde likväl även med de nuvarande föreskrifterna vara möjligt att uppnå tillräckligt snabb behandling genom noggrann planläggning i förväg och ett flertal sammanträden i kamrarna på en och samma dag. Därförutan kan emellertid den nuvarande ordningen ej bibehållas.

Kreditivens placering.

Kreditiven ha nu behandlats från synpunkten att skapa en rätt för Kungl. Maj:t att i vissa kritiska lägen under särskilda, betryggande garantier besluta oundgängliga utgifter. Denna synpunkt ligger till grund för regeringsformens ordalag, enligt vilka de ifrågavarande summorna skola »anslås och till utbetalning å riksgäldskontoret anvisas». Så till vida är alltså kreditivens uppgift den rent konstitutionella att utgöra ett anslag utanför den vanliga riksstaten. Emellertid uppstår då närmast frågan, huruvida de medel, Kungl. Maj:t har rätt att taga i anspråk, böra vara tillgängliga i någon bestämd form. De i § 63 regeringsformen använda ordalagen giva knappast någon anvisning i detta hänseende. Vad åter beträffar grundlagsbudets tillämpning, sådan denna kommit till uttryck i riksgäldskontorets reglemente, har man inskränkt sig till bestämmelser om beskaffenheten av kontorets kassareserver; dessa hava dock närmast tänkts motsvara kreditiven, och i verkligheten hava hithörande föreskrifter alltså i huvudsak gällt kreditivens placering. Härom bestämdes i 1904 års reglemente, att medlen borde hållas innestående hos utländska banker och bankirhus eller vara placerade i främmande staters skuldförbindelser. Med anledning av riksdagens revisorers berättelse ändrades detta emellertid i 1915 års reglemente därhän, att minst halva beloppet, motsvarande ena kreditivets summa 15 mill. kronor, borde vara placerat i guld, och återstoden i regel hållas placerad i lätt förytterliga utländska valutor. På goda grunder underläto emellertid riksgäldsfullmäktige att med anledning härav anskaffa mer än något över 10 mill. kronor i guld, och vid 1918 års riksdag begränsades föreskriften i § 17 mom. 2 i riksgäldskontorets reglemente därhän, att medlen borde vara placerade i guld eller lätt förytterliga valutor. Någon skyldighet för riks-

gäldskontoret att hålla vare sig någon del i guld eller någon del i utländska valutor föreligger således icke. Bankoutskottet framhöll likväl i sammanhang med sitt förslag härom och i huvudsaklig överensstämmelse med fullmäktige i riksgäldskontoret betydelsen för kontoret av att innehava en guldreserv och åsyftade alltså med den vidtagna ändringen närmast att giva fullmäktige fria händer i avseende på guldreservens storlek.

Obestridligen ligger den uppfattningen mycket nära till hands, att kreditiven böra vara på något särskilt sätt placerade; men denna tankegång kräver en närmare granskning. För budgetmässiga utgifter åsyftar man en täckning genom motsvarande inkomster, så att budgetens båda sidor balansera; om lånemedel härvid komma till användning, upptages alltså även deras belopp i budgeten, åtminstone frånsett de förskott statsverket normalt behöver därför att vissa inkomster inflyta senare än utgifterna. Det förefaller därför som den naturliga utvägen att på motsvarande sätt sörja för täckning av kreditiven. Men i verkligheten är förhållandet med dem i detta hänseende ett helt annat än i fråga om budgetmässiga utgifter, av det skälet att de icke hänföra sig till någon på förhand beräknelig tidpunkt och följaktligen ingen garanti kan skapas för att särskilda inkomster flyta in just då dessa utgifter skola företagas.

Mest påtagligt framträder kanske detta, om man tänker sig kreditiven placerade i form av någon inhemsk, s. k. likvid tillgång för statsverket, exempelvis en särskild guldkassa, en skiljemyntsreserv eller ett särskilt, eljest icke disponibelt tillgodohavande på statsverkets giroräkning i riksbanken. Vad som inträffar, om Kungl. Maj:t genom disponering av kreditiven förfogar över dylika tillgodohavanden för inhemska utbetalningar, är uppenbarligen endast, att han blir i tillfälle att göra sig till herre över inom landet befintliga, för ändamålet behövliga varor eller tjänstbarheter. Mängden av betalningsmedel ökas härigenom oundgängligen i och för sig, utan motsvarande ökning av varumängden, och läget avviker följaktligen så till vida icke i något hänseende från det som skulle uppstå, om sedelutgivningen direkt ökades. Om och i vad mån följden blir en allmän varuprisstegring, beror på förekomsten och omfattningen av en samtidig skrinläggning av mynt och sedlar, något som nästan alltid äger rum i dylika lägen. Att utvecklingen oundgängligen måste taga det angivna förloppet, så länge man håller sig till rent inhemska förhållanden, beror därpå, att om tillgångar, som endast utgöras av penningar, tagas i anspråk, följden måste bliva att den cirkulerande penningmängden ökas. Föreställningen, att tillgångar över huvud taget skulle kunna hållas i »likvid» form, nämligen om detta uttryck fattas så, att de skola utgöra verkliga, användbara nyttigheter men likväl ej ha tagit konkret gestalt i några särskilda slag av varor, lider nämligen av en påtaglig, inre motsägelse.

Emellertid torde på vissa håll råda föreställningen, att den ökning av sedelutgivningen (eller eventuellt av sedelmyntscirkulationen), som enligt allas mening torde komma att äga rum vid ett krigsutbrott — även om dess följder motverkas av en samtidig skrinläggning och helst än mer genom en

av riktig diskontopolitik framkallad begränsning i kapitalanvändning för andra ändamål — skulle göra mindre skada, om en extra guldkassa eller ett särskilt förråd av utländska tillgodohavanden funnes tillgängligt som täckning av dessa nya sedlar. Detta torde emellertid kunna sägas vara en missuppfattning av sedeltäckningens uppgift. Denna uppgift, vars betydelse är mycket stor, innebär nämligen endast att hålla den inhemska valutan i paritet antingen och som regel med guldet eller i vissa fall med andra länders valutor, i det att en nedgång i täckningen tvingar centralbanken till sådana åtgärder (främst diskontostegring), varigenom sedelutgivningen minskas eller hålles tillbaka. Är sedelutgivningens omfattning given, inverkar det alltså icke på valutans värde eller näringslivet inom landet över huvud taget, huru stor täckningen är; och en ökning av täckningen, som skapar förutsättningar för större sedelutgivning, är alltså så till vida utan betydelse för valutan. Icke heller tyder någon erfarenhet på, att dylika åtgärder skulle vara behövliga för att skapa förtroende för sedlarna inom landet; tvärtom har detta förtroende nästan överallt förblivit orubbat, trots att sedeltäckningsbestämmelserna i sak upphävts i alla krigförande länder. Det är också svårt att inse, hur en dylik brist på förtroende skulle kunna hindra sedlarnas användning, då sedlarna äro lagligt betalningsmedel till obegränsat belopp. Det enda en ökad täckning medför är det i och för sig mindre betydelsefulla att tillåta en ökad sedelutgivning utan ändring i de lagstadgade täckningsbestämmelserna, vilket är en fråga, som skall upptagas längre fram.

Vad guldet beträffar, kunde visserligen den tanken möjligen uppkomma, att det borde nyttjas direkt för inhemska betalningar, sålunda ej såsom sedeltäckning, i syfte att skapa trygghet och förtroende i landet. Men intet torde ligga mer utanför sannolikhetens område än en dylik användning av guldet, framför allt i vårt land, där guldcirkulation knappast förekommer eller någonsin har förekommit. Även i länder med guldcirkulation under normala tider inställer sig för övrigt i regeln samma tendens till skrinläggning hos centralbanksledningen och myndigheterna som hos enskilda, så att guldet hålles inne i stället för att släppas ut.

Man synes alltså ofrånkomligt ledas till den slutsatsen, att ingen anledning föreligger till kreditivens placering i något särskilt slag av penningmedel, i den mån syftet är att med kreditivens hjälp verkställa inhemska betalningar; för detta ändamål erfordras endast, att Kungl. Maj:t äger befogenhet att göra nödiga utbetalningar. Nu torde det kunna anses givet, att de inhemska utbetalningarna i flertalet krigslägen utgöra en mycket viktig och sannolikt en övervägande del av krigsutgifterna särskilt vid krigsutbrottet; och om vårt land indrages i ett allmänt krig sådant som det nuvarande, skulle dylika utbetalningar t. o. m., enligt hittillsvarande erfarenhet, utan all jämförelse vara huvudsaken åtminstone i början av kriget. Häri ligger alltså, att kreditiven, redan genom att utgöra enbart ett bemyndigande åt Kungl. Maj:t att företaga utgifter, skulle säkerställa upphandlingar och betalningar inom landet lika lätt som och utan större olägenheter för folkhushållet än om kreditiven vore placerade i några särskilda penningmedel.

Behovet av betalningsmedel till utlandet.

Däremot ställer sig saken annorlunda, i den mån det gäller betalningar i utlandet. Förutsättningen att sådana skola ha någon betydelse är givetvis, att landet ej är fullkomligt avspärrat; men under denna förutsättning kräver frågan om formen för betalningarna uppmärksamhet. I utlandet ha svenska sedlar ingen eller åtminstone en i ett dylikt läge ganska oviss kurs; det enda som säkerställer detta slags betalningar är utländska tillgodohavanden i den ena eller andra formen. Någon ökning i de *främmande* ländernas varuförråd uppstår visserligen ej, om dylika tillgodohavanden realiseras; men det som har betydelse är, att en ökning av det *egna* landets varuförråd därigenom kan äga rum, och till annat behöver man ej taga hänsyn. Olika slag av utländska betalningsmedel kunna därvid komma i fråga. Användbarast är härvid efter all sannolikhet guld, som frånsett fall, vilka torde förbli sällsynta i synnerhet vid ett krigsutbrott, allmänt torde komma att godtagas som betalning överallt. Trots detta har erfarenheten från det nu pågående kriget skapat åtskilliga tvivelsmål i fråga om guldets användbarhet som reserv för utländska betalningar vid krigstillfälle. Dels kan själva krigstillståndet i hög grad komma att försvåra guldexporten, dels och framför allt hava krigförande och för övrigt även neutrala länder i verkligheten, såsom redan sagts, ådagalagt synnerlig obenägenhet att släppa ut guld samt följaktligen under det ännu pågående krigets hela första tid hindrat guldet att komma till användning för det enda ändamål det avsetts och varit mäktigt att tjäna. I den mån den sistnämnda tendensen framträder även vid framtida krigsutbrott, blir hela denna form för krigsfinansiering ändamåls- och verkningslös. Ej heller när längre fram under det nu pågående krigets gång de krigförande av nödtvång eller vunnen klarare insikt voro beredda att exportera guld, visade sig detta som en odelat lämplig krigsreserv, emedan det då börjat gå upp för de neutrala, hur litet som var att vinna på försäljning av oumbärliga, knappa varor emot guld.

Vad därnäst beträffar en krigsfinansiell reserv i form av utländska värdepapper, inställa sig andra svårigheter, nämligen dels omöjligheten att hålla en portfölj av lätt säljbara sådana papper från länder, med vilka man ej riskerar att själv komma i krig, dels svårigheten att vid ett krigsutbrott sälja dylika papper även i ett förbundet eller neutralt land på grund av börsernas stängning, och dels slutligen den befrielse från inlösning av skuldfordringar, som kan komma att skapas genom moratorium i andra länder. Såväl det första som det sista av dessa skäl tala likaledes emot den tredje lösning av uppgiften, som varit under överläggning, nämligen att hålla tillgodohavanden avista eller med kort uppsägning i utländska banker. Å andra sidan är det påtagligt, att den andra och tredje av de nu behandlade åtgärderna ofta sammanfalla med den placering av riksbankens och riksgäldskontorets tillgångar, som oavsett hänsyn till krigsberedskapen är önskvärd eller nödvändig. Vidare märkes, att den svårighet, som i nu berörda hänseende följer av, att man ej kan förutse, med vilka länder man kommer i krig, till en del avhjälpes genom att man äger värdepapper från eller tillgodohavanden hos ett flertal olika länder, tillhörande olika maktgrupper.

Obestridligt är i varje fall, att de utbetalningar, som kunna bli behövliga i utlandet vid ett krigsutbrott, för den händelse varor över huvud kunna importeras, i och för sig skulle underlättas av en krigsreserv i form av guld, om nämligen samtidig villighet funnes å båda sidor att begagna det som likvid, eller i annat fall av utomlands disponibla, »likvida» tillgångar. Under det nu pågående kriget ha visserligen krigsreserver av alla nu berörda slag vid krigsutbrottet visat sig mycket betydelselösa; men man torde dock göra rättast i att icke på grund härav obetingat sluta till deras överflödighet under alla förhållanden, särskilt i betraktande av att det nu pågående kriget under sin återstående del ävensom händelserna efter dess slut kunna komma att erbjuda åtskillig ytterligare lärdom. Dylik upplysning måste alltså avvaktas. Ännu mer utsiktslöst än ett avgörande om nyttan av en finansiell krigsreserv över huvud är det att nu söka taga definitiv ståndpunkt i fråga om den form en eventuell krigsreserv för betalningar i utlandet bör äga. Man torde t. o. m. nödgas gå så långt som att påstå, att ett dylikt avgörande över huvud aldrig kan bli definitivt utan måste undergå ständig ändring efter ändringar såväl i landets politiska ställning till andra länder som efter framträdande rättsliga och ekonomiska tendenser i fråga om de olika främmande ländernas behandling av fientlig egendom, moratorium och annat.

En dylik tankegång synes otvetydigt utpeka den lösning, som bör väljas. Ett förslag en gång för alla från krigsberedskapskommissionen skulle mycket snart förlora sin tillämplighet; ansvaret för att skapa en tillfredsställande ordning måste byggas på en fortlevande organisation. Att uppgiftens praktiska genomförande i fred måste tillkomma riksgäldskontoret och riksbanken, är därvid utan vidare givet; men det kan ej begäras, att dessa verk, som i likhet med andra ämbetsverk i första rummet måste syssla med dagens alltid krävande uppgifter, skola kunna ägna erforderlig uppmärksamhet åt något i många fall skenbart så avlägset som ett krigsutbrott. Av hänsyn härtill har krigsberedskapskommissionen i första delen av sitt betänkande utarbetat förslag till en rikskommission för den ekonomiska krigsberedskapen, och det synes därför böra i första rummet åläggas detta organ att ständigt följa hithörande frågor med största uppmärksamhet samt inför Kungl. Maj:t framlägga de förslag, vartill de ändrade förhållandena tid efter annan giva anledning. Endast på detta sätt synes en tillfredsställande lösning kunna vinnas.

Emellertid torde så mycket kunna sägas, som att på sakens nuvarande stadium alla sådana åtgärder för den i egentlig mening finansiella krigsberedskapen, som föranleda omedelbar utgift eller ränteförlust, böra underlåtas, då gagnet därav är mycket ovisst. Ett avskaffande av riksgäldskontorets redan förefintliga guldreserv skulle av samma anledning erbjuda ganska små betänkligheter, så mycket hellre som riksbankens guldkassa långt mer än fördubblats under kriget.

Kreditiven och lagringsfrågan.

När här ovan talades om den finansiella krigsreserven för betalningar inom landet, framhölls omöjligheten av att kreditiven skulle kunna utgöra verkliga, användbara nyttigheter utan att taga konkret form i några särskilda

slag av varor. Den tanken inställer sig emellertid då osökt, om det ej vore lämpligt att giva kreditiven den konkreta formen av lager av vid krigsutbrott behövliga varor; och en dylik lösning har också varit under diskussion vid flere tillfällen. Den bör därför här närmare undersökas.

Till en början märkes därvid, att behovet av lagring för krigstillfälle förefaller kommissionen alldeles ofrånkomligt och av den mest avgörande betydelse för krigsberedskapen, såsom bland annat upprepade gånger i avseende å råvarorna framhållits i första delen av kommissionens betänkande, vilken behandlar krigsberedskapens organisation. Intet tvivel råder heller enligt kommissionens mening därom att, om man har valet mellan den kostnad i form av ränteförlust, som vållas genom å ena sidan en guldkassa i riksgäldskontoret, och å den andra genom ett lager av oumbärliga råvaror eller livsmedel till samma värde, betydelsen för krigsberedskapen av den senare är utan all jämförelse större. Varulagren kunna nämligen utan svårighet komma att bestå av sådant, som obetingat måste sägas bliva behövligt vid krigstillfälle och som, även om det då kan skaffas, efter all sannolikhet då ställer sig långt dyrbarare än i fred, medan guldets användbarhet i ett dylikt läge är mycket osäker.

Om varulager hållas för krigstillfälle, undgås även den förut anmärkta nedgången i penningvärde genom ökad sedelutgivning, nämligen i direkt förhållande till *dubbla* värdet av vad som uttages från lagren. I händelse lager icke finnas, måste sedlar nämligen utges i den utsträckning, som bestämmes av kronans nya uppköp, men sedlarna motsvaras då icke av någon ökad disponibel varumängd inom landet. Om lager finnas, uppstår däremot ingen ny sedelutgivning för de ändamål lagren motsvara, ty kronan är redan ägare till lagren; men samtidigt ökas den disponibla varumängden med hela värdet av vad som uttages från lagren. Medan i det förra fallet penningmängden ökas men icke varumängden, är det i senare fallet varumängden men icke penningmängden, som ökas. Denna verkan på prisnivån är emellertid alldeles oberoende av, om det just är kreditiven, som placeras i varulager. I den mån lagren disponeras omedelbart, befria de alltid från sådana utbetalningar, som kreditiven eljest skulle ha möjliggjort; och under alla förhållanden öka de den disponibla varumängden inom landet.

Frågan om behovet av lagring för krigstillfälle sammanfaller därför ingalunda med den om själva kreditivens eller det stora kreditivets fullständiga eller partiella placering i varor. Emellertid hava delade meningar i denna senare fråga gjort sig gällande inom kommissionen.

Flertalets mening.

Kommissionens *flertal*, nämligen *ordföranden* samt ledamöterna *Bernström*, *Edling*, *Sederholm* och *Söderhielm*, är av den uppfattningen, att man vid en närmare prövning av frågan måste utgå från det här ovan utvecklade, att kreditivens och nu närmast det s. k. stora kreditivets grundläggande uppgift består i att bereda Kungl. Maj:t fria händer för utbetalningar av vad slag som helst under den tid vid krig eller överhängande krigsfara, som måste förflyta innan riksdagen hinner besluta nödiga anslag eller, såsom uttrycket under 1600-talet lydde, »taga Kungl. Maj:t under armarna». Detta

ligger redan i uttrycket i § 63 regeringsformen »för *oförsedda* händelser». Vad som i varje fall främst behöves, är sålunda allmän köpkraft eller penningar; varje del av kreditiven, som bindes i särskilda tillgångar, begränsar i förhållande till sin storlek den handlingsfrihet kreditiven äro avsedda att skapa. Det kan därför enligt flertalets mening ej komma i fråga, att någon avsevärd del av stora kreditivet bindes på detta sätt; i varje fall till sin huvuddel bör det utgöra ett allmänt anslag för krig eller krigsfara.

Om emellertid en del av det stora kreditivet bindes i varulager, måste i alla fall den fria delen erhålla den storlek, som motsvarar det antagliga (maximala) behovet av oförutsedda utgifter under tiden innan anslag av riksdagen hinner beslutas. Enligt flertalets mening möter emellertid även en dylik lösning allvarliga betänkligheter. Såsom framgår av den diskussion, kommissionen på förut angivna ställen ägnat lagringsfrågan, är det nämligen alldeles uteslutet, att, frånsett krigsmaktens mobiliseringsförråd, lagringen skulle inriktas på sådana varor, som behövas just vid mobiliseringen och den strategiska uppmarschen eller som över huvud avse krigets första dagar. Vad som måste åsyftas vid lagringen är att för ett krigsutbrott, som kan leda till avspärrning, vara försedd med sådana oumbärliga råvaror, livsmedel, bränsletillgångar eller industriella hjälpmedel, som ej kunna åstadkommas inom landet, vare sig behovet av dem inställer sig alldeles i början av kriget eller senare. Men i den mån fråga är om behov, som göra sig gällande sedan riksdagen hunnit fatta beslut, är användning av kreditiven uppenbarligen ej blott ändamålslös utan även skadlig för de uppgifter, som endast kunna täckas på kreditiv-vägen. Det ligger enligt flertalets mening i sakens natur, att ett särskiljande av de delar av ett visst lager, som kunna beräknas komma till användning under krigets första dagar, i kanske flertalet fall är outförbart och i nästan alla fall är olämpligt.

Vidare tillkommer, att de första krigsbehoven ingalunda begränsas till sådana varor, som ej kunna åstadkommas inom landet. Dessa senare uppgå emellertid till så stora belopp, att den största sparsamhet måste iakttagas, om en tillräcklig lagring av dem skall vara ekonomiskt utförbar. Det torde då få anses praktiskt uteslutet, att man skulle kunna i större utsträckning tänka på upplagring av sådana förnödenheter, som alltid äro tillgängliga i landet; för dem måste det i varje fall i första hand komma an på en sådan organisation, att varorna kunna gripas i det rätta ögonblicket och föras till de platser, där de behövas. I den mån kreditiven bundits i lager av utländska varor, komma de alltså att begränsa möjligheterna för en effektiv lösning av den senare, synnerligen viktiga uppgiften.

Kommissionens flertal anser även, att den för varulager lämpligaste formen gör kreditivens placering däri ganska oegentlig. Såsom kommissionen på sina ställen framhållit, synes nämligen lösningen av lagringsfrågan på flertalet områden böra vara, att antingen de företag, som enligt avtal med staten eller eljest skola komma att bearbeta råvarorna resp. nyttja bränslet, eller också sådana organisationer, som tillhandahålla dylika företag varorna, genom ersättning i någon form, t. ex. genom ett räntefritt lån, hållas skadeslösa för lag-

ringskostnaden; om lagren hållas skilda från näringslivets vanliga cirkulationsprocess, t. ex. genom att stå under statens direkta vård, uppstår nämligen en svårundviklig fara, att de ej omsättas tillräckligt ofta och därför försämras eller fördärvas. Emellertid framgår utan vidare, att lager av ett dylikt slag, vilka äro i enskild hand ehuru under statens kontroll och som dessutom ständigt omsättas, svårligen kunna bringas i överensstämmelse med den beskaffenhet, kreditiven enligt regeringsformen äga. Det torde i själva verket vara svårt för att icke säga omöjligt att ordna ett kreditiv i denna form på sådant sätt, att det kan »till *utbetalning* å riksgäldskontoret anvisas» eller att »riksdagens förseglade anordning» ej må »förr brytas» eller summan av fullmäktige i riksgäldskontoret *utbetalas* än riksdagskallelsen blivit i allmänna tidningarna kungjord».

Det förhåller sig alltså icke blott så, att regeringsformen genom sitt upprepade uttryck »*summor*» om kreditiven liksom genom de nyss återgivna ordalagen fullt tydligt angivit beloppen såsom tillgängliga i form av allmän köpkraft eller penningar; hela den statsrättsliga konstruktionen av kreditiven synes också vara oförenlig med kreditiv i form av rörliga varulager. Att utan starka skäl företaga en så radikal omstöpning av deras ställning, som vore erforderlig för den nu behandlade lösningen, måste tydligen anses uteslutet; man finge då bland annat i helt nya och sannolikt svårfunna former söka ersättning för de garantier emot oberättigad användning av kreditiven från Kungl. Maj:ts sida, som de nuvarande bestämmelserna äro avsedda att bereda.

Därjämte må mer i förbigående anmärkas, att riksgäldskontoret på grund av hela sin ställning och sina naturliga uppgifter icke kan anses väl lämpat att taga ansvaret för varulager, vilka tvärtom böra vara underkastade kontroll från de civila eller militära myndigheter, med vilkas övriga ämbetsbefattning detta nära sammanhänger. Man bleve alltså under den antagna förutsättningen nödsakad att även i detta hänseende ändra regeringsformens stadgande, vilket likaledes knappast bör ske utan starka skäl, även om olägenheten på denna punkt kanske ej vore fullt lika stor som i det senast behandlade.

Kommissionens flertal anser sålunda, att kreditiven enligt hela sin konstruktion äro anslag, nämligen »för oförsedda händelser», och att deras bindande även till någon del i särskilda, på förhand verkställda utgifter strider emot deras uppgift samt därigenom skapar såväl ett i och för sig mindre gynnsamt läge som en olöslig inre motsägelse.

Mindretalets mening.

Kommissionens ledamot *Järte* ävensom herr *Linnér*, vilken jämväl deltagit i detta ärendes behandling, hava däremot yttrat följande: »Det pågående kriget har otvetydigt ådagalagt, att förbrukningen av krigsmateriel vid användning av nutidens stridsmedel och -metoder tager sådana dimensioner, att det är omöjligt att i fredstid sörja för hela krigsbehovet. Man måste därför, även med de största mobiliseringsförråd, under fred i mycket betydande omfattning planlägga en krigsmaterieltillverkning, som vid krigsutbrott omedelbart kan igångsättas. Detta blir således enligt numera vunnen erfarenhet en av de åtgärder, som vid infallande krig först måste beslutas.

Det är emellertid klart, att en sådan industrins mobilisering förutsätter icke endast eller ens i främsta rummet tillgång på penningar, utan framför allt vissa råvaror, och dessa äro delvis av den beskaffenhet, att de ingalunda med visshet kunna på grund av enskilt initiativ påräknas inom landet i tillräcklig omfattning. Men icke ens om varorna finnas, är det säkert, för den händelse de tillhöra enskilda, att de kunna förvärvas och tagas till användning med den skyndsamhet, som förhållandena kräva och som bör kunna uppnås med förråd under statens ständiga disposition.

Om § 63 regeringsformen åsyftat, bland annat, att ställa till Konungens förfogande tillräckliga medel för de första och mest trängande försvarsåtgärderna vid ett krigsutbrott, synes det endast vara att giva denna tanke en efter nutidens förhållanden lämpligare gestaltning, om en del av stora kreditivet placeras i varor av nyss angivet slag, varigenom dess i penningar bestämda belopp också kan nedbringas. Långt ifrån att äventyra försvarets krav vid ett krigsutbrott skulle man genom en dylik anordning skapa en säkerhet för vissa nödvändiga försvarsåtgärder, som eljest knappast synes kunna vinnas.

De svårigheter, som självfallet härflyta av nyssnämnda lagstadgandes nuvarande lydelse, utgöra uppenbarligen intet hinder att framlägga förslag till en sådan ändring, som omständigheterna påkalla. Därvid borde givetvis åsyftas att å ena sidan behålla hela den konstitutionella garanti, som det nuvarande stora kreditivet är underkastat, och å andra sidan giva varulagren tillräcklig rörlighet för att icke förlust skulle uppstå. Att finna härför lämpliga former synes ingalunda hava varit omöjligt och hade i varje fall bort bliva föremål för en närmare undersökning.»

Behovet av betalningsmedel inom landet.

Det följer av vad som nu utvecklats, att frågan om inhemska betalningsmedel för krigstillfälle bör skiljas från frågan om kreditiven. I förstnämnda hänseende gäller det till en början *riksbankens sedelutgivningsrätt.*

Riksbankens sedelutgivning.

De vid tiden för krigsutbrottet gällande bestämmelserna i 6 och 7 §§ av lagen för Sveriges riksbank bemyndigade banken att utan särskilt tillstånd utgiva sedlar till ett belopp, som motsvarade dess dubbla metalliska kassa samt 125 mill. kronor därutöver, dock under förutsättning, att den icke med guld täckta sedelmängden motsvarades av närmare bestämd s. k. supplementär täckning. Genom en efter krigsutbrottet antagen lag den 31 augusti 1914 lades till 6 § ett andra stycke, vari stadgades befogenhet för Kungl. Maj:t och riksdagen samfällt och, när riksdagen ej var samlad, för Kungl. Maj:t, att medgiva riksbanken en ökad sedelutgivningsrätt på 125 mill. kronor, »om sådant med hänsyn till krig, krigsfara eller svår penningkris prövas oundgängligen nödigt», varvid emellertid det skulle åligga bankofullmäktige att så snart ske kunde indraga motsvarande sedelbelopp. Nämnda föreskrift, i vad densamma innefattade bemyndigande för Kungl. Maj:t mellan riksdagarna, upphörde att gälla den 15 januari 1915; men motsvarande stadgande insattes av 1915 års riksdag i en särskild provisorisk lag den 25 maj 1915, vilken dock förföll med 1916 års riksdags sammanträdande och som sedan, sannolikt på grund av riksdagens därefter så gott som oavbrutna permanens, icke förnyats. Däremot har genom en lag der 25 maj 1915, som

icke har provisorisk karaktär, fogats ett tillägg till 6 § i riksbanklagen, varigenom upprepats det Konung och riksdag samfällt givna bemyndigandet att, om sådant med hänsyn till krig, krigsfara eller svår penningkris prövas oundgängligen nödigt, medgiva en ytterligare sedelutgivningsrätt på 125 mill. kronor. Vid 1918 års riksdag beslöts emellertid samtidigt med att jämlikt 6 § 2 st. ökad sedelutgivning medgavs genom samfällt beslut av Kungl. Maj:t och riksdagen att bereda Kungl. Maj:t en ny, provisorisk befogenhet, nämligen att medgiva en *ytterligare* ökning med 125 mill. kronor. För närvarande kan alltså riksbankens sedelutgivning ökas vid krig, krigsfara eller svår penningkris dels med 125 mill. kronor genom beslut, som kräver riksdagens medverkan, dels med ytterligare 125 mill. kronor, varom Kungl. Maj:t, sedan det förra beloppet redan beviljats, äger besluta mellan riksdagarna.

Vad då först beträffar frågan om storleken av den sedelmängd, som kan bliva erforderlig vid krigstillfälle, måste det anses omöjligt att utsäga något därom på förhand. Å ena sidan är en begränsning i sedelutgivningen mer önskvärd än någonsin i tider, då den disponibla varumängden minskas samt då befolkningens tålamod och uthållighet under alla förhållanden ställas på prov, vilka om möjligt ej böra ytterligare försvåras genom de fördärvliga verkningarna av ett starkt fall i penningvärdet. Å andra sidan pekar erfarenheten oförnekligt i den riktningen, att krigets finansiering genom sedelutgivning är en utväg, som är alltför frestande att tillgripa, huru betänkliga följder den än må föra med sig. Också hava, såvitt bekant, samtliga krigförande länder under det nu pågående kriget i sak om än ej alltid till formen upphävt alla täckningsbestämmelser, som förut begränsat sedelutgivningen; och man vågar knappast hoppas, att Sverige i motsvarande läge skulle komma att förfara på annat sätt, då detta skulle förutsätta en lätthet i upplåningen och en expansionsförmåga hos skattesystemet, vilka knappast åtminstone för närvarande äro till finnandes i vårt land. Å ena sidan kan det alltså icke anses försvarligt att beröva staten möjligheter till en ökad sedelutgivning på laglig väg vid tidpunkter, då andra inkomstkällor svika, å andra sidan är det av största betydelse att hindra statsledningen från större användning av denna i och för sig förkastliga utväg än verkligt nödtvång bjuder.

Att finna någon lösning, som fullt tillgodoser dessa båda motsatta synpunkter, är sannolikt omöjligt. Det torde likväl kunna antagas, att ett system, som i huvudsaklig likhet med det franska begränsar sedelmängdens maximum genom förut fattat gemensamt beslut av regering och representation samt kräver nytt dylikt beslut för varje gång samma maximum skall höjas över sitt gamla belopp, härvidlag erbjuder något säkrare garantier än exempelvis det nuvarande tyska systemet, som binder sedelutgivningen under kriget vid en täckning, som landets regering själv inom vida gränser kan skapa genom sin utlåningsverksamhet, eller det nuvarande engelska systemet, som vid sidan av de vanliga centralbanksedlarna ställer statssedlar utan någon begränsning i deras belopp. Man skulle med den antydda lösningen kunna i stort sett hålla fast vid den nuvarande extra sedelutgivningsrätten såsom ett supplement av bestämd storlek, utan att knyta stora för-

hoppningar vid att det från början medgivna beloppet skall räcka till under ett krig av längre varaktighet. Den fråga, som därvid återstår, är emellertid, huruvida 250 mill. kronor i det givna läget under alla förhållanden kunna anses tillräckliga för ändamålet, intill dess riksdagen hinner fatta beslut. Detta synes sannolikt; men vid den stora ovissheten om penningvärdets framtida utveckling förefaller en lämpligare utväg än den att fastställa ett visst belopp vara att sätta den extra sedelutgivningsrätten i ett bestämt förhållande till den normala. Utan att i sak rubba den nuvarande ordningen kunde det ske genom att bestämma denna nya sedelutgivning till dubbla det belopp, varmed den normala sedelutgivningsrätten, frånsett tillgången på supplementär täckning, överstiger guldkassans dubbla belopp. Kommissionen anser sig därför böra föreslå denna utväg.

Emellertid lida de nuvarande bestämmelserna för den extra sedelutgivningsrätten av vissa andra svagheter. För det första innehåller den kvarstående föreskriften i 6 § 2 st. riksbanklagen blott bemyndigande för Kungl. Maj:t och riksdagen till något, vartill de även därförutan äga rätt, för det andra och viktigaste måste det anses i sak betänkligt, att riksdagens medverkan gjorts till ett, bortsett från 1918 års provisoriska lag, undantagslöst villkor för tillämpningen av den första ökning i sedelutgivningsrätten med 125 mill. kronor, som redan i princip medgivits. Ett fasthållande vid denna bestämmelse skulle först och främst, vilket i detta sammanhang närmast måste beaktas, sannolikt komma att starkt begränsa kreditivens användbarhet före riksdagens sammanträde och därmed förhindra, att den avsedda finansiella krigsberedskapen uppnås ens för de militära ändamålen; det är nämligen närmast ett osannolikt och i varje fall ett alldeles ovisst antagande, att riksbankens obegagnade normala sedelutgivningsrätt skulle motsvara statens nya behov av betalningsmedel under krigstidens första dagar. Därtill kommer emellertid ytterligare sakens mycket stora betydelse även för näringslivet. I en annan avdelning av detta betänkande (sid. 62) har kommissionen nämligen sökt uppvisa nödvändigheten av att näringslivet i kritiska situationer erhåller, eller snarare, kan och vet sig kunna erhålla kredit i tillräckligt stor utsträckning. Det får icke uppstå skymten av ett tvivel om att riksbanken — mot lämplig säkerhet och passande ränta — under alla förhållanden skall vara i stånd att stödjande ingripa. Men är bankens sedelutgivningsrätt alltför begränsad, uppstå lätt farhågor för att banken skall nödgas inskränka sin kreditgivning. För att en ökad sedelutgivningsrätt skall få önskad effekt måste den uppenbarligen medgivas på ett mycket tidigt stadium, nära nog ögonblickligen. Ett fasthållande vid bestämmelsen om riksdagens ovillkorliga medverkan skulle alltså kunna medföra vådliga konsekvenser, då riksdagen, om den blir inkallad, dock icke kan hinna träda i verksamhet och fatta beslut i tid. Det enda naturliga torde vara, att en befogenhet att medgiva ökning i sedelutgivningsrätten lämnas Kungl. Maj:t mellan riksdagarna för hela det ifrågavarande beloppet 250 mill. kronor, men att tillika föreskrives, efter mönster av den provisoriska lagen den 25 maj 1915, att denna befogenhet endast får utövas på framställning av fullmäk-

tige i riksbanken, och efter samråd jämväl med fullmäktige i riksgäldskontoret. I överensstämmelse med det nu angivna är det till föreliggande betänkande fogade förslaget till ändring av riksbanklagen utarbetat.[1]

För den händelse detta förslag vinner godkännande, torde intet hinder möta att erhålla nödig sedelmängd för de utbetalningar, som omedelbart måste ske vare sig med stöd i kreditiven eller annorledes. Vad särskilt det förra beträffar, äga nämligen riksgäldsfullmäktige enligt riksgäldskontorets reglemente (1917) § 12 mom. 4 för att bereda tillgång till kassaförstärkning åt statsverket, då sådant enligt Kungl. Maj:ts beslut påkallas, i mån av behov upplåna medel mot vare sig kontorets skuldförbindelser eller obligationer, och dylika skuldförbindelser kunna belånas i riksbanken. Att bestämmelsen i riksgäldskontorets reglemente bland annat har till uppgift att säkerställa kreditivens utbetalning, torde man kunna sluta av, att den ersatt en särskild föreskrift i reglementet före år 1913 (§ 75 i 1912 års reglemente), som anvisar motsvarande utväg för bestridande av utgifter på kreditiven, för den händelse disponibla tillgångar ej förslå härtill.

I fråga om sedelutgivningsrätten må dock ännu en bestämmelse nämnas i detta sammanhang, nämligen 8 § riksbanklagen, som bestämmer minimum för riksbankens metalliska kassa till 75 mill. kr. Det är visserligen långt ifrån givet, att den bästa användningen av guldkassan vinnes genom att den kvarhålles i riksbanken, då valutans upprätthållande liksom importbehovet av varor i många fall långt bättre skulle tillgodoses genom guldexport. Men med nutidens och sannolikt även framtidens guld- och penningvärde är beloppet 75 mill. kr. så pass obetydligt — riksbankens nuvarande guldförråd inom landet är avsevärt över tre gånger denna siffra — att bestämmelsen knappast kan antagas medföra olägenhet. Kommissionen anser sig därför ej på denna punkt böra föreslå någon ändring.

Sedel- och skiljemyntreserv.

Det hittills berörda inskränker sig emellertid till att skapa de rättsliga förutsättningarna för den finansiella krigsberedskapen. Fortfarande kvarstår därför ännu en svårighet olöst, nämligen att penningmedlen ej befinna sig i den *form*, som läget kräver.

Det är att vänta, att vid krigsutbrott behovet av betalningsmedel och därvid särskilt av skiljemynt skall komma att stiga mycket hastigt och i utomordentlig grad. Anledningen är först och främst den rubbning i betalningsvanorna, som en kris framkallar; men även de nya utbetalningar, som statsverket får att göra, bidraga att öka behovet av betalningsmedel. Sedlar på högre valörer kunna jämförelsevis lätt tillverkas; av dem göres f. ö. mindre behov, då större utbetalningar i regel lära komma att verkställas medelst check. Det gäller sålunda, att riksbanken och myntverket vid krisens utbrott äro rustade med reserver av småmynt (sedlar av lägre valörer och skiljemynt) att i mån av behov släppa ut i rörelsen, ty sådana kan man icke hinna nytillverka till större belopp. Det är ingalunda oviktigt, att dessa reserver äro fullt tillräckliga, ty brist på lämpliga mynt förorsakar mycket besvär och arbete. Man blir nödsakad att använda frimärken, sär-

[1] Se nedan sid. 44.

skilt förfärdigade poletter e. d. (nödmynt) eller att t. ex. vid löneutbetalningar endast betala jämna belopp och föra resten i avräkning. Belysande äro de svårigheter, som uppkommit på grund av skiljemyntsbrist t. ex. i Tyskland, och vilka trots stora ansträngningar — utom skiljemynt av silver, nickel och koppar ha provisoriska av järn, aluminium och zink införts — ännu under fjärde krigsåret icke övervunnits, såsom framgår bl. a. därav, att man 1917 sett sig nödsakad att ånyo tolerera samt vid post- och telegrafanstalterna mottaga det förut avlysta nödmynt (Notgeld), vilket kommuner och enskilda själva låtit tillverka under kriget. Dessa nödmynt beräknas hava blivit präglade till ett sammanlagt belopp av över 8 millioner Mark och härstamma från 357 olika myntningsplatser. För att få cirkulationen av skiljemynt att motsvara behovet har en mängd åtgärder vidtagits, såsom tömning av sparbössor, förbud för utbetalning av belopp i vissa myntslag åt krigsfångar och polska arbetare, liksom förbud för krigsmän att medföra utöver högst obetydliga summor (3 Mark i silver och 2 Mark i oädel metall), förbud för export och transitering även av nickel-, koppar- och aluminiummynt, uppmuntran på olika sätt till betalning utan mynt (bargeldloser Verkehr) o. s. v.

Kommissionen får därför föreslå, att en sedel- och skiljemyntsreserv av tillbörlig storlek snarast möjligt upplägges. Denna reserv, vilken icke bör få anlitas annat än i verkliga nödfall, när Kungl. Maj:t vid av krig framkallade utomordentliga förhållanden, på framställning av fullmäktige i riksbanken och efter samråd jämväl med fullmäktige i riksgäldskontoret därom förordnar, torde böra förvaras på sätt Kungl. Maj:t närmare bestämmer samt lämpligen vara sammansatt av *sedlar* i valörer 10- och 5-kronor samt av *skiljemynt* i valörer om 1 krona samt 25, 10, 5, 2 och 1 öre.

Den ränteförlust, som skulle uppkomma på grund av de nuvarande skiljemyntens höga metallvärde, kommer att i väsentlig mån reduceras, om man redan i fred förbereder det system för skiljemyntväsendet, som i krig synes erforderligt och som kommissionen nu i korthet skall skissera.

Olämpligheten under krig av den i fredstid gällande ordningen för skiljemynten har framgått av det nuvarande krigets erfarenheter, nämligen så till vida, att våra skiljemynt visat sig äga allt för högt metallvärde. Detta har redan gjort sig mycket kännbart gällande beträffande bronsmynten, som till stor del redan bortplockats ur rörelsen för att nedsmältas eller exporteras; och det synes t. o. m. nu vara överhängande fara, att det skall gå på samma sätt med silvermynten. Före kriget voro de visserligen mycket undervärda, men den »säkerhetsmarginal», som de då hade, håller numera på att försvinna, sedan, på grund av guldets enastående värdefall, silverpriset på världsmarknaden stigit till ungefär det dubbla.

Då ett dylikt läge, som alltså skapar ett metallvärde för samtliga svenska skiljemynt högre än prägelvärdet, inträtt under en tid, då den svenska valutan rent av stått högre än sitt nominella guldvärde, kan man lätt göra sig en föreställning om räckvidden av verkningarna för den händelse valutan under i övrigt samma förhållanden som de nuvarande därjämte är deprecierad i förhållande till guldet.

Hur olägligt det kan vara, om skiljemynten försvinna i större utsträckning, visa några exempel från fredsförhållanden, vilka K. Helfferich anför:[1]

»Österrike, som före 1848 hade silvermyntfot och därmed också småmynt, som voro utpräglade fullvärda, förlorade, när revolutionen medförde tvångskurs och oinlöslighet för dess papperspengar, sina småmynt i sådan utsträckning, att detaljhandeln råkade i de största svårigheter. Under 1800-talets sista decennium gjorde Italien en liknande erfarenhet. Dess silvermynt voro visserligen icke fullvärda, men på grund av latinska myntunionen blevo de mottagna i Frankrikes, Schweiz' och Belgiens kassor till samma kurs som guldmynten; och förhållandet förblev detsamma, när i början av 90-talet den italienska valutan började sjunka i värde. Följden blev, att de italienska silvermynten utströmmade i stora massor till de nämnda länderna, där de värderades högre än som motsvarade deras nominella värde i den italienska pappersvalutan. Den som vid den tiden, omkring 1893, reste i Italien, skall ständigt erinra sig den gränslösa förvirring, som därigenom uppstod. Utom banksedlarna, av vilka de minsta lydde på 50 lire, funnos nästan blott kopparpengar kvar i rörelsen, så att staten såg sig nödsakad att utgiva pappersmynttecken på 1, 2, 5, 10 och 25 lire. För att återfå sina silvermynt måste Italien begära att de övriga myntunionstaterna skulle utestänga de italienska silvermynten från statskassorna och därigenom beröva dem garantin för likvärdighet med fullvärda guldmynt. Först sedan de italienska silvermynten blivit tillräckligt diskrediterade i utlandet och deras undervärdighet blivit klar för var och en, kunde den italienska regeringen våga försöket att åter utsläppa silver i rörelsen och indraga de fula och oaptitliga myntteckenen.»

Det gäller då att överväga, vilka åtgärder som redan i fred böra vidtagas för att trygga myntsystemets stabilitet även under krig. Ur några synpunkter skulle visserligen det lämpligaste vara att indraga de nuvarande skiljemynten och utsläppa andra med lägre metallvärde; detta skulle bl. a. medföra en avsevärd nationalekonomisk besparing och göra särskilda reformer vid krigstillfälle överflödiga. Emellertid kan en så radikal reform i fred, även om den i och för sig vore utan olägenheter, ej anses strängt nödvändig med hänsyn till *krigslägets* krav; och kommissionen anser sig därför endast böra föreslå, att de i den redan föreslagna skiljemyntreserven ingående mynten utpräglas så undervärdiga, att risken för, att desamma efter utsläppandet i rörelsen skola kunna försvinna, borteliminera s. Detta skulle visserligen kunna åstadkommas även vid användning av nuvarande myntmetaller, genom att minska de olika myntens metallinnehåll med en viss procent; men då skulle antagligen en del mynt bliva opraktiskt små. Det lämpligaste torde därför vara att taga steget fullt ut och utprägla alla i reserven ingående skiljemynt av en och samma prisbilliga och hållbara metall eller legering. Det skulle bl. a. medföra den icke oväsentliga fördelen, att myntningen bleve i hög grad förenklad och förbilligad. Om till material användes järn eller någon annan inom landet allmänt förekommande metall, behöver det aldrig uppstå svårighet med avseende på råvara. Några olägenheter av att använda *en* metall eller legering torde knappast förefinnas. Om de olika mynten få skiljaktig storlek och prägel och de lägsta valörerna, såsom i Belgien, förses med ett hål i mitten, torde faran för förväxling i själva verket bli mindre än för närvarande med järn- och silvermynten.

Kommissionen får därför föreslå, att den ovan föreslagna skiljemyntsreserven kommer att bestå av järnmynt med lämplig prägel och lämpligt utseende.

[1] Geld und Banken. I. Teil: Das Geld (1916), sid. 431.

I överensstämmelse härmed har kommissionen utarbetat förslag till ändringar i såväl myntkonventionen med Danmark och Norge som lagen om rikets mynt och en därmed sammanhängande administrativ författning. Även om det icke utan vidare skulle kunna anses givet, att myntkonventionen behöver ändras för det avsedda syftet, om de till reserven hörande nya myntens giltighet begränsas till det egna landet, torde dock en dylik ändring vara bäst överensstämmande med konventionens tankegång. Sakligt sett är ett tillägg till konventionen därjämte önskvärt av det skäl, att de nya skiljemynten enligt all erfarenhet, särskilt från den latinska myntunionens och francsystemets område, oberoende av sin lagliga giltighet i grannländerna torde komma att cirkulera i alla länder med samma myntenhet och tillhörande en gemensam myntunion. För att undgå ett dröjsmål, som lätt kan bliva ödesdigert, är det önskvärt, att alla hithörande bestämmelser komma till stånd redan i fred, ehuru de avses endast för krig och utomordentliga av krig föranledda förhållanden.[1]

Då det vidare är att förutse, att under krigets gång behovet av skiljemynt kan komma att ytterligare stiga, varjämte märkes att myntverket kan bli förstört genom fientliga åtgöranden (t. ex. luftangrepp), vill kommissionen även föreslå, att ett reservmyntverks upprättande å lämplig plats i tid förberedes samt att det nuvarande myntverket erhåller större präglingskapacitet. Såsom bevis för betydelsen härav må nämnas, att en stor del av de tyska myntsvårigheterna under kriget berott på otillräcklig myntningskapacitet. Så motiverades den i och för sig olyckliga utvägen att prägla särskilda 5-pfennigstycken av aluminium med att järnmynten ej kunde åstadkommas tillräckligt snabbt; och för att kunna begagna även privata myntverkstäder gick man ända därhän att avstå från särskilt märke (Münzzeichen) på mynten. Behovet av krigsberedskap på denna punkt förefaller alltså uppenbart.

I fråga om riksbankens och riksgäldskontorets övriga verksamhet på olika punkter under loppet av ett krig skall kommissionen ej nu framlägga förslag, då dess uppgift huvudsakligen synes vara att behandla dels de åtgärder, som kunna och böra förberedas i fred, emedan de gälla krigets första tid, dels de båda verkens organisation, som upptages till behandling i det följande. Att staten med eller utan det låneförvaltande organets förmedling kommer att taga riksbanken i anspråk på mångahanda nya sätt under ett krig, kan anses givet på förhand, även om det ingalunda kan väntas medföra odelat gagneliga följder för landets ekonomiska tillstånd; men under vilka namn en dylik hjälp lämnas, är av underordnad vikt, och föga tvivel kan råda om, att man vid behov finner de yttre formerna härför, så som utan svårighet skett i alla nu krigförande länder.

Övrig riksbanklagstiftning.

Vad åter angår de nu under kriget hos oss tillkomna nya bestämmelserna på det centrala penningväsendets område, är det visserligen ej på förhand givet, att de alla få betydelse i krig; men i sak torde ingen av dem vålla

[1] Se nedan sid. 46 o. f. Den vid 1918 års riksdag antagna lagen i ämnet, som bemyndigar Konungen att låta till de i §§ 6 och 7 i myntlagen angivna namnvärden prägla skiljemynt av den vikt och med den metalliska sammansättning, varom överenskommelse kan träffas med Danmark och Norge, är av provisorisk karaktär.

olägenhet i ett dylikt läge, och de torde alltså kunna kvarstå utan materiell ändring. De viktigare av dessa nya bestämmelser äro tre, utom den redan behandlade om ökning av riksbankens sedelutgivningsrätt. I författningshänseende mest genomgripande av dessa är det bemyndigande, som genom tillägg till § 72 regeringsformen givits Kungl. Maj:t och riksdagen samfällt samt mellan riksdagarna Kungl. Maj:t ensam att befria riksbanken från skyldigheten att inlösa sina sedlar med guld. Även om man starkt måste betona, att införandet av ett pappersmynt med lägre värde än det nominella guldvärdet, vilket ganska oundgängligt följer av oinlöslighet vid krigstillfälle, är en i och för sig betänklig sak, vore det säkerligen ej välbetänkt att beröva statens ledande organ befogenhet att göra en dylik oinlöslighet laglig, när bristen på en dylik befogenhet, såsom erfarenhet visat, ej hindrar saken att ske utan blott medför, att den sker emot lagen. Det i sak kanske ännu viktigare och dessutom långt märkligare, genom en lag av den 8 februari 1916 först beslutade och sedan upprepade medgivandet av befrielse för riksbanken och myntverket från skyldigheten att inlösa guld beredde därnäst den svenska valutan möjlighet att stiga *över* sitt nominella guldvärde, på samma sätt som sedlarnas oinlöslighet hade skapat möjlighet för valutan att sjunka *under* guldvärdet. Det är visserligen ej mycket sannolikt, att denna bestämmelse skulle få tillämpning, om Sverige självt indroges i ett krig; men det kunde å andra sidan under inga förhållanden skada, om en sådan tillämpning ägde rum, och någon anledning till ändring i bestämmelsen synes alltså icke föreligga. Någon permanent tilläggsartikel till konventionen angående rätt att upphäva den i art. 13 stadgade skyldigheten att mottaga guld och avlämna guldmynt har ej ansetts böra föreslås, då frågan i förekommande fall torde kunna ordnas genom förhandling på sätt som skedde år 1916. Slutligen synes även den (genom ändring i 5 § riksbanklagen) skapade möjligheten att utgiva enkronesedlar med fördel kunna kvarstå, trots att kommissionen, såsom förut sagts, icke ansett pappersmynt såsom lämpligaste form för betalningsmedel av denna valör.

Samtidigt med att kommissionen sålunda anser de nu berörda kristidsbestämmelserna böra bevaras oförändrade i sak, finner sig kommissionen böra fästa uppmärksamheten vid den yttre, icke av objektiva skäl föranledda olikformighet de vid olika tidpunkter antagna bestämmelserna fått och samtidigt hemställa, att dessa inkonsekvenser i huvudsak få försvinna. För närvarande tillhöra bestämmelserna ej mindre än fyra olika typer. I tre av dessa fall har bestämmelsen permanent karaktär, medan i det fjärde fallet (beträffande inlösning av guld) hela lagen är temporär. Bland de tre förstnämnda fallen finnes ett (utgivningen av enkronesedlar), där Kungl. Maj:t såväl under som mellan riksdagarna efter bankofullmäktiges framställning kan lämna bemyndigande på obestämd tid. I ett annat fall (befrielsen från sedelinlösning) sker bemyndigandet, såsom delvis redan nämnts, av Kungl. Maj:t och riksdagen samfällt, när den senare är samlad, men mellan riksdagarna av Kungl. Maj:t på bankofullmäktiges framställning och efter samråd jämväl med riksgäldsfullmäktige, ehuru ett bemyndigande av det senare slaget

upphör att gälla tjugu dagar efter nästföljande riksdags sammanträdande. I det tredje, tidigare här ovan berörda fallet (utvidgning av sedelutgivningsrätten) kan bemyndigandet ges endast av Kungl. Maj:t och riksdagen samfällt, medan slutligen det fjärde medgivandet (befrielse från inlösning av guld) enligt den temporära lagen lämnas av Kungl. Maj:t. Slutligen kan erinras, att befrielsen från sedelinlösning intagits i grundlag, av den anledning att detta ämne redan förut var grundlagfäst, medan övriga hithörande bestämmelser givits i allmän lag.

Någon ändring i senast berörda hänseende synes ej böra komma i fråga, men i övrigt torde en normalisering vara av behovet påkallad; och därvid är enligt kommissionens mening den naturligaste och lämpligaste formen en permanent lag, på grund varav bemyndigande lämnas av Kungl. Maj:t och riksdagen, då den senare är samlad, men mellan riksdagarna med giltighet intill tjugu dagar efter nästa riksdags sammanträdande av Kungl. Maj:t på bankofullmäktiges förslag och efter samråd jämväl med riksgäldsfullmäktige, sålunda i huvudsaklig överensstämmelse med gällande föreskrift om befrielse från sedelinlösning. Även befrielsen från inlösning av guld och rätten att utgiva enkronesedlar bliva då grundade på en lag av samma slag som bestämmelserna om ökad sedelutgivning, vilket förefaller såsom det naturliga. Vidare får Kungl. Maj:t i alla förekommande fall den rätt att provisoriskt sätta lagbestämmelsen i funktion, vilken i det föregående (sid. 26) utförligt motiverats i fråga om den ökade sedelutgivningsrätten och som torde vara väl behövlig för alla kristidsförfattningar. Å andra sidan upphör den rätt att utan riksdagens medverkan medgiva lagbestämmelsens tillämpning på obestämd tid, som nu lämnats Kungl. Maj:t beträffande enkronesedlarnas utgivning.

Ovanberörda förslag till ändringar i lagen för Sveriges riksbank är avfattat i överensstämmelse med nu antydda önskemål, varjämte vissa andra, jämkningar i de ändrade paragraferna vidtagits ävensom ett tillägg till § 9 i myntlagen föreslagits, varigenom dit förläggas bestämmelserna om myntverkets befrielse från guldinlösen.

Krigsfinansieringen.

Liksom i andra länder torde man i avseende på Sverige i händelse av krig få räkna med i huvudsak tre former för anskaffning av medel: sedelutgivning, upplåning och beskattning. Den förstnämnda av dessa former har redan berörts. Vad upplåningen beträffar, uppstår en mängd frågor av största betydelse för framgång i kriget, så mycket mera som denna finansieringsform i de allra flesta krig är den ojämförligt viktigaste och i det nu pågående kriget för flere av de stridande nära nog är den enda. Den ökade beskattningen är emellertid likaledes av mycket stor vikt, och föga tvivel torde böra råda om önskvärdheten av att krigsfinansieringen så mycket och så snabbt som möjligt överföres till denna form, vilken alltid måste bliva den slutliga för varje land, som ej gör statsbankrutt.

Trots den genomgripande betydelsen av hithörande frågor har kommissionen likväl ansett sig icke böra upptaga själva krigsfinansieringen till närmare behandling. Anledningen är krigsfinansieringens alldeles särskilt starka beroende av de växlande förhållanden inom det ekonomiska livet, statsförvaltningen och det yttre politiska läget, vilka äro rådande vid tidpunkten för

kriget. I avseende på upplåningen beror sålunda den relativa betydelsen av in- och utländska lån i främsta rummet på tillvaron av bundsförvanter och neutrala, medan valet mellan upplåning på kort och lång tid, mellan amorterings- och statsräntelån, mellan direkt och indirekt emission liksom mellan begränsade eller obegränsade lånebelopp måste avgöras med hänsyn till den situation, som råder vid krigstillfället, och de möjligheter, varöver svenska staten då förfogar — allt frågor, som nu undandraga sig bedömande. Likartat är förhållandet i avseende på det skattesystem, som bör komma till användning. Dels beror karaktären av de skatter, som kunna avkasta tillräckligt, i hög grad på krigskonjunkturens utseende, som växlar betydligt efter krigets karaktär. Dels och framför allt synas planer till så stora ändringar i det normala, under fred gällande skatteväsendet redan vara å bane, att ett förslag från kommissionen för närvarande till äventyrs inom mycket kort tid skulle bliva föråldrat.

Ehuru varken den fasta upplåningen eller — än mindre — krigsskatterna höra till de finansieringsåtgärder, som i regel kunna tillgripas omedelbart efter ett krigsutbrott, skulle det dock otvivelaktigt vara till stor nytta, om planer för såväl den ena som den andra finansieringsåtgärden vore utarbetade i förväg. Särskilt gäller detta krigsskatterna, emedan de till stor del ej kunna inflyta förrän ganska långt efter sedan de beslutats och den önskvärda övergången till denna finansieringsplan alltså bör förberedas på ett så tidigt stadium som möjligt. På samma sätt som, enligt vad kommissionen redan i det föregående framhållit, en fortlöpande krigsberedskap bör tillgodoses i avseende på utländska tillgodohavanden genom försorg av den föreslagna rikskommissionen för den ekonomiska krigsberedskapen, torde alltså samma institution efter samråd med vederbörande myndigheter böra utarbeta samt efter förefallande behov omarbeta planer och förslag till såväl upplåningen i krig som framför allt krigsskatter, vilka planer sedan vid ett eventuellt krigsutbrott finge utformas i detalj och läggas till grund för de faktiska åtgärderna.

Organisation.

Kommissionen övergår härmed till behandling av den finansiella krigsberedskapens organisation, som är av betydelse ej blott för de första krisdagarna utan för hela den tid kriget varar. Kommissionen har haft under övervägande en hel del mer eller mindre genomgripande förslag, vilka åsyftat att ställa de verksamhetsgrenar, som för närvarande utövas av riksbanken och riksgäldskontoret, under starkare beroende av Kungl. Maj:t; men med det undantag för krigsupplåningen, för vilket nedan redogöres, har kommissionen icke funnit något av dessa förslag medföra sådana fördelar med hänsyn till krigsberedskapen, att kommissionen ansett sig böra förorda detsamma. Den från åtskilliga håll framkastade tanken, att riksbanken borde göras till privat egendom, har jämväl bland andra varit föremål för överläggning; men kommissionen har, med allt erkännande åt betydelsen av en dylik ändring ur andra synpunkter, ansett densamma hava mindre vikt från krigsberedskapssynpunkt, då man måste räkna med möjligheten att, såsom förhållandet varit under det nu på-

gående kriget, enskilda medborgares privata egendom i fiendeland blir oåtkomlig för sina ägare under krigstiden och sålunda av ungefär lika liten betydelse för krigsberedskapen, som om den tillhörde staten.

Av synnerlig vikt är däremot att genom någon lämplig anordning underlätta ett givande samarbete mellan våra olika statsfinansiella organ; endast därigenom kan den nödvändiga enhetligheten i finanspolitiken uppnås. Ur krigsberedskapssynpunkt måste vårt nuvarande system med flere, i förhållande till den centrala ledningen så gott som oberoende organ anses betänkligt. Såsom exempel på hur de olika organens verksamhet kunna inverka på varandra må endast påpekas, att riksbanken genom sin diskontopolitik har ett betydande inflytande på den allmänna prisnivån och därmed på regeringens åtgärder beträffande prisreglering, stimulering av produktionen, import, export etc., vartill kommer den betydelse banken måste få för själva finansieringen av kriget. Att ställa banken under direkt beroende av regeringen har kommissionen trots detta likväl icke velat föreslå, då den hos oss nu redan 250-åriga organisationen från krigsberedskapssynpunkt jämte sina stora olägenheter också har en fördel, nämligen att bereda en viss garanti för att statsledningen ej allt för mycket tar dess sedelpressar i anspråk för krigets finansiering. Det bör också märkas, att länder, som hittills haft till formen privata centralbanker, vilka äro det stora flertalet, ej gjort någon ändring häri under kriget och att en ökning i de olika regeringarnas inflytande på dessa banker sannolikt skulle ha genombrutit t. o. m. de svaga dammar, som nu begränsat sedelfloden.

Detta upphäver likväl icke det nyss framhållna behovet av ökad enhetlighet i hela finanspolitiken under krig. Enligt kommissionens mening skulle emellertid denna enhetlighet kunna vinnas även utan att riksbankens nuvarande självständighet behövde offras, nämligen genom tillsättning genast vid krigsutbrottet av en Kungl. Maj:t underställd, rådgivande finanskommission.

Finanskommissionen är avsedd att främja samarbetet mellan Kungl. Maj:ts finansförvaltning, riksbanken och riksgäldskontoret. I kommissionen, till vars ordförande en finansman i auktoritativ ställning borde utses, skulle nämligen ingå representanter från dessa riksdagens verk samt för bankinspektionen och de viktigaste affärsbankerna. Ett dylikt förslag, med lista på personer, har överlämnats genom underdånig skrivelse den 28 september 1916. Tillvaron av denna finanskommission bör vara i hög grad ägnad att främja ett gott samarbete mellan de olika statsfinansiella organen, bland vilka riksbanken i det stora hela synes kunna bibehålla sina hittillsvarande uppgifter även under krig.

I syfte att främja ett gott samarbete mellan riksbanken, affärsbankerna och det övriga näringslivet har emellertid kommissionen i avdelningen om det enskilda kreditväsendets organisation i krig i här föreliggande betänkande dessutom funnit sig böra föreslå tillsättning av ett bankråd.

Väsentligt skild från frågan om riksbankens ställning i krig är den om riksgäldskontorets ställning i motsvarande fall. Medan centralbanksuppgiften ej är av förvaltande natur utan huvudsakligen en uppgift för den fria

kreditgivningens organisation och ledning, utgör däremot statens upplåning, såsom ligger i sakens natur, en rent statlig förvaltningsfunktion, som därför också såvitt bekant undantagslöst i alla länder utom Sverige tillhör statsförvaltningens högsta ledning, regeringen, med hjälp av erforderliga ämbetsverk. Det svenska systemet, som ej går längre tillbaka än till år 1789 och som då uppkom på grund av Gustav III:s upplåning utan ständernas hörande, synes alltså sakna stöd både i sakens natur och andra länders erfarenhet, liksom dess historiska uppkomst hos oss icke i och för sig motiverar dess fortvaro under alldeles ändrade förhållanden. Det må därjämte nämnas, att riksgäldskontorets sedermera införda bestämmanderätt över hela upplåningen åtminstone ej uttryckligen kom till stånd vid kontorets upprättande, då dit förlades »all rikets utgivna gäld, både den som redan gjord är och den som till kostnaderna för sistlidna och detta års (1788 och 1789 års) fälttåg bliver nödig», men intet sades om framtiden. Emellertid har krigsberedskapskommissionen givetvis icke av denna anledning upptagit frågan, utan orsaken har varit den alldeles ändrade betydelse statens upplåning får i krig, en ändring, som är långt större än motsvarande nya uppgifter för riksbanken.

Det närmaste resultatet av kommissionens överläggningar i frågan blev en promemoria, som den 11 december 1917 överlämnades åt dåvarande t. f. chefen för finansdepartementet. Denna promemoria, som sammanfattar vad som enligt kommissionens mening utgör huvudskälen för en ändring i den nuvarande ordningen och går ut på förslag till ett obetydligt men redan i fredstid gällande tillägg till det nuvarande reglementet, var av följande lydelse:

»I enlighet med sin instruktion har statens krigsberedskapskommission haft den statsfinansiella krigsberedskapen under behandling.

På kommissionens föranstaltande anordnades den 3 och 7 november d. å. förberedande sammanträden mellan några av kommissionens ledamöter och särskilde sakkunnige. Såsom ordförande fungerade universitetskanslern C. Swartz, riksbanken representerades av bankfullmäktiges ordförande, generaldirektör A. af Jochnick och förste deputeraden V. Moll, riksgäldskontoret av riksgäldsfullmäktiges ordförande, v. häradshöfding E. Kinander och förste deputeraden, greve G. Lagerbjelke.

Kommissionen har därefter vid sina sammanträden den 28 november och 4 december in pleno fortsatt behandlingen av den statsfinansiella krigsberedskapen. Den uppfattning, vartill kommissionen på grund av de nämnda överläggningarna kommit i en särskild fråga beträffande svenska statens skuldförvaltning från krigsberedskapssynpunkt, har i huvudsak varit följande.

Det framgår av R. F. 66 och 76 §§ samt 111 § mom. 2, att Kungl. Maj:t för närvarande icke har något avgörande inflytande på statens upplåning. Under det att av fullmäktige i riksbanken en, ordföranden, förordnas av Konungen, utses samtliga fullmäktige i riksgäldskontoret av riksdagen. Vid fullmäktiges sammanträden kan visserligen ett Konungens ombud närvara, men endast i de fall, då fullmäktige sådant begära. Detta framgår av R. F. 67 §: 'Konungens ombud i riksgäldskontoret biviste ej fullmäktiges sammankomster oftare, än då fullmäktige åstunda att med honom överlägga.

I det av riksdagen utfärdade reglementet för riksgäldskontoret har denna bestämmelse kringgärdats med ytterligare garanti; reglementets § 47 lyder nämligen: 'Fullmäktige vare ej tillåtet att företaga någon överläggning i närvaro av Konungens ombud, ifall det, utan att av fullmäktige därom vara anmodat, skulle vid deras sammankomst sig infinna.'

Det är tydligt, att dessa bestämmelser ej inbjuda till något intimare samarbete mellan Kungl. Maj:t och fullmäktige i riksgäldskontoret.

Beträffande utfärdande av obligationer kräves Konungens medverkan; reglementets § 19 stadgar nämligen: 'Utfärdas av riksgäldskontoret nya obligationer, skola fullmäktige underställa Kungl. Maj:ts fastställelse de beslut, som rörande sådan upplåning fattas, med anhållan, att Kungl. Maj:t täcktes å det nya lånet meddela sin garanti'. All övrig upplåning (t. ex. mot skattkammarväxlar) kan däremot ske utan någon som helst medverkan från Konungens sida.

Vid upptagande av obligationslån lärer det i allmänhet tillgå så, att, sedan alla underhandlingar avslutats, Konungens ombud tillkallas och tillfrågas, huruvida något finnes att erinra mot fullmäktiges beslut, vartill svaret, som naturligt är, i regeln blir nekande. Kungl. Maj:ts ombud kan sålunda *även* beträffande obligationslånen lämnas i okunnighet om, huruvida, när och på vilka villkor riksgäldsfullmäktige ämna skaffa medel, och torde stundom erhålla upplysning därom först. när han kallas till fullmäktiges sammanträde.

Även om denna ordning kan sägas ha fungerat utan egentlig friktion i fredstid, fann kommissionen det otänkbart, att dessa förhållanden kunde förbliva oförändrade i krig. Dels blir det nämligen då mer än någonsin nödvändigt att trygga ett effektivt samarbete mellan finansförvaltningens olika organ, dels och framför allt skulle den fundamentala förvandling, finanspolitiken undergår vid krig, i händelse av de nuvarande bestämmelsernas fortvaro medföra, att endast en ringa och därtill en mindre viktig del av finanspolitikens ledning komme att tillfalla chefen för finansdepartementet.

Budgetens utgiftssida skulle närmast åligga övriga departementschefer och detta i mycket högre grad än i fred, emedan man i krig, att döma efter undantagslös erfarenhet från det nu pågående kriget, måste nöja sig med att i budgeten uppföra ospecificerade krigsanslag, som successivt ökas under krigets fortgång, utan att finansledningen får någon uppgift vid bestämmande av deras belopp eller användning.

Medan budgetens utgiftssida sålunda är undandragen finansministerns kontroll, skulle på inkomstsidan den ojämförligt största delen komma att anskaffas lånevägen, sålunda genom riksgäldskontoret. Några siffror kunna åskådliggöra, i vilken överväldigande grad upplåningen dominerar såsom form för det nu pågående krigets finansiering. En överslagsräkning visar sålunda, att i Tyskland nära 98 % och i England 82 % av de på grund av kriget ökade utgifterna (1916—1917) täckts genom upplåning. Vad detta innebär i jämförelse med svenska förhållanden ej blott i normala tider utan även under nuvarande läge, kunna följande siffror visa. Svenska staten upplånade under åren 1910—1913 140·3 mill. kronor; övriga inkomster under

samma tid voro 985·6 mill. kronor; om upplåningen under 1917 får sättas till 60 mill. kronor och övriga inkomster till 387·0 mill. kronor, erhållas för åren 1914—1917 siffrorna resp. 205·7 mill. och 1 484·6 mill. kronor. Det framgår härav att upplåningen 1914—1917 med 65·4 mill. kronor överstigit upplåningen 1910—1913 samt att övriga inkomster under samma tid stigit med 499·0 mill. kronor; av de ökade utgifterna ha sålunda c:a 13 % täckts genom upplåning. En jämförelse med siffrorna för Tyskland och England visar alltså, att våra hittillsvarande erfarenheter icke erbjuda någon som helst ledning för att bedöma förhållandena i krig, detta även frånsett ökningen i upplåningens totalbelopp, varigenom vår statsskuld, som nu relativt taget är en av de minsta i världen, sannolikt skulle flerdubblas redan under loppet av ett enda krigsår.

Det nu påvisade ställer utom allt tvivel, att Kungl. Maj:t och därvid i synnerhet chefen för finansdepartementet med den nu gällande ordningen skulle komma att lämnas i allt väsentligt utan ansvar för eller delaktighet i ett krigs finansiering. Man kan icke undgå att häri se en fara av stor räckvidd. Allbekant är nämligen icke blott den stora roll finansieringen, som alltså i detta fall är nästan liktydig med lånepolitiken, under det nu pågående liksom tidigare krig spelat för de krigförandes förmåga att framgångsrikt genomgå prövningarna, utan även och framför allt det mycket nära sambandet mellan lånepolitiken å ena sidan och å den andra de militära operationerna, utrikespolitikens ledning, hänsyn till näringslivets allmänna gång och behandlingen av stämningen inom landet, vilket allt tydligen i krig måste utgöra statsledningens huvuduppgifter. Ett utbrytande av lånepolitiken ur detta sammanhang skulle alltså hindra statsledningens enhetlighet på ett för krigets utgång vitalt område.

Utan att nu i övrigt ingå närmare på frågan om den statsfinansiella krigsberedskapen fann kommissionen det därför uppenbart, att Kungl. Maj:t, med hänsyn till ett krigsläges krav, i varje fall måste tillförsäkras möjlighet att följa arbetet på statens upplåning från dess början och att en ändring i dylik riktning borde ske redan i fredstid, så att Kungl. Maj:ts organ vore förtrogna med denna sida av statsverksamheten i händelse av ett krigsutbrott. Genom en dylik ändring bleve det under alla förhållanden lättare att efter krigsutbrottet få saken ordnad på ett sätt, som motsvarade krigslägets krav. Någon ändring i regeringsformen ansågs ej erforderlig härför, utan saken syntes kunna ordnas genom ett tillägg till § 47 i riksgäldskontorets reglemente av innehåll, att fullmäktige vid alla överläggningar om lånetransaktioner skulle kalla Konungens ombud att närvara.

I överensstämmelse härmed har efterföljande förslag utarbetats.»

Det bifogade förslaget var överensstämmande med det till föreliggande betänkande fogade förslaget till ändring i riksgäldskontorets reglemente.[1]

Sedan denna promemoria av chefen för finansdepartementet överlämnats till riksdagens bankoutskott och riksgäldsfullmäktige i infordrat yttrande

[1] Se nedan sid. 51.

avstyrkt förslaget, beslöt utskottet den 16 april 1918 — under uttalande av den förhoppningen, att samarbete i här ifrågavarande avseende mellan fullmäktige och Konungens ombud fortfarande liksom hittills skulle komma att äga rum — att framställningen icke skulle föranleda till någon utskottets åtgärd.

Under allt erkännande av den praxis, varpå utskottets beslut torde syfta, har det likväl förefallit kommissionen uppenbart, att densamma ingalunda utgör ett skäl emot sakens reglering i riksgäldskontorets reglemente utan tvärtom ett skäl därför, då å ena sidan ingen svårighet under dessa förhållanden kan möta att genomföra bestämmelsen och å andra sidan ett bibehållande av den lämpliga praxis, som först jämförelsevis nyligen lärer hava införts, endast därigenom säkerställes. Icke heller torde något skäl emot den av kommissionen föreslagna bestämmelsen kunna sökas däri, att upptagande av tillfälliga lån genom riksgäldskontoret äro alltför ofta förekommande, för att Konungens ombud, som under senare år i allmänhet varit chefen för finansdepartementet, skulle kunna deltaga i alla riksgäldskontorets överläggningar härom; det föreslagna momentet inskränker sig nämligen till att, i vad på kontoret ankommer, bereda honom tillfälle att närvara i alla de hithörande fall, då han anser sådant lämpligt. På dessa grunder förmenar kommissionen, att en ändring i reglementet på nu angivet sätt bör komma till stånd och har fogat sitt, ursprungligen med den nämnda promemorian överlämnade tilläggsförslag till § 47 av riksgäldskontorets reglemente även till föreliggande betänkande.

Emellertid inskränker sig den föreslagna ändringen till att söka skapa en ordning, som redan i fredstid bör komma till stånd av hänsyn till krigsberedskapen. Däremot kan den ingalunda anses tillräcklig att i krigstid skapa erforderlig enhetlighet i finansledningen och tillräckligt inflytande för Kungl. Maj:t på den utan all jämförelse viktigaste delen av krigsfinansieringen. Detta senare kan enligt kommissionens mening endast vinnas genom att beslut om krigslåns upptagande fattas av Kungl. Maj:t på föredragning av chefen för finansdepartementet, givetvis med användning av all den sakkunskap, fullmäktige i riksgäldskontoret beträffande fredsupplåningen förvärvat under sin ämbetsutövning. För krigsupplåningen gäller nämligen vad riksdagens år 1866 tillsatta revisorer (med reservation för de av bondeståndet valda) yttrade:

»För uppnegocierandet av statslån synes det revisorerna otvivelaktigt, att riksgäldskontoret ej heller är den lämpligaste myndigheten, dess styrelse må sammansättas huru esom helst. Svårligen lärer man kunna påräkna att bland riksgäldsfullmäktige få se n majoritet av fullt erfarna större financierer, och själva den kollegiala formen är otjänlig i fråga om beslut, som ofta måste fattas med stor hastighet och iakttagande av fullständig tystnad. — I andra länder är det regeringen, som med representationens bemyndigande kontraherar om statslån, och även hos oss har visat sig behövligheten av Kungl. Maj:ts garanti å de lån, riksens ständer beslutat, för att hos främmande långivare ingiva nödigt förtroende. Det synes revisorerna därför vara vida ändamålsenligare, att för framtiden uppgörandet och kontraherandet av möjligen blivande lån uppdrages åt regeringen, så att riksgäldskontoret med dem icke får annan befattning än att, såsom ovan är sagt, ombesörja lånebeloppens indragning, förvaltning och amortering.»

Den allmänna motiveringen till förslaget om en dylik ändring i statslåneväsendets organisation har i övrigt lämnats i den nyss återgivna promemorian; men det kunde möjligen invändas emot detsamma, att en ändring vid krigsutbrottet på olämpligt sätt skulle rubba kontinuiteten. Ehuru det visserligen ej kan förnekas, att en ändring i denna riktning redan under fredstid skulle vara ännu mer gagnelig för krigsberedskapen, om den kunde genomföras, kan kommissionen likväl ej anse denna invändning som ett tillräckligt skäl emot den föreslagna lösningen, om en ändring därhän redan i fred måste anses utesluten. För det första synes nämligen behovet av att finansledningen enhetligt lägges i Kungl. Maj:ts hand i krig så oavvisligt, att andra hänsyn måste vika därför. Och vidare måste det betonas, att upplåningen ändrar icke blott omfattning utan till stor del också karaktär vid ett krigsutbrott. I fred blir det avgörande för frågans framgång de uppgörelser, som kunna träffas med särskilda finansgrupper, medan i krig en vädjan till hela folkets såväl ekonomiska som patriotiska instinkter blir alldeles oundgänglig och därför heller aldrig försummas; hela emissionstekniken ändras därigenom i grund, och den erfarenhet, som förvärvats vid fredsupplåning, får en mycket begränsad tillämplighet. Om detta är fallet i de kapitalstarka, nu krigförande länderna, varom åtskilliga vittnesbörd föreligga, gäller det med mångdubbel styrka för vårt land, där fredserfarenheten ända till de sista åren alldeles övervägande omfattat utländsk upplaning och även eljest gällt lån av den i fredstid vanliga typen, medan Sverige under de sannolikaste förutsättningarna måste finansiera ett krig främst genom inhemska lån, varvid alla samhällsklassers medverkan blir oundgänglig och sålunda små sparare indragas, med vilka svenska statens upplåning sannolikt icke ens i det nuvarande läget haft nämnvärd förbindelse. Kommissionen kan alltså icke annat finna än att om, såsom sannolikt är, riksgäldskontorets nuvarande befattning med statens upplåning anses böra oförändrad bibehållas i fred, en överflyttning av upplåningen till Kungl. Maj:t blir oundgänglig vid krigsutbrott. I detta sammanhang anser sig kommissionen även böra hänvisa dels till en vid 1867 års riksdag i första kammaren av friherre A. Cederström väckt motion, dels till riksgäldsfullmäktigen G. F. Östbergs reservation med anledning av riksgäldsfullmäktiges skrivelse till bankoutskottet angående förändring av förste deputeradens ställning i riksgäldskontoret den 2 december 1915, vilka båda förslag jämte redogörelse för deras behandling framgå av bilagorna I A och I B till föreliggande del av betänkandet.

Annorlunda än frågan om beslut rörande krigsupplåning ställer sig emellertid den om krigslånens förvaltning. Här skulle sannolikt en plötslig omläggning vid krigsutbrott av den förut bestående ordningen medföra olägenheter utan motsvarande fördelar, emedan det här gäller en oavbruten, över många årtionden fortsatt verksamhet, där en organisatorisk ändring alltid är svårare att genomföra. Då man av hänsyn härtill ej lämpligen kunde överflytta de redan upptagna lånens förvaltning på ett nytt ämbetsverk, skulle följden sannolikt bliva två statsskuldförvaltningar, riksgäldskontoret

för fredstidens lån och ett nytt organ för krigslånen, vilket påtagligen redan i och för sig vore en obekväm utväg, varjämte det kunde komma att försvåra det nya verkets rekrytering med tillräckligt erfaren personal. I sak kunde det därför knappast bliva fråga om annat än att anförtro statsskuldförvaltningen till samma personer som förut, och den naturligaste utvägen förefaller då vara att behålla riksgäldskontoret såsom förvaltande organ och begränsa den organisatoriska ändringen till frågor om beslut rörande ny upplåning.

Den första fråga, som i ett dylikt läge bör beaktas, synes vara, i vad mån befintliga grundlagsbud medgiva eller hindra en dylik från krigsberedskapens synpunkt nödvändig lösning.

Såsom framgår av det föregående, äro de viktigaste bestämmelser i grundlagen, som röra statens upplåning, regeringsformens §§ 66 och 76 samt § 111 m. 2. Om »riksdagen ansvarar för den rikets gäld kontoret ombesörjer» (§ 66), så synes detta icke utesluta, varken att riket kan hava annan gäld, vilken kontoret icke ombesörjer, eller att riksdagen kan ansvara även för denna gäld. Ett visst stöd för denna tolkning torde nuvarande praxis lämna. Staten har redan nu betydliga skulder, vilka icke förvaltas av riksgäldskontoret och för vilka riksdagen dock ej är utan ansvar. Exempel äro riksbankens giroräkning och lån i utlandet samt postsparbankens fonder.

Hittillsvarande lagtolkare hava emellertid icke ansett dessa förhållanden innebära, att upplåning i vanlig mening enligt grundlagens nuvarande ordalydelse kan överflyttas till Kungl. Maj:t.

H. L. Rydin skriver:[1] »Riksdagen är enligt R. F. § 66 ansvarig för rikets gäld och har att tillse, att rikets kredit varder bibehållen och vårdad, vadan beslut om upptagande av statslån är riksdagens ensak. Beloppet, som skall upplånas, är bestämt genom riksdagens beslut angående statsregleringen samt riksgäldskontorets utgifter och tillgångar.» Prof. *P. Fahlbeck* skriver:[2] »Bådadera, rikets belastande med gäld och skuldens förvaltning, tillkommer riksdagen allena. Detta är åter ett för Sveriges författning egendomligt drag»; samt: »riksdagen erhöll ensam rättigheten att lån göra och riket med ny gäld belasta. Det säges icke direkt i denna paragraf (R. F. § 76), men det följer därav, att riksdagens verk förvaltar skulden, vartill även låns upptagande hör, samt ansvarar för densamma (§ 66).»

Det förefaller ganska uppenbart, att regeringsformens författare tänkt sig två olika statsrättsliga garantier för upplåningen. 1. Om *all* ökning i statens skulder gäller enligt R. F. § 76, att den ej kan ske utan riksdagens samtycke. Detta är fallet även med sådan »ny gäld» som t. ex. postsparbankens. 2. Om den rikets gäld riksgäldskontoret ombesörjer gäller åter, att riksdagen ansvarar för densamma, vilket i sin ordning ger riksdagen alla de exklusiva befogenheter, som beröras i §§ 66, 67, 68 och 111 regeringsformen. Det förefaller alltså påtagligt, att grundlagstiftaren själv tänkt sig olika vidsträckt befogenhet för riksdagen allt efter de olika arterna av statens

[1] Svenska Riksdagen II: 1, sid. 154.
[2] Regeringsformen i historisk belysning, sid. 169 och 190.

skuldförbindelser och att gemensamt för *all* gäld endast är behovet av riksdagens samtycke.

Den svåra uppgiften består emellertid i att finna gränsen mellan de två områdena, närmare bestämt att fastställa, hur omfattande regeringsformen tänkt sig »*den* rikets gäld» riksgäldskontoret ombesörjer. Det är ingalunda osannolikt, att härmed åsyftas all upplåning, som är avsedd att täcka *statsutgifter*, där alltså behovet av medel är avgörande, till skillnad från inlåning, som leder till placering av medlen på räntebärande sätt, där det alltså är fråga om kreditförmedling. I avseende på riksbankens utländska upplåning är denna gräns visserligen ej fullt klar, men i stort sett torde den hålla streck. Är detta fallet, skulle det *icke* vara överensstämmande med regeringsformens anda att behandla krigslån som fallande utanför det trängre området.[1]

Om alltså krigslånen böra räknas till »den gäld kontoret ombesörjer» (§ 66 regeringsformen), blir frågan, om ordet »ombesörjer» skall innebära, att riksgäldskontoret även måste besluta om upptagande av lån, alltså ej endast ombesörja deras förvaltning. För den uppfattningen att så icke är fallet kan bland andra skäl framhållas, dels att riksdagen vid vissa tillfällen anhållit om särskild medverkan av Kungl. Maj:t vid statslåns upptagande genom riksgäldskontoret,[2] dels även att vid behandlingen av den av friherre Cederström väckta motionen (se bil. I A) statsutskottet icke hade några statsrättsliga betänkligheter att anföra. Emellertid råder intet tvivel, att i övrigt praxis i likhet med oemotsagd statsrättslig doktrin går i motsatt riktning; och uppenbarligen vore det olyckligt att utan trängande behov bygga krigsfinansieringen på en i bästa fall osäker grundlagstolkning. Enligt kommissionens mening måste därför den i krig erforderliga organisationen komma till klart uttryck i grundlagen, vartill tydligen kräves en redan i fred antagen, för krigstillfällen gällande grundlagsändring. Kommissionens ovan omförmälda förslag till ändringar i regeringsformen innefattar de härför erforderliga bestämmelserna.[3]

Såsom rådgivande organ vid Kungl. Maj:ts sida borde för ändamålet stå den redan här förut berörda finanskommissionen, vars sammansättning i huvudsak skulle uppfylla det krav, som i riksgäldsfullmäktigen Östbergs reservation ställts på en korporation för statens upplåning. För det fall att den inom riksgäldskontoret befintliga sakkunskapen ej fullständigt tillgodogöres genom finanskommissionens sammansättning, borde därjämte alltid finnas möjlighet att erhålla medverkan från riksgäldsfullmäktige och det

---

[1] Jfr riksdagsordningens § 65, där »fråga . . . om riksgäldskontorets styrelse och förvaltning, inkomster och utgifter» tydligen ansetts innefatta alla låneanslag; en motsatt tolkning skulle nämligen innebära, att dylika anslag ej vore underkastade gemensam votering, vilket icke kan vara grundlagens mening.

[2] »Vid riksdagen 1828—1830 hade, på proposition av Kungl. Maj:t, riksens ständer beslutat, att riksgäldskontoret skulle upptaga ett statslån på högst två miljoner rdr svenskt silverspecie, efter gamla myntfoten, samt att åter utlåna dessa medel mot inteckning i jordegendom. Jämte anhållan att Kungl. Maj:t ville sanktionera detta beslut samt auktorisera fullmäktige i riksgäldskontoret till de åtgärder, som bleve nödiga, överlämnade ständerna till Kungl. Maj:ts beprövande att bestämma tiden för lånets upptagande.» (Naumann, Sveriges statsförfattningsrätt IV, 274).

[3] Se nedan sid. 43.

dem underställda riksgäldskontoret, vilka enligt det förut sagda skulle kvarstå även i krig.

Sammanfattning.

Kommissionen har utarbetat följande, här bifogade förslag till lagändringar:

1) *Förslag till ändrad lydelse av §§ 63 och 66 regeringsformen.*

2) *Förslag till lag om ändrad lydelse av 5, 6 och 10 §§ i lagen den 12 maj 1897 för Sveriges riksbank.*

3) *Förslag till tilläggsartikel till den mellan Sverige, Norge och Danmark gällande myntkonventionen.*

4) *Förslag till lag om ändrad lydelse av §§ 7, 9 och 12 i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873.*

5) *Förslag till kungörelse med vissa bestämmelser angående skiljemynt av järn.*

6) *Förslag till ändrad lydelse av viss paragraf i reglementet för riksgäldskontoret.*

Utom dessa förslag hemställer kommissionen,

att det s. k. lilla kreditivet höjes från nuvarande 15 millioner kronor till 100 millioner kronor (sid. 15),

att det s. k. stora kreditivet höjes från nuvarande 15 millioner kronor till 350 millioner kronor (sid. 15),

att en sedel- och skiljemyntsreserv av angiven beskaffenhet upplägges (sid. 28),

att åtgärder vidtagas för att giva myntverket större präglingskapacitet (sid. 30),

att förberedelser träffas för upprättande av ett reservmyntverk å lämplig plats (sid. 30)

samt att vid krigsutbrott en rådgivande finanskommission tillsättes (sid. 34).

Rikskommissionen för den ekonomiska krigsberedskapen torde erhålla i uppdrag att utreda frågan om krigsreserven för betalningar till utlandet ävensom frågan om de lämpligaste låne- och skatteformerna under krig (sid. 33) och att i samråd med vederbörande myndigheter utarbeta och vid förefallande behov omarbeta de planer och förslag, som därvid kunna visa sig påkallade.

FÖRFATTNINGSFÖRSLAG

1) **Förslag**

till

ändrad lydelse av §§ 63 och 66 regeringsformen.

§ 63.

Dessutom böra, för oförsedda händelser, tvenne särskilda tillräckliga summor anslås och till utbetalning å riksgäldskontoret anvisas; den ena att vara tillgänglig, då Konungen, till rikets försvar eller andra högst viktiga och angelägna ändamål, sedan hela statsrådets tankar däröver blivit inhämtade, finner den vara oundvikligen nödig; den andra att, vid infallande krig eller krigsfara, av Konungen lyftas, sedan Han statsrådet in pleno hört och riksdagen sammankallat. Riksdagens förseglade anordning å sistnämnda summa må ej förr brytas, eller summan av fullmäktige i riksgäldskontoret utbetalas, än sedan riksdagskallelsen blivit i allmänna tidningarna kungjord.

§ 66.

Riksgäldskontoret — — — vårdad.

Varder vid infallande krig av riksdagen medgivet, att medel till krigets förande må av Konungen upplånas, vare riksdagen jämväl för den gäld ansvarig; åliggande riksgäldskontoret att i övrigt lånet ombesörja.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 15 och 41.

---

2) Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 5, 6 och 10 §§ i lagen den 12 maj 1897 för Sveriges riksbank.

Härigenom förordnas, att 5, 6 och 10 §§ i lagen den 12 maj 1897 för Sveriges riksbank skola hava följande ändrade lydelse:

5 §.

Riksbankens sedlar må lyda endast å fem, tio, femtio, ett hundra och ett tusen kronor.

Om till följd av krig, krigsfara eller svår penningkris behovet av skiljemynt stegrats, må dock Konungen och riksdagen samfällt eller, om riksdagen ej är samlad, Konungen på framställning av fullmäktige i riksbanken och efter samråd jämväl med fullmäktige i riksgäldskontoret, medgiva riksbanken att utgiva sedlar å en krona. Dylikt av Konungen mellan riksdagarna lämnat medgivande skall, därest detsamma icke varder av nästföljande riksdag inom tjugu dagar från riksdagens början gillat, efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse. Det åligger fullmäktige i riksbanken att, så snart ske kan, ur den allmänna rörelsen indraga dessa sedlar.

6 §.

Riksbanken — — — kronor.

Om sådant med hänsyn till krig, krigsfara eller svår penningkris prövas oundgängligen nödigt, må Konungen och riksdagen samfällt eller, om riksdagen ej är samlad, Konungen på framställning av fullmäktige i riksbanken och efter samråd jämväl med fullmäktige i riksgäldskontoret medgiva riksbanken att utgiva sedlar till ytterligare högst två gånger det belopp, varmed enligt första stycket dubbla summan av den metalliska kassan må överskridas. Dylikt av Konungen mellan riksdagarna lämnat medgivande skall, därest detsamma icke varder av nästföljande riksdag inom tjugu dagar från riksdagens början gillat, efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse. Det åligger fullmäktige i riksbanken att, så snart ske kan, ur den allmänna rörelsen indraga sedlar till belopp, motsvarande vad som på grund av sålunda medgiven ökning av sedelutgivningsrätten må hava utgivits.

10 §.

Riksbanken — — — silver.
Guld — — — därav.

Om sådant med hänsyn till krig, krigsfara eller svår penningkris prövas oundgängligen nödigt, må Konungen och riksdagen samfällt eller, om riksdagen ej är samlad, Konungen på framställning av fullmäktige i riksbanken och efter samråd jämväl med fullmäktige i riksgäldskontoret, för viss tid fritaga riksbanken från den enligt andra stycket riksbanken åliggande inlösningsskyldigheten. Dylikt av Konungen mellan riksdagarna lämnat medgivande skall, därest detsamma icke varder av nästföljande riksdag inom tjugu dagar från riksdagens början gillat, efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Denna lag träder i kraft den .

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 24 o. f. samt 30 o. f.

---

3) Förslag

till

Tilläggsartikel till den mellan Sverige, Norge och Danmark gällande myntkonventionen.

1.

Det skall vara varje rikes finansförvaltning tillåtet att för sin räkning låta prägla en reserv av skiljemynt av järn, vilka skola vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga av krig föranledda förhållanden kunna utgivas såsom lagligt betalningsmedel efter det värde, varå de lyda, i alla tre rikena, utan hänsyn till i vilket av rikena de äro präglade, intill de belopp, som nedan stadgas, så snart de blott ej blivit vanställda eller på olagligt sätt skadade.

2.

Av järnmynt, som avses i 1 mom., *kunna* utmyntas nedanstående stycken, vilka *skola* hava den storlek och vikt, som framgå av vidfogade bestämmelser:

	Diameter. Millimeter	Av ett kilogram järn präglas stycken
a) Ett stycke, som representerar värdet av 1 krona	25	181
b) Ett stycke, som representerar värdet av 25 öre	17	528
c) Ett stycke, som representerar värdet av 10 öre	15	838
d) Ett stycke, som representerar värdet av 5 öre	27	146
e) Ett stycke, som representerar värdet av 2 öre	21	294
f) Ett stycke, som representerar värdet av 1 öre	16	596

Av dessa myntstycken skola de, som representera värdet av 5, 2 och 1 öre, i mitten förses med hål av 3 millimeters diameter.

3.

Av järnmynt, som avses i 1 mom., vare ingen pliktig att i en betalning mottaga högre belopp än tjugu kronor i 1-kronestycken, fem kronor i 25-örestycken och 10-örestycken samt en krona i mynt, som lyda å mindre värden.

4.

Järnmynt, som avses i 1 mom., upphöra att vara lagligt betalningsmedel till statskassorna först när de äro så nötta, att det ej med säkerhet kan skönjas, för vilket rikes räkning de äro präglade, men till alla andra, så snart prägeln genom nötning blivit otydlig.

5.

I övrigt gälle i avseende å järnmynt, som avses i 1 mom., i tillämpliga delar de uti myntkonventionen den 27 maj 1873 med därtill gjorda tillägg intagna bestämmelser.

6.

Denna tilläggsartikel förblive gällande intill dess ett år förflutit från den dag, då något av rikena uppsagt densamma; dock så att den i sista stycket av Art. 11 uti myntkonventionen av den 27 maj 1873 givna bestämmelse fortfar att med avseende å mynt, som präglats enligt tilläggsartikeln, gälla under en tid av två år efter konventionens upphörande.

7.

Denna tilläggsartikel skall ratificeras, så snart vederbörande representationers samtycke blivit meddelat, och ratifikationerna deponeras i Stockholm, så snart ske kan.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 27 o. f.

---

4) Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av §§ 7, 9 och 12 i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873.

Härigenom förordnas att §§ 7, 9 och 12 i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873 skola hava följande ändrade lydelse:

§ 7.

Mom. 1. Av brons — — — ettörestycken.
Av järn — — — ettörestycken.

Mom. 2. Av järn skall finnas präglad en reserv av myntstycken till belopp, som av Konungen bestämmes, vilka vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga av krig föranledda förhållanden skola utgivas, när Konungen, på framställning av fullmäktige i riksbanken och efter samråd jämväl med fullmäktige i riksgäldskontoret, därom förordnar. Dessa järnmynt skola hava följande namnvärden:

en krona; tjugufem öre; tio öre; fem öre; två öre; ett öre.

Ett kilogram rent järn utmyntas till:
Etthundraåttioen enkronestycken eller
Femhundratjuguåtta tjugufemöresstycken eller
Åttahundratrettioåtta tioörestycken eller
Etthundrafyrtiosex femörestycken eller
Tvåhundranittiofyra tvåörestycken eller
Femhundranittiosex ettörestycken.

§ 9.

En var — — — värde.
Femkronestycken — — — värde.

Om sådant med hänsyn till krig, krigsfara eller svår penningkris prövas oundgängligen nödigt, må Konungen och riksdagen samfällt eller, om riksdagen ej är samlad, Konungen på framställning av fullmäktige i riksbanken och efter samråd jämväl med fullmäktige i riksgäldskontoret, förordna, att bestämmelserna i första stycket av denna paragraf under viss tid icke skall äga tillämpning. Dylikt av Konungen mellan riksdagarna lämnat medgivande skall, därest detsamma icke varder av nästföljande riksdag inom tjugu dagar från riksdagens början gillat, efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

§ 12.

De — — — belst.

Skiljemynten skola till obegränsat belopp mottagas vid betalning till statens kassor. Ingen annan vare pliktig att i en betalning mottaga högre belopp än tjugu kronor i 2- och 1-kronestycken, fem kronor i mindre silvermynt eller mot deras namnvärden svarande järnmynt, varom i § 7 mom. 2 sägs, en krona i 5-, 2- och 1-öresstycken.

Denna lag träder i kraft den .

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 27 o. f. samt 32.

---

5) Förslag

till

Kungörelse med vissa bestämmelser angående skiljemynt av järn.

Med upphävande av kungörelsen den 10 april 1917 angående tillämpning å skiljemynt av järn av vissa bestämmelser rörande skiljemynt av brons m. m. förordnas härigenom som följer:

§ 1.

Beträffande skiljemynt av järn, som avses i § 7 mom. 2 av lagen om rikets mynt den 30 maj 1873 och hava namnvärde av en krona, tjugofem öre och tio öre, skola de i kungörelsen den 26 september 1909 angående ny prägel och inskrift å skiljemynten beträffande silverskiljemynten meddelade bestämmelserna äga motsvarande tillämpning.

§ 2.

Rörande övriga skiljemynt av järn, som avses i § 7 mom. 2 i berörda lag, skola följande bestämmelser lända till efterrättelse:

Femörestycket — — — — — — — — — — — — — —
Tvåörestycket — — — — — — — — — — — — — —
Ettörestycket — — — — — — — — — — — — — —

§ 3.

I fråga om alla skiljemynt av järn skola äga motsvarande tillämpning

dels de i den för mynt- och justeringsverket gällande instruktionen angående skiljemynt av brons meddelade bestämmelserna;

dels de enligt kungörelserna den 30 december 1893 och den 22 november 1895 gällande bestämmelserna angående sätt och tid för inlösen av vanställda eller skadade svenska myntstycken av silver eller brons m. m.;

dels bestämmelserna i kungörelsen den 31 december 1908 angående myntväxling;

dels och bestämmelserna i kungörelsen den 14 augusti 1914 angående utväxling i riksbanken av skiljemynt av silver eller brons.

Denna kungörelse träder i kraft den

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 27 o. f.

6) **Förslag**

till

ändrad lydelse av viss paragraf i reglementet för riksgäldskontoret.

§ 47 (i 1918 års reglemente).

Fullmäktige vare ej tillåtet att företaga någon överläggning i närvaro av Konungens ombud, ifall det, utan att av fullmäktige därom vara anmodat, skulle vid deras sammankomst sig infinna.

Då fråga om upptagande av lån av fullmäktige handlägges, skall Konungens ombud kallas att närvara.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 37.

BILAGOR

Bilaga I A.

Motion vid 1867 års riksdag om Kungl. Maj:ts medverkan vid statens upplåning.

Vid 1867 års riksdag väcktes av friherre Anders Cederström i första kammaren följande motion (nr 31):

»Sverige är ej som åtskilliga andra länder af naturen begåfvad med sådana fördelar, att vi hafva råd med dyra lån åstadkomma produktiva arbeten. Af sednaste Revisorers berättelser finna vi tyvärr, att våra sist med utlandet kontraherade statslån så bedrifvits, att de för oss och efterkommande blifva särdeles betungande. Att Fullmäktige i Riksgäldskontoret, i hvad på dem bero, sökt att efter bästa förmåga bereda Staten så billiga vilkor som möjligt, tager jag för afgjort, men jag betviflar att Fullmäktiges förmåga svarat emot deras goda vilja.

Jag betviflar att Fullmäktige äro de rätta personerna att bedrifva dylika affärer. Valda *af* och *ur* de fyra numera upphörda Riks-Stånden och med afseende å Riksgäldskontorets kollegiala form, torde hvar och en finna huru ringa anspråk man eger att af Fullmäktige fordra sådana egenskaper och relationer, som erfordras för bedrifvande af slika låneoperationer.

Jag vågar därföre föreslå,

att Riksdagen i underdånig skrivelse till Kongl. Maj:t anhåller om dess nådiga medverkan till negocierande av de genom Riksdagen framdeles möjligen beslutade statslån, på det att desamma må kunna erhållas på så fördelaktiga villkor, som konjunkturerna och omständigheterna medgifva; och att Kongl. Maj:t därför hädanefter, på sätt Hans Maj:t tjänligast finner, med dessa lån taga den befattning, som preliminariter erfordras, för att på den utländska eller inhemska penningmarknaden på billigaste villkor erhålla desamma, varefter Riksgäldsfullmäktige äga att på Riksdagens vägnar med ärendet taga den befattning, som dem vid låns avslutande i övrigt åligga.»

Över denna motion avgav statsutskottet följande yttrande (utlåtande nr 98):

»— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Utan att vilja förneka, att vid negotierande av utländskt lån Kongl. Maj:ts nådiga medverkan i den riktning motionären föreslagit, kan vara gagnelig, hvilket jemväl vid föregående riksdagar erkänts, då Rikets Ständer i sammanhang med besluten om upptagande av utländska lån i underdånighet anhållit 'att Kongl. Maj:t täcktes lemna Fullmäktige i Riksgäldskontoret sin bemedling och medverkan vid samma låns upptagande', hemställer Utskottet, då någon utländsk upplåning nu icke torde ifrågakomma, samt Kongl. Maj:ts nådiga bemedling för afslutande af inländskt lån icke synes vara af behofvet påkallad,

att Riksdagen måtte förklara den väckta motionen icke böra till någon åtgärd föranleda.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —»

Statsutskottets hemställan bifölls av båda kamrarna.

Bilaga I B.

Förslag år 1915 angående en särskild korporation för statens upplåning.

I en till bankoutskottet avlåten, den 2 december 1915 dagtecknad skrivelse hade fullmäktige i riksgäldskontoret hemställt, att utskottet behagade föreslå riksdagen att besluta dels viss höjning av det särskilda arvodet till förste deputeraden i riksgäldskontoret och dels vissa ändringar i riksgäldskontorets reglemente. Denna hemställan från fullmäktige var emellertid icke enhällig, utan förklarade sig dåvarande riksgäldsfullmäktigen G. F. Östberg icke kunna biträda fullmäktiges förslag. Enligt reservantens uppfattning vore visserligen en omorganisation av statsskuldsförvaltningen önskvärd men i en helt annan riktning än fullmäktige ifrågasatt, och vore därför den ifrågasatta förändringen beträffande förste deputeradens uppgift och avlöning mindre välbetänkt. I sin reservation framhöll herr Östberg bl. a. följande:

»Riksgäldskonteret är en för Sverige egendomlig institution. I andra länder anser man det såsom en given sak, att såväl negocieringen av statslån som statsskuldförvaltningen tillkommer regeringen. Anledningen till riksgäldskontorets upprättande år 1789 synes hava varit snarare konung Gustav III:s önskan att få ständernas hjälp i en svår situation än någon önskan från ständernas sida att taga finanserna i sin hand. Alltsedan dess har omsorgen om statsskulden odelat vilat på riksdagens fullmäktige.

Tidsförhållandena synas mig bjuda, att man nu till övervägande upptager den frågan, huruvida riksgäldskontoret i sin nuvarande organisation fortfarande är den mest kompetenta institution, som kan erhållas, för att förhandla och besluta angående statens upplåning. Det finnes skäl till tveksamhet därom. Redan för femtio år sedan gjordes starka uttalanden, att sättet för statslåns upptagande borde förändras.

Statsrevisorerna yttrade år 1865, att Riksens Ständer möjligen kunde finna skäl att taga i övervägande frågan om ett annat behandlingssätt av statens låneangelägenheter jämte vad därmed står i sammanhang, och 1866 års revisorer framställde ett bestämt förslag i följande uttalande, varemot dock de sex av bondeståndet valda revisorerna reserverade sig: . . . . (se ovan sid.).

Vid 1915 års riksdag ifrågasatte en talare, huruvida icke riksgäldskontoret numera åtminstone till en del spelat ut sin roll och uttalade den tanken, att riksgäldskontoret kunde framdeles bliva en byrå i finansministeriet.

Det bör enligt min mening icke ifrågakomma att helt överflytta bestämmanderätten i fråga om statslåns upptagande från riksdagens fullmäktige till Kungl. Maj:t och därmed helt bryta med en sekelgammal hävd, men det synes mig å andra sidan icke med fog kunna bestridas, att Kungl. Maj:t för närvarande har alltför litet inflytande vid dessa viktiga frågors avgörande, då i regel Kungl. Maj:ts befattning med låneärendena inskränker sig därtill, att någon av statsrådets ledamöter efter Kungl. Maj:ts förordnande, sedan alla förberedande underhandlingar äro avslutade, avger sitt yttrande, huruvida det föreliggande förslaget till låneavtal bör antagas eller förkastas.

För ett säkert bedömande av tidpunkten för upplåning, sättet för underhandling därom och lånets belopp kräves noggrann kännedom såväl om den finansiella ställningen inom landet och i utlandet, som ock om statsverkets behov och landets politiska situation. Det är givet, att riksdagen vid val av fullmäktige bör söka vinna personer med sakkännedom i dessa frågor och förmåga att säkert bedöma dem. Utan att på något sätt underkänna förutvarande och nuvarande fullmäktiges insikter och erfarenhet, håller jag dock före, att staten hade större garantier för ett allsidigt och moget bedömande av ifrågakommande låneärenden, om dessa avgjordes av en korporation, som inrymde personer, vilka genom sin ställning och sin verksamhet vore alldeles särskilt kompetenta att bedöma sådana frågor ur olika synpunkter.

Jag skulle vilja föreslå, att beslut om upplåning för statens räkning anförtroddes åt en korporation, vari skulle ingå statsrådet och chefen för finansdepartementet, generaldirektören för statskontoret, en av fullmäktige i riksbanken jämte av riksdagen särskilt valde riksgäldsfullmäktige. Det har med ett visst klander anmärkts, att statens finansförvaltning är delad mellan tre fristående myndigheter, Kungl. Maj:t, riksgäldskontoret och riksbanken. Genom att åvägabringa samarbete mellan dem i ärenden rörande statsskulden, hade man på ett betydelsefullt område utjämnat den överklagade splittringen. Genom en sådan anordning, som här angivits, skulle såväl Kungl. Maj:t som riksdagens skäliga anspråk på inflytande i låneärendena på ett tillfredsställande sätt bliva tillgodosedda.»

I sitt yttrande över denna del av reservationen (skrivelse till bankoutskottet den 1 februari 1917) inskränkte sig fullmäktige till att framhålla, att ett förslag i förevarande syfte uppenbart ej kunde genomföras utan ändring av regeringsformen.

Bankoutskottet fann (utlåtande n:r 45, 1917) de skäl, som fullmäktige anfört för att riksgäldskontoret fortfarande skulle behålla sin nuvarande konstitutionella ställning och att dess verksamhetsområde skulle förbli oförändrat, så vägande, att jämväl utskottet kom till den uppfattningen, »att åtminstone icke för närvarande några åtgärder böra vidtagas, vilka äro ägnade att mera avsevärt rubba ifrågavarande institution och dess nuvarande verksamhet».

AVDELNING II

MORATORIUM, KREDITVÄSEN OCH TVÅNGSFÖRVALTNING AV FAST EGENDOM

BETÄNKANDE

Under ganska lång tid före det ännu pågående världskrigets utbrott hade det varit en vida spridd uppfattning, att kreditväsendet utgjorde den ömtåligaste och i händelse av ett stort krig mest utsatta punkten i det moderna näringslivet samt att ett dylikt krigs mest ödeläggande verkan därför skulle bestå i att hela denna centrala del av det ekonomiska maskineriet särskilt i sina internationella delar sattes ur funktion. När krigsfarans verklighet under de sista veckorna av juli månad år 1914 blev alltmer påtaglig, var det därför så tillvida endast naturligt, att oron främst gällde denna del av näringslivet och att den blev det område, där man främst grep sig an med ekonomiska åtgärder av omvälvande natur. Såsom mest djupgående men trots detta mest allmänt tillämpad bland dessa åtgärder framstod *moratoriet* eller betalningsanståndet. **Moratorium.**

Det är ej kommissionens avsikt att här ingå på någon närmare undersökning av moratoriets karaktär och former. Genom det stora, av Svenska bankföreningen utgivna urkundsverket Moratorium föreligger i vårt eget land ett material, som bereder möjlighet att ingående studera denna oväntade världsföreteelse i alla dess olika förgreningar; och en framställning av professor A. Kôersner, det nämnda urkundsverkets ene utgivare, i den av Svenska bankföreningen utgivna skriftserien erbjuder en översikt av moratorielagstiftningarnas huvuddrag. Hellre än att företaga en ny dylik bearbetning av materialet har kommissionen ansett sig böra utverka tillstånd att återgiva professor Kôersners framställning, och denna följer därför såsom bilaga II A till föreliggande del av kommissionens betänkande. Såväl av denna bilaga som av specialmotiv till kommissionens författningsutkast på området framgår, att man i avseende på det egentliga betalningsanståndet skiljer på generalmoratorium och specialmoratorium, av vilka det förra omfattar alla eller vissa bestämda grupper av betalningsförpliktelser eller personer, utan prövning av de individuella fallen, medan det senare innebär rätt för viss myndighet att meddela anstånd efter prövning av varje särskilt fall. Till det rena betalningsanståndet sluta sig närbesläktade rättsinstitut, som ej innebära ett av staten föreskrivet anstånd med betalning men upphäva vissa eljest inträdande rättsverkningar av utebliven betalning; främst bland dessa märkes exekutivmoratoriet, som bland annat förbjuder exekutiv försäljning.

Det fordras ej många ord för att visa, vilket illa avpassat och otillfredsställande medel emot en svår kreditrubbning moratoriet utgör. Då samma åtgärd under krigen i början av förra århundradet (1810/11) föreslogs i Frankrike, lyckades Napoleons dåvarande finansminister greve Mollien övertyga kejsaren om dess olämplighet genom att visa, att dess innebörd bestode i att »lagligen försätta hela kejsardömet i konkurs». Dess innebörd är med andra ord icke att sätta medborgarna i tillfälle att trots omvälvningen betala sina skulder, vilket tydligen måste vara ändamålet med ingripande i en kreditkris, utan tvärtom att befria dem därifrån. I stället för att avhjälpa den misstro till gäldenärernas betalningsförmåga, som alltid är en närmaste orsak till en kreditkris, innebär moratoriet en bekräftelse på misstron och hindrar endast borgenären att vidtaga de åtgärder för att återfå sin egendom, som han eljest skulle vidtaga; följden blir, att misstron ytterligare sprides och krisen förlänges. Alla försiktighetsmått till trots kan det aldrig undvikas, att ett av staten givet anstånd med betalning för gäldenären minskar borgenärens betalningsförmåga och därigenom sprider förvirringen i allt vidare kretsar; näringslivet kan nämligen sägas likna ett pärlband, där de första pärlornas fall drager alla de andras efter sig.

Den varaktiga följden av moratoriets tillämpning, vilken ju alltid innebär en laglig befrielse från fullgörande av åtagna förpliktelser, blir vidare oundgängligen minskat förtroende ej blott till gäldenärerna utan även till statens vilja att tillhandahålla rättsmedel för att göra privata avtal gällande och som följd därav ett försvagande av den ekonomiskt-rättsliga ordning, varpå näringslivet främst bygger. Det är visserligen sant, att en hel del modern lagstiftning, särskilt av socialpolitisk natur, upphäver giltigheten av enskilda avtal på många punkter; men moratoriet skiljer sig i sina verkningar väsentligt från dylika åtgärder därigenom, att det ej inskränker sig till att åsidosätta materiellt olämpliga avtal utan, oberoende av avtalets större eller mindre berättigande i och för sig, befriar den ena eller andra parten från dess fullgörande. Även om vissa parallellföreteelser härtill finnas inom force-majeure-principens område, torde ingen tvekan böra råda därom, att en åtgärd av moratoriets godtyckliga och onyanserade beskaffenhet utgör en av force-majeure-principens mest betänkliga tillämpningar och den bland dem, som sist bör komma i fråga. Det torde knappast kunna undgås, att moratoriets plötsliga återuppståndelse vid världskrigets utbrott kommer att sätta varaktiga spår genom minskning i det förtroende till särskilt vissa skuldförbindelsers (framför allt växlars) förut aldrig svikande utkrävbarhet, varpå hela kreditlivet vilar, och att i synnerhet det internationella kreditväsendets återknytning efter kriget kommer att försvåras därigenom. Läget vid krigsutbrottet visade, att den stora faran i de internationella kreditförbindelserna ej såsom man antagit bestod i att äga skulder i utlandet utan i att där äga fordringar; och i den mån böjelse yppar sig i ett land att även i framtiden tillgripa moratorium, kommer alltså svårigheten att erhålla utländsk kredit att ökas, i någon mån på samma sätt som förhållandet alltid blir för länder, vilka ej betala sina skulder eller räntorna på dem. Utan större överdrift torde man kunna säga, att

hela den moderna kulturvärlden därigenom utsätter sig för att sjunka tillbaka till det tillstånd, vari vissa exotiska länder med osäker statsmyndighet befinna sig, eller till det som utmärkte de europeiska länderna, innan ännu rättens suveränitet hade gjort slut på vanan att göra skuldfordringars utkrävbarhet beroende av statsmyndigheternas godtycke. Det är visserligen ingalunda fallet, att affärsverksamheten därigenom skulle upphöra, lika litet som den så gjort vare sig i exotiska länder i nutiden eller i europeiska under tidigare århundraden; men däremot kommer den att främst falla i händerna på de minst nogräknade och förtänksamma samt alltså att starkt förlänga de tendenser, som i högst allvarlig grad gjort sig gällande under själva kriget.

Alldeles frånsett lämpligheten eller olämpligheten av moratoriets införande vid världskrigets utbrott år 1914 borde det alltså vara klart, att få åtgärder mindre ägna sig att betraktas såsom normalföreteelser ens i mycket prövande lägen. Den enda förutsättning, under vilken man kan räkna med att näringslivet skall kunna återvinna sin gamla styrka trots minnet av moratoriet, är att detta uppfattas som en rent unik företeelse, vars återkomst ej behöver befaras. Intet synes därför vara mindre lämpligt än att insätta moratoriet såsom normalt led i en ekonomisk krigsberedskap.

Emellertid kunde man möjligen, oberoende av vad som nu sagts, vara böjd att av moratoriets allmänna förekomst vid världskrigets utbrott sluta, att det även i framtiden blir oumbärligt under likartade förhållanden. Enligt kommissionens uppfattning är en dylik slutsats emellertid oberättigad. Moratoriet tillgreps allmänt som en nödfallsutväg, emedan man ej i förväg hade klargjort de ekonomiska sammanhangen vid ett krigsutbrott och inga eller nästan inga förberedelser vidtagits för att möta ett dylikt läge. Om den ekonomiska krigsberedskapen, främst på kreditväsendets område, är tillfredsställande ordnad, förfaller alltså åtminstone en huvudanledning till moratorium, såsom strax skall visas närmare.

Generalmoratorium

Det nu sagda gäller med särskild styrka om generalmoratoriet, som i sin allmänna form tillgreps av nästan alla europeiska länder utom Tyskland, Danmark, Nederländerna och Spanien. Att detta i framtiden bör undvikas med alla tillgängliga medel, är alltså kommissionens första slutsats.

Specialmoratorium.

Vad därnäst angår dels de begränsade generalmoratorierna, dels och framför allt specialmoratorierna, står graden av deras olämplighet tydligen i noggrant förhållande till deras faktiska överensstämmelse med det allmänna generalmoratoriet. Erfarenheten från det nu pågående kriget torde, såvitt den ännu kan överblickas, peka i den riktningen, att det allmänna specialmoratoriet, byggt på domstolars eller andra myndigheters medgivanden om anstånd i de särskilda fallen, mycket lätt skapar ett tillstånd, som alldeles för litet avviker från det allmänna betalningsanståndets. Det ligger nämligen i sakens natur, att ingen myndighet, hur sakkunnig och erfaren den än må vara, i ett så förvirrat läge som det nu ifrågavarande är i tillfälle att överblicka följderna av anstånd för de enskilda gäldenärerna; och allra minst kan detta rimligtvis väntas av organ, som i likhet med domstolarna tillkommit för ett

helt annat slag av uppgifter. Med den begränsning i kännedomen om det ekonomiska livets avlägsnare sammanhang, som oundgängligen måste vara till finnandes hos det stora flertalet domare, är det då endast naturligt, att dessa i sitt medlidande med krigets offer och med kännedom om att generalmoratorium rådde i de flesta andra länder skola hava varit böjda att hellre löpa risken av alltför stor välvilja emot gäldenärerna än av motsatsen, ty olägenheterna av ett dylikt handlingssätt måste för dem te sig som långt mindre givna än fördelarna. Det bör därför starkt betonas, att ej heller ett specialmoratorium, trots sina företräden framför det allmänna generalmoratoriet, i de praktiskt förekommande fallen kan väntas utgöra någon tillnärmelsevis lämplig lösning av kreditkrisens svårigheter.

Trots detta har kommissionen likväl icke ansett sig böra underlåta att utarbeta en lagtext,[1] vari specialmoratoriets grunder kommit till uttryck; men det bör starkt betonas, att denna lagtext ingalunda får betraktas såsom ett kommissionens förslag av samma art som de lagförslag kommissionen på andra punkter framlagt. Anledningen att ett dylikt utkast verkställts och framlagts, trots kommissionens obetingat avvisande ställning till moratoriet, är följande. Man måste räkna med den möjligheten att, då nu allmänheten genom det pågående krigets händelser fått vänja sig vid tanken på moratoriet som en räddning ur svårigheterna, den allmänna meningens krav därpå även vid ett eventuellt framtida krigsutbrott kan komma att bliva så starkt, att moratorium trots sin betänkliga olämplighet kommer till stånd. Om så skulle inträffa, förefaller det vara något förmånligare, om ett specialmoratorium och ej ett generalmoratorium tillgripes; men detta förutsätter, i den intensiva brådska, som säkerligen kommer att råda, att utarbetad lagtext till ett sådant föreligger. Och om ett specialmoratorium trots allt är givet, måste det vidare anses fördelaktigt, att detsamma kringgärdats med så starka garantier, som över huvud äro möjliga att genomföra, vilket likaledes förutsätter tillvaron i det kritiska ögonblicket av ett genomarbetat utkast. Av kommissionens ståndpunkt följer emellertid utan vidare, att om den i och för sig olämpliga åtgärden kommer till stånd, densamma under alla förhållanden bör avvecklas på kortast möjliga tid.

En helt annan ställning än det allmänna specialmoratoriet intaga de åtgärder, som utan att legalisera underlåten betalning av en förfallen skuld syfta till att undvika vissa för gäldenären ödesdigra verkningar av underlåtenheten. Det gäller här åtgärder, som rent av, i stark motsats till moratoriet, lämpa sig att utgöra led i den normala rättsordningen. Detta gäller närmast fastighetsmarknaden, där de anordningar, kommissionen eljest anser fullt tillräckliga att möta kreditkrisen, endast i begränsad mån kunna komma i fråga. Såsom närmare skall framgå av det följande, har kommissionen på detta område utarbetat förslag till ändringar i utsökningslagen, varigenom tvångsförvaltning av fast egendom förvandlas till en med tvångsförsäljningen i allo likställd exekutionsform i händelse av fastig-

Tvångsförvaltning av fast egendom.

[1] Se nedan sid. 123 och 155.

hetsägarens betalningsoförmåga; denna lagändring är avsedd att komma till användning redan i fred.[1] Utan vidare framgår, vilken lättnad som beredes fastighetsmarknaden, om massförsäljningar av fastigheter på exekutiv väg härigenom kunna undvikas; och tydligen ligger häri intet, som kan föranleda betänkligheter av samma slag som moratoriet.

Exekutivmoratorium.

Frågan gäller emellertid, huruvida detta vid krig kan anses till fyllest eller om något slag av exekutivmoratorium därjämte blir erforderligt, i så fall byggt på det sätt, att tvångsförvaltning under vissa förhållanden blir enda tillåtna exekutionsform och tvångsförsäljning alltså tills vidare blir utesluten. Att en dylik utväg måste anses som en nödfallsutväg, förefaller uppenbart; och intet tvivel torde böra råda att den snarast möjligt bör försvinna, om den en gång kommit till stånd. Att kommissionen trots detta icke ställt sig lika bestämt avvisande härtill som till specialmoratoriet, beror dels på den nyss angivna svårigheten att finna en över hela linjen tillfredsställande lösning av fastighetsmarknadens krisproblem, dels också på att moratoriets — i och för sig alltid skadliga — verkningar möjligen kunna antagas sträcka sig mindre långt i detta fall än i flertalet andra. Betänkligast synes nämligen moratoriet verka, då det innebär anstånd med en betalning, som i normala fall utan vidare skulle ha ägt rum, medan olägenheten måste antagas vara något mindre, då det endast hindrar en placering att frigöras, som under vanliga förhållanden skulle ha förblivit orubbad. I det förra fallet inträder ojämförligt oftare följden, att borgenären i sin ordning sättes ur stånd att fullgöra sina betalningar, i det senare fallet inskränker sig olägenheten ofta till att borgenären ej befrias från en eljest undviklig risk eller går miste om en påräknad vinst. Att exekutivmoratoriet i avseende å fastigheter tillhör den senare kategorien, framgår lätt nog; det hindrar fordringsägaren att placera sin förmögenhet på annat sätt än i den ifrågavarande fastigheten, men det torde knappast kunna antagas vara vanligt, att han behöver kapitalet för att verkställa normala utbetalningar. Av skäl, som anföras i det följande, kan det emellertid tänkas bliva nödvändigt att utsträcka exekutivmoratoriet även till pantsatta inteckningar.[2]

Utlandsmoratorium.

Såsom härav framgår, avvisar kommissionen principiellt moratoriets användning, endast med det undantag, att exekutivmoratorium beträffande fastigheter och pantsatta inteckningar möjligen under en kort övergångstid kan tänkas bliva oundgängligt. Dock bör härvid tilläggas, att det nu sagda ej gäller utlandsmoratorium, d. v. s. betalningsanstånd gent emot borgenärer i länder, som själva infört moratorium. Här är tydligen det internationella kreditväsendets sammanhang redan rubbat, och någon anledning att ålägga svenska gäldenärer betalningsskyldighet i fall, då den ej gäller på motsidan, kan under sådana förhållanden ej anses föreligga.[3] Men tydligen föranledes detta undantag av helt andra synpunkter än dem, som i övrigt behärskat moratorielagstiftningen.

---

[1] Se nedan sid. 106 och 131.
[2] Se nedan sid. 73, 120 och 153.
[3] Se nedan sid. 121 och 153.

Kommissionen övergår nu till att framställa det medel, som enligt dess mening är ägnat att fylla moratoriets syfte, d. v. s. att förekomma vidsträckta fallissemang med ty åtföljande allmän förvirring i hela det ekonomiska livet, utan att innebära det försvagande av den ekonomiskt-rättsliga ordningen, som moratoriet medför. Det bör utan vidare vara klart, att man härvid har att söka finna en åtgärd, som i största möjliga mån ansluter sig till näringslivets normala verksamhetssätt.

Krigskredit. Det medel, som härvid kommer ifråga, kan icke vara något annat än krediten. Skall man utan moratorium kunna avvärja risken av betalningsinställelse för de kretsar, som genom det nya läget fått sina tillgångar fastlåsta och som därigenom blivit ur stånd att utan hjälp fullgöra sina egna förpliktelser, är en vidsträckt kreditgivning emot lämplig räntefot och lämplig säkerhet den enda utvägen. Det är emellertid icke nog med, att denna utväg verkligen finnes och kan begagnas; allmänheten måste också veta, att så är fallet. Moratoriets behövlighet förutsätter alltså i första rummet allmänhetens medvetande om att alla rimliga åtgärder vidtagits för kreditens säkerställande.

Panikbehov av kredit. Är detta fallet, kan huvudsaken sägas vara uppnådd. Erfarenheten såväl från detta krig som från föregående kriser av olika slag lämnar nämligen ingen som helst tvekan därom, att det abnorma kreditbehovet vid kristillfällen till alldeles övervägande del beror på, att var och en befarar och därmed för sin del bidrager att framkalla kreditens upphörande. Affärsmannen fruktar i sådana tider, att hans gäldenärer icke skola fullgöra sina förpliktelser och att hans vanliga kreditgivare skola vägra fortsatta förskott; han försöker därför draga till sig det mesta möjliga av sina tillgodohavanden och å sin sida vägra ny kredit, med den påföljd, att just den utveckling framdrives, som han önskar hindra. Bankerna tömmas på insättningar och måste därför strama åt kreditgivningen för sina kunder, vilket i sin ordning föranleder nya uttagningar från bankerna av de personer, till vilka dessa kunder eljest skulle hava gjort betalningar; sålunda påverka banker och enskilda varandra ömsesidigt i sådan riktning, att affärsmän i ständigt vidgade kretsar drivas att inställa sina betalningar. Allt detta upphör, så snart orsaken upphör, d. v. s. när krediten åter kommer till stånd. Då alla ånyo känna sig lugna att kredit står att få, försvinner med ett slag anledningen för både banker och enskilda att å sin sida vägra sådan kredit, som de eljest plägat lämna; och då alla åter äro villiga att giva kredit, visar det sig, att det extraordinära kreditbehovet självt är en skapelse av paniken samt försvinner med denna. Uppgiften består i att från början hejda ett misstroende, vars verkningar kunna sträcka sig hur långt som helst, om det blott får tid att breda ut sig.

Det torde knappast vara nödvändigt att belysa denna allmänt kända utveckling genom vidlyftiga exempel. I Englands bankhistoria har det vid upprepade tillfällen (1847, 1857, 1866 och senast vid krigsutbrottet i augusti 1914) visat sig, att landets affärsliv råkat ut för fullständig panik, när guldkassan i Englands bank nedgått så långt, att en fortsatt sedelutgivning och

därav följande kreditgivning från centralbankens sida på grund av gällande sedeltäckningsbestämmelser synts bliva omöjliga. Men det har också visat sig, att så snart dessa bestämmelser för tillfället suspenderats och fortsatt kreditgivning därigenom möjliggjorts, också själva paniken omedelbart har försvunnit och därmed hela det nya kreditbehovet, det senare till den grad fullständigt, att vid två av de fyra nämnda tillfällena Englands bank ej ens till någon del och vid de två andra endast i betydelselös utsträckning behövt taga i anspråk den utvidgade sedelutgivningsrätt, vars frånvaro omedelbart förut framkallat paniken. Särdeles belysande från synpunkten av kommissionens tankegång är också, att det moratoriepåbud, som utfärdades i Norge vid den dansk-norska monarkiens indragning i Napoleonskrigen 1807, ej behövde tillämpas, nämligen — enligt den senaste framställningen av dessa händelser — emedan en lämplig kreditorganisation omedelbart kom till stånd.[1]

Under det nu pågående kriget har denna erfarenhet upprepade gånger bekräftat sig. Så skriver ett av Frankrikes ledande bankinstitut, Crédit Lyonnais, i sin styrelseberättelse för år 1915, hurusom man ännu en gång kunnat fastställa, att ju större lättnader man bjuder allmänheten, desto mindre behov har den att begagna dem; »det är åtstramningen, som skapar misstroendet och skrinläggningen av penningar». De tyska erfarenheterna, som närmare framgå av en såsom bilaga I till föreliggande betänkande utgiven särskild, för kommissionens räkning utarbetad framställning av det inre kreditväsendet i Tyskland och Holland under kriget, äro i fullständig överensstämmelse härmed. Enligt efterskrifterna till tyska riksregeringens Denkschrift über wirtschaftliche Massnahmen aus Anlass des Krieges hade den 7 april 1915 av den sammanlagda kredit, som tyska riksbanken ställt till de s. k. krigskreditbankernas förfogande, nämligen 560,5 mill. mark, endast 8,1 mill. tagits i anspråk; och den 7 november samma år voro motsvarande siffror 566,5 mill. och 14,1 mill. mark. De särskilda krigskreditbanker i Tyskland,[2] rörande vilkas verksamhet uppgifter varit kommissionen tillgängliga, visa undantagslöst en kreditgivning, som understiger t. o. m. det nominella aktiekapitalet och som sålunda står flere gånger lägre än dessa kassors totala lånerätt; därjämte finner man det särskilt betecknande förhållandet, att de beviljade krediterna endast delvis tagits i anspråk, vilket just visar, att i åtskilliga fall trygghet för erhållande av kredit varit allt vad som behövts. Motsvarande erfarenheter hava gjorts i Holland, såsom framgår av den nyss berörda redogörelsen för kreditväsendet under kriget i detta land. Även våra inhemska erfarenheter under kriget peka i samma riktning. Den viktigaste för kristiden bildade kreditorganisationen, Aktiebolaget lånekassan av 1914, har ett nominellt aktiekapital av 2—6 mill. kr., varav inbetalts 2 mill. kr.; den har ingen bestämd gräns för lånerätten, men privatbankerna ha förbundit sig att till ett belopp av 8 mill. kr. svara för inlösen av de växlar, som av kassan rediskonteras i riksbanken. Det högsta belopp kassan vid något tillfälle haft utestående är emellertid endast 3,784,500 kr.

[1] Jac. S. Worm-Müller, Norge gjennem nødsaarene 1807—1810 (Kristiania 1917—18) sid. 41.
[2] Se bil. I, sid 39 o. f.

(30 april 1915), och den 30 juni 1916 utgjorde beloppet blott 431,625 kr. samt hade vid 1917 års slut nedgått till 25,925 kr.

Det följer härav å ena sidan, att kreditbehovet under oroliga tider i första hand utgör ett behov av visshet om kredit för alla legitima anspråk, men å andra sidan också, att just tillvaron av en dylik visshet är av högsta vikt för näringslivets fortgång under prövande förhållanden. Långt ifrån att den begränsade användning, de nya kreditanstalterna hava fått, skulle bevisa deras obehövlighet, kunde man nästan påstå motsatsen, nämligen att just den ringa omfattningen av deras verksamhet ådagalagt, huruledes själva deras tillvaro förmått skapa det lugn som avsetts. På samma sätt som i Tyskland och Holland torde man även i vårt land böra säkerställa sig emot kreditrubbningar genom anstalter, vilkas uppgift skall vara att även under de mest prövande yttre förhållanden skapa erforderlig trygghet för kredit åt alla sådana personer och företag, som äro förtjänta därav. Dessa anstalter böra genom såväl sin sammansättning som de kreditmöjligheter, varöver de förfoga, utgöra ett påtagligt bevis för att krediten icke skall behöva avstanna samt sålunda å ena sidan såvitt möjligt göra en nödåtgärd av det allmänna moratoriets slag obehövlig och å andra sidan kväva i sin linda den panik, som mycket lätt uppstår vid stora och till sina följder oöverskådliga omvälvningar.

Äkta kreditbehov.

Om man, såsom antytts i det föregående, har skäl att hoppas, att det extraordinära kreditbehovet i händelse av krig skall visa sig i huvudsak vara ett panikbehov och alltså i stånd att tillfredsställas genom blotta tillvaron av kreditanstalter, vore det likväl ett förhastat antagande, att icke även ett varaktigt, så att säga äkta, kreditbehov skulle kunna uppstå i vårt land som följd av ett krig. Att yttra sig med visshet härom är tydligen omöjligt, då det i stor utsträckning beror av krigets eget förlopp; men under vissa, antagliga förutsättningar skulle behovet komma att göra sig starkt gällande, kanske t. o. m. starkare än i flertalet nu krigförande länder. Det anmärkningsvärda faktum, att varken England eller Frankrike under kriget inrättat nya kreditanstalter, sammanhänger nämligen i första rummet med två förhållanden, som båda beteckna viktiga olikheter mellan dessa länder och Sverige. Den ena av orsakerna synes vara, att intetdera av de nu nämnda länderna blivit avspärrat från världssamfärdseln och att båda alltså i stor utsträckning kunnat avyttra befintliga lager, medan Sverige har att räkna med möjligheten av en inneslutning, som med ett slag utplånar exportindustriernas avsättningsmöjligheter. Sedan kriget fortgått någon tid, förlorar visserligen denna olikhet antagligen till ganska stor del sin betydelse för kreditväsendet, ty de lager av exportvaror, ett land kan äga vid krigsutbrottet, komma antagligen under krigets gång att visa sig väl behövliga inom landet för krigets förande och folkets uppehälle; men i början av kriget eller vid senare inträdande rubbningar kan svårigheten komma att göra sig mycket kännbar. Detsamma gäller om själva anläggningarna för exportindustrien, vilka plötsligt bliva oräntabla, med påföljd av svårighet för deras ägare att betala ränta på sina obligationslån och i övrigt fullgöra sina förpliktelser. Sanno-

likt kommer även härvidlag kriget småningom att medföra utjämning, då anläggningarna ofta bliva tagna i anspråk för helt nya, av kriget föranledda produktionsarter, där ej den gamla exportproduktionen i det nya läget visar sig behövlig för inhemska behov; men lika litet som i det förra fallet hindrar detta den starka rubbningen under krigets första skede, varjämte en lika fullständig utjämning som i de icke avspärrade länderna måste anses osannolik i avseende på de industriella anläggningarna. Den andra och kanske ännu viktigare orsaken till olikhet mellan Sverige och de västeuropeiska länderna synes vara, att vanan vid bankkredit för produktions- och komsumtionsändamål är långt mindre utbredd i England och Frankrike än i Sverige samt att följaktligen såväl enskilda som affärsföretag i de förra länderna äro beredda att med egna krafter möta oväntade svårigheter på helt annat sätt än hos oss.

I såväl det ena som det andra nu berörda avseendet erbjuda de tyska förhållandena långt större likheter med det läge, som kan antagas inträda vid ett krigsutbrott för vårt land, varvid man emellertid torde kunna hålla sig till läget under krigets tidigare del, innan ännu vare sig den tyska valutans nedgång i förhållande till guldet eller guldets eget värdefall tagit samma omfattning som sedermera blev förhållandet. Visserligen är det alldeles osannolikt, att penningvärdet inom en närmare framtid skall återgå ens till sitt läge exempelvis i första hälften av år 1916, och så tillvida skall alltså siffror för en senare tidpunkt kasta mer ljus över vilka belopp man i ett framtida krig skulle ha att räkna med; men såsom närmare skall påpekas i det följande, erbjuder icke heller det nuvarande läget härvid någon hållpunkt, och det har därför ansetts lämpligast att lägga siffrorna för de två första krigsåren till grund, då undersökningen från början byggts på dem. Vid en överföring av de tyska erfarenheterna på våra förhållanden bör emellertid å andra sidan märkas, att det icke är omöjligt att, på grund av den utbredda vanan vid kredit i Sverige, kreditbehovet hos oss relativt taget skulle bliva större t. o. m. än fallet varit i Tyskland. En siffermässig beräkning av det nya kreditbehovet i det senare landet torde visserligen vara omöjlig, då sammanställningar för alla de många olika kreditanstalterna gemensamt synas saknas. Det kan emellertid nämnas, att den för belåningen av värdepapper och annan realsäkerhet inrättade nya kreditorganisationen, de s. k. lånekassorna (Darlehnskassen), vid några tillfällen under de två första krigsåren, nämligen när inbetalningar skolat ske på krigslånen, överskred två milliarder mark, vilket vid betraktande av förhållandet mellan de två ländernas folkmängd (13 : 1) och omräknat i svenskt mynt efter parikurs skulle betyda omkring 140 mill kronor.[1] Frånsett lånen för tecknande av krigslån nådde siffran under det andra krigsåret tidtals 1 000 mill. Mark,[2] motsvarande för Sverige omkring

[1] Vid ett enstaka tillfälle, årsskiftet 1915—16, nåddes i Tyskland siffran 2 347·8 mill. Mark; (inkl. »Krigsdarlehn») eljest nåddes ej ens siffran 2 000 mill. Mark vid flertalet kvartalsskiften. Sedermera har beloppet mångdubblats och utgjorde den 31 okt. 1917 6 758·5 mill. Mark.

[2] Krigslånebelåningens andel har sedermera nedgått (31 jan. 1917 854·4 mill. Mark eller knappt en fjärdedel av totalbeloppet).

70 mill. kronor. Dessa siffror anföras icke såsom hållpunkter för omfattningen av det kreditbehov, varmed man har att räkna för vårt land. Frågan härom skall kommissionen upptaga till behandling längre fram och vill här endast påpeka, att de tyska lånekassornas användning såsom indirekt form för krigsfinansieringen kan hava medverkat till själva omfattningen av den nya tyska kreditgivningen. De tyska siffrorna anföras blott i syfte att visa tillvaron av ett nytt kreditbehov i Tyskland under kriget, trots att detta behov långt ifrån nått den omfattning eller sträckt sig till alla de kretsar, man ansett sig på förhand böra räkna med, såsom framgick av de förut meddelade uppgifterna för de tyska krigskreditbankerna. Den utsträckning, vari nya för krigsläget inrättade krigskreditanstalter kommit till stånd i Nederländerna, lämnar också en antydan om tillkomsten av extraordinära, icke av de vanliga bankerna tillgodosedda kreditbehov såsom följd av den yttre omvälvningen, ehuru omfattningen av den nya kreditgivningen synes hava varit mindre än man kunnat vänta av de nya organisationernas antal (kanske 26 mill. fl. eller 39 mill. kr. vid en folkmängd, som är omkr. 10 % större än Sveriges, varvid emellertid den alldeles övervägande delen faller på blott ett tjugotal stora krediter).

Kreditgivningens former.

När man därefter går att överväga de *former*, vari det vid krigsutbrottet inträdande nya kreditbehovet skall tillgodoses, blir den första frågan, i vad mån uppgiften kan anförtros åt *de vanliga bankerna*. Kommissionen är i detta hänseende av den bestämda uppfattningen, att den normala kreditorganisationen i största möjliga utsträckning bör komma till användning även under ett krig. Förutsättningar härför finnas i många hänseenden i Sverige, å ena sidan genom den synnerligen stora utbredning, bankväsendet fått i vårt land, både lokalt och till olika samhällsklasser, å andra sidan genom det samarbete affärsbankerna emellan, som numera existerar genom Svenska bankföreningen. Emellertid har kommissionen icke kunnat undgå att finna, att den vid krigstillfälle och särskilt vid krigsutbrottet långt mer än eljest behövliga enhetligheten i uppträdande på kreditväsendets område dessutom och kanske i första rummet kräver samverkan mellan landets *centralbank* och de vanliga affärsbankerna.

Riksbankens ställning.

Efter allt att döma kommer nämligen riksbanken att i krig bliva medelpunkten inom näringslivet på ett sätt, som den nästan aldrig är under fredliga förhållanden. Dess kredit är ett med statens och måste därför antagas förbliva alldeles orubbad även vid en våldsam panik, där inga enskilda institutioner kunna känna sig på förhand säkra; den har vidare sedelmonopol och är ensam i tillfälle att skapa lagligt gällande betalningsmedel. I oroliga tider är också betydelsen av en institution med auktoritativ ställning långt större än eljest; med den större makt, staten får i krig, taga alla långt större hänsyn till den med staten nära förbundna centralbankens yrkanden och meningar. På centralbanken kommer det därför i hög grad att bero, i vilken utsträckning en panik vid krigsutbrott eller andra rubbningar under kriget skola kunna mötas och övervinnas utan hjälp av moratorium. Den naturliga vägen till detta mål är ofta framställd och väl bekant. Centralbanken dis-

konterar i obegränsad utsträckning till lämpligen höjd räntefot allt gott växelmaterial, som affärsbankerna vilja erbjuda, och uppställer därvid som villkor blott, att affärsbankerna i fullt omfång fortsätta sin egen kreditgivning — som då på grund av riksbankens handlingssätt i ökad grad antager växeldiskonteringens form — och även undantagslöst bevilja sina insättare samma faktiska lättnader som vanligt.[1] Då affärsbankerna i sin ordning kräva motsvarande tillmötesgående från sina kunders sida gent emot dessas gäldenärer, kan man antaga, att paniken ganska snart skall vara slut och förtroendet återställt. Likväl kunna härvid många lägen inträda, där ett fast och målmedvetet handlingssätt från centralpunkten befinnes oundgängligt. Det kommer nämligen att utgöra en frestelse för de särskilda affärsbankernas ledning vid tillfällen som dessa, när framtiden är mer oviss än någonsin, att minska sina risker exempelvis genom att föranleda sina kunder att indraga krediten för avnämare eller andra gäldenärer, som hava sina affärer i en konkurrerande bank; och om dylika tendenser få sprida sig, kan hela systemet bringas i förvirring, med alla därav härflytande oöverskådliga följder. Utan tvivel kan bankernas egen organisation, Svenska bankföreningen, ofta ingripa med stor framgång emot sådana faror; men under mycket antagliga förutsättningar kan den därvid hava starkt behov av riksbankens opartiska stöd.

Bankråd.

Då alltså riksbanken i ett dylikt läge får ett inflytande på de vanliga affärsbankernas hela verksamhet, som saknar allt motstycke under normala tider, synes det kommissionen påtagligt, att samarbetet mellan centralbanken och näringslivet måste taga andra former än eljest. Avgörandet bör säkerligen icke i något hänseende överflyttas från riksbanksledningen; men däremot måste denna ledning vid krigstillfälle hava till sitt förfogande ett av Kungl. Maj:t utsett *bankråd*, sammansatt av näringslivets män. Några föreskrifter om detta råds befogenheter synas knappast bliva nödvändiga, utöver bestämmelsen, att det har att sammanträda minst en gång i veckan på kallelse av bankofullmäktiges ordförande samt att det därvid har att med bankofullmäktige överlägga om och yttra sig över de frågor, som kunna föreläggas detsamma av fullmäktige. I praktiken borde ett sådant råd få sin största betydelse genom att därigenom automatiskt skapas en fortlöpande samverkan mellan riksbanksledningen och näringslivet. Rådets ledamöter synas böra utses av Kungl. Maj:t till ett antal av tio, till hälften bland ledande bankmän. Rådets sammansättning och uppgift synas böra bliva ganska likartade med dem som återfinnas hos exempelvis tyska riksbankens Zentralausschuss; och man torde kunna antaga såsom säkert att, liksom fallet är i Tyskland, en dylik institution hos oss skulle betydligt stärka centralbankens inflytande på näringslivet genom att bringa banken i mer

[1] För svenska förhållanden bör uppmärksamheten särskilt fästas vid, att *sparkasseräkningen* måste behandlas på samma sätt som eljest sker i praktiken, icke såsom bankerna äro berättigade att behandla den. Det faktum att bankerna, om de fordra en veckas uppsägning, blott begagna sin rätt, ändrar nämligen intet i det faktum, att en dylik åtstramning skulle väcka oro hos den därvid alldeles ovana publiken och därför skada den avsedda utvecklingen av det hela.

oavbruten kontakt med affärsvärlden och förmedla riksbanksledningens direktiv till bankerna och industrien.

De övriga förutsättningarna för att riksbanken skall kunna fullgöra sin uppgift i det ifrågavarande läget, närmast sedelutgivningsrättens utvidgning, behandlas i sammanhang med den finansiella krigsberedskapen i föregående avdelning av detta betänkande.

Om den nu angivna, enligt kommissionens mening nödvändiga kompletteringen av den bestående centrala bankorganisationen kommer till stånd, blir nästa fråga, huruvida man därefter kan anse de vanliga kreditinstituten erbjuda alla de möjligheter till kredit, som rimligtvis böra finnas. Svaret torde bliva, att största delen av det nya kreditbehovet sannolikt kan och bör tillgodoses av de vanliga bankerna, men att några faktorer likväl göra olika kompletterande organisationer önskvärda.

Värdepappersbelåning.

Vad först beträffar värdepappersbelåningen, kan denna, särskilt i sammanhang med emissionen av krigslån, lätt komma att taga en sådan omfattning, att bankerna önska fördela risken sig emellan och därför önska tillvaron av en gemensam låneanstalt. Det finns så mycket mindre anledning att längre uppehålla sig vid detta, som vi redan före utgången av år 1914 i sammanhang med fondbörsens återöppnande fingo en fortfarande verksam dylik anstalt, *Aktiebolaget lånekassan av 1914.* Då den fungerat väl, får det anses som en given sak, att den i händelse av krigsutbrott bör behållas eller, även om den då upphört, ersättas med en likartad anstalt. Den har sin särskilda uppgift i att »stödja fondbörsen», såsom man plägat säga, kanske riktigare att över huvud möjliggöra belåning av värdepapper i sådan utsträckning, att en från alla synpunkter olycklig massrealisation därav undvikes.

Industriens och grosshandelns kreditbehov.

Vid sidan av denna kredit för kapitalister och fondbörsens spekulanter måste man emellertid räkna med ett, bankmässigt betraktat, därifrån ganska olikartat behov av extraordinär kredit för industrien och grosshandeln i händelse av immobilisering av större lager eller driftsinställelse för företag med stort, i anläggningarna fastläst kapital, som drager löpande räntor. Att detta kreditbehov i första hand bör tillgodoses av de vanliga bankerna, förefaller visserligen givet. Men man måste räkna med sådana kreditbehov av detta slag, att de lätt bliva de ifrågavarande företagens vanliga bankförbindelser övermäktiga eller att en bank åtminstone ogärna vill taga på sig en dylik risk; detta kunde exempelvis lätt bliva fallet i avseende på vissa av våra exportindustriella företag vid avspärrning. Utan tvivel kan det tänkas och måste i och för sig anses mycket lämpligt, att i ett dylikt fall, då det ifrågavarande företagets bank icke känner sig vuxen eller villig att ensam övertaga uppgiften, antingen ett konsortium av banker bleve bildat eller någon annan, starkare bank ville träda hjälpande emellan. Men tydligen är det långt ifrån säkert, att bankerna av sig själva i så kritiska tider som de nu ifrågavarande alltid skulle befinnas villiga att taga på sig stora nya risker för andra än sina vanliga kunder. Under dessa förhållanden skulle

det vara av stort värde, att en särskild anstalt funnes inrättad för att övertaga en dylik risk. Genom blotta tillvaron av detta slags bank skulle sannolikt även de vanliga bankernas villighet ökas, såsom tyska erfarenheter synas visa; och även riksbanken bleve i tillfälle att använda det nya institutet såsom påtryckningsmedel på bankerna att vidtaga de åtgärder den kunde anse befogade — i det senare hänseendet äro holländska erfarenheter lärorika.[1] Även om ingen verklig anledning funnes att befara, att de vanliga bankerna i ett dylikt läge skulle göra olämpliga svårigheter, skulle dessutom blotta tillvaron av en särskild, med tillräckligt kapital utrustad och av de vanliga affärsbankerna oberoende krigskreditinstitution visa allmänheten, att alla rimliga anordningar för att bereda kredit vidtagits och redan därigenom fullgöra en viktig uppgift. Den nya anstalt, som sålunda motiverats, kunde lämpligen kallas *krigskreditbank*.[2]

Det ligger i vad som nu sagts, att en huvuduppgift för krigskreditbanker kan väntas bliva belåning av särskilt exportindustriens genom kriget immobiliserade varulager. Härvid möter emellertid den svårighet, som kreditgivning med varulager såsom säkerhet enligt svensk rätt alltid medför. Där man ej kan nöja sig med den grad av trygghet, förlagsinteckning i tillämpliga fall erbjuder, söker man ofta åstadkomma besittningstagande från långivarens sida, antingen genom att lagret förvaras under lås, vartill borgenären ensam har nyckel, eller ock så, att lagret överlämnas i händerna på tredje man, som förbundit sig att tillhandahålla godset endast åt långivaren eller endast åt denne och gäldenären gemensamt. Ett dylikt besittningstagande försvåras emellertid betydligt därav, att i brukssamhällen och på likartade platser, där blott ett enda industriellt företag finnes, ofta svårligen annan depositarie kan erhållas än en person, som är i låntagarens tjänst. Kommissionen har därför haft under övervägande förslag, att Kungl. Maj:ts befallningshavande skulle kunna förordna särskild person att vårda godset. Ej heller härigenom skulle emellertid svårigheterna i avseende å själva besittningstagandet övervinnas, vartill komme ovissheten i den rättsställning, som en dylik person skulle erhålla. Av hänsyn härtill och emedan denne svårligen skulle kunna fylla sin uppgift utan att vara bosatt på platsen — i vilket fall saken även utan ett dylikt förordnande lätteligen kunde ordnas — har kommissionen emellertid ansett sig böra övergiva denna tanke, i följd varav ungefär samma utvägar torde få anlitas i händelse av krig som hittills i fredstid.

Fastighetskredit.

Ett tredje slag av kredit, som under vissa förhållanden kunde komma att erbjuda särskilda svårigheter, är *fastighetskrediten*. Här är det visserligen icke fråga om något direkt sammanhang mellan krigets ekonomi och fastighetsmarknaden, utan sammanhanget är indirekt. De allmänna rubbningar, ett krig för med sig, kännas nämligen naturnödvändigt mest på sådana punkter, där organisationen i förväg är svagast och krediten minst

[1] Se bilaga I sid. 70 f.
[2] Se nedan sid. 79 och 86 o. f.

tillfredsställande ordnad, på samma sätt som bakterier främst angripa en förut sjuk kroppsdel. Att en sådan svaghet föreligger beträffande vissa delar av fastighetsmarknaden, framgår redan av de särskilt starka krav på moratorium, vilka vid krigsutbrottet framkommo från såväl hypoteksinnehavarnas som fastighetsägarnas sida, och de särskilda svårigheter moratoriets avveckling där mötte. Skall moratorium vid ett krigsutbrott eller annat likartat kristillfälle här undvikas, måste därför särskilda anordningar vara vidtagna; och det må å andra sidan redan nu sägas, att ett generellt moratorium för fastighetsägarna i avseende på inteckningsräntorna skulle draga efter sig moratorium för inteckningshavarna och detta i sin tur moratorium för deras fordringsägare o. s. v. Blott om betalningsmaskineriet för alla näringslivets huvuddelar lämnas orört, kan det över huvud upprätthållas. Det är därför en särskilt svår uppgift, som här kräver sin lösning.

Detta bör dock ej förstås så, som skulle hela fastighetskrediten råka i fara vid krigsutbrott. De stora hypoteksinstituten själva, till en början, torde säkerligen utan särskilda anordningar med lätthet kunna erhålla kredit för betalande av annuiteterna på sina utelöpande obligationer, även om deras låntagare i ganska stor utsträckning skulle bliva ur stånd att betala räntor på sina där erhållna lån.[1] Vad åter beträffar övriga inteckningsinnehavare, torde man till en början kunna säga, att inteckningar i fastigheter på landsbygden knappast komma i fara vid krigstillfälle — åtminstone icke i den mån kriget icke direkt berör fastigheterna i fråga. Jordbrukarnes inkomster stiga nästan alltid i ett dylikt läge, så att exempelvis i Tyskland kreditkrisen t. o. m. vid krigsutbrottet endast obetydligt berörde lantbefolkningen,[2] och erfarenheterna från vårt land nu under kriget peka rentav i den riktningen, att lantbefolkningens kreditbehov minskas i stället för att ökas.[3] Det kan då betraktas som givet, att jordbrukarna utan svårighet kunna betala ränta på sina inteckningar. Redan detta gör det osannolikt, att inteckningsinnehavarna å sin sida i större utsträckning skulle söka göra sig av med sina inteckningar i hithörande fall; och en dylik utveckling blir desto mindre sannolik av det skäl, att inteckningar i landsfastigheter vanligen torde ligga på säkra händer. Skulle det mot förmodan visa sig, att rusning uppstode exempelvis mot enstaka sparbanker och dessa därav föranleddes att realisera sina inteckningar, borde den allmänna kreditorganisationen utan vidare kunna göra tjänst, exempelvis så, att Aktiebolaget lånekassan av 1914 eller dess eventuella ersättare belånade sparbankernas värdepapper eller krigskreditbanken eller en vanlig bank lämnade dem lån i den ena eller andra formen; i vilketdera fallet som helst borde man ej behöva räkna med någon rubbning av marknaden för jordbruksfastigheter eller inteckningar däri som följd av läget i krig.

[1] De tyska erfarenheterna visa, att svårigheten att inbetala inteckningsräntorna ej alls var så stor som man väntat. Hamburger Hypothekenbank meddelar, att av vid oktoberterminen 1915 förfallna räntor under de första fjorton dagarna inbetalts 90 procent och under den följande tiden över 7 1/3 procent samt att ungefär motsvarande siffror gälla för januariterminen 1915.

[2] Se bilaga 1 sid. 37.

[3] Se den av Bankinspektionen utgivna enquêten Uppgifter rörande penningställningen i riket under krigstiden (Sthlm 1915).

Vad åter beträffar stadsfastigheterna, ställer sig saken från många synpunkter annorlunda. Å ena sidan bliva här fallen av obestånd för fastighetsägarna utan tvivel ganska talrika, då hyresgäster i betydlig utsträckning torde sättas ur stånd att betala sina hyror och stadsbefolkningen över huvud drabbas av krigets ekonomiska rubbningar på annat sätt än jordbruksbefolkningen. Å andra sidan äro de högre liggande inteckningarna i stadsfastigheter även i normala fall betydligt mindre eftersökta placeringsobjekt än motsvarande på landsbygden samt befinna sig därför på mindre fasta händer. Den omfattning, inteckningsväsendet i städerna tagit, måste antagligen sägas vara sådan, att man icke kan tänka på en så vidsträckt kreditgivning, att den under *alla* förhållanden förmår rädda fastighetsägarna i städerna från obestånd. I någon mån bliva svårigheterna för fastighetsägarna på grund av försummad hyresinbetalning avhjälpta genom det i kommissionens betänkande rörande arbetsmarknadens organisation under krigsförhållanden framlagda förslaget om hyresunderstöd från statens och kommunens sida. Detta kan dock naturligtvis ej komma att uppgå till hela hyresbeloppet, i synnerhet ej vid större våningar. Fasthåller man då grundsatsen om moratoriets försvinnande, kan ju exekution i fast egendom ofta ej undvikas. Frågan blir då, huruvida det kan anses lämpligt att låta ett möjligen betydande antal fastigheter gå till försäljning på exekutiv auktion som följd av försummad betalning av inteckningsräntan. Att den frågan måste besvaras nekande, när det gäller så prövande förhållanden, som även därförutan råda i krig, får väl anses givet. Resultatet kunde bliva en verklig fastighetskris, så mycket allvarligare som inteckningsinnehavarna säkerligen skulle få särskilt svårt att ropa in fastigheterna och fastighetspriserna därför kunde tänkas sjunka våldsamt.

Emellertid innebär det nu sagda ingalunda, att allt utbyggande av fastighetskrediten för krigstillfälle skulle vara utsiktslöst. Till en början är det påtagligt, att i många fall fastighetsägarens ställning icke behöver anses så förtvivlad, att icke kredit skulle kunna beredas även honom, vilket i verkligheten skulle tillgå på samma sätt som krediten åt inteckningshavaren, i det att dylik kredit underlättar för fastighetsägaren att erhålla lån emot inteckning. Vad då beträffar kredit åt inteckningshavaren, alltså belåning av inteckningar, synes det icke föreligga behov av extraordinära åtgärder för att säkerställa s. k. kassalån, d. v. s. lån emot lågt liggande inteckningar, då de allmänt måste anses säkert placerade hos hypoteksföreningar och inteckningsbolag. För innehavare av de närmast kassalån liggande inteckningarna torde kredit kunna fås i krigskreditbanken. Men annorlunda förhåller det sig med de högre liggande inteckningarna. Som bekant har behovet av en kreditorganisation för dessa gjort sig starkt gällande även i fredstid; och det måste anses mycket antagligt, att behovet blir trängande i krig, när säkerligen många privata innehavare av dessa inteckningar måste realisera dem. Då Aktiebolaget lånekassan av 1914 utgör krigsinstitutet för värdepappersbelåning, kunde det ligga närmast att dit hänvisa även inteckningsbelåningen. Men detta låter sig icke göra, då dessa säkerheter äro långt mindre betryggande än de övriga föremålen för

kassans verksamhet och därför icke gärna böra förenas i samma kreditinstitution med krediter av helt annat slag. Än mindre kan man tänka sig möjligheten att överlämna belåningen av de högre liggande inteckningarna åt de verkliga hypoteksbankerna och inteckningsbolagen, då dessa utgivit obligationer med lägre liggande inteckningar som säkerhet och varken kunna eller böra förstöra denna säkerhet.

Kommissionen har därför haft under övervägande frågan om att upprätta en särskild institution för den omedelbara kreditgivningen åt innehavare av högre liggande inteckningar, en krigshypotekskassa, som eventuellt skulle få återbelåna inteckningarna hos Aktiebolaget lånekassan av 1914 eller dess motsvarighet. Kommissionen anser sig emellertid, efter att hava rådgjort med sakkunnige på området, ej kunna tillstyrka upprättande av en dylik anstalt. Skulle den såsom säkerhet taga inteckningar över 60 procent av taxeringsvärdet, bleve den utan tvivel en mycket riskabel affär. En mängd innehavare av dylika inteckningar, som under normala förhållanden äro mycket svåra att realisera, skulle söka skaffa sig medel på detta sätt, så att orimligt stora kreditanspråk skulle ställas på en dylik kassa. Vidare kan den vid stadsfastighetskrediten synnerligen svåra kreditprövningen ej överlämnas åt en nyskapad organisation utan erfarenhet. Ej heller vet man, vilka grunder som borde tillämpas vid bedömande av fastigheters värde omedelbart efter ett krigsutbrott.

Då kommissionen således avstått från tanken att skapa en särskild institution för fastighetskrediten vid krigstillfälle, har kommissionen måst söka andra utvägar, och de äro i korthet angivna redan i början av denna avdelning. Det gäller, såsom nyss visats, att såvitt möjligt förekomma av krigstiden framkallade, exekutiva försäljningar av fastigheter och realisation av pantsatta inteckningar, utan att komma in på den vanliga moratorielagstiftningens sluttande plan. I avseende på fastighetsexekutionen har man därvid att tillvarataga intresset icke blott hos den borgenär, som inlett exekution, och hans gäldenär, utan även hos övriga innehavare av inteckningar, som häfta vid fastigheten. Ha dessa sämre rätt än den exekutionssökande borgenären, riskera de, att fastigheten säljes till ett pris, som icke täcker deras fordringar. Under depressionen efter ett krigsutbrott kan det befaras, att även innehavare av jämförelsevis goda inteckningar bliva utsatta för en sådan risk. Möjligheten att såsom under normala förhållanden rädda inteckningen genom att själv inropa fastigheten står knappast en inteckningshavare öppen, i följd av svårigheterna att belåna sådana inteckningar, varom här skulle vara fråga. De förluster, som härigenom kunde komma att uppstå, skulle säkerligen drabba icke ensamt spekulanter, som kanske icke behövde bliva föremål för särskild omvårdnad, utan även en stor del småkapitalister, som genom utsikten till en något högre årsinkomst för sitt nödtorftiga levebröd lockats att avstå från fordringar på full säkerhet och som genom förlusten av sin inteckningsfordran kunde råka i mycket bekymmersam belägenhet.

Kommissionen har såsom förut nämnts i första hand sökt lösa denna svå-

righet så, att innehavare av fordran i fastighet icke skall behöva anlita exekutiv auktion för att ur fastigheten uttaga sin fordran, i det att ett jämväl för normala förhållanden avsett förslag till ändringar i utsökningslagen utarbetats, varigenom tvångsförvaltningen skulle införas såsom en med auktion likställd exekutionsform. Meningen skulle vara att genom en god förvaltning, eventuellt ombesörjd av särskilt för ändamålet inrättade bolag eller föreningar, fastighetens avkastning skulle kunna bringas upp till en sådan nivå, att den lämnade tillgång till åtminstone räntebetalning åt den exekutionssökande borgenären, varigenom benägenheten att framtvinga försäljning under ett ogynnsamt läge på fastighetsmarknaden borde kunna minskas.[1]

Det torde vara uppenbart, att redan härigenom en åtgärd är föreslagen, som skulle bereda fastighetsmarknaden stor lättnad, och man bör kunna hoppas, att den skall bliva till fyllest samt allt moratorium sålunda undvikas. Likväl har kommissionen icke ansett sig berättigad att underlåta att träffa anstalt även för den händelse utvecklingen tedde sig mindre gynnsam. Det är nämligen klart, att tvångsförvaltningsinstitutet ej skulle kunna hindra en borgenär, som, utan hänsyn till de olyckliga följderna för gäldenären eller övriga inteckningshavare, ville ha fastigheten såld på exekutiv auktion, att också få en sådan försäljning till stånd. På grund av de betänkliga olägenheter för fastighetskrediten, som ett lössläppande i större omfattning av exekutiva fastighetsauktioner skulle medföra, har kommissionen därför ansett sig böra taga med i räkningen, att ett exekutivmoratorium för fastigheter kan befinnas nödvändigt. Tidigare har påpekats, att denna moratorieform, så ovälkommen den än är och så stora ansträngningar än böra göras, för att den skall kunna undvikas, likväl ej är fullt lika betänklig som flertalet andra moratorieformer.[2]

Vad härefter beträffar de pantsatta inteckningarna må till en början erinras, att lån mot säkerhet av inteckning i allmänhet beviljas på det sätt, att gäldenären utfärdar en särskild s. k. omslagsrevers och lämnar en inteckning såsom säkerhet för denna. Borgenären anses vara berättigad att vid bristande betalning realisera hypoteket å offentlig auktion, eventuellt på grund av särskild utfästelse under hand, och det torde vara vanligt, att långivaren, själv eller genom mellanhand, inköper hypoteket till lågt pris och avskriver den behållna försäljningssumman å omslagsreversen. Är det redan under normala tider sannolikt, att en dylik försäljning utfaller i hög grad ofördelaktigt för gäldenären, kan detta uppenbarligen antagas i ännu mycket högre grad bliva fallet efter ett krigsutbrott. Det ligger då nära till hands att befara, att en mindre nogräknad långivare på detta sätt skall söka åtkomma en hypotiserad inteckning i syfte att sedermera, när tiderna bliva bättre, göra gällande den rätt, som tillkommer honom såsom inteckningshavare, och dessutom utkräva sin återstående fordran på omslagsreversen. Dessa synpunkter föranledde, att efter krigsutbrottet 1914, sedan generalmoratoriet upphört, exekutivmoratorium i avseende på pantsatta inteckningar bi-

[1] Se nedan sid. 106 o. f. samt 131 o. f. (144).
[2] Se ovan sid. 61 samt nedan sid. 119, 120 och 153.

behölls en tid framåt. Kommissionen, som icke kunnat ingå på frågan om den rätt innehavaren av en omslagsrevers jämte en därför pantsatt inteckning över huvud taget bör äga gentemot gäldenären, har därför ansett sig böra taga i betraktande nödvändigheten av ett exekutivmoratorium även med avseende å pantsatta inteckningar och utarbetat författningsförslag i nu angivna syften, med samma uttalande som förut i avseende på önskvärdheten att åtgärden undvikes.[1]

I detta sammanhang anser sig kommissionen slutligen böra framhålla nödvändigheten av att uppmärksamma den växelverkan, som råder mellan hyror och inteckningsräntor, om en särskild hyreslagstiftning av sociala skäl skulle komma till stånd efter ett krigsutbrott. En hyresreglering kan nämligen även utöva ett avsevärt inflytande på fastighetskrediten och därigenom på fastighetsmarknaden i det hela.

Kredit för mindre näringsidkare.

Hittills har det gällt krigskreditbehovet hos sådana samhällsgrupper, som kunna antagas stå i mer eller mindre regelbunden förbindelse med bankerna, därför att de äga behov av kredit även i normala fall. Men vid sidan av dessa grupper finnas otvivelaktigt sådana, som i fredstid driva sin näring utan kredit men som vid ett krigsutbrott finna sig åtminstone för tillfället stå med osäljbara tillgångar och utan möjlighet till fortsatt verksamhet. Det sammanlagda belopp, som kan antagas bliva behövligt för denna grupp, är sannolikt icke mycket stort, men däremot är detta slag av kredit så tillvida svårskött, som krediten förutsätter en ingående undersökning av varje särskild kreditsökandes ekonomiska ställning. Det naturliga blir sannolikt i dessa fall att alldeles lämna åsido realsäkerheten, då ägare av belåningsbara tillgångar kunna vända sig till andra kreditinstitut, och inrätta mindre anstalter för ren personalkredit men utan borgen. Detta blir då enligt kommissionens förslag den tredje typen av krigskreditanstalter, lämpligen kallad *krigskreditkassor för mindre näringsidkare.*[2]

Pantbeläning.

Krigskreditkassorna för mindre näringsidkare kunna emellertid icke heller de tillgodose kreditbehovet för de sämst ställda. För dessa gäller det i verkligheten ren konsumtionskredit; och, samtidigt med att man starkt fasthåller vid behovet av dess inskränkning inom trängsta möjliga gränser även i krig, kan man ej förbise det faktum, att ett dylikt kreditbehov säkerligen kommer att uppstå vid själva krigsutbrottet och då även söka sig utvägar. Dessa taga alltför lätt den välkända formen pantbeläning av personlig lösegendom. Inom kommissionen har varit under övervägande skapande av nya pantlåneinrättningar i någon form, närmast kommunala, i syfte att hindra det missbruk av de lånesökandes nödställda belägenhet, som eljest lätt kunde uppstå vid ett krigsutbrott; men det har synts kommissionen osannolikt, att nyupprättade dylika institutioner skulle kunna omedelbart få ett så vittutgrenat nät av kontor, som skulle behövas för att ersätta de redan befintliga enskilda pantlånarna; och verkan bleve då sannolikt, att de senare behölle sin klien-

[1] Se nedan sid. 119, 120 och 153.
[2] Se nedan sid. 82 samt 99 o. f.

tel, trots att gynnsammare lånevillkor bjödes på andra ställen. Åtgärden skulle alltså förfela sin verkan; och det har därför synts kommissionen som den enda utförbara lösningen att ålägga Kungl. Maj:ts befallningshavande noggrann kontroll med befintliga pantlåneinrättningar i händelse av krigsutbrott ävensom vid behov indragning av deras rättigheter. En viss kontroll äger redan i fredstid polismyndighet utöva beträffande enskilda personer eller bolag, som belåna panter; och från övriga pantlåneinrättningar — nämligen kommunala inrättningar — synas missbruk knappast vara att befara. Ett cirkulär i ämnet till befallningshavande har kommissionen utarbetat och bifogat föreliggande betänkande.[1] Vid sidan härav torde kommunerna böra erinras om lämpligheten att vid behov övertaga sådan pantlånerörelse, som kan bliva behövlig; i sammanhang med stängning av ett större antal privata pantlåneinrättningar skulle ett dylikt kommunalt initiativ få särskild betydelse.

För att undersöka pantlånerörelsens omfång i Sverige har kommissionen inhämtat en del upplysningar om deras antal, verksamhet m. m. Därav framgår, att pantlånerörelsen så gott som uteslutande lokaliserats till städerna. Men långt ifrån alla städer äro försedda med pantlåneinrättningar, i det att ej mindre än 59 st. sakna sådana. Pantlånerörelsen bedrives antingen såsom kommunal institution (13 städer) eller av aktiebolag eller enskilda (32 städer). I de allra flesta mindre samhällen saknas dylik inrättning. Klientelet torde vara 1) mindre handlande, vilka pantsätta varulager, 2) personer, som av en eller annan orsak pantsätta lyxföremål, samt 3) huvudsakligast ekonomiskt mycket svaga individer ur lägre befolkningslager, vilka för konsumtionsbehov skaffa sig medel genom belåning av lösören, främst bohag och kläder.

Endast med avseende på den sistnämnda gruppen kunna åtgärder tänkas erforderliga vid ett krigsutbrott. Men ej ens för denna torde särskilda anordningar vara nödiga eller ens önskvärda. Den ifrågavarande kreditformen är föråldrad och torde, i den mån befolkningens allmänna välstånd ökas, alltmer komma ur bruk. Å platser, där pantlåneinrättningar ej redan nu finnas, böra sådana ej upprättas, för att icke ett behov, som utan dem ej skulle finnas, på så sätt skall bli tillskapat. Kredit av ifrågavarande slag bör givetvis snarast vara avsedd för tillfälliga behov, enär den vanligen är mycket dyr (ända till 24 % ränta per år torde betingas).

Under den nuvarande krisen synes pantlånerörelsen i allmänhet ha haft mindre omfattning än man kunnat förmoda. För Stockholm hava utlåningssiffrorna under januari—september åren 1913—15 varit i mill. kr.: 7·04; 6·28 och 6·19, varvid utlåningssumman de två senare åren dock i viss mån torde påverkas av en ny bestämmelse om lånemaximum å 50 kronor, vilken införts på grund av kriget. Samtliga krisår visa även en nedgång i antalet lån. Av siffrorna från Göteborg, Malmö och Sundsvall synes också framgå, att rörelsens utveckling där över huvud överensstämmer med den i Stockholm konstaterade. Man kan av dessa siffror draga den slutsatsen, att en förlängd kris ej kommer att i någon högre grad

[1] Se nedan sid. 130.

inverka på denna art av kreditgivning, varför det sannolikt huvudsakligen är vid krigsutbrott och under krigets första tid, som en mer avsevärd ökning av behovet efter konsumtionskredit för de breda lagren framträder. Sedermera pläga de rikliga krigsavlöningarna i förening med rikedom på arbetstillfällen för alla arbetsföra hemmavarande föranleda långt bättre förhållanden än man på förhand varit böjd att antaga.

Välgörenhetskredit. Av motsvarande skäl torde behovet av s. k. välgörenhetskredit knappast bliva trängande. Såsom kommissionen utförligt behandlat i den del av sitt betänkande, som rör arbetsmarknadens organisation, äro mobiliserings- och arbetslöshetsunderstöden avsedda att utgå i nära sammanhang med arbetsförmedlingen och under dess kontroll, så att var och en, som icke kan få mot hans eller hennes förmåga svarande arbete, erhåller understöd från det allmänna. Under sådana förhållanden synes fältet för berättigade kreditkrav vara försett med erforderliga organisationer för ändamålet.

Statliga eller enskilda organ. När man därpå övergår att närmare betrakta utformningen av de organisationer, vilkas ställning och uppgift angivits i det föregående, blir första frågan, i vad mån uppgifterna böra anförtros åt staten och i vad mån åt enskilda.

Kommissionen är därvid av den meningen, att det enskilda initiativet bör begagnas så långt det står att få, blott med det villkor att krigskreditinstituten icke bereda enskilda vinst. Vid krigstillfälle tagas statens krafter över huvud oundgängligen i anspråk till det yttersta; och i alldeles särskild grad är detta fallet med statskrediten, vilken blir föremål för en nästan lika stark påfrestning som själva den militära organisationen. Olägenheten av en kreditgivning i krig direkt genom staten är i själva verket betydande, därför att staten genom sin makt över sedelutgivningen frestas att betrakta densamma som en outtömlig kreditkälla; på grund härav försummar staten lätt att genom lämpligt höjd räntefot eller andra åtgärder begränsa kreditanspråken och framkallar sålunda en ständigt fortgående valutaförsämring samt allmän prisstegring. Kan då en privat institution med eget, i första hand ansvarigt kapital inskjutas såsom i varje fall mellanled mellan staten och de kreditbehövande, måste mycket anses vunnet. Därtill kommer, att en dylik institution kan antagas bättre än en statsinstitution vara ägnad att pröva kreditvärdigheten på det rätta sättet. Detta innebär ingalunda, att anstalten i normala fall behöver bliva strängare än en motsvarande statsinstitution; det kan lika ofta betyda, att den blir mildare, och innebär blott, att den prövar kreditvärdigheten efter materiella och icke efter formella grunder.

I avseende på svenska förhållanden synes en lösning av krigskreditproblemet efter mönster av de förut berörda tyska lånekassorna dessutom erbjuda vissa särskilda svårigheter. Dessa äro statliga och utgiva särskilda statssedlar (Darlehnskassenscheine) samt bliva skilda från tyska riksbanken — liksom dess sedlar äro skilda från riksbankssedlarna — av det skälet, att riksbanken i Tyskland är till namnet en privat institution. I Sverige,

där riksbanken är statlig, skulle man i händelse av statlig krigskredit antingen få två jämnlöpande kreditorganisationer i statens hand, vilket knappast vore praktiskt, eller också direkt överflytta den nya uppgiften på riksbanken, vilket sannolikt ytterligare skulle öka de nyss antydda risker, som i och för sig följa av krigskredit genom statens direkta ingripande.

Det synes finnas förhoppning om, att den medverkan av enskilda företag, som sålunda enligt kommissionens mening bör eftersträvas, också står att vinna. Inom ledande kretsar bland representanter för kapitalet har man nämligen förklarat att, för den händelse sådant skulle anses erforderligt-kapital för krigskreditbanken ävensom behövlig kontorspersonal och lokal för rörelsens drivande kunde påräknas; och då en medverkan av detta slag garanterats, förefaller häri ligga tillräcklig trygghet, att vad som kräves i det avgörande ögonblicket skall kunna anskaffas.

Emellertid är det påtagligt, att detta låter sig göra endast under den förutsättningen, att statens medverkan utgör en reserv, som får tagas i anspråk i den mån det legitima kreditbehovet överstiger de på privat väg samlade medlen. Alla de nya krigskreditorganisationerna måste i sista hand falla tillbaka på riksbanken, i den mån deras egna resurser äro otillräckliga. Detta synes vara dèsto mer påtagligt här på samma sätt som fallet är i såväl Tyskland som Holland, när man betänker, att kreditanspråken, vid frånvaro av krigskreditanstalter med privat kapital, direkt och odelat skulle falla på riksbanken. Den närmast till hands liggande och lämpligaste formen för riksbankens medverkan synes då vara rediskonteringsrätt för i krigskreditanstalterna diskonterade växlar, resp. diskonteringsrätt för växlar, som försetts med krigskreditanstaltens garanti. Riksbankens bistånd kommer då först i andra rummet, staten befrias från direkta kapitaltillskott. Emellertid är det påtagligt, att riksbanken å sin sida måste erhålla icke allenast ett visst inflytande på de viktigaste krigskreditanstalternas ledning utan framför allt prövningsrätt gentemot rediskonteringskravet i varje särskilt fall. Under sådana förhållanden synes det generella maximum för rediskonteringsrätten vid behov kunna sättas ganska högt.

I avseende på krigskreditbanken har kommissionen sålunda antagit, att kapital i första rummet skall kunna åvägabringas på privat väg, medan det jämförelsevis måttliga kapital, som erfordras i krigskreditkassorna för mindre näringsidkare, torde kunna anskaffas genom handelskamrarnas försorg.

Centralisation och decentralisation.

Den fråga, som närmast uppstår i sammanhang med organisationen är den om centralisation eller decentralisation av kreditanstalterna. Så knapp som tillgången på personliga krafter måste bli i krig och så starkt som administrationskostnaderna måste nedbringas, om ej krediten skall överdrivet fördyras, måste centralisation av såväl ledning som expedition vara att föredraga, i den mån icke motsatsen är behövlig av hänsyn vare sig till lokal prövning av kreditansökningarna eller till de lånesökandes bekvämlighet. Intetdera är påtagligen fallet med Aktiebolaget lånekassan av 1914, som har att pröva säkerheter, vilka lätteligen kunna bedömas från en central punkt, särskilt då de lånesökande likaledes utan svårighet kunna träda i förbindelse med ett

centralt kontor; denna kassa liksom dess eventuella framtida motsvarighet synes alltså kunna vara förlagd till Stockholm.

Å andra sidan torde det likaledes kunna anses givet, att en centralisering av kreditkassorna för mindre näringsidkare ej kan äga rum, emedan här kräves en granskning på ort och ställe av de lånesökandes hela ekonomiska ställning. Initiativet till bildandet av dessa kassor skulle utgå från handelskamrarna, som genom sin intima kännedom om distriktets näringsliv äga stora förutsättningar att kunna bedöma, inom vilka orter kreditbehovet borde föranleda särskilda åtgärder. Handelskamrarna skulle träda i förbindelse med de kommunala myndigheterna på dessa platser och ställa till deras disposition den plan för kreditkassor för mindre näringsidkare, som av kommissionen utarbetats. På detta vis skulle inom varje sådan kommun, där det kan anses påkallat, grundas en kreditkassa, vilken skulle få en helt lokal prägel med eget kapital och egen styrelse.

Vad därnäst beträffar krigskreditbanken, är valet mellan centralisation och decentralisation svårare. Dess låneverksamhet ställer betydligt högre anspråk på prövning av de särskilda fallen och därav följande kännedom om lokala affärsförhållanden än förhållandet är med Aktiebolaget lånekassan av 1914; men å andra sidan är det av stor vikt, att en dylik institution kommer under den bästa möjliga ledning och får ett kapital, som gör dess styrka att möta alla förekommande kreditbehov uppenbar för alla. Under dessa förhållanden synes varken den rena centralisationen eller dess motsats erbjuda en tillfredsställande lösning, och detta skulle kanske än mindre vara fallet med utvägen att uppdela landet på ett fåtal dylika banker, då de å ena sidan icke därigenom skulle få tillräcklig lokalkännedom och å den andra likväl skulle kräva en ganska stor administrativ apparat. Kommissionen har därför stannat vid förslaget att upprätta blott en krigskreditbank, med säte i Stockholm men med lokala lånekommittéer, en för varje handelskammardistrikt, vilkas uppgift skall vara att yttra sig över de kreditansökningar, som framställas från distriktet. Då samtidigt varje handelskammare bör få föreslå minst en ledamot i bankens styrelse, medan i lånekommittéerna sitta såväl av handelskamrarna som av styrelsen utsedda medlemmar, synes vara sörjt för en så god förening av de båda motsatta tendenserna, som rimligtvis kan åstadkommas. Någon olägenhet för de lånesökande av att lokala kontor saknas synes nämligen icke uppstå, särskilt då låneansökningar böra få insändas genom de lokala kommittéerna till styrelsen i Stockholm.

Övriga grundsatser. Om samtliga nu föreslagna anstalter gäller, att de icke böra få ägna sig åt inlåning och att alltså deras kapitalbehov måste tillgodoses dels genom eget kapital, dels också genom riksbankens understöd, på sätt som förut antytts. Någon motivering härför torde knappast vara behövlig, då en skärpt konkurrens om inlåningen allmänt torde vara erkänd såsom olämplig, varjämte bankvärldens oumbärliga understöd i motsatt fall måste anses uteslutet. Icke heller i avseende på utlåning bör konkurrens med de vanliga bankerna åsyftas. De nya anstalterna skola vara en sista resurs, när bankerna ej kunna eller vilja träda in, icke organisationer, som skola föregripa

de vanliga bankinstituten. Lånevillkoren böra därför i alla normala fall vara strängare än i de vanliga bankerna. För att anstaltens allmännyttiga syfte skall komma till uttryck i organisationen böra emellertid styrelser och lånekommittéer utföra sitt arbete utan ersättning och aktieägarnas vinst såväl i avseende på årlig utdelning som vid företagens upplösning begränsas till normal ränta på det insatta kapitalet, sådan den lämpligen kan fastställas av Kungl. Maj:t; endast under sådana förhållanden kan det göras klart för allmänheten, att inga privata intressen tillgodoses genom de nya organisationerna. Å andra sidan synas krigskreditbanken och krigskreditkassorna böra åtnjuta stämpelfrihet för sina aktier, varför förslag till ändring i stämpelförordningen i detta hänseende bifogas.[1]

De olika krigskreditanstalterna.

Efter denna redogörelse för de grunder, kommissionen ansett lämpliga för krigskreditens organisation, skola nu de olika kreditanstalternas närmare organisation något beröras, varvid även hänvisas till de förslag till stiftelseurkunder, bolagsordningar och reglementen, som äro bifogade detta betänkande, ävensom till de likaledes bifogade förslagen till sådana författningsändringar, som planen i övrigt föranleder.

Härvid må den allmänna anmärkningen förutskickas, att alla de uppgifter om penningbelopp, som i likhet med de nu ifrågavarande hänföras till ett framtida krigsutbrott, bliva i hög grad godtyckliga, då även frånsett andra ovissa moment penningvärdets framtida utveckling får anses oförutsebar. Kommissionens beräkningar ha i stort sett utgått från prisnivån i förra hälften av år 1916 och ha ej sedermera korrigerats, trots ungefär fördubbling i prisnivån under de senaste två åren, detta emedan utvecklingen fortfarande är svindlande hastig och sannolikt i huvudsak kommer att så förbliva intill krigets slut, varför siffrorna under alla förhållanden bliva föråldrade på helt kort tid. Detta torde dock böra hållas i minnet på alla förekommande punkter såväl i det föregående som särskilt i det följande. Man torde också kunna utgå från, att de, som komma att teckna kapital[2] för de olika instii tutionerna, skola befinnas villiga att höja sina bidrag i förhållande till penningvärdets fall.

Lånekassan av 1914.

I organisationen för Aktiebolaget lånekassan av 1914 synes ingen annan ändring vara erforderlig än att kassan bör bemyndigas att belåna även banklotter och bankaktier; och den nya institution, som skulle bliva erforderlig, om den nuvarande hade upphört före ett eventuellt krigsutbrott, borde ordnas på samma sätt. Rediskonteringsrätten i riksbanken torde kunna förbliva oförändrad, alltså fyra gånger aktiekapitalet. Det ligger i sakens natur, att några författningsändringar här ej komma i fråga.

Krigskreditbanken.

Vad krigskreditbankens egen organisation beträffar, torde det utan vidare vara givet, att den bör äga aktiebolagsform. Såsom förut nämnts synes det vara främmande för krigskreditbankens ändamål och i övrigt olämpligt att låta den driva inlåningsrörelse. Härigenom skiljer sig således krigs-

[1] Se nedan sid. 92.
[2] Se ovan sid. 77.

kreditbankens anordning principiellt från den verksamhet, som enligt gällande banklag anses såsom bankrörelse, under det att densamma i andra avseenden avviker från vad som är stadgat om aktiebolag enligt 1910 års lag. Det har därför befunnits lämpligt att föreslå en särskild lag om krigskreditbank, vilken emellertid nära ansluter sig till lagen om bankrörelse.

Det torde icke kunna undgås, att bankens styrelse blir ganska stor, då insikt från hela landet där måste vara representerad. Styrelsens ordförande torde böra utses av Kungl. Maj:t efter hörande av fullmäktige i riksbanken, vars medverkan och inseende över krigskreditbanken synes kunna uppnås på denna väg, då sannolikt någon av bankofullmäktige därvid torde bliva utsedd till befattningen. De övriga styrelseledamöterna böra utses av bolagsstämman, varvid vissa korporationer torde böra äga rätt att föreslå ledamöter. Med utgångspunkt från nuvarande förhållanden synas sålunda fem ledamöter få föreslås av Svenska bankföreningens styrelse, då bankerna väntas bliva de förnämsta aktietecknarna. Därjämte böra insättas tre representanter för industrien, föreslagna av styrelsen för Sveriges industriförbund. Var och en av rikets tolv handelskamrar bör vidare få föreslå var sin ledamot. Styrelsen blir visserligen på detta sätt ganska stor; dess antal torde böra fastställas till, förutom den av Kungl. Maj:t utsedde ordföranden, minst tjugu ledamöter. För beslutförhet kan dock ett betydligt mindre antal vara tillräckligt, varjämte beslut över låneansökningar mellan sammanträdena synes kunna fattas av ett arbetsutskott på blott några få personer. Detaljerna framgå av bifogade förslag till bolagsordning och reglemente.[1]

Det är, även oavsett nyss angivna hänsyn till penningvärdets ovissa framtida utveckling, svårt att på förhand bedöma storleken av det kapital, krigskreditbanken bör äga, ävensom storleken av den lånerätt, som bör grundas därpå. Några verkliga hållpunkter härför torde vara omöjliga att vinna, då de tyska siffrorna äro dels ofullständiga och dels ojämförbara med de svenska och inga andra synas stå till buds. Ett slags utgångspunkt kan man dock möjligen erhålla i de kända tyska siffrorna. Förut har nämnts, att maximum av de tyska lånekassornas totala utlåning under de två första krigsåren — däri inberäknat s. k. Kriegsdarlehn, lån för teckning av krigslån — med enstaka undantag var 2,000 mill. mark. Vid omräkning i svenskt mynt enligt parikurs och med beaktande av att Tysklands folkmängd är omkring 13 gånger Sveriges, skulle summan för vårt lands del motsvara omkring 140 mill. kronor; absolut maximum under de två första krigsåren var 2,500 mill. mark, motsvarande 175 mill. kronor. Den här föreslagna krigskreditbanken måste anses i rätt hög grad motsvara de tyska lånekassorna, varvid dock bör märkas, att dessa till alldeles övervägande del ägna sig åt belåning av värdepapper, för vilket ändamål vi äga en annan anstalt, och att belåningen av varor — frånsett Berlins lånekassa, som belånat de stora krigsråvarubolagens lager — utgör endast en eller annan procent av hela deras utlåning.[2] Emellertid skulle den svenska krigskreditbanken motsvara även de

[1] Se nedan sid. 93 och 96.
[2] Se bilaga I sid. 33.

tyska krigskreditbankerna, om vilkas totala utlåning intet synes vara bekant; efter allt att döma har den dock i jämförelse med lånekassorna haft en obetydlig kreditgivning under de två första krigsåren sannolikt ej 100 mill. Mark. Antager man maximum av hela den tyska krigskreditens omfattning under dessa två år till 3,000 mill., vilket torde vara fullt tillräckligt, bleve motsvarande svenska belopp 210 mill. kronor. I vad mån detta under de ogynnsammaste förhållanden skulle — beräknat på grundval av penningvärdet under första hälften av år 1916 — komma att över- eller underskridas, låter sig svårligen bestämt avgöras på förhand, enär faktorer finnas, som tala i båda riktningarna. Å ena sidan bestod mer än en tredjedel av det tyska beloppet, över 1,000 mill. Mark, av »Kriegsdarlehn», varav behovet bortfaller, om man undviker att ens indirekt finansiera kriget genom lån till enskilda för teckning av statsobligationer, och därjämte hade de tyska siffrorna redan under krigets två första år stegrats mycket genom valutans depreciation eller inflationen. Å andra sidan är det möjligt, att kreditbehovet hos oss, även frånsett penningvärdets fall sedan våren 1916, kan bliva större, på grund av möjligen inträffande starkare rubbningar än de tyska. Det totala kreditbehovets antagliga maximum, beräknat efter samma penningvärde som förut, kunde då lämpligen sättas till 250 mill. kronor, vilket utgör ungefär en niondedel av de svenska bankernas totala inhemska utlåning under normala förhållanden (1913). Detta belopp bör dock rimligtvis fördelas på Aktiebolaget lånekassan av 1914 och krigskreditbanken; och då den förra institutionens totala lånerätt utgör 50 mill. kronor, skulle alltså återstå omkring 200 mill. för krigskreditbanken, varvid man dock bör utgå från, att efter all sannolikhet ett icke ens tillnärmelsevis så högt belopp, räknat på grundval av penningvärdet i början av år 1916, blir behövligt, medan siffran kan komma att behöva ökas nästan obegränsat i förhållande till penningvärdets nedgång.

Närmaste fråga blir då, hur mycket av beloppet som bör skaffas genom eget kapital och hur mycket genom rediskontering. När man betänker såväl det osannolika i att det angivna beloppet — alltid frånsett penningvärdets fall — skulle behöva tagas fullt i anspråk som den prövningsrätt i de särskilda fallen riksbanken äger, synes det vara tillräckligt, om en åttondedel av utlåningens maximum motsvaras av bolagets aktiekapital och banken följaktligen erhåller rediskonteringsrätt till åtta gånger aktiekapitalets belopp. Detta är relativt taget ett betydligt högre rediskonteringsbelopp än det i Tyskland för krigskreditbankerna förekommande; men därvid märkes den alldeles avgörande skillnaden, att ojämförligt största delen av krigskrediten i detta senare land helt och hållet lämnas av staten, direkt genom lånekassorna, vadan statens totala andel i kreditgivningen även i de för oss ogynnsammaste fallen blir långt mindre än i Tyskland. Genom den nu föreslagna rediskonteringsrätten blir krigskreditbankens aktiekapital 25 mill. kronor, vilket lämpligen kan utgöra minimikapital, med dubbla beloppet, 50 mill. kronor, såsom maximikapital. Av minimibeloppet torde emellertid största delen behöva göra tjänst endast som garantifond; och att binda större belopp än strängt nödvändigt vore

tydligen olämpligt, varjämte svårigheterna att bringa företaget till stånd betydligt skulle ökas, om man begärde inbetalning av hela beloppet. Under dessa förhållanden torde det vara lämpligast att icke draga in mera än en fjärdedel av det tecknade kapitalet, på samma sätt som skett i Tyskland beträffande nästan alla de krigskreditbanker, för vilka uppgifter föreligga. I förhållande till gällande svensk banklag utgör detta emellertid en principiell nyhet.

Såsom ovan nämnts, hava de nya bestämmelserna om krigskreditbank ansetts böra inrymmas i en särskild lag, vartill kommissionen utarbetat förslag; likaledes har förslag uppgjorts till erforderliga, ganska obetydliga ändringar i lagen om bankrörelse.[1] Härtill sluta sig formulär till bolagsordning och reglemente för krigskreditbanken.[2]

Krigskreditkassor för mindre näringsidkare.

Vid övervägande av låneformen för krigskreditkassorna har framträtt svårigheten för de mindre näringsidkarna att kunna prestera realsäkerhet för den kredit de kunna behöva. Där den lånebehövande undantagsvis förmår åstadkomma dylik säkerhet, torde något egentligt behov av hela åtgärden icke kunna sägas föreligga, ty möjlighet finnes i så fall att använda de vanliga bankinstituten eller någondera av de redan behandlade krigskreditanstalterna. I det ojämförligt största antalet fall föreligger emellertid icke möjlighet att ställa pant, och i så fall är vederbörande, därest kredit erfordras, nödgad att söka skaffa borgen. Att söka bygga ett kreditsystem på borgenslån torde emellertid utan gensägelse få betecknas såsom ytterst olämpligt. Mot detsamma behöver blott anföras det kända faktum att, då tjänst ofta medför anspråk på gentjänst, den åt vilken andra tecknat borgen säkerligen i sin ordning blir tvungen att teckna borgen för sina löftesmän. Den enes ekonomiska ställning blir därigenom beroende av den andres, vilkens ekonomi kanske i sin ordning genom tecknad borgen är beroende av åter andras. Ett fallissemang kommer därför vid ett utvecklat borgenssystem att medföra oberäkneliga faror. Skall den mindre detaljhandlaren och den mindre hantverkaren kunna stödjas medelst kredit, torde det därför oftast vara nödvändigt, att krediten lämnas i form av blankokredit. Detta förutsätter i sin ordning, såsom delvis redan framhållits, att i kreditkassornas ledning speciell kompetens finnes att avgöra, huruvida en sökandes ekonomiska ställning och förutsättningar äro sådana, att han är kreditvärdig och kan bliva hjälpt genom kredit.

Organisationen av en dylik krigskreditkassa kan då lämpligen bliva följande. Den bör utgöra ett aktiebolag,[3] och styrelsen bör i sig innesluta personer, som i sin verksamhet tagit befattning med ekonomiska angelägenheter hos de näringsidkare, vilka kunna komma att utgöra kassans klientel; för detta måls vinnande torde vara av nöden att ledamotsantalet ej göres för litet, lämpligen 10—15 personer. Kassan bör icke hava eget kontor utan förenas med någon redan bestående institution, som kan åtaga sig att för billigt

[1] Se nedan sid. 90.
[2] Se nedan sid. 93 och 96.
[3] Se nedan sid. 99.

pris sköta förvaltningen och vars chef kan vara villig att fylla de funktioner, som åligga en verkställande direktör och ombudsman i ett kreditinstitut.

Ansökan om kredit skall göras skriftligen å särskilt fastställt frågeformulär, å vilket det bör åligga sökanden att ifylla svar. Inkomna ansökningar fördelas mellan styrelsens ledamöter för undersökning, och det måste åligga ledamot, som verkställt undersökning, att meddela resultatet av densamma samt till- eller avstyrka ansökningen. Efter förundersökningen böra ansökningarna föredragas i styrelsen antingen vid sammanträde eller i de fall, där så kan befinnas lämpligt, efter ärendets cirkulation eller genom telefonsamtal.

Då avsikten med kassan är att hjälpa mindre näringsidkare, bör maximibelopp, i motsats till förhållandet vid övriga krigskreditanstalter, fastställas för varje kredittagares kredit, t. ex. (efter penningvärdet under första hälften av 1916) 4,000 kronor. Styrelsen bör dock hava möjlighet att med särskild kvalificerad majoritet kunna i enstaka fall besluta överskrida det fastställda maximum. Då den föreslagna institutionen är avsedd att lämna hjälp endast i de fall, då andra kreditorganisationer äro hindrade att göra det, bör vidare i bolagsordning eller reglemente intagas bestämmelse avseende att förhindra, att andra institut komma att överföra förut av dem beviljad kredit på kassan.

Kreditförmedlingen synes, särskilt för att i största möjliga utsträckning spara administrationskostnader, ej böra gå ut på direkta lån utan blott på endossering av egna växlar, som av låntagaren utställas till kassan. I realiteten innebär detta, att riksbanken eller någon annan övertager krediten med garanti från ett enskilt bolag. Krigskreditkassan blir följaktligen snarast ett garantiaktiebolag. Diskontering av låntagarens fordringar i form av varuväxlar eller annat är utesluten, men låntagaren bör kunna använda den med lånekassans blankoendossering försedda växeln som betalningsmedel exempelvis till grossören, vilken i sin ordning kan låta diskontera växeln hos bank, liksom låntagaren själv kan så göra direkt. Faran för att grossister i denna kundernas kreditmöjlighet skola finna tillfälle att indriva äldre fordringar har tänkts skola förebyggas därigenom, att i varje särskilt fall noggrant prövas, för vilket ändamål krediten sökes. Överhuvud bör kredit som regel beviljas blott för anskaffning av varor, dock utan att hos kreditsökandena eventuellt tillgängliga varuväxlar mottagas som säkerhet. Det sammanlagda kreditbelopp, som får meddelas av kassan, torde böra utgöra högst tre gånger aktiekapitalet. Såsom förut nämnts, blir dess belopp i sin ordning tarkt beroende av penningvärdet, men på grundval av penningvärdet i början av år 1916 må det tänkas utgöra 500,000 kronor såsom minimikapital (1,500,000 kr. som maximikapital).

För krigskreditkassors inrättande tarvas ej annan lagbestämmelse än att för möjliggörande av att konstituerande stämma för sådan kassa hålles och dess verksamhet begynnes utan för långt dröjsmål efter krigsutbrott, viss jämkning av 14 § i lagen om aktiebolag måste äga rum. Därjämte hava formulär till stiftelseurkund samt till stadgar och reglemente[1] för en dylik kassa uppgjorts.

[1] Se nedan sid. 98.

Sammanfattning.

I. Nedanstående förslag till *lagar och andra bestämmelser*, som föranledas av den uppgjorda planen rörande det enskilda kreditväsendets organisation vid krigstillfälle, hava utarbetats och ingå i det följande:

1:o) *Förslag till lag om krigskreditbank.*
2:o) » » *lag om ändrad lydelse av 1, 2, 48 och 164 §§ i lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse.*
3:o) » » *förordning om ändrad lydelse av 8 § i förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften.*
4:o) *Bolagsordning för krigskreditbank.*
5:o) *Reglemente* » »
6:o) *Förslag till lag om ändrad lydelse av 14 § i lagen den 12 augusti 1910. om aktiebolag.*
7:o) *Stiftelseurkund för krigskreditkassa.*
8:o) *Bolagsordning* » »
9:o) *Reglemente* » »
10:o) *Förslag till lag om ändring i vissa delar av utsökningslagen.*
11:o) » » *lag om ändrad lydelse av 2 kap. 32 § och 3 kap. 20 § i lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom.*
12:o) » » *lag om ändrad lydelse av 38 § i förordningen den 16 juni 1875 ang. inteckning i fast egendom.*
13:o) » » *lag om ändrad lydelse av 17 § i förordningen den 15 oktober 1880, innefattande särskilda föreskrifter angående lagfart, inteckning och utmätning av järnväg, så ock i fråga om förvaltning av järnväg under konkurs.*
14:o) » » *lag om ändrad lydelse av 18 § i lagen den 14 juni 1907 om inteckning i tomträtt och vattenfallsrätt.*
15:o) » » *lag om ändrad lydelse av 1 och 4 §§ i lagen den 18 september 1914 angående förordnande om anstånd med betalning av gäld (moratorium).*
16:o) » » *förordning angående förbud mot exekutiv försäljning av fast egendom och mot överlåtelse av pantsatt inteckning.*
17:o) » » *förordning angående anstånd med betalning av gäld till utländsk borgenär.*
18:o) *Utkast* » *lag angående rätt för domstol att meddela anstånd med betalning av gäld.*
19:o) » » *lag om ändrad lydelse av 1, 5 och 7 §§ i lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden.*
20:o) *Förslag* » *cirkulär till Konungens samtliga befallningshavande i riket angående skärpt tillsyn å pantlånerörelse under det nu pågående kriget.*

Av dessa förslag är lagförslaget 1:o), i överensstämmelse med flertalet av kommissionens för krigstillfälle avsedda lagar, så konstruerat, att detsamma kan redan i fredstid antagas av Konungen och riksdagen för att sedan vid krigsutbrottet sättas i tillämpning. Lagförslagen 2:o) och 6:o) kunna jämväl antagas i fredstid; de äga enligt sin lydelse ej tillämpning förr än bestämmelserna i lagen 1:o) träda i kraft. Förslagen 3:o)—5:o), 7:o)—9:o) och 20:o) utfärdas först vid krigstillfälle. De under 10:o)—14:o) omnämnda lagförslagen, vilka, jämte förslaget 15:o), innefatta de ovan i betänkandet berörda ändrade bestämmelserna angående exekution i fast egendom, äro avsedda att bringas till tillämpning redan under fredstid. Lagförslaget 15:o) är, såsom innefattande ändring av redan nu giltig, men på grund av sin materiella innebörd blott vid krig eller krigsfara användbar lag, konstruerat såsom vanligt ändringsförslag. Förslagen 16:o) och 17:o) utfärdas allenast vid krig eller krigsfara. Utkasten 18:o) och 19:o) slutligen, vilkas tillämpning ansetts endast i nödfall böra komma i fråga, hava erhållit vanlig lagbyggnad. Specialmotivering till förslagen 10:o)—17:o) samt utkasten 18:o) och 19:o) meddelas i det följande, varjämte kortfattad översikt över reglerna angående tvångsförvaltning såsom form av fastighetsexekution i vissa främmande länder bifogas (bilaga II B).

II. Kommissionen föreslår vidare:

upprättande av ett *bankråd;*

erinran till kommunerna om lämpligheten att vid behov övertaga sådan *pantlånerörelse*, som kan vara erforderlig.

FÖRFATTNINGSFÖRSLAG.

1) Förslag

till

Lag om krigskreditbank.

1 §.

Bestämmelserna i 2—17 §§ i denna lag skola äga tillämpning allenast när vid krig, vari riket befinner sig, blivit därom särskilt förordnat. Sådant förordnande meddelas av Konungen med riksdagens samtycke, att gälla för viss tid eller tillsvidare. Mellan riksdagar äge ock Konungen giva dylikt förordnande, sedan, om ej riksdagen ändå skall sammanträda inom trettio dagar, riksdagskallelse utfärdats; dock må sålunda meddelat förordnande ej gälla längre än till dess trettio dagar förflutit från det riksdagen sammanträtt.

2 §.

Med krigskreditbank förstås i denna lag aktiebolag, som har till ändamål att under i 1 § angivna förhållanden genom utlåning av penningar stödja näringslivet inom riket.

3 §.

Vad om bankaktiebolag finnes stadgat skall i tillämpliga delar gälla angående krigskreditbank, dock med de avvikelser, som föranledas av bestämmelserna i denna lag.

4 §.

Konstituerande bolagsstämma utlyses av stiftarna i den ordning, som skall gälla om kallelse till ordinarie bolagsstämma, dock att kallelseåtgärderna ej behöva vara vidtagna mer än tre dagar före konstituerande stämman.

5 §.

Stiftare av krigskreditbank liksom aktieägare däri skola vara bankaktiebolag eller solidariska bankbolag eller kommuner eller här i riket bosatta

svenska medborgare. Antalet av såväl stiftare som aktieägare skall vara minst fem.

6 §.

Sedan krigskreditbank bildats samt styrelse och revisorer blivit utsedda, så ock av det tecknade beloppet, efter avdrag ej mindre i anledning av överteckning, där sådan ägt rum, än även för aktierätt, som av aktietecknare må hava enligt 25 § i lagen om bankrörelse förverkats och ej av annan övertagits, minst tjugufem procent blivit behörigen inbetalda, må banken enligt föreskrifterna i berörda lag registreras.

7 §.

Vid ansökning om registrering skola fogas de i 20 § fjärde stycket 1), 2), 3) och 5) av lagen om bankrörelse omförmälda handlingar ävensom intyg av styrelsen, utvisande dels huru mycket av det belopp, vartill grundfonden jämlikt bestämmelsen under 3) i nyssnämnda § uppgivits, blivit behörigen inbetalt, dels ock att för inbetalning av återstoden avlämnats förbindelser, varom i 8 § sägs.

8 §.

Av krigskreditbanks grundfond skall den del, som icke enligt 6 § skall vara inbetald före registreringen, inbetalas å tider, som styrelsen äger bestämma.

Aktietecknare, som ej vid bolagets bildande erlagt full betalning, vare skyldig avlämna skriftlig förbindelse att inbetala oguldna beloppet i den ordning, teckningslistan angiver.

9 §.

Sedan krigskreditbank registrerats, må aktiebrev utgivas utan hinder därav, att grundfonden icke blivit till fullo inbetald. Å aktiebrev, som sålunda utfärdas, skall angivas, huru stort belopp, som därå inbetalats.

10 §.

Uraktlåter någon att i rätt tid fullgöra inbetalning å aktie, vare han skyldig att gälda ränta efter sex för hundra om året från förfallodagen.

Verkställes ej inbetalning i rätt tid eller försummar någon att avlämna den i 8 § omförmälda förbindelse, äge styrelsen, där ej rättelse sker inom en månad efter anmaning, förklara aktierätten förverkad.

Det åligger styrelsen, där betalning uteblivit, att, så snart ske kan, antingen vidtaga nyssnämnda åtgärd eller utsöka beloppet.

11 §.

Ökning av grundfonden medelst ny aktieteckning må beslutas, ändå att av grundfondens belopp vid beslutets fattande ej inbetalts mera än den del,

som enligt 6 § skall vara inbetald före registreringen, samt vad styrelsen därutöver må hava bestämt.

Sist ett år från det bolagsstämmas beslut om grundfondens ökning fattats eller, där styrelsen beslutat sådan ökning under förutsättning av bolagsstämmans godkännande, från det bolagsstämman godkänt styrelsens beslut, skola för ny aktie tjugufem procent vara erlagda. Återstoden skall inbetalas å tider, som styrelsen äger bestämma.

Sist sex månader efter utgången av den för inbetalning av nämnda tjugufem procent bestämda tid skall styrelsen för registrering anmäla, å huru många aktier sådan inbetalning ägt rum.

Varder efter avlämnandet av nämnda anmälan jämte övriga i 36 § lagen om bankrörelse omförmälda handlingar sådan inbetalning ytterligare verkställd, må anmälan därom kunna göras för registrering.

Grundfonden skall, så snart registrering skett i anledning av anmälan, som i denna paragraf sägs, anses ökad med sammanlagda beloppet av de aktier, varå sådan inbetalning anmälts hava ägt rum.

Sedan å aktie tjugufem procent inbetalts, må brev därå utfärdas; skolande å sålunda utfärdat aktiebrev angivas, huru mycket som därå inbetalts.

Har ökning i grundfonden förut beslutats, skall, vad ovan i denna § sägs, äga motsvarande tillämpning i fråga om ytterligare ökning.

12 §.

Av krigskreditbanks årsvinst må ej till aktieägarna utbetalas mera än högst vad som motsvarar av Konungen fastställt skäligt belopp för hundra av den inbetalda delen av grundfonden. De i 41 § andra punkten och 251 § 4) av lagen om bankrörelse stadgade påföljderna för beslutad och verkställd vinstutdelning i strid med bestämmelsen i 41 § första punkten av samma lag skola i fråga om krigskreditbank inträda jämväl då utdelning beslutas och verkställes i strid med vad i första punkten av denna paragraf sägs.

13 §.

Krigskreditbank må ej bedriva inlåning ej heller köp eller försäljning i kommission av aktier, banklotter eller andra delaktighetsbevis i bolag eller obligationer, ej heller på grund av 48 § i lagen om bankrörelse för egen räkning förvärva aktier.

14 §.

Enligt bestämmelse i bolagsordning må en eller flera ledamöter av styrelsen kunna utses annorledes än av och bland aktieägarna.

Styrelseledamot samt, där särskild kommitté för förmedling av utlåningen anordnats, ledamot av sådan kommitté må ej åtnjuta arvode.

15 §.

Underlåter styrelsen att i föreskriven ordning kalla aktieägarna till ordinarie bolagsstämma, eller har styrelsen ej senast två veckor efter påfordran, varom i 78 § i lagen om bankrörelse är sagt, utlyst bolagsstämma att hållas, så snart det med iakttagande av föreskriven kallelsetid kan ske, har Konungens befallningshavande att på anmälan av aktieägare ofördröjligen utlysa bolagsstämma.

16 §.

Vid krigskreditbanks upplösning må aktieägare av bankens behållna tillgångar ej utbekomma mera än för hans aktier till grundfonden inbetalts jämte ränta därå, högst efter den av Konungen jämlikt 12 § fastställda grund, från inbetalningsdagen med avdrag av uppburen utdelning. Återstående vinst skall användas till åtgärder för näringslivets stödjande på sätt Konungen beslutar.

17 §.

De i lagen om bankrörelse intagna föreskrifterna om tillsyn å bankbolag skola icke äga tillämpning rörande krigskreditbank.

Där till stadgande i samma lag i ämne, vari avvikande bestämmelser ovan meddelats, hänvisning sker från annat lagrum i berörda lag, skall denna hänvisning i tillämpliga delar i stället anses gälla den avvikande bestämmelsen.

18 §.

Ändock att förordnande, varom i 1 § sägs, upphör att gälla, skola bestämmelserna i 2—17 §§ äga tillämpning i fråga om krigskreditbank, för vilken oktroj blivit för längre tid utfärdad.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 69, 76, 79 och 85.

---

2) Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 1, 2, 48 och 164 §§ i lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse.

Härigenom förordnas, att 1, 2, 48 och 164 §§ i lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse skola hava följande ändrade lydelse:

1 §.

Förutom — — — personnamn.

Med — — — begagnas.

Angående — — — pantlånerörelse ävensom angående krigskreditbank, är särskilt stadgat.

2 §.

Ej — — — järnkontoret, Sveriges allmänna hypoteksbank och krigskredit bank i sin firma — — — stadgat.

Enskild — — — firman.

48 §.

Bankaktiebolag — — — utnyttjas.

Bankaktiebolag enligt 1 mom. tillkommande rätt att förvärva aktier må ej användas, med mindre sådant är i bolagsordningen eller av bolagsstämman medgivet.

Bankaktiebolag, vars grundfond och reservfond uppgå till sammanlagt belopp av sex millioner kronor, må även under andra förhållanden än i 46 § sägs förvärva aktie i krigskreditbank.

164 §.

Solidariskt — — — utnyttjas.

Solidariskt bankbolag enligt 1 mom. tillkommande rätt att förvärva aktier må ej användas, med mindre sådant är i bolagsordningen eller av bolagsstämma medgivet.

Solidariskt bankbolag, vars grundfond och reservfond uppgå till sammanlagt belopp av sex millioner kronor, må även under andra förhållanden än i 162 § sägs förvärva aktie i krigskreditbank.

Denna lag träder i kraft samtidigt med det bestämmelserna i 2—17 §§ i lagen om krigskreditbank träda i tillämpning samt gäller till den dag, då nämnda bestämmmelser upphöra att äga giltighet. Förvärv av aktie i krigskreditbank, som ägt rum jämlikt denna lag, skall jämväl efter sistnämnda dag fortfarande vara giltigt.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 82 och 85.

---

3) Förslag

till

Förordning om ändrad lydelse av 8 § i förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften.

Härigenom förordnas, att 8 § i förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften skall erhålla följande ändrade lydelse:

8 §.

Följande enskilda handlingar skola, även där de äro utfärdade av offentlig myndighet, förses med stämpel på sätt här nedan stadgas:

Aktiebrev — — — beloppet.
Upprättat — — — utbekomma.
Aktiebrev — — — beläggas.
Har — — — fyllnadsstämpel.
Aktiebrev — — — härtill.
För — — — ledamöter.

Aktiebrev i krigskreditbank är fritt från stämpel så ock aktiebrev i bolag, som eljest under krig bildas för att genom utlåning stödja näringslivet eller särskilda grupper av näringsidkare och vari ej må till aktieägare utdelas såsom årsvinst eller vinstutdelning vid bolagets upplösning mer än viss av Konungen fastställd ränta å inbetalt kapital samt ej heller till styrelsen utgå arvode eller annan ersättning.

Andelsbevis; se *Lottbrev* — — —.

Denna förordning träder i kraft samtidigt med det bestämmelserna i 2—17 §§ i lagen om krigskreditbank träda i tillämpning samt gäller tillsvidare och intill dess annorlunda förordnas.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 79 och 85.

---

4) Bolagsordning för krigskreditbank.

1:o.

Detta bolag, vars firma är »Aktiebolaget Sveriges Krigskreditbank», är grundat på aktier med begränsad ansvarighet enligt lagen den om krigskreditbank samt lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse.

2:o.

Bolagets verksamhet skall hava till föremål att genom lämnande av kredit stödja det svenska näringslivet under det nu utbrutna kriget.

3:o.

Bolagets styrelse skall hava sitt säte i Stockholm.

4:o.

Grundfonden skall utgöra minst Tjugufem millioner (25,000,000) kronor och högst Femtio millioner (50,000,000) kronor.

Av grundfonden skola minst 25 % inbetalas före öppnandet av bolagets rörelse. Återstående delen skall, i den mån omfattningen av bolagets rörelse så kräver, inbetalas å tider, som styrelsen äger bestämma.

5:o.

Aktie skall lyda å 10,000 kronor. Aktiebreven ställas till viss man. Å aktiebrev, som utfärdas innan grundfonden blivit till fullo inbetald, skall finnas utsatt, huru stort belopp, som å aktie inbetalats. Det åligger tecknare av aktie att för den del av aktiens belopp, för vilken inbetalning ej gjorts, avlämna förbindelse enligt formulär, som styrelsen äger bestämma.

6:o.

Bolaget äger icke av uppkommen vinst till aktieägare utdela mer än högst viss skälig, av Konungen fastställd ränta å inbetalt kapital, ej heller är aktieägare berättigad att vid bolagets upplösning av bolagets tillgångar utbekomma

mer än som svarar mot det belopp, som å aktie inbetalts, jämte högst nyssberörda ränta därå från inbetalningsdagen med avdrag av uppburen utdelning.

7:o.

Bolagets styrelse utses för tiden intill nästa ordinarie bolagsstämma och skall utom ordföranden bestå av minst tjugo ledamöter jämte femton suppleanter för dem att vid ledamots förfall inträda i styrelsen.

Ledamöter och suppleanter kunna utses jämväl bland personer, som ej äro aktieägare.

Styrelsens ordförande förordnas av Konungen efter hörande av fullmäktige i riksbanken. Övriga ledamöter och suppleanterna väljas av aktieägarna. Före valet må förslag avgivas av Svenska bankföreningens styrelse å fem ledamöter, av styrelsen för Sveriges industriförbund å tre ledamöter och av en var bland rikets handelskammare å en ledamot. Ordningen för suppleanternas inträde bestämmes enligt antalet erhållna röster eller, vid lika röstetal, genom lottning.

Styrelsen utser inom sig vice ordförande. Styrelsen är beslutför, när minst tio av ledamöterna äro tillstädes, dock må beslut kunna fattas, då endast sju ledamöter äro tillstädes, därest dessa äro om beslutet ense.

Styrelseledamot äger icke av bolaget uppbära arvode eller annan ersättning.

8:o.

Å tecknad aktie skall 25 % betalning erläggas å de tider, som i teckningslistorna kungöras, med iakttagande av att beloppet inbetalats före öppnandet av bankens rörelse.

Inbetalning av återstående tecknat belopp må vara beroende på beslut av styrelsen.

9:o.

Bolagets räkenskaper skola uppgöras och avslutas för kalenderår.

10:o.

För granskning av styrelsens förvaltning och bolagets räkenskaper utses årligen å ordinarie bolagsstämma för tiden intill nästa ordinarie bolagsstämma två revisorer och lika antal suppleanter för dem. Kungl. Bankinspektionen äger jämväl utse en person att deltaga i revisionen.

Ordningen för suppleanternas inträde bestämmes enligt antalet erhållna röster eller, vid lika röstetal, genom lottning.

11:o.

Ordinarie bolagsstämma skall hållas i Stockholm en gång om året inom mars månads utgång. Stämman öppnas av styrelsens ordförande eller, om han ej är tillstädes, av annan styrelseledamot; och förer denne ordet å stämman, intill dess stämman själv valt ordförande.

Å stämman skall, sedan val av ordförande samt av aktieägare eller ombud att justera protokollet vid stämman ägt rum, styrelsen framlägga förvaltningsberättelse jämte vinst- och förlusträkning samt balansräkning för det förflutna räkenskapsåret tillika med revisorernas utlåtande över den av dem verkställda granskningen.

Utom övriga frågor, vilka i behörig ordning till stämmans avgörande hänskjutas, skola å densamma följande ärenden förekomma till behandling, nämligen

1) fråga om fastställelse av balansräkning;

2) fråga om beviljande av ansvarsfrihet åt styrelsen för den tid revisorernas utlåtande avser;

3) fråga om användning av den vinst, som å bolagets rörelse uppkommit, samt, därest vinstutdelning beslutes, när densamma får av aktieägarna lyftas;

4) val av styrelseledamöter, i den mån sådant val tillkommer aktieägarna, samt suppleanter för dem, ävensom

5) val av revisorer och suppleanter för dem.

12:o.

Vid bolagsstämma må en var röstberättigad rösta för fulla antalet av honom ägda aktier.

13:o.

Kallelse till bolagsstämma ävensom andra meddelanden till aktieägarna skola ske skriftligen. Kallelse till ordinarie bolagsstämma skall vara delgiven senast två veckor och kallelse till extra stämma senast en vecka före stämman.

14:o.

Bolagets förbindelser, däri inberäknade det belopp, för vilket bolaget är ansvarigt till följd av rediskontering av växlar, må ej överstiga åtta gånger storleken av bolagets grundfond och reservfond.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 80 och 85.

---

5) Reglemente för krigskreditbank.

1:o.

Detta bolags verksamhet har till föremål att genom kreditgivning stödja det svenska näringslivet under det nu utbrutna kriget.

2:o.

Ordförande i bolagets styrelse utses av Konungen, på sätt bolagsordningen tadgar.

Övriga styrelseledamöter väljas på ordinarie bolagsstämma.

Till ledamöter i styrelsen äga följande korporationer rätt föreslå nedan nämnda antal personer:

Svenska bankföreningens styrelse fem,
styrelsen för Sveriges industriförbund tre, samt
en var bland rikets handelskamrar en.

3:o.

Bolagets styrelse konstituerar sig omedelbart efter ordinarie bolagsstämmas slut, varvid styrelsen inom sig utser vice ordförande samt inom eller utom sig verkställande direktör.

4:o.

Styrelsen sammanträder en gång i månaden till ordinarie sammanträde samt dessutom på kallelse av ordföranden eller verkställande direktören, så ofta förhållandena det påfordra.

5:o.

Verkställande direktören handhar den dagliga förvaltningen samt föredrager i styrelsen inkomna ansökningar om kredit.

6:o.

Styrelsen utser vid varje sammanträde inom sig två eller flera delegerade att jämte verkställande direktören mellan styrelsesammanträdena avgöra inkomna låneansökningar. De ärenden, som sålunda avgjorts, skola anmälas på nästa styrelsesammanträde.

7:o.

Ansökan om kredit skall göras skriftligt å särskilt av styrelsen fastställt formulär.

8:o.

Ansökan om kredit, vilken alltid skall vara åtföljd av avskrift utav sökandens in- och utgående balansräkning samt vinst- och förlusträkning för de senast förflutna fyra åren eller den kortare tid styrelsen bestämmer, kan inlämnas antingen direkt å bolagets kontor i Stockholm eller hos någon av handelskamrarna i riket eller till kontor av Sveriges riksbank eller till kontor av bank, tillhörande Svenska bankföreningen.

9:o.

För granskning av inkomna ansökningar skall inom ett vart av rikets handelskammaredistrikt bildas s. k. lånekommitté, bestående av minst tio ledamöter, utav vilka fullmäktige i Sveriges riksbank äga utse en, bolagets styrelse tre och vederbörande handelskammare det antal den anser nödigt, dock minst sex.

10:o.

Då ansökan inkommit, överlämnas den oförtövat till expeditionen för den handelskammare, inom vilkens distrikt sökanden är mantalsskriven eller, därest krediten avser visst företag, verksamheten bedrives, och åligger det handelskammarens sekreterare att, omedelbart efter det ansökningen till expeditionen inkommit, sammankalla lånekommitterade samt, efter det dessa avgivit yttrande över ansökningen, till bolagets styrelse så skyndsamt som möjligt översända inkomna handlingar jämte lånekommitterades yttrande.

11:o.

Sedan ärende efter att hava undergått förut nämnda förberedande behandling inkommit till bolaget, företages det till avgörande så snart ske kan.

12:o.

Kredit får ej beviljas, om av förhållandena framgår, att densamma är avsedd att avlösa förut av annan kreditanstalt beviljad kredit.

13:o.

Kredit beviljas endast i växelform.

14:o.

Styrelseledamot, verkställande direktör samt ledamot av lånekommitté äga icke av bolaget uppbära någon avlöning eller ersättning.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 80 och 85.

---

6) Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 14 § i lagen den 12 augusti 1910 om aktiebolag.

Härigenom förordnas, att 14 § i lagen den 12 augusti 1910 om aktiebolag skall hava följande ändrade lydelse:

14 §.

Konstituerande stämma utlyses av stiftarna i den ordning, som skall gälla om kallelse till ordinarie bolagsstämma, dock att, i avseende å bolag, som under krig bildats för att genom utlåning stödja näringslivet eller särskilda grupper av näringsidkare och vari enligt stiftelseurkunden ej må till aktieägare såsom årsvinst eller vinstutdelning vid bolagets upplösning utdelas mer än viss av Konungen fastställd ränta å inbetalt kapital, kallelseåtgärderna icke behöva vara vidtagna mer än tre dagar före konstituerande stämman.

Å — — — bolaget.

Denna lag träder i kraft samtidigt med det bestämmelserna i 2—17 §§ i lagen om krigskreditbank träda i tillämpning samt gäller till den dag, då nämnda bestämmelser upphöra att äga giltighet.

Angående förestående förslag, se ovan sid. 83 och 85.

7) Stiftelseurkund för krigskreditkassa.

Undertecknade, vilka beslutat att bilda aktiebolag enligt bestämmelserna i lagen den 12 augusti 1910 om aktiebolag, hava för det tillärnade företaget uppgjort följande huvudgrunder.

1:o.

Bolaget, vars firma skall vara Aktiebolaget [Stockholms] krigskreditkassa skall hava till föremål för sin verksamhet att bereda minuthandlare och hantverkare i [Stockholm] möjlighet att erhålla nödiga rörelsemedel genom lån.

2:o.

Bolagets styrelse skall hava sitt säte i [Stockholm].

3:o.

Aktiekapitalet skall utgöra minst Femhundratusen (500,000) kronor och högst en million femhundratusen (1,500,000) kronor.

4:o.

Aktie skall lyda å 1,000 kronor och aktiebreven skola ställas till viss man.

5:o.

Alla aktier skola medföra samma rätt till andel i bolagets tillgångar och vinst.

Bolaget äger icke av uppkommen vinst till aktieägare utdela mer än högst viss skälig, av Konungen fastställd ränta å inbetalt kapital, ej heller är aktieägare berättigad att vid bolagets upplösning av bolagets tillgångar utbekomma mer än som svarar mot det belopp, som å aktie inbetalts, jämte högst nyss berörda ränta därå från inbetalningsdagen med avdrag av uppburen utdelning. Vid upplösningen därefter återstående belopp skall användas till åtgärder för näringslivets stödjande på sätt Konungen beslutar.

6:o.

Bolagets styrelse skall bestå av minst tio och högst femton ledamöter med minst fem och högst tio suppleanter för dem.

Styrelsen är beslutför, när minst hälften av ledamöterna äro tillstädes.

7:o.

Kallelse till bolagsstämma ävensom andra meddelanden till aktieägarna skola ske medelst kungörelse i (tidning). Kungörelse om ordinarie bolagsstämma skall vara införd i tidningen senast två veckor och kungörelse om extra stämma senast en vecka före stämman.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 74, 82 och 85.

---

8) Bolagsordning för krigskreditkassa.

1:o.

Detta bolag, vars firma är »Aktiebolaget [Stockholms] krigskreditkassa», är grundat på aktier med begränsad ansvarighet enligt lagen den 12 augusti 1910 om aktiebolag.

2:o.

Bolagets verksamhet skall hava till föremål att bereda minuthandlare och hantverkare i [Stockholm] möjlighet att erhålla nödiga rörelsemedel genom lån.

3:o.

Bolagets styrelse skall hava sitt säte i [Stockholm].

4:o.

Aktiekapitalet skall utgöra minst femhundratusen (500,000) kronor och högst en million femhundratusen (1,500,000) kronor.

5:o.

Aktie skall lyda å 1,000 kronor, och aktiebreven skola ställas till viss man.

6:o.

Alla aktier skola medföra samma rätt till andel i bolagets tillgångar och vinst.

Bolaget äger icke av uppkommen vinst till aktieägare utdela mer än högst viss skälig, av Konungen fastställd ränta å inbetalt kapital, ej heller är aktieägare berättigad att vid bolagets upplösning av bolagets tillgångar utbekomma mer än som svarar mot det belopp, som å aktie inbetalts, jämte högst nyss berörda ränta därå från inbetalningsdagen med avdrag av uppburen utdelning. Vid upplösningen därefter återstående belopp skall användas till åtgärder för näringslivets stödjande på sätt Konungen beslutar.

7:o.

Bolagets styrelse utses för tiden intill nästa ordinarie bolagsstämma och skall bestå av minst tio och högst femton ledamöter med minst fem och högst tio suppleanter för dem att vid ledamots förfall inträda i styrelsen. Ordningen för suppleanternas inträde bestämmes enligt antalet erhållna röster eller, vid lika röstetal, genom lottning.

Styrelsen utser inom sig ordförande. Styrelsen är beslutför, när minst hälften av ledamöterna äro tillstädes.

Styrelseledamot äger icke av bolaget uppbära arvode eller annan ersättning.

8:o.

Bolagets räkenskaper skola uppgöras och avslutas för kalenderår.

9:o.

För granskning av styrelsens förvaltning och bolagets räkenskaper utses årligen å ordinarie bolagsstämma för tiden intill nästa ordinarie bolagsstämma två revisorer och lika antal suppleanter för dem. Ordningen för suppleanternas inträde bestämmes enligt antalet erhållna röster eller, vid lika röstetal, genom lottning.

10:o.

Ordinarie bolagsstämma skall hållas i Stockholm en gång om året inom mars månads utgång. Stämman öppnas av styrelsens ordförande eller, om han ej är tillstädes, av annan styrelseledamot; och förer denne ordet å stämman, intill dess stämman själv valt ordförande.

Å stämman skall, sedan val av ordförande samt aktieägare eller ombud att justera protokollet vid stämman ägt rum, styrelsen framlägga förvaltningsberättelse jämte vinst- och förlusträkning samt balansräkning för det förflutna räkenskapsåret tillika med revisorernas utlåtande över den av dem verkställda granskningen.

Utom övriga frågor, vilka i behörig ordning till stämmans avgörande hänskjutas, skola därjämte å densamma följande ärenden förekomma till behandling, nämligen:

1:o) fråga om fastställelse av balansräkning;

2:o) fråga om beviljandet av ansvarsfrihet åt styrelsen för den tid revisorernas utlåtande avser;

3:o) fråga om användning av den vinst, som å bolagets rörelse uppkommit, samt, därest vinstutdelning beslutes, den tidpunkt, då densamma får av aktieägarna lyftas;

4:o) val av styrelse och suppleanter för dem, samt

5:o) val av revisorer och suppleanter.

11:o.

Vid bolagsstämma må en var röstberättigad rösta för fulla antalet av honom ägda aktier.

12:o.

Konstituerande stämma utlyses av stiftarne medelst kungörelse i (tidning), som skall vara införd senast tre dagar före stämman.

13:o.

Kallelse till bolagsstämma ävensom andra meddelanden till aktieägarna skola ske medelst kungörelse i (tidning). Kungörelse om ordinarie bolagsstämma skall vara införd i tidningen senast två veckor och kungörelse om extra stämma senast en vecka före stämman.

14:o.

Bolaget äger teckna överlåtelse å växlar med sammanlagt belopp av högst tre gånger bolagets aktiekapital.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 74, 82 och 85.

---

9) Reglemente för krigskreditkassa.

1:o.

Detta bolag har till föremål att bereda minuthandlare och hantverkare i [Stockholm] möjlighet att erhålla nödiga rörelsemedel genom lån.

2:o.

Bolagets styrelse konstituerar sig omedelbart efter ordinarie bolagsstämmans slut, varvid styrelsen inom sig utser ordförande och verkställande direktör.

3:o.

Styrelsen sammanträder en gång i veckan till ordinarie sammanträde samt dessutom, där så finnes nödigt, till extra sammanträde på kallelse av ordföranden eller verkställande direktören.

4:o.

Verkställande direktören handhar den dagliga förvaltningen av bolagets angelägenheter samt föredrager i styrelsen inkomna ansökningar om kredit.

5:o.

Ansökning om kredit skall göras skriftligen å särskilt av styrelsen fastställt ansökningsformulär.

6:o.

Inkomna ansökningar överlämnas av verkställande direktören i och för förundersökning till behandling av en eller flera bland styrelsens medlemmar. Den eller dem, till vilka ansökning blivit hänskjuten, åligger det att så noga som möjligt göra sig underrättade om sökandens ekonomiska ställning samt därefter och så vitt möjligt sist å andra dagen före nästa ordinarie styrelsesammanträde till verkställande direktören återställa handlingarna i ärendet med eget till- eller avstyrkande av ansökningen.

Efter det ärendena sålunda undergått förberedande prövning, föredragas de omedelbart i styrelsen av verkställande direktören, och äger styrelsen därefter fatta definitivt beslut eller, där så kan finnas erforderligt, bordlägga ärendet för ytterligare utredning.

Vid förnyelse av en gång beviljad kredit förfares på enahanda sätt som vid behandling av ny kredit.

7:o.

Vid undersökning böra sökandens handelsböcker särskilt granskas, och skall vid ansökningens bedömande hänsyn särskilt tagas till den omständigheten, huruvida sökandens bokföring varit nöjaktig.

8:o.

Kredit får ej beviljas, om av förhållandena framgår, att densamma är avsedd att avlösa förut av annan kreditanstalt beviljad kredit.

9:o.

Beloppet av den till en och samma kredittagare beviljade kredit får ej överstiga 4,000 kronor, med rätt dock för styrelsen att i undantagsfall bevilja kredit till högre belopp, därest minst två tredjedelar av styrelsens samtliga ledamöter biträda beslut härom.

10:o.

Då kredit blivit beviljad, tecknar bolaget överlåtelse å en av kredittagaren till bolaget utställd egen växel. Växeln överlämnas härefter till kredittagaren, vilken som gottgörelse till bolaget erlägger provision uppgående till 2 % för år räknat å växelbeloppet.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 74, 82 och 85.

---

10) Förslag

till

Lag om ändring i vissa delar av utsökningslagen.

Härigenom förordnas, att nedannämnda §§ i utsökningslagen skola hava följande ändrade lydelse:

2 KAP.

Om lagsökning för gäld.

28 §.

Äro — — — utmätning.

Har borgenär enligt 13 § utsökt betalning ur fast egendom, och varder fordringen fastställd till betalning ur egendomen, förordne överexekutor tillika, att egendomen må säljas i den ordning, som om utmätt fast egendom stadgas, eller ock sättas under tvångsförvaltning enligt vad i 7 kapitlet sägs. Har sådant förordnande meddelats, vare det, där ej annat följer av 86 § 2 mom., så ansett, som hade egendomen blivit utmätt den dag förordnandet meddelades.

I fråga om järnväg gäller vad särskilt är stadgat.

3 KAP.

Om verkställighet av dom i tvistemål, så ock av beslut i utsökningsmål.

39 §.

Är — — — sagt. Visar efter utmätning gäldenären, att nedsättning skett, och gäldar han tillika kostnaden för utmätningen och godsets vård ävensom, där tvångsförvaltning kommit till stånd, förvaltningskostnaden i den mån densamma ej guldits av fastighetens avkastning, gånge utmätningen åter, där så ske kan.

Vad — — — föreskrivet.

Huru — — — stadgat.

40 §.

Vad — — — försäljning.

Utmätt — — — stadgas.

Fast egendom, som efter 39 § är utmätt, må sättas under tvångsförvaltning ändå att domen ej vunnit laga kraft, där ej domstol, hos vilken talan mot domen är anhängig, annorlunda förordnar; dock äge borgenär ej lyfta något av behållningen annorledes än mot pant eller borgen.

50 §.

Ändras eller upphäves dom, varå utmätning, kvarstad eller annan verkställighet följt, gånge, ändå att klagan över senare beslutet föres, verkställigheten åter, där så ske kan; och fylle den, som verkställigheten sökt, all skada; vare ock den, som något lyfta eller tillträda fått, pliktig att det genast med dess ränta eller avkomst till sökandens vederpart återställa. Äro penningar lyftade, gälde ränta därå efter sex för hundrade om året från lyftningsdagen.

51 §.

Om — — — fall.

Har överexekutor i fråga om fast egendom meddelat förordnande, som i 28 § sägs, må egendomen ej försäljas, förr än laga kraft å utslaget kommit. Utan hinder av att ändring i utslaget sökes, må egendomen sättas under tvångsförvaltning, där ej hovrätten, sedan ändringssökandet där anmälts, annorlunda förordnar; dock gälle om borgenärs rätt att lyfta behållningen vad i 40 § 3 mom. för där omförmält fall sägs.

4 KAP.

Om utmätning.

79 §.

Utmätes — — — värderade.

Vad nu är sagt gälle ock, där överexekutor i fråga om fast egendom meddelat förordnande, som i 28 § sägs, eller där sådan egendom skall säljas på begäran av borgenärer jämlikt 51 § konkurslagen.

Är egendomen intecknad gemensamt med annan egendom och finnes för någon av egendomarna icke uppskattning till allmän bevillning, skall värdering ske jämväl av den eller de andra egendomarna; skolande om förrättningen ägaren underrättas på sätt i 60 § stadgas.

80 §.

Fast egendom, som blivit utmätt, skall utbjudas till försäljning i den ordning 5 kapitlet stadgar, där ej borgenären begär tvångsförvaltning av densamma.

81 §.

Har utmätning av fast egendom skett och är egendomen ej satt under tvångsförvaltning, skall, där borgenären det yrkar, avrad, hyra eller ränta, som av egendomen faller till dess den varder såld och av köparen tillträdd,

uppbäras av utmätningsmannen eller av syssloman, som av honom förordnas; och kungöre utmätningsmannen utan dröjsmål den, vilken betalningsskyldigheten åligger, förbud att utgiva något till annan än utmätningsmannen eller sysslomannen. Har överexekutor i fråga om fast egendom meddelat förordnande, som i 28 § sägs, och är egendomen ej satt under tvångsförvaltning; då skall överexekutor, där borgenären det yrkar, tillsätta syssloman, som avkomsten uppbär, och låta förbud kungöras, som nu är sagt.

Är fara, att fast egendom, som blivit utmätt eller i fråga om vilken meddelats förordnande, som i 28 § sägs, av ägaren genom vanvård eller annorledes i större mån försämras, äge överexekutor, där borgenär det påstår, förordna syssloman att egendomen om händer taga och förvalta; dock vare i ty fall borgenären pliktig att förskjuta den kostnad, som för egendomens förvaltning kan vara nödig.

Har syssloman blivit jämlikt 1 eller 2 mom. förordnad och skall egendomen säljas, åligger det sysslomannen att till auktionsförrättaren före auktionen eller, där jämlikt 102 § särskilt sammanträde skall hållas, före det sammanträde redovisa avrad, ränta eller hyra, som utgår i penningar och av honom uppburits. Lag samma vare i fråga om utmätningsman, där han jämlikt 1 mom. uppburit sådan avkastning och icke själv skall förrätta auktionen. Utgår — — — rum.

Varder egendomen ställd under tvångsförvaltning, på sätt i 7 kapitlet sägs, skall förordnande, som enligt vad ovan är sagt blivit för syssloman meddelat, anses förfallet. Redovisning för avkastning, som uppburits av sysslomannen eller av utmätningsman, skall i ty fall inom tid, som av överexekutor bestämmes, avgivas till den, som enligt 170 § förordnats att omhänderhava tvångsförvaltningen.

85 §.

Då — — — tillkänna.

Då — — — skett.

Utmätes — — — erfordras.

Myndighet, vilken meddelat förordnande, som i 28 § sägs, eller hos vilken enligt 51 § konkurslagen äskats, att fastighet eller intecknat fartyg må utmätningsvis säljas, vare ock pliktig att därom insända bevis efter ty nyss är sagt.

86 §.

Har — — — åter.

Har i fall, då överexekutor i fråga om fast egendom meddelat förordnande, som i 28 § sägs, borgenären icke inom två månader efter det överexekutors utslag vunnit laga kraft, antingen med företeende av bevis därom samt av den handling i huvudskrift, på grund varav betalning blivit sökt, begärt försäljning av egendomen eller ock äskat tvångsförvaltning, vare förordnandet utan verkan. Lag samma vare, där borgenären begärt sådan verkställighet, som nu sagts, men därefter lämnat gäldenären anstånd, som fortfar när sex månader förflutit från det verkställigheten begärdes.

87 §.

Är fast egendom utmätt och har någon fordran, varför egendomen på grund av inteckning eller enligt 11 kapitlet 2 § jordabalken häftar, eller ock nyttjanderätt till egendomen eller rätt till servitut eller till avkomst eller annan förmån, äge sådan rättsägare, där hans rätt kan vara beroende av egendomens försäljning eller ställande under tvångsförvaltning, mot det att han till utmätningsmannen eller överexekutor, om ärendet där är anhängigt, erlägger fordringsbeloppet jämte kostnad, varför utmätningssökanden ansvarar, göra gällande den rätt, som tillkom denne; dock att, där utmätning skett för allenast del av fordran, varför egendomen på grund av inteckning eller enligt 11 kapitlet 2 § jordabalken häftar, utmätningssökanden för sin återstående fordran äger företräde.

88 §.

Har utmätning av fast egendom upphävts eller frågan om sådan egendoms försäljning eller ställande under tvångsförvaltning eljest förfallit, åligger det utmätningsmannen eller överexekutor, om ärendet där är anhängigt, att därom genast göra anmälan å landet hos domaren och i stad hos rätten.

5 KAP.

Om utmätt egendoms försäljning.

98 §.

Å landet äge gäldenären bestämma, om auktion å fast egendom skall hållas å landskansliet eller å tingsställe i orten. Uppgiver gäldenären annat ställe i orten, må ock auktionen där hållas, om överexekutor prövar stället lämpligt. Har ej gäldenär vid utmätningen eller, där i fråga om egendomen överexekutor meddelat förordnande, som i 28 § sägs, hos överexekutor före målets avgörande uppgivit auktionsställe, eller äro flere, som äga auktionsställe nämna, och kunna de ej därom sig förena, bestämme överexekutor, var auktionen skall hållas. Skall auktionen hållas på annat ställe än landskansliet, varde den förrättad av den, som överexekutor för sådant ändamål till förrättningsman särskilt förordnar.

I — — — hållas.

Skola — — — landskansliet.

101 §.

Tiden — — — efterrättelse.

Är den fordran, till vars gäldande försäljningen skall ske, fastställd till betalning ur egendomen jämlikt 28 §, må kungörelse om auktionen ej ut-

färdas förr än den handling, på grund varav borgenären söker betalning, blivit i huvudskrift till auktionsförrättaren avlämnad.

106 §.

Vid början av auktion, den där icke föregåtts av sådant sammanträde, som i 102 § sägs, uppläse auktionsförrättaren såväl protokollet över utmätningen eller det utslag, varigenom överexekutor i fråga om egendomen meddelat förordnande, varom i 28 § sägs, som ock gravationsbevis och de övriga handlingar, som i 99 och 100 §§ nämnas, och anmane dem, vilka hava fordran eller rättighet, som bör vid auktionen iakttagas, att sådant anmäla; lämne ock tillstädesvarande rättsägare samt gäldenären, där han när är, tillfälle att yttra sig över handlingarna och de anspråk, som anmälas, så ock angående de villkor, som skola gälla för försäljningen.

Hålles — — — uppläsas.

133 §.

Köparen — — — uppsäges.

Sedan — — — tid. Ej må å legoavgift, som förfaller till betalning mer än ett år eller vid hyra mer än sex månader efter det första gången auktion hölls eller syssloman enligt 170 § förordnades i det utsökningsmål, varom fråga är, legotagaren avräkna vad han må hava att fordra av förre ägaren, ej heller gälle i fråga om sådan avgift betalning, som av legotagaren erlagts till förre ägaren, eller annan uppgörelse, som med denne träffats; fordran, varav legotagaren blivit innehavare, eller uppgörelse, som träffats, efter det legotagaren fick kunskap om egendomens utmätning eller om förordnande, som i 28 § sägs, må ej åberopas mot köparen.

Angående — — — tillämpning.

6 KAP.

Om redovisning och fördelning av medel, som till följd av utmätning influtit.

165 §.

Har utmätning skett av fast egendom eller har överexekutor i fråga om sådan egendom meddelat förordnande, som i 28 § sägs, skall överexekutor eller utmätningsman, en var i den mån ärendet av honom vidare handlägges, så skyndsamt vidtaga alla de åtgärder, vilka på honom ankomma, att genom hans vållande dröjsmål ej må äga rum med försäljning av fast egendom å landet över fyra månader och i stad över tre månader samt med tvångsförvaltnings påbörjande å landet över tio veckor och i stad över sex veckor från mottagandet av de i 54 och 56 §§ nämnda handlingar eller i det fall,

som avses i 28 §, från det borgenärens begäran om dylik verkställighet jämte erforderliga handlingar till vederbörande myndighet inkom.

Är å landet fartyg, som i 94 § sägs, utmätt, skall vad i 1 mom. är stadgat angående åtgärder för försäljning av fast egendom i stad äga motsvarande tillämpning.

7 KAP.

Om tvångsförvaltning av fast egendom.

169 §.

Vill borgenär, att fast egendom, som blivit för hans fordran utmätt eller i fråga om vilken överexekutor meddelat förordnande, som i 28 § sägs, icke skall säljas, utan att allenast egendomens avkastning skall användas till gäldande av hans fordran, äge han äska, att egendomen sättes under särskild förvaltning eller, där sådan förvaltning redan är anordnad för annan borgenärs räkning, att densamma framdeles skall äga rum till gäldande jämväl av hans fordran.

Yrkande om tvångsförvaltning göres hos överexekutor, varvid den handling, på grund av vilken betalning blivit sökt, skall i huvudskrift ingivas, där densamma ej är hos överexekutor tillgänglig. Överexekutor infordre protokoll över utmätning, övriga i 79 § omförmälda handlingar ävensom borgenärsförteckning, där sådan finnes upprättad, i den mån nämnda handlingar ej äro för överexekutor tillgängliga.

Där så prövas nödigt, äge överexekutor, innan beslut i ärendet meddelas, förordna, att sammanträde för behandling av förvaltningen rörande frågor skall inför överexekutor eller särskilt förordnad förrättningsman hållas med dem, vilka hava fordran eller rättighet, som vilar å fastigheten.

Den för förvaltningen nödiga kostnaden skall av sökanden på anfordran förskjutas.

170 §.

Är — — — förvaltningen.

Vid utseende av syssloman skall överexekutor fästa synnerligt avseende å den erfarenhet och insikt, som erfordras för förvaltningens ändamålsenliga bedrivande.

Till syssloman må jämväl utses bolag, förening eller inrättning, inom vars verksamhet förvaltning av fast egendom faller eller åt vilken förvaltningen eljest lämpligen må anförtros. På begäran av borgenären må gäldenären förordnas till syssloman, där överexekutor på grund av särskilda omständigheter finner så böra ske.

Är gäldenären ej syssloman och har han ej annat hemvist än fastigheten att tillgå, anvise sysslomannen honom nödiga rum till bostad; och må han i dem bo kvar till näst infallande fardag för avträdande av förhyrd lägenhet.

Är — — — tillämpning.

Har syssloman blivit förordnad, varde av överexekutor förbud att utgiva avrad, hyra eller ränta av fastigheten till annan än sysslomannen ofördröjligen kungjort den, vilken betalningsskyldigheten åligger.

171 §.

Sysslomannen äge i avseende å förvaltningen befogenhet att vidtaga alla sådana åtgärder, som erfordras för egendomens ändamålsenliga nyttjande; ställe sig dock till efterrättelse de anvisningar härutinnan, som överexekutor må finna skäligt meddela. Utan överexekutors tillstånd må sysslomannen ej å egendomen avverka skog annorledes än för egendomens behov, ej heller för längre tid än ett år sluta avtal, varigenom till egendomen upplåtes nyttjanderätt, rätt till avkomst eller annan förmån eller till servitut.

Sysslomannen skall inom en månad efter varje kalenderårs utgång, dock icke för kortare tid än ett fjärdedels år, så ock eljest, när överexekutor så prövar nödigt, till överexekutor avgiva redovisning för sin förvaltning. Redovisningen skall genom överexekutors försorg tillhandahållas borgenärerna. I redovisningen äge sysslomannen tillgodoföra sig skäligt arvode för sitt bestyr.

Överexekutor äge skilja sysslomannen från hans befattning, där skäl därtill äro, och förordna annan i hans ställe, ävensom förelägga sysslomannen vite för fullgörandet av hans åligganden samt fälla till försutet vite.

174 §.

Vid — — — stadgar.

Har auktion föregått, varde å fordran, som finnes upptagen i den för auktionen upprättade borgenärsförteckningen utdelning beräknad, ändå att fordringen ej anmäles vid sammanträdet; och gälle anmälan vid ett sammanträde jämväl för ett senare.

I — — — stadgat.

177 §.

Är egendomen ställd under tvångsförvaltning, äge borgenären när som helst hos överexekutor äska, att egendomen utbjudes till försäljning. Har sådant yrkande gjorts, eller skall egendomen säljas på begäran av annan borgenär, åligge sysslomannen att till auktionsförrättaren före auktionen eller, där jämlikt 102 § särskilt sammanträde skall hållas, före det sammanträde avgiva redovisning. För medel, som ej sålunda redovisats, skall redovisning lämnas före det sammanträde, då fördelning av köpeskillingen skall äga rum.

178 §.

Sedan utmätningssökandens fordran blivit till fullo gulden, gånge utmätningen åter och varde egendomen till gäldenären återställd. Lag samma vare, där syssloman icke blivit förordnad inom tre månader från det tvångs-

förvaltning begärdes eller där ny syssloman icke blivit förordnad inom samma tid från det företrädaren skilts från sin befattning eller denna annorledes upphört så ock där efter auktion, som ej lett till egendomens försäljning, borgenären försummat att inom en månad påkalla tvångsförvaltning.

Har tvångsförvaltning pågått minst ett kalenderår utan att lämna behållning till täckande av någon del av borgenärens fordran, må överexekutor på yrkande av annan borgenär eller gäldenären eller på framställning av sysslomannen förordna, att förvaltningen skall upphöra, där det genom den i 171 § omförmälda redovisning eller eljest göres sannolikt, att ej heller under det närmast påföljande kalenderåret skall uppkomma sådan behållning. Över yrkande eller framställning, som nu sagts, skall borgenären höras, och äge denne, där förordnande meddelas om förvaltningens upphörande, inom en månad därefter begära egendomens utbjudande å auktion. Sker det ej eller kommer ej försäljning till stånd, skall utmätningen gå åter och egendomen till gäldenären återställas.

När egendom, som stått under tvångsförvaltning, återställes till gäldenären, skall inom en månad därefter redovisning lämnas för förvaltningen under den tid, som ej omfattas av förut avgiven redovisning. I fråga om klander av sådan redovisning gälle vad i 176 § är stadgat.

8 KAP.

Om kvarstad, skingringsförbud samt reseförbud, så ock annan handräckning, som av överexekutor givas må.

181 §.

Överexekutor äge makt att, när skäl därtill äro, sätta fast egendom och vad därtill hörer under förbud att säljas eller skingras. Är synnerlig fara, att det, som under sådant förbud satt är, genom vanvård eller annorledes i större mån försämras, vare lag, som i 81 § 2 mom. sägs.

184 §.

Finner överexekutor skäl att i kvarstad sätta avrad, hyra eller ränta, som av fast egendom faller, varde, på sätt i 81 § 1 mom. sägs, syssloman tillsatt att medlen uppbära och förbud den betalningsskyldige kunggjort. Den som blivit satt till syssloman skall tillse, att utskyld eller avgift, som bör för egendomen gäldas och under kvarstadstiden till betalning förfaller, gulden varder.

9 KAP.

Om kostnad i utsökningsmål.

198 §.

All — — — kostnaden.

Sökes — — — utmätningsmannen.

Ej vare utmätningsman pliktig att verkställa utmätning å dom eller utslag, som ej vunnit laga kraft, med mindre kostnaden för förrättningen förskjutes av sökanden. Den, som begär utmätning av fast egendom eller försäljning av sådan egendom, sedan fordringen jämlikt 28 § fastställts till betalning ur densamma, vare, ändå att domen eller utslaget äger laga kraft, pliktig att på anfordran förskjuta erforderligt belopp till bestridande av förrättningskostnaden. Äskas jämlikt 51 § konkurslagen försäljning av konkursboets fasta egendom, skall ock kostnaden på anfordran förskjutas.

10 KAP.

Om klagan över utmätningsmans förfarande.

210 §.

Ej må klagan över utmätning hindra förrättningens fullbordan eller egendomens försäljning eller sättande under tvångsförvaltning eller klagan över annan av utmätningsman vidtagen åtgärd verka uppehåll däri, med mindre överexekutor annorledes förordnar.

Denna lag skall träda i kraft den.

Alt. I.

Mål, som före nämnda dag äro anhängiga, skola behandlas enligt äldre lag; dock att, där ej före samma dag skett utmätning eller meddelats förordnande, som i 28 § sägs, om fast egendoms försäljning, nya lagen skall lända till efterrättelse.

Alt. II.

Mål, som före nämnda dag äro anhängiga, skola behandlas enligt äldre lag; dock att, där ej före samma dag auktion hållits, borgenären äge begära tvångsförvaltning jämlikt nya lagen, skolande de i 86 § 2 mom. stadgade tider i ty fall räknas från samma dag.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 60, 73 och 85 samt nedan sid. 131.

11) Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 2 kap. 32 § och 3 kap. 20 § i lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom.

Härigenom förordnas att 2 kap. 32 § och 3 kap. 20 § i lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt i fast egendom skola hava följande ändrade lydelse:

2 KAP.

32 §.

Varder, innan tid för tillträde är inne, fastigheten utmätt eller i fråga om densamma förordnande meddelat, som i 28 § utsökningslagen sägs, äge arrendatorn frånträda avtalet och bekomma ersättning för skada; uppsäge dock avtalet inom en månad efter det han erhöll kunskap om utmätningen eller förordnandet, eller vare sin rätt därtill förlustig. Varder utmätningen upphävd, eller kommer eljest frågan om fastighetens försäljning eller ställande under tvångsförvaltning att förfalla, må ej därefter uppsägning ske.

Vad — — — — — konkurs.

3 KAP.

20 §.

Varder, innan tid för tillträde av förhyrd lägenhet är inne, fastigheten utmätt eller i fråga om densamma förordnande meddelat, som i 28 § utsökningslagen sägs, eller hyresvärden försatt i konkurs, skall vad i 2 kap. 32 § stadgas äga motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den dag, då lagen om ändring i vissa delar av utsökningslagen träder i kraft.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 85 samt nedan sid. 135 och 152.

12) Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 38 § i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom.

Härigenom förordnas, att 38 § i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom skall hava följande ändrade lydelse:

38 §.

Då fast egendom blivit utmätt eller i fråga om densamma förordnande meddelat, som i 28 § utsökningslagen sägs, så ock då jämlikt 51 § konkurslagen äskats försäljning av konkursbos fastighet i den ordning, som om utmätt fast egendom är stadgad, skall, sedan bevis härom till rätten eller domaren inkommit, beviset vid rätten uppläsas och i inteckningsprotokollet införas, å landet å nästa rättegångsdag under lagtima ting och i stad å nästa rättegångsdag för inteckningsärenden. Inkommer anmälan, att utmätningen upphävts eller att frågan om egendomens försäljning eller ställande under tvångsförvaltning eljest förfallit, varde ock sådant i protokollet antecknat.

Har — — — — — inkommer.

Denna lag träder i kraft den dag, då lagen om ändring i vissa delar av utsökningslagen träder i kraft.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 85 samt nedan sid. 135 och 152.

13) Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 17 § i förordningen den 15 oktober 1880, innefattande särskilda föreskrifter angående lagfart, inteckning och utmätning av järnväg, så ock i fråga om förvaltning av järnväg under konkurs.

Härigenom förordnas, att 17 § i förordningen den 15 oktober 1880, innefattande särskilda föreskrifter angående lagfart, inteckning och utmätning av järnväg, så ock i fråga om förvaltning av järnväg under konkurs, skall hava följande ändrade lydelse:

17 §.

Utmätes järnväg, som begagnas för allmän trafik, då skall, efter därom enligt 85 § utsökningslagen erhållen anmälan, ävensom i det fall att överexekutor omedelbart förordnat om järnvägens försäljning, överexekutor, evad borgenär gör yrkande, som i 81 § samma lag omförmäles, eller icke, genast förordna en eller, där så nödigt anses, flera erfarna och sakkunniga män att i egenskap av sådana sysslomän, som i nyssnämnda § avses, järnvägen omhändertaga och förvalta samt om trafikens uppehållande i det omfång, som förut varit vanligt eller eljest finnes lämpligt, besörja, intill dess järnvägen blivit i laglig ordning såld eller utmätningen eljest avslutats.

I — — — — — sägs.

Denna lag träder i kraft den dag, då lagen om ändring i vissa delar av utsökningslagen träder i kraft.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 85 samt nedan sid. 135 och 152.

---

14) Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 18 § i lagen den 14 juni 1907 om inteckning i tomträtt och vattenfallsrätt.

Härigenom förordnas, att 18 § i lagen den 14 juni 1907 om inteckning i tomträtt och vattenfallsrätt skall hava följande ändrade lydelse:

18 §.

Då tomträtt blivit utmätt eller överexekutor i fråga om sådan rättighet meddelat förordnande, som i 28 § utsökningslagen sägs, så ock då vid tomträttshavares konkurs borgenärerna äskat, att tomträtt, som hör till konkursboet, skall försäljas i den ordning, som om utmätt fast egendom är stadgad, skall, sedan bevis härom till rätten eller domaren inkommit, beviset vid rätten uppläsas och i tomrättsprotokollet införas, i stad å nästa rättegångsdag för inteckningsärenden och å landet å nästa rättegångsdag under lagtima ting. Inkommer anmälan, att utmätningen upphävts eller att frågan om tomträttens försäljning eljest förfallit, varde ock sådant i protokollet antecknat.

Har — — — — — inkommer.

Denna lag träder i kraft den dag, då lagen om ändring i vissa delar av utsökningslagen träder i kraft.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 85 samt nedan sid. 135 och 152.

---

15) Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 1 och 4 §§ i lagen den 18 september 1914 angående förordnande om anstånd med betalning av gäld (moratorium).

Härigenom förordnas, att 1 och 4 §§ i lagen den 18 september 1914 angående förordnande om anstånd med betalning av gäld (moratorium) skola hava följande ändrade lydelse:

1 §.

Har — — — gäld.

Vid krig eller krigsfara äge Konungen jämväl, där så prövas oundgängligen nödigt, efter hörande av fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret, utfärda förbud, att gälla för hela riket eller någon del därav, mot försäljning av utmätt eller konkursbo tillhörig fast egendom eller av pantsatt inteckning.

Befinner — — — sammanträda.

Prövas i fall, som i första eller andra stycket sägs, det vara oundgängligen nödigt att å tid, då riksdagen är samlad, meddela förordnande, som där avses, och finnes — — — dagar.

Förordnas — — — anses.

4 §.

Förordnande jämlikt 1 §, som av — — — början.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, utkommit av trycket i Svensk författningssamling. Förordnande, som jämlikt 1 § andra stycket denna lag meddelats, må kunna äga tillämpning jämväl å egendom, som före nämnda dag blivit utmätt eller avträtts till konkurs.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 74, 75 och 85 samt nedan sid. 153.

16) Förslag

till

Förordning angående förbud mot exekutiv försäljning av fast egendom och mot försäljning av pantsatt inteckning.

Med stöd av 1 § i lagen den 18 september 1914 angående förordnande om anstånd med betalning av gäld (moratorium), sådant detta lagrum lyder enligt lagen den , samt efter hörande av fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret förordnas som följer:

1 §.

Under tiden från och med den — — — till och med den — — — må fast egendom, som är utmätt eller i fråga om vilken förordnande jämlikt 28 § utsökningslagen meddelats, icke försäljas i den ordning, som om utmätt fast egendom är stadgad.

2 §.

Fast egendom, som hör till konkursbo, må icke under tiden från och med den — — — till och med den — — — på begäran av borgenärerna jämlikt 51 § konkurslagen försäljas i den ordning utsökningslagen bestämmer.

3 §.

Skall försäljning, som enligt 1 eller 2 § icke må ske före den — — —, utsättas att äga rum å tid därefter, må kungörelse om försäljningen icke utfärdas förrän sagda dag.

4 §.

Innehaves inteckning såsom pant för fordran, må sådan pant icke under tiden från och med den — — — till och med den — — — av panthavaren försäljas.

Denna förordning träder i kraft den — — —. Bestämmelserna i 1—3 §§ äga tillämpning jämväl där utmätningen skett, förordnandet jämlikt 28 § utsökningslagen meddelats eller konkursen börjat före nämnda dag.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 74, 75 och 85 samt nedan sid. 153.

17) Förslag

till

Förordning angående anstånd med betalning av gäld till utländsk borgenär.

Med stöd av 1 § i lagen den 18 september 1914 angående förordnande om anstånd med betalning av gäld (moratorium) samt efter hörande av fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret förordnas som följer:

1 §.

Under tiden från och med den — — — till och med den — — — må anstånd med betalning av gäld till borgenär, bosatt utom riket, åtnjutas i fråga om gäld, som före den — — — förfallit, till den — — — och, där gälden härefter förfaller före den — — — intill dess en kalendermånad förflutit från förfallodagen.

Har borgenär, som nu sagts, efter den — — — överlåtit sin fordran på någon, som är bosatt inom riket, äge denne icke i det avseende, varom nu är fråga, bättre rätt än den utländske borgenären.

2 §.

Med betalning av köpeskilling för lös egendom må ej anstånd enligt 1 § åtnjutas i vidare mån än köpeskillingen avser gods, som blivit avlämnat före den — — —.

Har någon eljest utfäst betalning för annans åtagande att något göra eller låta, äge han ej heller på grund av 1 § åtnjuta anstånd med betalningen i vidare mån än åtagandet blivit före nämnda dag fullgjort.

3 §.

Under den tid anstånd med gälds betalning enligt denna förordning äger rum, må icke gälden vare sig genom stämning till domstol eller hos överexekutor utsökas eller på grund av densamma utmätning sökas eller verkställas. Är talan om betalning redan hos domstol eller överexekutor anhängiggjord, må dock den talan utan hinder av vad nu stadgats vinna prövning.

Under nämnda tid må ej heller av anledning, som i 4 § konkurslagen sägs, innehavare av fordran, som med anståndet avses, göra ansökan, att gäldenärens egendom skall avträdas till konkurs, eller sådan förut gjord ansökan vinna behandling.

Utan hinder av vad i första stycket är stadgat äge inteckningshavare göra gällande den rätt, som omförmäles i 31 och 35 §§ av förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom eller i 27 och 28 §§ av lagen den 10 maj 1901 om inteckning i fartyg eller i 17 § av lagen den 14 juni 1907 om inteckning i tomträtt och vattenfallsrätt.

4 §.

Begagnar gäldenär anstånd, som han enligt denna förordning äger åtnjuta, må icke i följd därav, att betalning uteblivit, pant, som må hava blivit satt för gälden, försäljas eller vite utgå, där sådant blivit utfäst för den händelse gäldenären skulle fördröja betalningen utöver förfallodagen. Ej heller må i ty fall bestämmelse i lag eller avtal därom, att gäldenärens rätt i följd av dröjsmål med betalningen skulle vara förverkad, vinna tillämpning.

5 §.

Å gäld, för vilken ränta ej är utfäst men viss förfallodag bestämd, äge borgenären för den tid anstånd äger rum tillgodonjuta ränta efter sex för hundra om året eller, där fråga är om gäld, som grundar sig å växel, efter den räntefot, som vid anståndets början gällde för diskontering i riksbanken av växlar, ställda att betalas efter högst tre månader.

Är å gäld, med vars betalning anstånd äger rum, ränta utfäst att för tid efter gäldens förfallodag utgå efter högre räntefot än dessförinnan, vare gäldenären ej pliktig att för den tid, under vilken han begagnar sig av anståndet, gälda ränta efter högre räntefot än sex för hundra om året eller, där redan för tiden före förfallodagen högre ränta utfästs, efter den sålunda utfästa räntefoten.

6 §.

Under den tid anstånd med växels betalning enligt 1 § åtnjutes, må växeln icke till betalning uppvisas eller för bristande betalning protesteras.

7 §.

Är enligt lag eller författning borgenärs rätt beroende därav, att talan anhängiggöres eller annan åtgärd vidtages inom viss tid, och kan, på grund av vad här ovan är stadgat, sådan åtgärd icke företagas, vare borgenärens rätt förvarad, där åtgärden vidtages inom en kalendermånad efter hindrets upphörande; dock att i fråga om vad borgenären har att iakttaga för bevarande av växelrätt skall gälla vad i 92 § växellagen stadgas.

8 §.

Denna förordning skall, intill dess annorlunda kan varda förordnat, icke äga tillämpning, där borgenären är bosatt i — — —. Har borgenär, bosatt å annan utrikes ort, efter den — — — överlåtit sin fordran på sådan borgenär, som nu sagts, äge dock denne icke i det avseende, varom nu är fråga, bättre rätt än annan utländsk borgenär.

Denna förordning träder i kraft den .

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 61 och 85 samt nedan sid. 153.

18) Utkast
till
Lag angående rätt för domstol att meddela anstånd med betalning av gäld.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

I fråga om gäld, som uppkommit före den och som ej är föremål för prövning av underrätt, må gäldenären vid den underrätt, där han skall svara i tvistemål angående gäld i allmänhet, söka anstånd med betalningen. Sedan borgenären, där så utan väsentligt dröjsmål kan ske, erhållit tillfälle att yttra sig över ansökningen, äge rätten bevilja gäldenären anstånd med betalning av gälden eller någon del därav å högst tre månader, räknade från beslutet eller, där förfallodagen först senare infaller, från sistnämnda dag.

Ansökning om anstånd jämlikt denna § må å tid, då rätten ej sammanträder, ingivas till domaren eller, i stad, till den ledamot av rätten, som för mottagande av sådana ansökningar utses.

Beslut i anledning av sådan ansökning skall meddelas så snart ske kan. Intill dess beslutet avkunnats, skall så anses, som om anstånd beviljats. Varder anstånd medgivet, skall detsamma räknas från tidpunkten för ansökningens ingivande.

2 §.

Varder i rättegång vid underrätt angående gäld, som uppkommit före den , betalningsskyldighet gäldenären ålagd, äge underrätten, om gäldenären under målets handläggning därom framställt begäran, i domen bevilja anstånd med betalning av gälden eller någon del därav under högst tre månader, räknade från domens dag eller, där betalningsskyldighet först senare skall fullgöras, från den dag, då sådant skall ske.

3 §.

Anstånd, som i 1 och 2 §§ avses, må medgivas allenast, där domstolen finner tillförlitligen utrett

att gäldenären till följd av de genom kriget föranledda utomordentliga förhållandena råkat i sådant ekonomiskt läge, att fara inträder för hans obestånd, om han å utsatt tid skall fullgöra betalningsskyldigheten i fråga;

att, om anståndet beviljas, betalningsskyldigheten skall kunna efter anståndstidens utgång av gäldenären fullgöras; samt

att oskälig förlust icke varder genom anståndet borgenären åsamkad.

Anståndet kan göras beroende därav, att gäldenären inom viss tid visar sig hava hos Konungens befallningshavande ställt säkerhet för betalningsskyldighetens fullgörande eller av annat villkor.

4 §.

Anstånd jämlikt denna lag må ej beviljas för följande slag av gäld, nämligen:

skatter, utskylder eller andra offentliga avgifter;

post-, telefon- eller telegramavgifter;

avgifter för vatten, gas eller elektrisk ström;

avgifter till eller ersättningar från riksförsäkringsanstalten, sjukkassor eller understödsföreningar samt ersättning, som enligt lagen den 17 juni 1916 om försäkring för olycksfall i arbete utgår annorledes än från riksförsäkringsanstalten;

premier på grund av försäkringsavtal eller sådana ersättningar på grund av dylikt avtal, som ej utgå vid återköp av livförsäkring eller som förskott mot säkerhet i livförsäkringsbrev;

bidrag till annans underhåll, som utgår enligt lag eller avtal;

skadestånd;

böter eller vite, vartill någon blivit av domstol eller annan offentlig myndighet fälld;

avlöning för allmän eller enskild tjänst eller annan arbetsanställning;

pension, livränta eller undantagsförmån;

arrendeavgift;

hyra för fast eller lös egendom;

förlagsskuld, som på grund av 11 § i förordningen den 13 april 1883 angående förlagsinteckning förfallit till betalning;

gäld av vad slag det vara må, som åligger staten eller kommun.

Med ränta å gäld må ej anstånd åtnjutas, ej heller med avbetalning å lån, som mot säkerhet av inteckning i fast egendom beviljats i enlighet med de för hypoteksföreningars verksamhet meddelade bestämmelser.

5 §.

Under den tid anstånd med gälds betalning enligt denna lag äger rum, må icke gälden vare sig genom stämning till domstol eller hos överexekutor utsökas eller på grund av densamma utmätning sökas eller verkställas.

Under nämnda tid må ej heller av anledning, som i 4 § konkurslagen sägs, innehavare av fordran, som med anståndet avses, göra ansökan, att gäldenärens egendom skall avträdas till konkurs, eller sådan förut gjord ansökan vinna behandling.

Utan hinder av vad i första stycket är stadgat äge inteckningshavare göra gällande den rätt, som omförmäles i 31 och 35 §§ av förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom eller i 27 och 28 §§ av lagen den 10 maj 1901 om inteckning i fartyg eller i 17 § av lagen den 14 juni 1907 om inteckning i tomträtt och vattenfallsrätt.

6 §.

Under den tid anstånd med gälds betalning enligt denna lag äger rum, må icke i följd därav, att betalning uteblivit, pant, som må hava blivit satt för gälden, försäljas eller vite utgå, där sådant blivit utfäst för den händelse gäldenären skulle fördröja betalningen över förfallodagen. Ej heller må i ty fall på grund av föreskrifterna i 95 eller 130 § utsökningslagen köp varda ogillt eller annan bestämmelse i lag eller avtal därom, att gäldenärens rätt i följd av dröjsmål med betalning av gälden skulle vara förverkad, vinna tillämpning.

7 §.

Har gäldenär genfordran hos borgenär, äge rätt sin skuld däremot kvitta, ändå att för genfordringen anstånd äger rum. Var anstånd redan beviljat, när genfordringen i hans hand kom eller när han borgenären skyldig blev, äge under anståndstiden kvittningsrätt ej rum.

8 §.

Å gäld, för vilken ränta ej är stadgad men viss förfallodag bestämd, äge borgenären för den tid anstånd med gäldens betalning äger rum tillgodonjuta ränta efter sex för hundra om året eller, där fråga är om gäld, som grundar sig å växel, efter den räntefot, som vid anståndets början gällde för diskontering i riksbanken av växlar, ställda att betalas efter högst tre månader. Vad nu är stadgat om skyldighet att gälda ränta skall icke äga tillämpning å den, som å exekutiv auktion inropat fast egendom eller sådant fartyg, som i 94 § utsökningslagen omförmäles.

Är å gäld, med vars betalning anstånd äger rum, ränta bestämd att för tid efter gäldens förfallodag utgå efter högre räntefot än dessförinnan, vare gäldenären ej pliktig att för den tid, under vilken han begagnar sig av anståndet, gälda ränta efter högre räntefot än sex för hundra om året eller, där redan för tiden före förfallodagen högre ränta utfästs, efter den sålunda utfästa räntefoten.

9 §.

Under den tid anstånd för gäld åtnjutes, må fast egendom, som för gälden är utmätt, icke i något fall försäljas och försäljning av utmätt lös egendom icke äga rum i andra fall än då egendomen är av beskaffenhet, som

i andra stycket sägs, eller då borgenären och gäldenären äro ense därom eller överexekutor prövar det vara lämpligt.

Försäljning av lös egendom, som är underkastad förskämning eller snar förstörelse eller erfordrar alltför kostsam vård, må äga rum utan hinder av vad i första stycket är stadgat.

Har försäljning, som efter ty nu sagts ej må ske, redan utsatts att äga rum, varde den inställd. Skall försäljning utsättas att äga rum å tid efter anståndstidens utgång, må kungörelse om försäljningen ej utfärdas förr än efter det anståndstiden gått till ända.

10 §.

Sammanträde, som blivit utsatt för fördelning av köpeskillingen för utmätt fast egendom eller fartyg, skall inställas, där köparen erhåller anstånd med köpeskillingens betalning. När anståndet upphör, åligger det auktionsförrättaren att, där köpeskillingen rätteligen erlägges, ofördröjligen utsätta ny tid för sammanträdet och låta detta kungöras så som i 140 eller 142 § utsökningslagen sägs samt att i annat fall förfara så som i nämnda lag för varje särskilt fall föreskrives.

11 §.

Under den tid anstånd med växels betalning enligt 1 § åtnjutes, må växeln icke till betalning uppvisas eller för bristande betalning protesteras.

12 §.

Är enligt lag eller författning borgenärs rätt beroende därav, att talan anhängiggöres eller annan åtgärd vidtages inom viss tid, och kan, på grund av vad här ovan är stadgat, sådan åtgärd icke företagas, vare borgenärens rätt förvarad, där åtgärden vidtages inom en kalendermånad efter hindrets upphörande; dock att i fråga om vad borgenären har att iakttaga för bevarande av växelrätt skall gälla vad i 92 § växellagen stadgas.

13 §.

Över underrrätts beslut angående väckt fråga om anstånd må, såvitt framställningen avslagits, klagan ej föras. I övrigt skall mot sådant beslut, i händelse av missnöje, talan föras genom besvär; och skall underrättelse härom i sammanhang med beslutet meddelas. Utan hinder av förd klagan skall beslut om anstånd lända till efterrättelse, där ej hovrätten annorlunda förordnar.

14 §.

Sedan ansökning om anstånd blivit slutligen avgjord, må ny ansökning rörande samma gäld icke göras.

15 §.

Vad i denna lag är stadgat äge ej tillämpning i fråga om gäld, för vilken anstånd åtnjutes enligt förordningen den angående anstånd med betalning av gäld till utländsk borgenär.

Denna lag träder i kraft den... samt upphör att gälla å dag, som Konungen bestämmer. Har sistnämnda dag tid, för vilken anstånd beviljats, ännu icke gått till ända, skall anståndet fortfarande gälla och skola i fråga om sådant anstånd bestämmelserna i 5—15 §§ äga tillämpning.

Angående förestående utkast se ovan sid. 60 och 85 samt nedan sid 155.

---

19) Utkast

till

Lag om ändrad lydelse av 1, 5 och 7 §§ i lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden.

Härigenom förordnas, att 1, 5 och 7 §§ i lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden skall hava följande ändrade lydelse:

1 §.

I — slag:

1.— —

— — —

6. ärenden — — skiftesstadgan, ärenden angående sådant medgivande som omförmäles i 3 eller 4 kap. i lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad, samt ärenden angående meddelande av anstånd med betalning av gäld (moratorium).

Vid — — närvarande.

Annat mål, varom här ovan förmäles, än ärende angående betalningsanstånd må allenast — — behandling.

5 §.

När mål — — — skall ske.

I ärende angående betalningsanstånd må beslut meddelas jämväl å annat sammanträde, som avses i denna lag, än det, varå ärendet första gången förekommer.

7 §.

Sammanträden, som avses i denna lag, skola hållas i den ort och, där ej annorlunda här nedan sägs, å de tider Konungen bestämmer.

För handläggning av ärende angående betalningsanstånd skall på sökandens begäran, domaren utsätta sammanträde, som avses i denna lag, att hållas så snart ske kan och senast inom tio dagar, där ej rätten ändock inom nämnda tid sammanträder; inkalle ock erforderligt antal nämndemän

till sammanträdet samt kungöre sammanträdet ofördröjligen Konungens befallningshavande.

Varder — — — — — — emellan. Förordnande, att allenast ärenden, som avses i 1 § 5, må upptagas å sammanträden, som å av Konungen fastställda tider hållas i annan ort än tingsstället, utgöre ej hinder för att sammanträde enligt andra stycket i den ort hålles.

Denna lag träder i kraft den .

Ang. förestående utkast, se ovan sid. 85 och nedan sid. 162.

20) Förslag

till

Cirkulär till Konungens samtliga befallningshavande i riket angående skärpt tillsyn å pantlånerörelse under det nu pågående kriget.

Det åligger Konungens befallningshavande att under det nu pågående kriget öva noggrann tillsyn över inom länet befintliga pantlånare, vilka av Konungens befallningshavande jämlikt kungörelsen den 7 november 1884 ang. villkoren för idkande av pantlånerörelse erhållit tillstånd till rörelsens utövning, skolande därvid, i händelse från någon pantlånares sida missbruk av lånesökares nödställda belägenhet yppas, sådant betraktas såsom ovillkorlig grund för tillståndets återkallande.

Ang. förestående förslag se ovan sid. 75 och 85.

SPECIALMOTIV

Förslaget till lag om ändring i vissa delar av utsökningslagen.

På sätt i det föregående omförmälts, har för kommissionen framstått såsom ett önskemål i fråga om de för kristiden avsedda åtgärderna på fastighetskreditens område, att en ombildning av institutet tvångsförvaltning av fast egendom måtte vidtagas. Den lagstiftning, kommissionen i detta avseende föreslår, är, vad själva förvaltningens ombesörjande angår, till stor del byggd på redan gällande bestämmelser, men går i fråga om tvångsförval tningens plats i rättssystemet i själva verket ut på en ganska väsentlig omläggning av fastighetsexekutionen, delvis enligt grunder, som i den moderna utländska rätten på åtskilliga håll trängt igenom. Det står därvid för kommissionen klart, att den nya lagstiftningen skulle komma att äga stor betydelse även för förhållandena i fredstid samt att gagnet av densamma under krigsförhållanden skulle väsentligen ökas, om redan i fredstid vana rörande dess tillämpning hunnit förvärvas av myndigheter och enskilda.

Den översikt över Tysklands och Österrikes i stort sett inbördes likartade lagbestämmelser i ämnet, som av kommissionen på annat ställe lämnas, utvisar, att desamma skilja sig från vår främst i fråga om förutsättningarna för tvångsförvaltning. Olikheten i förutsättningar är betingad därav, att tvångsförvaltningsinstitutet i nämnda länder bildar en fullt självständig form av exekution vid sidan av den, som består i tvångsförsäljning. Lika väl som en borgenär kan yrka försäljning av gäldenärens fastighet för att ur köpeskillingen erhålla gottgörelse för sin fordran, lika väl kan han begära att fastigheten, utan att äganderätten berövas gäldenären, ställes under särskild förvaltning i ändamål att allenast avkastningen användes till borgenärens förnöjande.

Jämväl i norsk och i viss utsträckning i dansk rättspraxis har utbildats ett exekutivt förfarande, enligt vilket en gäldenärs fastighet kan utan föregående försök till exekution på annat sätt för en eller flera borgenärers räkning förvaltas i syfte att avkastningen må användas för nyssnämnda ändamål.

Enligt vår lag har borgenären däremot icke redan från början denna val-

rätt. Först sedan utbud å exekutiv auktion ägt rum utan att försäljning kommit till stånd, kan tvångsförvaltning tillgripas. Denna utgör alltså enligt svensk rätt visserligen en särskild form av exekution men endast en subsidiär sådan.

Bestämmelserna om tvångsförvaltning infördes hos oss genom 1912 års lagstiftning om exekution i fast egendom såsom ett komplement till de nya stadganden om exekutiv auktion, som nämnda lagstiftning innehåller. Genom föreskriften om fastställande av ett lägsta bud, under vilket fastigheten icke får försäljas, begränsades borgenärens möjlighet att genom försäljning av fastigheten bereda sig betalning ur densamma. Man ansåg sig då böra skapa en utväg för borgenären att komma till sin rätt, när auktionen misslyckades. I sådant syfte upptogos i utsökningslagen, 7 kap., stadganden om tvångsförvaltning.

Uppenbart är, framhåller lagberedningen i sina motiv, att under kristider med tillfälligtvis låga fastighetsvärden det kan för borgenären stå alldeles klart, att en realisation av gäldenärens fastighet skulle visa sig vara för borgenären utan nytta, medan det vore möjligt, att avkastningen, om den undandroges ägarens rådighet, lämnade en behållning, som kunde användas till gäldande av borgenärens fordran.

Riktigheten härav torde icke kunna förnekas. Emellertid måste det just i dylika kristider innebära en avsevärd olägenhet, att tvångsförvaltning icke får tillgripas direkt såsom en självständig form av exekution utan först såsom surrogat efter en misslyckad auktion.

En bidragande orsak till att tvångsförvaltningen, på sätt nu nämnts, i 1912 års lagstiftning ställts i andra planet, torde hava legat däri, att man misströstat om den praktiska möjligheten att i vårt land i någon större utsträckning genomföra en sådan förvaltning av jordbruksfastigheter, detta därför att hos oss, i motsats till vad förhållandet är i vissa främmande rättssystem; de inventarier, som erfordras för en fastighets skötsel icke räknas såsom utgörande tillbehör till fastigheten. Det låter sig då icke göra att förordna syssloman att förvalta en jordbruksegendom, om icke nödiga inventarier stå till hans förfogande. Utan sådana kan han helt enkelt icke besörja förvaltningen. Å andra sidan får man ej förbise, att tvångsförvaltningen, på sätt kommissionen tidigare framhållit, kan, rätt anordnad, erhålla en mycket stor betydelse beträffande stadsfastigheter. Vidare kan även utan hinder av nyssberörda, hos oss utbildade uppfattning av begreppet fast egendom tvångsförvaltning av jordbruksfastighet med framgång drivas, därest egendomen är utarrenderad. Tvångsförvaltning kan ock vara ett lämpligt medel att förhindra vissa åtgärder från gäldenärens sida, som äro ägnade att minska egendomens värde, t. ex. i fråga om skogsegendomar.

Syftet med det nu framlagda förslaget har varit att anordna ifrågavarande rättsinstitut såsom en med tvångsförsäljning jämnställd art av exekution och att giva närmare anvisningar, huru förvaltningen bör anordnas för att bliva så effektiv som möjligt.

Innan de särskilda delarna av förslaget upptagas till behandling, skola här vidröras ytterligare ett par spörsmål av mera principiell innebörd.

Det skulle kunna ifrågasättas, att den rätt att omedelbart skrida till tvångsförvaltning, som förslaget erbjuder, borde begränsas till att gälla sådana borgenärer, som för sina fordringar hava inteckning i den fastighet, varom fråga är. Redan nu medför ju inteckning i fråga om framtvingande av exekution en viss företrädesrätt, därest borgenären vill hålla sig allenast till fastigheten. Något praktiskt behov att bereda andra borgenärer än innehavare av intecknade fordringar lättad utväg att förskaffa sig betalning ur fastighetens avkastning kan väl ej heller sägas vara för handen. Emellertid torde tillräckliga skäl näppeligen föreligga för en dylik, ur systematisk synpunkt mindre tilltalande inskränkning. Det naturligaste synes vara att icke utesluta ointecknade fordringar, om det också kan förväntas, att institutets användning med avseende å sådana fordringar ej kommer att bliva synnerligen stor.

Med hänsyn till tvångsförvaltningsinstitutets nya ställning inom utsökningsväsendet skulle det kunna ifrågasättas att åt detsamma bereda en i processuellt avseende från utsökningen i övrigt helt fristående karaktär. Att så ej skett i förslaget, har sin grund i följande skäl. För rätten att anordna tvångsförvaltning måste naturligen uppställas vissa villkor i fråga om beskaffenheten av sökandens fordran, och regler måste givas om den inbördes ordningen mellan denna fordran och övriga borgenärers anspråk. I sistnämnda avseende lärer det vara nödigt att anknyta till de redan befintliga reglerna för fordringskonkurrensen, enligt vilka förmånsrätten beror av inteckning resp. utmätning, där den ej ändå enligt lag äger rum. Och vad de antydda villkoren beträffar, måste desamma givetvis prövas i en viss procedur, vilken väl komme att nära sammanfalla med vad som nu gäller om exekution i och för egendomens försäljning. Härtill kommer, att det synts lämpligt bereda borgenären vidsträckt möjlighet att övergå från en redan påbörjad tvångsförvaltning till tvångsförsäljning och tvärtom, vadan förutsättningarna för båda exekutionssätten lämpligen böra vara desamma. Med hänsyn till vad sålunda anförts, har man i förslaget såsom villkor för tvångsförvaltning uppställt, att utmätning skall hava skett för borgenärens fordran eller att fordringen i lagsökningsväg fastställts till betalning ur egendomen.

Ehuru åt förslaget givits den grundbyggnad, som i det föregående antytts, komma emellertid i viss mån avvikande regler att gälla beträffande fastigheter, som avträtts till konkurs. För närvarande torde på grund av 13 § konkurslagen gälla, att en konkursbo tillhörande fastighet kan vara föremål för tvangsförvaltning enligt utsökningslagen, antingen därför att sådan förvaltning varit anordnad redan före konkursen eller därför att inteckningshavare yrkat försäljning och efter försök därtill tvångsförvaltning jämlikt 7 kap. utsökningslagen. Det kunde nu ifrågasättas dels att jämväl under konkurs låta inteckningshavare begära tvångsförvaltning utan föregående auktion, dels ock att under konkurs medgiva tvångsförvaltning

till gäldande av fordran, för vilken fastigheten ej är intecknad. Utan dylika ändringar torde, även om de nu föreslagna ändringarna i utsökningslagen genomföras, berörda stadgande i konkurslagen komma att lägga hinder i vägen för att i större utsträckning än för närvarande är möjligt anordna tvångsförvaltning under exekutiv myndighets tillsyn av till konkurs avträdd fast egendom.[1] Emellertid synas knappast tillräckliga skäl föreligga att utsträcka tillämpningen av sådan tvångsförvaltning under konkurs. I regel måste ju i konkurs en snabb realisation av tillgångarna anses önskvärd. Skulle förhållandena vara sådana, att försäljning av boets fasta egendom ej lämpligen bör ske eller ej kan komma till stånd, bör konkursen avslutas. Och sker ej detta, lärer fastighetens förvaltning lika väl kunna ombesörjas av sysslomännen i konkursen som av den utav överexekutor förordnade sysslomannen.

Vad slutligen angår förslagets formella gestaltning, hava bestämmelserna om den rätt att omedelbart välja mellan tvångsförsäljning och tvångsförvaltning, som står borgenären öppen, ansetts böra, såvitt angår borgenär, vilkens fordran blivit fastställd till betalning ur egendomen, meddelas i 28 § men i fråga om övriga borgenärer i en särskild §, 80 §, vilkens hittillsvarande stadganden i stället sammanförts med 81 §. Att på annat sätt i lagtexten giva uttryck åt nämnda valrätt skulle hava nödvändiggjort så stora rubbningar i paragrafföljden, att kommissionen funnit sig böra avstå därifrån.

Kommissionen övergår härefter till de särskilda stadgandena.

2 KAP.

28 §.

Den borgenär, för vilkens fordran fast egendom blivit dömd i mät, äger enligt förslaget, såsom nyss nämnts, valrätt mellan att låta egendomen utbjudas å auktion och att få den ställd under tvångsförvaltning. Stadgande härom är enligt förslaget infört i 2 mom. av förevarande §.

Frånsett nu omtalade ändring i 28 § 2 mom., har nämnda lagrum i andra avseenden underkastats viss jämkning.

Lagrummet omnämner redan enligt nuvarande lydelse dels ett fastställande till betalning av den fordran, varom fråga är, dels ock ett förordnande om verkställighet. Ett av överexekutor i enlighet med lagrummets lydelse meddelat beslut är i förra hänseendet att likställa med vanligt lagsökningsutslag. Det är ett utdömande av fordringen. Den senare delen av ett dylikt beslut har åter helt och hållet exekutiv karaktär. Då det i lagrummet heter: »och vare så ansett, som hade egendomen blivit utmätt», torde detta rätteligen böra hänföras till den senare delen av beslutet. Enligt 86

[1] När inteckningshavare inlett exekutivt förfarande beträffande fast egendom, avträdd till konkurs, bör därför överexekutors beslut i anledning av ansökningen icke erhålla den alternativa form, som eljest följer av den föreslagna lydelsen av 28 §, utan allenast innehålla förordnande om egendomens försäljning.

§ 2 mom., sådant detta stadgande för närvarande lyder, skall, om borgenären dröjer utöver viss tid att begära verkställighet av överexekutors beslut om fast egendoms försäljning eller, sedan verkställighet begärts, lämnar gäldenären anstånd, som fortfar längre än viss tid, frågan om försäljning hava förfallit. Ändamålet med berörda stadgande är bl. a., att förekomma det borgenären genom att fördröja verkställigheten bereder sig förmånsrätt för räntor i obehörig utsträckning. Stadgandet torde rätteligen böra förstås så, att allenast själva verkställighetsbeslutet jämte den därvid knutna utmätningseffekten förfallit, medan överexekutors utslag, i vad det innefattar ett fastställande av fordringen till betalning ur egendomen, d. v. s. i vad det äger karaktären av en dom, kvarstår orubbat. För att ånyo erhålla verkställighet har borgenären att än en gång anlita exekutiv myndighet.[1] En motsatt tolkning skulle nämligen utgå från att rättskraften hos utslaget bleve begränsad på ett sätt, som skulle stå i strid med allmänna regler, något som vore föga tilltalande och för övrigt för stadgandets nyssberörda syfte onödigt. 28 § 2 mom. lämnar emellertid i sin nuvarande avfattning rum för visst tvivel om den rätta tolkningen i berörda avseende. Lagrummet har därför underkastats viss jämkning i förtydligande syfte, samtidigt med att jämväl 86 § 2 mom. i förslaget erhållit sådan förändrad avfattning, att detsamma blir tillämpligt även i fråga om tvångsförvaltning. Den sålunda vidtagna ändringen i 28 § har föranlett jämkningar av ordalydelsen dels i 51, 79, 81, 85, 86, 87, 98, 101, 106, 133, 169 och 198 §§, dels ock i vissa lagrum utom utsökningslagen, rörande vilka särskilda ändringsförslag uppgjorts.

Uttrycket: »och vare så ansett, som hade egendomen blivit utmätt» innefattar emellertid i och för sig, redan med den nuvarande lydelsen av lagtexten i övrigt, en oegentlighet i visst avseende. Överexekutors verkställighetsbeslut medför nämligen icke i alla hänseenden samma verkan som egentlig utmätning. Om fast egendom blivit utmätt för en borgenärs fordran, fortskrider utsökningsförfarandet utan att borgenären behöver ånyo påkalla åtgärd från exekutiv myndighets sida. Då däremot i det fall, som avses i 28 §, själva fastställandet av fordringen till betalning, sker i samma utslag, varigenom förordnas om fastighetens försäljning, måste utslaget vinna laga kraft, innan försäljning kan ske. På sätt av ovanberörda mom. i 86 § framgår, är det därför, om fastigheten dömts i mät, för närvarande en förutsättning för att vidare exekutiv åtgärd skall ske, att borgenären framställer begäran därom med företeende av lagakraftbevis. Motsvarande skillnad råder, såvitt angår försäljning,[2] jämväl enligt förslaget. Fördenskull har i förevarande stadgande tillagts förbehållet: »där ej annat följer av 86 § 2 mom.».

I sammanhang med 1912 års ändringar i utsökningslagen verkställdes en omarbetning av 1880 års förordning om lagfart, inteckning och utmätning samt konkursförvaltning av järnväg, som, bland annat, åsyftade att bestäm-

[1] Se rättsfall, referat i Svensk juristtidning årgång 1916, sid. 399.
[2] Däremot förutsätter tvångsförvaltning enligt förslaget nytt initiativ från borgenärens sida i båda fallen: se 86 § 2 mom.

melserna om tvångsförvaltning skulle uteslutas från tillämpning å järnväg. Kommissionen har ansett att jämväl ifråga om det nu föreslagna tvångsförvaltningsinstitutet samma undantag bör gälla och därför intagit i förevarande § en hänvisning till de särskilda stadgandena angående järnväg.

3 KAP.

39, 40 och 51 §§.

Enligt gällande rätt får utmätt egendom i regel[1] ej försäljas, förrän den dom eller det överexekutors utslag, på grund varav utmätningen skett, vunnit laga kraft (40, 51 §§).[2] Vidare gäller, att utslag, varigenom fastighet dömts i mät, måste hava vunnit laga kraft, innan försäljning får ske (51 §). Den grundsats är således härutinnan fastslagen, att en fordran ej får slutligen realiseras genom egendomens försäljning, förrän det bakom liggande rättsliga avgörandet vunnit laga kraft. Däremot skall, då det gäller fastighet, om borgenären så yrkar, avkastningen uppbäras av utmätningsman eller särskild syssloman (80 §, motsvarande 81 § 1 mom. enligt förslaget), och kan, likaledes på borgenärens yrkande, om fara finnes för fastighetens försämring, förordnande meddelas om provisorisk förvaltning (81 §, motsvarande 81 § 2 mom. enligt förslaget).

Den angivna grundsatsen synes ligga i sakens natur, då det är fråga om utmätt egendoms försäljning. Borgenärens intresse att snabbt komma till sin rätt torde däremot utan våda för gäldenären kunna tillgodoses, när det gäller sådan verkställighet som tvångsförvaltning, genom vilken äganderätten till fastigheten ju icke berövas gäldenären. Man undgår ock härigenom att behöva anlita först 81 § av förslaget och därefter 7 kapitlets bestämmelser i sådana fall, då borgenären redan från början bestämt sig för tvångsförvaltning i stället för försäljning. I enlighet härmed är också förslaget uppgjort (40 och 51 §§). Den borgenären sålunda medgivna förmånen av tvångsförvaltnings påbörjande innan domen vunnit laga kraft har emellertid ansetts böra kräva vissa bestämmelser till gäldenärens skydd. I sådant avseende må erinras om den i 50 § utsökningslagen stadgade skyldigheten för borgenär att erlägga skadestånd, om en icke lagakraftvunnen dom ändras sedan verkställighet därå begynt. Denna bestämmelse, som i förslaget bibehållits oförändrad, bliver naturligtvis tillämplig i händelse tvångsförvaltning anordnats på grund av en icke laga kraft ägande dom. Vidare innehåller förslaget bestämmelser dels om rätt för domstol, hos vilken klagan mot domen föres, att vid behov besluta förvaltningens inställande, dels ock om förbud för borgenären att lyfta något av avkastningen annorledes än mot pant eller borgen för dess återbäring, om domen ändras.

Att gäldenärens intresse skulle vara genom förslagets bestämmelser i denna

[1] Undantag göres allenast för lätt förstörbart gods e. d. samt för det fall att gäldenären medgiver försäljning.

[2] Däremot utgör klagan över utmätningen ej hinder för försäljningen (210 §), men överexekutor kan när som helst inhibera förfarandet om utmätningen överklagas (208 §).

del oskäligt åsidosatt, lärer alltså icke kunna påstås. Den i 50 § stadgade skadeståndsskyldigheten kommer för visso att avhålla borgenären från att påkalla tillämpning av sagda bestämmelser, när icke verkligt behov därav föreligger.

I 39 § stadgas för närvarande, att utmätning å dom, som ej vunnit laga kraft, skall gå åter, om gäldenären hos vederbörande myndighet nedsätter vad som motsvarar det utdömda beloppet jämte kostnaden för utmätningen och godsets vård. Då nu enligt förslaget borgenären äger påkalla tvångsförvaltning redan innan hans fordran blivit fastställd genom lagakraftvunnen dom och således återgång på grund av nedsättning kan ifrågakomma, efter det tvångsförvaltning anordnats, synes för sådant fall det belopp, som skall nedsättas, böra täcka även kostnaderna för förvaltningen, där dessa ej guldits av egendomens avkastning. En bestämmelse av detta innehåll har upptagits i 39 §. Lika litet som i gällande lag har i förslaget angivits, vilken myndighet gäldenären skall anlita för att få verkställigheten att gå åter. För sådana fall, då tvångsförvaltning kommit till stånd, torde det vara klart, att bestämmandet måste tillhöra den överexekutor, som meddelat förordnande därom.

50 §.

I 50 § utsökningslagen föreskrives bland annat, att, om dom, varå verkställighet följt, ändras eller upphäves, verkställigheten, där så kan ske, skall gå åter med skyldighet för sökanden att genast till vederparten återställa vad han fått lyfta jämte ränta eller avkomst. Då tvångsförvaltning på grund av detta stadgande kan komma att gå åter samt under förvaltningens gång även annan borgenär än sökanden kan hava uppburit medel, som därunder influtit, bör berörda återbäringsskyldighet tydligen träffa jämväl denne, vadan en jämkning av stadgandet föreslagits.

4 KAP.

79 §.

Den uti förevarande § stadgade värderingen torde i fråga om fastigheter, vilka äro gemensamt intecknade med den fasta egendom, som utmätes, krävas ej blott i det fall, att den sistnämnda försäljes, utan även då densamma skall sättas under tvångsförvaltning för gäldande av den gemensamt intecknade fordringen. Härav har föranletts ändring av 3 mom. av paragrafen.

80 §.

På sätt kommissionen tidigare framhållit, har stadgande om rätt för borgenär, för vilkens fordran fast egendom blivit utmätt, att välja mellan dess utbjudande till försäljning och dess sättande under tvångsförvaltning lämpligen ansetts hava sin plats i förevarande §, vars nuvarande bestämmelser i stället sammanförts med stadgandet i 81 §. Härav hava föranletts jämkningar i 181 och 184 §§.

Till skillnad från vad som gäller för det fall att fastighet dömts i mät, erfordras enligt hittillsvarande bestämmelser icke att borgenär, för vilkens fordran fast egendom blivit utmätt, särskilt påkallar exekutionsförfarandets vidare behandling. Vederbörande exekutiva myndighet tillkommer därförutan att låta det fortgå till auktion. Häri sker ej rubbning genom förslaget. Förnyad framställning erfordras nämligen enligt detsamma allenast om borgenär önskar, att fastigheten ställes under tvångsförvaltning, vilket står honom öppet så länge fastigheten ännu är osåld.

81 §.

I 1 mom. av förevarande § hava inrymts stadganden, i huvudsak motsvarande dem, som nu återfinnas i 80 § 1 mom. utsökningslagen, medan 2 mom. i 81 § av förslaget har sin motsvarighet i nuvarande 81 § 1 mom. Övriga bestämmelser i 80 och 81 §§ utsökningslagen återfinnas i 3 och 4 mom. av förevarande §. Vissa ändringar hava emellertid påkallats av tvångsförvaltningsinstitutets nya ställning enligt förslaget.

Har förordnande meddelats för syssloman att uppbära avkomsten av fast egendom eller att provisoriskt omhändertaga och förvalta densamma, och begär sedan utmätningssökanden, att egendomen skall sättas under tvångsförvaltning jämlikt 7 kap., bör tydligen det förra förordnandet förfalla. Om i stället annan borgenär än den, som utverkat dylikt provisoriskt förordnande, begär tvångsförvaltning, torde detsamma böra gälla. Det intresse, som föranlett förordnandet, eller att avkastningen skall undandragas gäldenärens rådighet, blir nämligen tillgodosett genom tvångsförvaltningen, även om den sker för annan borgenärs räkning.

Pågår redan tvångsförvaltning av en fastighet för en borgenärs räkning, bör av samma skäl, som sist nämnts, icke för annan borgenärs räkning utmätningsman kunna taga avkastningen om hand eller förordnande, som avses i nuvarande 80 eller 81 § kunna beviljas.

Att även den befattning, utmätningsman jämlikt nuvarande 80 § 1 mom. kan taga med avkastning av fast egendom, bör upphöra, om egendomen ställes under tvångsförvaltning enligt 7 kap., torde utan särskilt stadgande vara uppenbart. Bestämmelse synes däremot böra meddelas om skyldighet för syssloman eller utmätningsman att avgiva redovisning till den, som förordnats att omhänderhava tvångsförvaltningen. Tiden för denna redovisning torde böra bestämmas av överexekutor.

Det må här erinras, att borgenär, vars fordran fastställts till betalning ur fastighet, enligt förslaget är oförhindrad att omedelbart få densamma ställd under tvångsförvaltning jämlikt 7 kap. och att provisoriska förordnanden enligt 81 § därigenom bliva överflödiga.

86 §.

Enligt 86 § 1 mom. utsökningslagen gäller, att, om borgenär, som sökt utmätning, lämnar gäldenären anstånd med betalningen, verkställigheten ej må uppehållas utöver sex månader från det utmätningsmannen mottagit de

i 54 eller 56 § omförmälda handlingarna. Fortfar anståndet vid utgången av nämnda tid, skall ansökningen vara förfallen och verkställd utmätning gå åter. Genom denna bestämmelse har man velat förebygga missbruk från utmätningsmannens sida av till honom lämnade skuldebrev eller av honom utmätt egendom och tillika förhindra, att borgenären, genom att uppehålla ärendet sedan utmätning ägt rum, bereder sig obehörig förmånsrätt för ränta på övriga borgenärers bekostnad för tiden efter utmätningen.

Stadgandet i 2 mom. av 86 § innehåller först och främst motsvarande bestämmelser med avseende å det fall, att fast egendom för fordran dömts i mät. Borgenären har då att redan inom två månader från det överexekutors utslag vann laga kraft begära verkställighet. Vidare innebär berörda stadgande, att borgenären, sedan han begärt försäljning, väl kan bevilja anstånd med densamma, men att, om anståndet fortfar när sex månader förflutit från det försäljningen begärdes, frågan om försäljning skall anses hava förfallit.

Den allmänna grundsats, som tagit sig uttryck i dessa stadganden, synes obetingat böra tillämpas även å tvångsförvaltningsinstitutet i dess nya gestaltning. Det kan lika litet då fråga är om tvångsförvaltning av en fastighet, som då densamma skall försäljas, vara tillbörligt, att verkställigheten fördröjes utöver viss tid efter det utmätning begärts eller fastigheten dömts i mät. Snarare kan det ifrågasättas, om det för att förebygga härmed förenade vådor för övriga borgenärers rätt och därigenom för fastighetskrediten är tillfyllest att göra de nu gällande bestämmelserna tillämpliga å tvångsförvaltning. Borgenär, som för sin fordran har inteckning i fast egendom, skulle nämligen kunna genom att begära tvångsförvaltning av egendomen uppskjuta dess försäljning till en avlägsen tidpunkt och sedermera efter verkställd auktion, med förmånsrätt ur köpeskillingen uttaga räntor, som upplupit under tiden mellan utmätningen och försäljningen och som ej kunnat under tvångsförvaltningen betalas. Härför skulle ju icke, såsom enligt nu gällande bestämmelser, fordras, att åtminstone ett försök blivit gjort att få egendomen såld å auktion. Särskilt kunde man befara missbruk i antydda riktning i fråga om jordbruksfastigheter, vilkas förvaltning gåve klent resultat på grund av bristen på erforderliga inventarier och som ej heller genast kunde med fördel försäljas, men som, där en gynnsam tidpunkt för realisation avvaktades, kunde förväntas betinga högt pris. Kommissionen har emellertid ansett den i förslaget från gällande rätt upptagna bestämmelsen om skyldighet för borgenär, som begär tvångsförvaltning, att på anfordran förskjuta kostnaderna för förvaltningen bereda erforderligt skydd mot befarade missbruk i sådant avseende. Till yttermera visso har i 178 § införts en ny bestämmelse, enligt vilken överexekutor under viss förutsättning må förordna, att en pågående tvångsförvaltning skall upphöra.

I fråga om avfattningen av förevarande § må erinras, att då nu tvångsförvaltning införes såsom en med tvångsförsäljning likvärdig exekutionsform, stadgandet i 1 mom. måste anses utan vidare bliva tillämpligt även i det fall att utmätningsborgenären begärt tvångsförvaltning. I 2 mom. har åter

en jämkning av ordalagen ansetts erforderlig, betingad bl. a. av den förändrade lydelsen av 28 §.

Det kan i detta sammanhang anmärkas, att, om borgenären genom begäran om verkställighet inom den i 86 § 2 mom. medgivna tidsfristen påkallat exekution, han därefter äger, utan hinder av förevarande stadgande, begagna den honom enligt förslaget medgivna rätt att byta exekutionsform, d. v. s. övergå från auktion till tvångsförvaltning eller tvärtom, blott han iakttager, att utmätningen icke på grund av bestämmelserna i 178 § i förslaget kommer att gå åter.

87 §.

Enligt denna §, sådan den lyder enligt 1912 års lagstiftning äger envar, vilkens rätt kan vara beroende av en fastighets exekutiva försäljning, att lösa ut utmätningsborgenären och därmed inträda i hans rätt. Denna befogenhet innebär bl. a. möjlighet att avbryta exekutionen genom att återkalla utmätningen. Befogenheten tillkommer rättsägare, som har sämre förmånsrätt än sökanden eller lika rätt, och grunden till densamma är, att hans sakrätt i fastigheten kan genom dennas försäljning gå förlorad. Enligt det föreliggande förslaget kan tvångsförvaltning komma till stånd utan auktion. För en borgenär, som är med sökanden likställd i förmånsrättsavseende eller hans efterman, medför en tvångsförvaltning icke samma risk. Däremot skall, under det förvaltningen pågår, behållningen enligt reglerna i 172 § av förslaget tagas i anspråk för gäldande av sökandens både ränte- och kapitalfordran, innan hans eftermän ens erhålla ränta. Borgenär med sämre rätt kan således i följd av tvångsförvaltning komma att under längre tid gå miste om ränta. Med hänsyn härtill har det ansetts nödigt att bereda honom det skydd, som rätten att utlösa utmätningsborgenären under vissa förhållanden kan erbjuda.

Enligt nu gällande bestämmelser skall lösensumman erläggas till utmätningsmannen. Förslaget medger emellertid, att det må ske till överexekutor, om ärendet — såsom vid tvångsförvaltning städse är fallet — där är anhängigt. Beloppet torde böra bestämmas på enahanda sätt som vid auktion. Utan särskilt stadgande torde vara tydligt, att om tvångsförvaltning pågått någon tid och den utsökta fordringen därigenom till viss del guldits, endast den oguldna delen jämte kostnaderna behöver betalas.

88 §.

Den anmälningsplikt, som enligt nuvarande lydelsen av 88 § åligger exekutiv myndighet, då utmätning av fast egendom upphävts eller frågan om sådan egendoms försäljning eljest förfallit, har i förslaget utsträckts att gälla även då fråga om sådan egendoms sättande under tvångsförvaltning förfallit.

5 KAP.

133 §.

I sammanhang med den år 1907 genomförda lagstiftningen om arrende och hyra stadgades i förevarande § — dåvarande 113 § — vissa inskränkningar i arrendators eller hyresgästs rätt att, sedan exekutiv försäljning av fast egendom skett, gent emot nye ägaren å legoavgiften avräkna fordran hos förre ägaren eller åberopa med denne träffad uppgörelse. Legotagaren skulle sålunda ej äga att å legoavgift, som förfölle till betalning mer än ett år eller vid hyra mer än sex månader efter det försäljningen skedde, avräkna vad han kunde hava att fordra av förre ägaren. Ej heller skulle i fråga om sådan avgift gälla betalning, som av legotagaren erlagts till förre ägaren, eller annan uppgörelse, som med denne träffats. Fordran, varav legotagaren blivit innehavare, eller uppgörelse, som träffats, efter det legotagaren fått kunskap om egendomens utmätning eller om förordnande, som i 28 § sägs, kunde vidare ej åberopas mot köparen. Dessa inskränkningar tillkommo icke endast i den nya ägarens intresse, utan avsågo jämväl att bereda skydd för dem, vilka vore rättsägare i fastigheten, eller med andra ord att stärka fastighetskrediten. Skyddet utsträcktes därför vid 1912 års lagändringar till att omfatta jämväl det fall, att försäljning ej kommit till stånd utan exekutionen i stället lett till tvångsförvaltning. Bestämmelse härom infördes genom en hänvisning till förevarande paragraf från 170 §. På grund av berörda bestämmelse skola nämnda inskränkningar således gälla även i fråga om legotagares rätt att i förhållande till sysslomannen avräkna fordran hos gäldenären eller åberopa med denne träffad uppgörelse. De angivna tiderna av ett år resp. sex månader skola härvid räknas från auktionen.

Enligt förslaget såväl som jämlikt gällande bestämmelser kan det emellertid inträffa, att fastighet, som sålunda efter en misslyckad auktion ställts under tvångsförvaltning, än en gång utbjudes å auktion, som antingen misslyckas, varefter fastigheten ånyo sättes under tvångsförvaltning, eller ock leder till försäljning. För dylika fall torde stadgande böra meddelas, att de nyss omtalade tiderna skola räknas från den första auktionen.

Då vidare enligt förslaget tvångsförvaltningen ej behöver föregås av auktion, bör samma grundsats, som ovan angivits, vinna tillämpning jämväl i de fall, då så ej sker. När allenast tvångsförvaltning kommer till användning, kan avgifternas förfallotid tydligen icke sättas i relation till tiden för fastighetens försäljning, och när försäljning kommer till stånd av en fastighet, som är föremål för tvångsförvaltning, bör enligt nyssnämnda grundsats tiden icke heller vara beroende på försäljningen. För båda dessa fall stadgas därför i förslaget, att det skall ankomma på dagen för meddelandet av överexekutors första förordnande av sysloman i ärendet. Det senare fallet täckes av den föreslagna ändrade lydelsen av nu förevarande §; det förra genom hänvisningen i 170 §, vilken bibehållits oförändrad.

6 KAP.

165 §.

Enligt 165 § utsökningslagen, skall, där utmätning av fast egendom skett, utmätningsmannen så skyndsamt vidtaga alla de åtgärder, som på honom ankomma, att egendomens försäljning ej må genom hans vållande fördröjas å landet över fyra månader och i stad över tre månader från mottagandet av de i 54 och 56 §§ nämnda handlingar. Ehuru stadgandet direkt avser allenast ett åläggande för utmätningsmannen, torde detsamma jämväl innebära en skyldighet för överexekutor att i vad på honom ankommer tillse, att auktionen hålles inom nu angivna tid.

I följd av tvångsförvaltningens ändrade ställning såsom exekutionsmedel synes viss tid böra stadgas, inom vilken det åligger vederbörande myndighet att tillse att, så vitt på myndigheten ankommer, tvångsförvaltning varder påbörjad. Det synes därvid lämpligt att stadga något kortare tid än för verkställande av auktion, då kungörelse eller annan motsvarande åtgärd icke erfordras för tvångsförvaltnings anordnande. I enlighet härmed har lagrummet ändrats. Då därjämte begäran om tvångsförvaltning alltid kommer att avgöras av överexekutor, har lagrummet uttryckligen gjorts tillämpligt även på nämnda myndighet.

7 KAP.

169 §.

Om borgenär, som vunnit utmätning av fast egendom eller vilkens fordran jämlikt 28 § fastställts till betalning ur egendomen, bestämmer sig för att allenast hålla sig till egendomens avkastning, äger han enligt förslaget begära, att egendomen sättes under särskild förvaltning. Sådan begäran skall enligt förslaget framställas hos vederbörande överexekutor. Att det om ärendet inletts genom egentlig utmätning, står borgenären öppet att framställa yrkande om tvångsförvaltning såsom första åtgärd, så länge egendomen ej blivit försåld, framgår indirekt av ordalagen i 80 § av förslaget. Har åter överexekutor meddelat förordnande jämlikt 28 §, skall den i 86 § 2 mom. stadgade tidsbegränsning iakttagas för ett yrkande i första hand om tvångsförvaltning. Har borgenären först begärt egendomens försäljning, kan han jämväl i detta fall äska tvångsförvaltning, så länge försäljning ej kommit till stånd. Har auktion föregått, skall enligt förslaget yrkande om tvångsförvaltning jämväl göras hos överexekutor, vare sig denne är auktionsförrättare eller ej, och, i detta fall, inom den tid, som föreskrives i 178 §.

I fråga om rätt för borgenär att ansluta sig till tvångsförvaltning, som beviljats till gäldande av annan borgenärs fordran, hänvisas till vad därom nedan under 172 § yttras.

Med hänsyn till tvångsförvaltningens självständiga ställning enligt för-

slaget har i förevarande § jämväl intagits stadganden om prestanda vid begäran om tvångsförvaltning.

Det nya system för fast egendoms tvångsförsäljning, som infördes genom 1912 års lagstiftning, gjorde det nödvändigt att före auktionen erhålla en så vitt möjligt fullständig kännedom om de fordringar och rättigheter, som äro knutna vid fastigheten. Av de handlingar, som äro för auktionsförrättaren tillgängliga, kan emellertid ej med visshet konstateras omfattningen av de inskrivna rättigheter, som vid auktionen häfta vid fastigheten, och än mindre är detta fallet beträffande andra rättigheter än de inskrivna. Det ansågs därför nödvändigt att vinna rättsägarnas egen medverkan och för detta ändamål anordna förhandling med dem inför auktionsförrättaren antingen å särskilt sammanträde (102 §) eller vid auktionstillfället (106 §).

De nyss anförda skälen till förhandling föreligga uppenbarligen ej, då en fastighet skall ställas under tvångsförvaltning. Däremot synes det, såsom framgår av motiven till nästföljande §, i vissa fall kunna få betydelse för resultatet av tvångsförvaltningen, om flera rättsägare i fastigheten enas att driva förvaltningen för gemensam räkning. Huruvida tillräckliga skäl för förhandling med rättsägarne föreligga, synes böra prövas av överexekutor efter omständigheterna i det särskilda fallet med ledning av föreliggande handlingar och med hänsyn till förhållandena i allmänhet på ort och tid, som äro i fråga, och till den fastighet det gäller. Ofta nog torde de upplysningar, som framkomma vid förhandlingen, komma att utöva inflytande på sökandens benägenhet att vidhålla sitt yrkande. Och slutligen kunna vid förhandlingen lämnas upplysningar av värde för valet av syssloman. Någon särskild form för rättsägarnas kallande till sammanträdet har ej föreslagits. Överexekutor torde härvid kunna förfara efter läglighet. Att viss tid måste förflyta, innan sammanträdet kan hållas, är dock uppenbart. Med hänsyn härtill och önskvärdheten av att tvångsförvaltning må kunna utan tidsutdräkt komma till stånd [1] skulle det vara olämpligt att alltid låta med valet av syssloman anstå till dess sammanträdet hållits. Finner överexekutor sammanträde önskvärt, men å andra sidan dröjsmål med tvångsförvaltningens inträde synes olämpligt, lärer saken utan särskilt stadgande kunna ordnas på det sätt, att överexekutor jämlikt 170 § förordnar sysslomen allenast för tiden intill dess sammanträde hållits. Förhandlingssammanträde bör, där överexekutor så finner lämpligt, kunna hållas inför särskilt förordnad förrättningsman t. ex. inför magistraten i stad, där Konungens befallningshavande är överexekutor, men magistraten, om fastigheten sättes under tvångsförvaltning, skall utöva den befattning med förvaltningen, som eljest åligger överexekutor.

Den förhandling, som nu förordas, och det sammanträde, som föreskrives i 102 §, tjäna olika ändamål. Det har därför ej ansetts kunna föreskrivas, att den omständigheten att förhandling av det ena slaget ägt rum skall inverka på användningen av den andra förhandlingsformen. Att det oaktat så kan komma att ske i praktiken, särskilt om ej stor tidsskillnad förekommer, torde ligga i öppen dag.

[1] Se 40 §.

170 §.

Tvångsförvaltningens ändamål kräver ett stadigvarande omhändertagande och en omsorgsfull skötsel av fastigheten under längre tid. Utförandet härav är väsentligen avgörande för exekutionens framgång; denna kommer således i hög grad att bero på valet av förvaltare. Därest tvångsförvaltning kommer att i större utsträckning behöva användas under sådana krisartade förhållanden, som närmast föranlett framläggandet av förevarande förslag, vore det givetvis önskvärt, om man kunde bygga på under normala förhållanden förvärvad erfarenhet om lämpligaste sättet att anordna sådan förvaltning och för dess handhavande skapa eventuellt erforderliga organisationer, vilka vid krisens inträde kunde lämpas efter då föreliggande särskilda omständigheter. I saknad av dylik erfarenhet har kommissionen sökt angiva vissa allmänna direktiv för förvaltningen.

Kommissionen har utgått ifrån att sysslomannen skall utses av överexekutor och icke vare sig av den borgenär, som påkallat tvångsförvaltningen eller genom beslut av flera i fastigheten intresserade borgenärer, vilket sistnämnda ej torde överensstämma med tvångsförvaltningens karaktär av realisation av viss fordran. Däremot kan det vara lämpligt, att så väl sökanden som övriga rättsägare i fastigheten få framställa sina önskemål i fråga om sättet för förvaltningens handhavande och valet av syssloman. Detta syfte tjänar, såsom förut nämnts, den förhandling med borgenärerna, som överexekutor enligt 169 § äger anordna. Det ligger mycken vikt uppå att till syssloman utses någon, som äger tillräcklig erfarenhet samt tid och intresse för uppgiften. Det bör således icke ifrågakomma, att sysslomannabefattningen utdelas efter andra, för exekutionens ändamål främmande grunder, något varpå exempel från angränsande områden ej alldeles lära saknas. En erinran om de allmänna synpunkter, som böra vara avgörande vid utseende av syssloman, har ansetts böra inflyta i själva lagtexten.

Ändamålsenligt vore säkerligen, om bolag, föreningar eller andra inrättningar med vana vid fastighetsförvaltning ställde sig själva eller något sitt organ till förfogande såsom syssloman. Enligt uppgift har man i Norge på denna väg i många fall kommit till goda resultat, och säkerligen skulle man även här göra samma erfarenhet. Emellertid kan man ej förvänta, att redan befintliga sammanslutningar av nämnda art skola kunna fylla hela det behov av fastighetsförvaltare, som kan göra sig gällande vid en mera omfattande fastighetskris. Kommissionen har därför tänkt sig, att särskilda bolag skulle bildas, som för ett mer eller mindre begränsat område skulle omhändertaga förvaltningen av fastigheter, vilka redan äro föremål för eller hotas av exekution. Dessa bolag skulle i sin styrelse hava någon representant för det allmännas intresse samt vara underkastade begränsning i avseende å utdelningen, varjämte särskilda åtgärder borde vidtagas för att bereda dem tillgång till erforderlig kredit.

På något av dessa sätt synes även den eljest vanskliga kostnadsfrågan kunna lösas. Det är tydligt, att om förvaltningen skall lämna gott resultat,

den ej bör vara begränsad blott till att uppbära hyror och annan avkastning av fastigheten, utan att förvaltaren även måste hava i sin makt att vidtaga positiva åtgärder för att vidmakthålla eller t. o. m. försätta fastigheten i räntabelt skick. För vinnande av ökad avkastning kan det vara nödigt att påkosta fastigheten reparationer eller att eljest å densamma nedlägga kostnader. Detta gäller fastigheter ej blott å landet utan ock i stad. I tider av kris och bostadsbrist skulle exempelvis kunna ifrågakomma att förändra inredningen i stadsfastigheter sålunda, att till bostadslägenheter inredas kontorsvåningar, vindsutrymmen eller andra för sådant ändamål eljest ej avsedda lokaler. Över huvud bör det uppmärksammas, att det allmännas intresse att förebygga fallissement på fastighetsmarknaden och därigenom rubbning av det allmänna kreditväsendet mången gång torde mötas av ett annat statsintresse, nämligen att bringa fastigheter till mera produktiv användning, och att lösningen således mera beror på organisation och personal än på själva den exekutiva utformningen. Man torde även, på sätt redan i motiven till 1912 års lagstiftning framhölls, stundom kunna räkna på en sammanslutning av flera inteckningshavare, som förena sig om kostnaden för att i gemensamt intresse vinna uppskov med realisationen till därför lämplig tidpunkt och under tiden vilja vara försäkrade om behörig användning av fastighetens avkastning. Uppenbart är emellertid, att en dylik sammanslutning förutsätter en frivillig samverkan från borgenärernas sida. Överenskommelse härom bör med fördel kunna träffas på det förut omnämnda förhandlingssammanträdet. En sådan överenskommelse torde kunna åvägabringas, därest fastigheten är i det skick, att, om den icke ställes under tvångsförvaltning, avkastningen därav bleve ringa eller ingen. Ett gemensamt intresse kan nämligen här förena borgenärerna om förvaltningens anordnande. Äro förhållandena sådana, att innehavarne av de bästa inteckningarna kunna (under vanliga omständigheter) ur fastigheten erhålla full gottgörelse för räntor, hava de tydligen icke någon anledning att begära tvångsförvaltning. Övriga rättsägare åter, för vilka avkastningen av fastigheten i gäldenärens hand icke förslår och som således äga dylikt intresse, hava, om de icke ensamma disponera för förvaltningen erforderliga medel, icke möjlighet att framtvinga någon tvångsförvaltning av egendomen, som kan lämna önskat resultat. För att skapa en sådan möjlighet skulle erfordras bestämmelser, enligt vilka vissa, kanske en minoritet bland de i egendomen intresserade borgenärerna, kunde med förbindande verkan för de övriga besluta — icke att påkalla egendomens ställande under tvångsförvaltning, ty härför erfordras ansökan av blott en borgenär — utan om direkta utgifter till förskotterande av kostnaderna för förvaltningens bedrivande. Sådana bestämmelser har emellertid kommissionen icke ansett sig kunna föreslå. Frånsett den ovan berörda principiella betänkligheten att man härigenom skulle gå långt utöver specialexekutionens ram, skulle en lagstiftning, som för inteckningshavare medförde ett tvång att göra utlägg för fastigheten, vilka ej på förhand kunde beräknas, vara ägnad att försvaga fastighetskrediten och sålunda direkt motverka

det syfte, som framkallat såväl de 1912 genomförda lagändringarna som de nu ifrågasatta.

Enligt vad som framgår av översikten av lagstiftningen i vissa främmande länder har man i Tyskland genom en den 22 april 1915 utfärdad författning gjort det möjligt att utse gäldenären till tvångsförvaltare. Anledningen härtill har enligt motiven varit, att de med tvångsförvaltningen enligt förut gällande bestämmelser förenade kostnaderna visat sig under kriget bliva så betydande, att de mången gång hotat gäldenären med ruin. Det har visserligen förefallit kommissionen mindre sannolikt, att gäldenären i regel är den rätte mannen till förvaltare. Snarare torde det kunna förutsättas, att det just varit gäldenärens bristande förmåga, som föranlett, att en i sig räntabel fastighet icke lämnat en avkastning, som förslår till gäldande av de belopp, som skola utgå ur densamma. Det kan emellertid icke förnekas, att under en kristid och särskilt under de av krig framkallade förhållandena även en gäldenär, som är fullt duglig till att sköta sin fastighet, kan bliva ur stånd att förränta och amortera därå vilande gäld. För så vitt tvångsförvaltningen kommer till användning på jordbruksfastighet, skulle man genom gäldenärens sysslomanskap sannolikt också vinna den fördelen, att honom tillhöriga inventarier kunde tagas i anspråk för fastighetens skötsel. Av dessa skäl och med hänsyn till nyssnämnda erfarenhet från Tyskland har i 170 § införts ett stadgande, enligt vilket gäldenären kan förordnas till sysloman, dock endast på begäran av borgenären och om överexekutor i övrigt finner särskilda omständigheter tala för ett sådant val.

I likhet med vad som är stadgat i fråga om provisorisk förvaltning enligt nu gällande 80 § (förslagets 81 §) har jämväl då tvångsförvaltning äger rum förbud att erlägga hyra eller annan avrad till annan än sysslomannen ansetts böra av överexekutor meddelas.

171 §.

Rörande förvaltarens rättigheter och skyldigheter har det ej ansetts nödvändigt att meddela detaljerade föreskrifter. Förslaget inskränker sig till att uttala, att det tillkommer sysslomannen att vidtaga alla de åtgärder, som erfordras för egendomens ändamålsenliga nyttjande enligt de anvisningar, som på sätt nedan sägs överexekutor äger meddela. I fråga om de särskilda befogenheter, som må tillkomma sysslomannen, åligger det denne, såsom lagberedningen framhållit, att förfara med den omsorg och urskillning, som förvaltare av annans egendom i allmänhet har att ådagalägga. Sysslomannen äger gent emot arrendator eller hyresgäst utöva de befogenheter, som eljest tillkomma gäldenären. Likaså torde sysslomannen äga föra talan i angelägenheter, som röra förvaltningen. I avseende å vissa åtgärder, som skulle kunna lända fastigheten till men för framtiden, har det emellertid ansetts nödvändigt att särskilt tillstånd av överexekutor meddelas.

Den kontroll över sysslomannens förvaltning, som följer av nuvarande stadganden, om rätt för överexekutor, att, när skäl därtill äro, entlediga denne,

samt om rätt för sakägare att klandra redovisningen, är enligt kommissionens mening knappast tillfyllest. I syfte att öka möjligheten till kontroll, har i förslaget åt överexekutor inrymts befogenhet att meddela anvisningar rörande förvaltningen samt att när som helst infordra redovisning för förvaltningen ävensom att förelägga sysslomannen vite och utdöma sådant.

Att arvode tillfaller gäldenären, där han är sysloman, har synts ej böra vara uteslutet, ehuru detsamma i sådant fall skäligen icke bör utgå med samma belopp som eljest.

172 § (oförändrad).

I fråga om fördelning av den behållning, som av tvångsförvaltning uppstår, sedan kostnaderna för förfarandet guldits, gäller för närvarande på grund av 172 §, att först skola förnöjas sådana borgenärer, som hava förmånsrätt framför sökanden, dock att inteckningshavare och de, som hava fordran för ogulden köpeskilling, blott erhålla ränta och andra årligen upplöpande belopp. Först därefter utfår utmätningssökanden likvid för sin fordran, men då till såväl kapital som ränta.

Då enligt förslaget tvångsförvaltning kan åvägabringas utan någon föregående auktion, vid vilken borgenärer med sämre förmånsrätt än sökanden hava tillfälle att bevaka sin rätt, kunde det ifrågasättas, att, innan sökanden erhåller utdelning å kapitalet av sin fordran, räntan å efterföljande inteckningshavares och andra borgenärers fordringar borde vara gulden. Såsom skäl härför kunde åberopas, att enligt sakens natur den av en fastighet fallande avkastningen bör användas till gäldande av de årligen upplöpande beloppen och att kapitalfordringarna därför måste träda i bakgrunden. Denna ståndpunkt intager den tyska lagstiftningen. Emellertid har den hos oss nu gällande ordningen bibehållits i förslaget. Även med den anordning, tvångsförvaltningsinstitutet i förslaget erhållit, äger nämligen enligt kommissionens åsikt fortfarande giltighet vad i lagberedningens motiv anföres till förmån för nämnda ordning eller att förvaltningen är en fortsättning av det genom utmätningen inledda förfarandet. Den är även enligt förslaget en form av specialexekution, och sökandens rätt bör då ej stå tillbaka för deras, som hava sämre rätt än han. Till skydd för dem hava särskilda bestämmelser upptagits i förslaget. I sådant avseende må erinras om den rätt att utlösa sökanden, som enligt 87 § tillkommer efterföljande rättsägare. Därutöver innehåller förslaget särskilda föreskrifter avsedda att bereda annan borgenär än sökanden tillfälle till exekution *samtidigt med* denne.

Nu gällande bestämmelser medgiva icke rättsägare i en fastighet att, medan tvångsförvaltning av fastigheten pågår för annan borgenärs räkning, omedelbart ansluta sig till det av denne inledda förfarandet. Villkoret för tvångsförvaltning är ju för närvarande, att fastigheten blivit utbjuden till försäljning utan att sådan kommit till stånd. Det stadgas därför i 177 § utsökningslagen, att, om egendomen, under det tvångsförvaltning pågår för en borgenärs (A.) räkning, blivit utmätt för annan borgenärs (B.) fordran, sysslo-

mannen skall avgiva redovisning till auktionsförrättaren. Därefter sker utbud för den andres räkning. Sker då försäljning, konkurrera de båda borgenärerna i köpeskillingen, A. för vad av hans fordran kan återstå. Kommer åter försäljning icke till stånd och begär B. tvångsförvaltning, synes meningen vara, att tvångsförvaltningen skall fortsättas även för A:s räkning.

Med den självständiga ställning, som tvångsförvaltningen enligt det nu föreliggande förslaget kommer att erhålla, har det synts böra uttryckligen utsägas, att sådan förvaltning kan äga rum för flere sökandes räkning samtidigt. I fråga om avkastningens fördelning mellan två sökande inbördes, skola de allmänna förmånsrättsreglerna komma till användning. I det ovan anförda exemplet skall således, om båda borgenärerna äga intecknad fordran och B:s inteckning ligger lägre än A:s, A. utfå både ränta och kapital innan B. erhåller någon utdelning, och, om förmånsrätten vore den motsatta, A. få vänta med vidare utdelning till dess B. först fått fullt. Emot lämpligheten av en sådan anordning kan visserligen invändning göras. I senare fallet — då den, som först påkallat tvångsförvaltning, har sämre rätt än den borgenär, som ansluter sig till densamma — skall sålunda den förre aldrig kunna med tillförsikt motse något gynnsamt resultat av förvaltningen, utan måste städse vara beredd på att en framförliggande borgenär genom att begagna sig av anslutningsrätten undanryckte honom frukterna av den förvaltning han lyckats åstadkomma, för så vitt han ej kan träffa uppgörelse med den andre om att tillsvidare låta anstå med anslutningen eller ock dennes fordran är av beskaffenhet att icke kunna uppsägas under den tid förvaltningen beräknas vara. Och i det förra fallet — då den, som tagit initiativet till tvångsförvaltningen, har bättre rätt än den borgenär, som önskar taga del i förfarandet, — kan den senare icke genom att ansluta sig till detsamma vinna något, förr än den förres fordran blivit till fullo betald. Till förebyggande av sådana resultat kunde ifrågasättas att i förhållandet mellan flera borgenärer, som taga del i tvångsförvaltning, uppställa särskilda regler i syfte att avkastningen i främsta rummet må användas till betalning av räntor och andra årligen upplöpande belopp. Dessa regler skulle då innebära, att av två sökande den, som låge före i förmånsrätt, skulle först utfå ränta, därefter den andre ränta, så den förre kapital och sist den andre kapital. Hade de lika rätt, skulle avkastningen fördelas efter fordringarnas storlek. Emellertid hava dylika bestämmelser icke inrymts i förslaget. Övervägande skäl hava nämligen befunnits tala för bibehållande av den nuvarande ordningen jämväl då anslutning sker. Om anslutande borgenär med bättre rätt än den ursprunglige sökanden allenast erhölle ränta å sin fordran men ej utdelning å kapitalet, innan sökandens räntefordran gottgjorts, tvingades han att för realiserande av sin fordran i dess helhet begära fastighetens exekutiva försäljning. Syftet med lagstiftningen eller att i kristider förebygga förhastade fastighetsrealisationer — även i sådana fall, då särskilt förbud mot fastighetsförsäljningar ej ansåges påkallat — vore därigenom förfelat. Det kan vidare icke förbises, att den ursprunglige sökandens eftermän skulle obehörigen gynnas genom

en på de ifrågasatta villkoren medgiven anslutningsrätt, vilken, i det fall att kostnaden för förfarandet blivit av sökanden förskjuten, skulle stå dem kostnadsfritt öppen. Farhågor för missbruk från gäldenärens sida genom överlåtelse av obelånade toppinteckningar eller ägarehypotek å bulvaner synas icke heller uteslutna. På nu nämnda grunder har kommissionen låtit den gällande rättens bestämmelser om avkastningens fördelning kvarstå oförändrade.

I fråga om gemensamt intecknade fasta egendomar må framhållas följande: Enligt inteckningsförordningen gäller, att flera fasta egendomar, belastade med gemensam inteckning, i första hand (primärt) häfta för denna, en var efter förhållandet mellan dess särskilda värde och allas sammanlagda värden, samt att, där ur köpeskillingen för någondera fastigheten borgenären icke kan utfå vad å den fastigheten belöper, bristen skall utslås å de övriga efter samma grund, som nyss angivits (subsidiär ansvarighet). I utsökningslagen äro meddelade stadganden om förfarandet, när gemensamt intecknade egendomar skola säljas å samma auktion. Bland annat gäller, att om egendomarna tillhöra olika ägare eller häfta för särskilda inteckningar, de skola utbjudas först var för sig och eventuellt därefter gemensamt. Däremot finnes i utsökningslagen för närvarande intet stadgande om hur förfaras skall med avseende å tvångsförvaltning till gäldande av fordran, för vilken jämväl annan fastighet, häftar på grund av inteckning. Om båda fastigheterna stå under tvångsförvaltning, torde emellertid gälla, att icke ur någonderas behållning kan utgå mera än det belopp, varför densamma primärt svarar. Först om endera fastigheten säljes och därvid utrönes brist i betalningen av vad på densamma belöper, kan den subsidiära ansvarigheten göras gällande mot den behållning, som kan uppkomma vid den andras fortsatta förvaltning.

Kommissionen har icke ansett det vara skäl att föreslå någon ändring i denna ordning.

174 §.

Den i förevarande § vidtagna ändringen beror därav att enligt förslaget auktion ej behöver föregå tvångsförvaltning. Den i 107 § föreskrivna borgenärsförteckningen kan således icke förutsättas såsom alltid befintlig, och tillräckliga skäl hava ej ansetts föreligga att ålägga förrättningsmannen att upprätta en dylik handling, vilken ju icke skulle hava samma betydelse som vid auktion.

177 §.

Då för närvarande i 177 § medgives rätt för borgenär, som begärt tvångsförvaltning av fast egendom, att när som helst äska egendomens utbjudande till försäljning, torde härmed avses allenast det fall, att tvångsförvaltningen verkligen kommit till stånd — ej blott att den begärts. Har sådan förvaltning begärts, men sysslomen icke förordnats inom den i 178 § stadgade tid, går utmätningen åter, utan rätt för borgenären att hindra detta genom att

begära ny auktion, även om yrkandet framställdes före utgången av nämnda tid. Denna ordning har bibehållits även enligt förslaget. Emellertid har det ansetts nödvändigt, att lagrummets lydelse något jämkas.

178 §.

I den nu gällande 169 § föreskrives, att borgenär, till gäldande av vars fordran fast egendom utbjudits å auktion, utan att försäljning kommit till stånd, skall, om han vill att egendomen ställes under tvångsförvaltning, göra yrkande därom innan förrättningen avslutas. På sätt förut framhållits har i förslaget detta stadgande ej bibehållits. Det har särskilt med hänsyn till bestämmelsen om skyldighet för sökanden att vid anfordran förskjuta kostnaderna för förfarandet ansetts kunna innebära en obillighet mot borgenären. Enligt förevarande § har därför medgivits borgenären rådrum av en månad i berörda avseende. Då tvångsförvaltning enligt förslaget kan anordnas utan att auktion föregått, bör stadgandet om återgång av utmätning, för det fall att syssloman icke kan förordnas, utsträckas till att gälla även sådana fall. Tidsfristen torde här lämpligen kunna bestämmas till tre månader från det tvångsförvaltning begärdes hos överexekutor.

När man medgiver borgenären att omedelbart påkalla tvångsförvaltning, torde man, på sätt ovan i motiven till 86 § framhållits, ej kunna undgå att taga hänsyn till den möjligheten, att under den tid förvaltningen pågår räntor upplöpa, som icke täckas av fastighetens avkastning, och att detta medför en fara för efterföljande inteckningshavare så till vida, att förmånsrätten för sålunda upplöpande räntor icke är underkastad någon tidsbegränsning. Så länge avkastningen förslår till gäldande av kostnaderna för förvaltningen kan borgenären lugnt låta denna fortgå, kanske under en följd av år, för att sedan, när konjunkturerna för fastighetens avyttrande förbättrats, begära auktion och vid köpeskillingslikviden få ut sina räntor med förmånsrätt för hela den tid det exekutiva förfarandet pågått och två år dessförinnan. För att förhindra en sådan användning av tvångsförvaltningsinstitutet föreslås, att överexekutor, då fastigheten stått under förvaltning minst ett kalenderår och material således föreligger för att bedöma resultatet av densamma, kan förordna om förvaltningens upphörande, såvida icke någon del av borgenärens fordran kunnat gäldas med behållningen och under förutsättning tillika, att genom redovisningen eller eljest det göres sannolikt, att ej heller under det kalenderår, som närmast följer efter det, redovisningen avser, skall uppkomma sådan behållning. Det fordras således enligt förslaget blott att räntan eller någon del därav täckes, för att förvaltningen skall kunna fortgå. Räcker ej behållningen ens härtill, skall den upphöra. Dock förutsättes yrkande därom från annan borgenär eller gäldenären eller anmälan av sysslomannen, som delgives borgenären, varjämte denne bör lämnas tillfälle att få fastigheten såld på auktion. Med dessa garantier synes borgenärens rätt vara tillräckligt tillgodosedd. Skyldighet för förvaltaren att avgiva redovisning, då uppdraget avslutas, av

någon anledning, som avses i förevarande §, har jämväl ansetts böra föreskrivas.

10 KAP.

210 §.

Liksom klagan över utmätning av fast egendom icke hindrar egendomens försäljning, utgör enligt förslaget den omständigheten, att utmätningen överklagas, icke hinder för egendomens ställande under tvångsförvaltning. Stadgande härom har intagits i förevarande §.

Övergångsbestämmelserna.

I förslaget hava upptagits alternativa övergångsbestämmelser, avsedda att tillämpas allt efter de omständigheter, under vilka förslaget kommer att träda i kraft.

Sker detta under normala förhållanden, torde övergången till den nya lagen böra ordnas i huvudsaklig överensstämmelse med vad som skedde, då 1912 års lagstiftning trädde i kraft. Ett exekutivt förfarande, som före ikraftträdandet av de nya bestämmelserna hunnit därhän, att utmätning eller fastställande till betalning ägt rum, bör då fortgå enligt äldre lag.

Skulle åter förslaget framläggas under en tid, då förbud mot exekutiv försäljning av fast egendom är gällande eller kan förväntas, måste man, för att ej äventyra ändamålet med den nya lagstiftningen, medgiva varje utmätningsborgenär, även den, som före nya lagens ikraftträdande vunnit utmätning eller erhållit förordnande enligt 28 §, rättighet att erhålla tvångsförvaltning. Jämväl bör i sådant fall överexekutor kunna meddela beslut enligt 28 § av förslaget, ehuru ärendet anhängiggjorts innan nya lagen trädde i kraft.

Förslagen till följdförfattningar till ändring i utsökningslagen.

För närvarande gäller enligt lagen om nyttjanderätt till fast egendom (2 kap. 32 § och 3 kap. 20 §), att arrendator eller hyresgäst äger frånträda legoavtalet, om innan tid för tillträde är inne fastigheten varder utmätt eller förordnande, som i 28 § utsökningslagen sägs, meddelats om fastighetens försäljning. Därjämte har legotagaren rätt till ersättning för skada. Uppsägningen skall verkställas inom viss tid efter det legotagaren erhållit kunskap om utmätningen eller förordnandet. Varder utmätningen upphävd eller kommer eljest frågan om fastighetens försäljning att förfalla, må ej därefter uppsägning ske. Grunden till berörda uppsägningsrätt är att söka i den osäkra ställning, vari legotagaren kommer, därigenom att fastigheten utbjudes till försäljning å exekutiv auktion. Han riskerar nämligen, att hans rätt enligt legoavtalet vid auktionen går förlorad. Med anledning av den nya lagstiftningen uppkommer nu frågan, huruvida den sålunda stadgade uppsägningsrätten fortfarande bör kunna göras gällande allenast på den grund att utmätning skett eller beslut jämlikt 28 § utsökningslagen meddelats. Därmed föreligger nämligen ej ännu visshet, att fastigheten kommer att säljas eller ens bliva utbjuden till försäljning å exekutiv auktion. Borgenären kan ju likaväl komma att begära tvångsförvaltning, och det skulle därför kunna tänkas att låta uppsägningsrätten inträda först då auktion utlystes. Häremot kan emellertid anmärkas, att jämväl fastighetens ställande under tvångsförvaltning synes kunna innebära en så avsevärd förändring i förhållandena, att legotagaren, där han före tillträdet saknat kunskap därom, skäligen bör äga uppsäga avtalet. I följd härav hava förevarande lagrum så ändrats, att uppsägningsrätten inträder, oberoende av vilkendera exekutionsvägen borgenären sedan väljer.

De övriga ovan nämnda författningsförslagen innebära huvudsakligen allenast redaktionella jämkningar, föranledda av den nya lagstiftningen.

I bestämmelsen 6 § tredje stycket av lagen den 4 maj 1916 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom samt i 7 § andra stycket av lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag har kommissionen icke föreslagit någon jämkning. Det torde nämligen av lagrummens nuvarande lydelse utan vidare följa, att tvångsförvaltning i de där avsedda fallen icke kan ifrågakomma.

Förslaget till lag om ändrad lydelse av 1 och 4 §§ i lagen den 18 september 1914 angående förordnande om anstånd med betalning av gäld (moratorium),

och

Förslaget till förordning angående förbud mot exekutiv försäljning av fast egendom och mot försäljning av pantsatt inteckning

samt

Förslaget till förordning angående anstånd med betalning av gäld till utländsk borgenär.

Enligt lagen den 18 september 1914 äger, om i främmande europeisk stat förordnats om anstånd med betalning av gäld eller Sverige befinner sig i krig eller krigsfara, och det till följd därav prövas oundgängligen nödigt att å tid, då riksdagen ej är samlad, här i riket utfärda sådant förordnande, Konungen, efter hörande av fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret, därom besluta. I visst fall må Konungen förordna om anstånd jämväl under pågående riksdag, varjämte Konungen äger meddela de föreskrifter som i följd av förordnande om anstånd må anses nödiga dels rörande inskränkningar i borgenärs rätt att hos domstol, överexekutor och utmätningsman utsöka sin fordran, att söka att gäldenärs egendom avträdes till konkurs samt att i övrigt göra gällande rättsliga verkningar av dröjsmål i avseende å betalningen, dels ock rörande uppskov med försäljning av utmätt eller konkursbo tillhörig egendom.

På sätt tidigare framhållits,[1] bör enligt kommissionens åsikt allmänt betalningsanstånd för gäld till inländska borgenärer för framtiden icke under några omständigheter förekomma. Däremot kan det icke anses uteslutet, att ett moratorium gent emot utländska borgenärer behöver tillgripas. Av denna anledning har kommissionen icke föreslagit upphävande av berörda lag. Det sista av de tre ovannämnda förslagen innehåller tillämpningsförfattning rörande utlandsmoratorium, för vilken bestämmelserna i förordningen den 18 september 1914 om ytterligare anstånd för visst fall med betalning av gäld i huvudsak tjänat såsom förebild.

Enligt kommissionens betänkande[2] får man därjämte räkna med att vid krig eller krigsfara nödgas utfärda förbud mot exekutiv försäljning av fast egendom och mot försäljning, å auktion eller under hand, av pantsatta inteckningar. Då emellertid Konungens enligt lagen den 18 september 1914 givna bemyndigande att förordna om exekutivmoratorium, så som nyss sagts, är beroende av att förordnande om anstånd meddelats, kan det exekutivmoratorium, varå kommissionen nu syftar, ej grundas å berörda lag i dess nuvarande

---

[1] Se ovan sid. 59.
[2] Se ovan sid. 61.

lydelse. Förslag till ändring i lagen har därför utarbetats, innefattande bemyndigande för Konungen att, oberoende av frågan om betalningsanstånd, meddela förordnande i ämnet. Med hänsyn till att läget på fastighetsmarknaden kan vara olika inom olika områden av landet, är förslaget så avfattat, att det möjliggör moratoriets lokala begränsning, därest detta skulle vara lämpligt.

Ett förslag till tillämpningsförfattning i sistberörda avseende är även uppgjort. I fråga om pantsatta inteckningar avser förbudet dessas realisering genom försäljning. Kommissionen har haft under övervägande frågan om straff för sådana försäljningar, som ske under hand, men ansett sig böra avstå från dylik bestämmelse med hänsyn till svårigheten att konstatera, huruvida överträdelse av förbudet skett eller ej.

Utkastet till lag angående rätt för domstol att meddela anstånd med betalning av gäld.

Anstånd med betalning av gäld, vilket meddelas genom lag eller av myndighet (betalningsmoratorium) lärer svårligen kunna anses äga annan innebörd än om detsamma beviljas av borgenären själv. Betalningsmoratorium innebär således ej blott, att gäldenären befrias från att fullgöra en honom åliggande betalningsskyldighet å utsatt dag, utan ock principiellt, att de civilrättsliga verkningar, som på grund av lagbud eller avtal eljest skolat inträda till följd av att den bestämda dagen försuttits, icke inträda samt att gäldens utkrävbarhet genom rättegång eller eljest tillsvidare är upphävd. Till sådana påföljder, som således för tillfället äro suspenderade, äro att hänföra: borgenärens rätt att försälja pant vid utebliven betalning, rätt för säljare att åtnjuta moraränta, då köpeskillingen ej i rätt tid erlägges, hyres- eller arrenderätts förverkande vid försummelse att betala lega, kapitalskulds förfallande vid uraktlåten räntelikvid, försäkringsavtals upphörande, då premie ej betalas m. m. samt — ur exekutionssynpunkt — möjligheten att hos gäldenären tvångsuttaga gälden.

Från detta i vidsträckt bemärkelse civilrättsliga moratorium har man att skilja det självständiga exekutionsmoratoriet, under vilket begrepp är att hänföra anstånd enbart med gälds utsökande vid domstol eller genom exekutiv myndighets medverkan, exempelvis anstånd med försäljning av utmätt eller konkursbo tillhörig egendom, beviljat på den grund att egendomsvärdena för tillfället äro sådana, att en realisation skulle medföra förlust e. d.

Den i Sverige i samband med världskrigets utbrott hösten 1914 tillkomna moratorielagstiftningen kännetecknas dels av stadganden om ett allmänt betalningsanstånd med därav beroende anstånd med exekution av sådan gäld, för vilken betalningsanstånd åtnjöts, ävensom ett självständigt exekutivmoratorium beträffande utmätt eller konkursbo tillhörig fast egendom samt viss utmätt eller konkursbo tillhörig lös egendom, dels ock av en därefter skeende successiv avveckling först av det civilrättsliga moratoriet, som varade i omkring två månader från den 5 augusti 1914, och sedermera av exekutivmoratoriet, vilket fullständigt upphörde först den 1 september 1915. Samtliga dessa slag av moratoriebestämmelser voro att

hänföra till s. k. generalmoratorium, d. v. s. en genom lag för gäldenärer i allmänhet medgiven rätt att åtnjuta anstånd för visst slag av gäld, utan att prövning i det särskilda fallet av den enskilde gäldenärens betalningsförmåga eller andra inverkande faktorer fick äga rum.

Av skäl, som i det föregående framhållits, är det utkast angående betalningsmoratorium, som kommissionen ansett sig för säkerhets skull böra utarbeta, grundat på specialmoratorieprincipen, vilken åter innebär, att anståndet göres beroende av särskild begäran från gäldenären med därav föranledd prövning från myndighets sida av de föreliggande omständigheterna i varje enskilt fall. Att en dylik form för moratorium kan möta vissa tekniska svårigheter vid genomförandet, torde visserligen vara uppenbart. Frånsett en särskilt för Sveriges del framträdande svårighet att finna den ur alla synpunkter lämpligaste myndigheten för prövning av väckt fråga om anstånd, framträda sålunda farhågorna för brist på enhetlighet i avgörandet. Å andra sidan är fördelen av denna moratorieform jämförd med generalmoratoriet uppenbar. Man synes härigenom nämligen mer än förhållandet är vid generalmoratorium närma sig målet, att moratoriet icke kommer andra till godo än dem, som verkligen äro i behov därav. För detta ändamål måste emellertid så stränga villkor som lämpligen kan ske uppställas för anståndets beviljande; och man kan ej nog starkt betona nödvändigheten av att, om specialmoratoriet ej helt och hållet undgås, prövningen i de särskilda fallen ej blir en formalitet, såsom endast alltför ofta torde ha inträffat under det nu pågående kriget i länder, som haft specialmoratorium. I någon mån förstärkes verkan av de uppställda villkoren genom det avhållande moment, som ligger i själva ansökningen såsom förutsättning för betalningsanstånd.

Beträffande frågan om de myndigheter, åt vilka beviljandet av betalningsanstånd bör anförtros, föreligger uppenbarligen valet mellan dömande och exekutiv myndighet. Ett beslut om betalningsanstånd efter prövning i det enskilda fallet synes emellertid till själva sin natur närmast vara en domstolsfråga. Det förutsätter nämligen ett övervägande av en å ena sidan förebragt utredning, mot vilken invändningar från motsidan ingalunda äro uteslutna, och torde fördenskull vara av den art, att dess meddelande icke lämpligen bör anförtros åt exekutiv myndighet, som lätt kan frestas att slå in på den formella och summariska procedur, man om möjligt vill undvika. Det synes därför riktigast, att domstol — här naturligen allmän underrätt — erhåller dylik befogenhet. Med hänsyn till behovet av jämförelsevis snabb behandling av hithörande ärenden skulle emellertid ofta kunna för parterna uppstå skadligt dröjsmål, om han å landet vore nödsakad att avvakta allmänt tingssammanträde, innan han kunde få sin begäran om anstånd avgjord. Fördenskull hava frågor rörande anstånd ansetts kunna av häradsrätt handläggas jämväl å sammanträde med tremansnämnd enligt den vid 1918 års riksdag därom antagna lagen. Sådana sammanträden kunna sannolikt tänkas på vissa håll komma att äga rum ganska ofta, kanske till och med en gång i veckan. Men då i det stora flertalet domsagor så täta sammanträden ej torde vara

påkallade av antalet ordinarie ärenden, synes man ytterligare böra medgiva anordnandet av extra ting med tremansnämnd uteslutande för handläggning av moratoriefrågor.

Hittills har behandlats frågan om rätt myndighet i sådana fall, då det gäller beviljande av egentligt betalningsanstånd. Såsom påföljd av att dylikt anstånd meddelats utebliva jämväl de civilrättsliga verkningar, som eljest skulle inträda vid försummad betalning, samt skapas hinder att under anståndstiden hos domstol eller exekutiv myndighet utsöka gälden m. m. Vill emellertid gäldenären åtnjuta anstånd enbart med någon särskild av de sålunda antydda påföljderna, torde han i alla händelser lämpligen böra begära betalningsanstånd. De myndigheter, som äro behöriga meddela sådant anstånd, bliva därför jämväl i detta fall behöriga.

Från de nu angivna regler om anståndsforum synes emellertid undantag böra göras så till vida, att, då talan om betalningsskyldighet redan är vid underrätt anhängig, det bör tillkomma densamma, oavsett om den enligt vad ovan sagts vore behörig eller icke, att i sammanhang med huvudsakens avgörande upptaga av gäldenären framställd begäran om anstånd med betalningsskyldighetens fullgörande. Detta synes ligga i sakens natur och torde icke närmare behöva motiveras. Det skulle kunna ifrågasättas, att utsträcka detta undantag till det fall, att gälden vore under prövning i överinstans. Uppenbarligen vore detta nödvändigt, om själva frågan om betalningsskyldigheten skulle komma under bedömande i anledning av gäldenärens ansökan om anstånd. Förslagets mening är emellertid icke, att så skall ske. Är allenast nämnda ansökning anhängig och ansökningen således icke framställts i en pågående rättegång, kommer domstolens prövning endast att omfatta de förhållanden — gäldenärens, borgenärens och den allmänna ekonomiska verkan av anstånd — som hava betydelse för bifall eller avslag å ansökningen, men däremot icke att innefatta ett avgörande av frågan, huruvida betalningsskyldighet i förhållande till borgenären åligger gäldenären eller icke. Avgörandet i anståndsfrågan medför således ej att res judicata i avseende å betalningsskyldigheten föreligger och någon litispendens äger ej rum. Men är detta riktigt, torde det vara tydligt, att starka lämplighetsskäl tala för att anståndsfrågan alltid anhängiggöres vid underrätt. Endast därigenom synes man kunna få säkerhet för en noggrann utredning och tillräcklig kännedom om de förhållanden i det föreliggande speciella fallet, varav avgörandet bör betingas och som bör kunna förebygga godtycklig eller schablonmässig behandling. Ett förstahandsavgörande i överinstans skulle också möjligen kunna framkalla olämpligt dröjsmål med avdömandet av den ursprungliga gäldsprocessen. I själva verket röra anståndsärendet och gäldsprocessen två olika ämnen, avgörandet i ena fallet prejudicierar ej avgörandet i det andra och de sammanföras endast, då det påkallas av processuella lämplighetsskäl, vilket är förhållandet, då gäldsprocessen är anhängig i underrätt.

Av vad ovan sagts angående betydelsen av utredningen vid underrätt följer, att anståndsbegäran skall framställas hos vederbörande underdomstol även

i det fall, att gäldenären blivit hos överexekutor lagsökt på grund av gälden ifråga.

I enlighet med förestående grundsatser är det ifrågavarande lagutkastet uppgjort, vartill därjämte ansluter sig utkast till ändringar i lagen om tremansting. Det kan härvid anmärkas, att utkastet, i motsats mot flertalet av kommissionens lagförslag, icke är konstruerat så, att detsamma kan antagas såsom latent under fredstid för att sedan sättas i kraft först vid krigsförhållandenas inträde.

Rörande de särskilda §§ i utkastet är följande att anmärka.

1 §.

I fråga om sådan gäld, som ej är föremål för utsökning vid underrätt, öppnas i förevarande § utväg för gäldenären att genom en hänvändelse till rätten erhålla anstånd med gäldens betalning. Gäldenären har för ändamålet att uppgiva gäldens beskaffenhet med begäran om anstånd. Frågan om anstånd är oberoende av, huruvida skulden är förfallen eller ej, dock att förfallotiden uppenbarligen så till vida är av betydelse för frågan om anstånd, som det kan bliva svårare att förebringa den utredning, som förutsättes för anståndets beviljande, om en alltför lång tid kommer att förflyta till förfallodagen. Betalningsskyldigheten kan grunda sig å en tidigare dom — nämligen dom i mål, däri begäran om anstånd ej framställts — eller å ett lagsökningsutslag. Dock erfordras ingalunda, att gälden blivit så fastställd. Tvärtom är stadgandet i främsta rummet avsett för det fall, att till grund för gälden ligger blott ett avtal, t. ex. skuldförbindelse, köpeavtal e. d.

Enligt utkastet erfordras blott, att gälden skall till beloppet uppgivas. Det förutsättes således ej, att gälden blir av sökanden erkänd. Uppenbarligen kan ej en sådan fordran uppställas, om gäldenärens förpliktelse redan är fastställd genom en förut meddelad dom, varigenom betalningsskyldighet blivit gäldenären ålagd, men även i andra fall skulle det strida mot den ståndpunkt i fråga om förhållandet mellan anståndsärendet och gäldsprocessen, som förslaget intager. En annan sak är att en begäran om anstånd kan komma att uppfattas såsom bevis för att gäldenären anser sig betalningsskyldig.

I likhet med 1914 års lagstiftning utesluter förevarande förslag från anstånd sådan gäld, som uppkommit, då krigets verkningar redan inträtt. Huru tidsbegränsningen skall bestämmas, måste tydligen avgöras efter föreliggande omständigheter.

Utkastet stadgar, att ärende angående betalningsanstånd i de fall, då gälden ej är föremål för prövning av underrätt, skall anhängiggöras i den ort, där gäldenären har sitt forum personæ. Det synes nämligen ligga en viss vikt därpå, att en och samma myndighet handlägger alla ärenden rörande anstånd för samma gäldenär. På sätt i 3 § föreskrives och här ovan betonats, måste nämligen beslut om anstånd föregås av utredning rörande behovet därav; och otvivelaktigt måste man anse ett för gäldenären med avseende å viss gäld redan meddelat anståndsbeslut inverka på frågan om behovet av anstånd för annan gäld.

Då det ofta torde vara av betydelse för gäldenären att snabbt erhålla beslut om anstånd, har det stadgats skyldighet för rätten att skyndsamt handlägga anståndsärenden. Därjämte är det uttryckligen medgivet att ingiva ansökningen om anstånd till domaren och, i stad, till särskild för ändamålet utsedd ledamot av rätten. Under den tid, som åtgår innan ärendet av rätten prövats, skall så anses, som vore anstånd beviljat, och skall, där anstånd beviljas, tiden för ärendets behandling inräknas i anståndstiden.

2 §.

I sådana fall, då vid underrätt är mot gäldenären anhängig talan, som leder till åläggandet av betalningsskyldighet för denne, bör enligt utkastet denna domstol kunna bevilja anstånd med fullgörande av nämnda skyldighet. Ej heller härvid är arten av det anspråk, som i målet riktats mot gäldenären, av betydelse. Betalningsskyldigheten kan således grunda sig på avtal eller annat rättsfaktum, allt naturligtvis under förutsättning att gälden ej är av beskaffenhet, att enligt 4 § anstånd för densamma ej må beviljas. Vidare är enligt utkastet frågan om anstånd oberoende av, huruvida den genom domen ålagda prestationen skall fullgöras omedelbart eller först senare, dock med enahanda förbehåll, som under 1 § framhållits i fråga om förfallotiden.

3 §.

De allmänna förutsättningarna för att begäran om anstånd skall bifallas äro formulerade i första stycket av förevarande §. Såsom förut framhållits, har det synts erforderligt att strängt begränsa rätten till anstånd. Först och främst måste förutsättas, att det trångmål, vari gäldenären råkat, är förorsakat av de genom kriget uppkomna förhållandena. Men vidare är det tydligt, att allenast den, som kan hava någon utsikt att efter anståndstiden kunna fullgöra betalningen eller utan olägenhet underkasta sig exekutionen, bör åtnjuta anstånd. I dessa avseenden torde det icke vara omöjligt för en gäldenär att exempelvis med vederbörande handelskammares eller köpmannaförenings hjälp förebringa tillförlitlig utredning. Därjämte bör emellertid fordras, att oskälig förlust icke genom anståndet åsamkas borgenären.

Prövningen huruvida gäldenären skall anses berättigad till anstånd eller icke måste ske med hänsyn till omständigheterna, sådana de föreligga vid den tid, då betalningsskyldigheten eljest skolat fullgöras. Uppenbarligen följer härav, att ju mera avlägsen denna tidpunkt är, dess mindre tillförlitlig måste den utredning i berörda avseende bliva, som sökanden kan prestera vid den tid, då anståndet begäres. Framställningen torde därför i regel icke kunna beviljas, då alltför stor tidsskillnad härutinnan råder. Detsamma gäller naturligtvis även när utredningen eljest brister.

Av vad nu sagts följer, att enligt kommissionens uppfattning anstånd endast undantagsvis torde böra beviljas.

Bland villkor, som på grund av stadgandet i andra stycket av förevarande § må uppställas för rätten att tillgodonjuta anstånd, kan utom det i texten

angivna nämnas, att gäldenären icke under anståndstiden vidtager sådan åtgärd med avseende å sina tillgångar, att borgenären därigenom lider skada (lösöreköp, bedrägligt förfarande) eller ock att betalning av gäldenären erlägges för viss annan gäld än den ifrågavarande.

4 §.

I förevarande § hava upptagits de undantag från moratoriet, som ansetts lämpliga, varvid förslaget följt de föreskrifter, som vid avvecklingen av det svenska generalmoratoriet hösten 1914 intogos i lagen den 4 september s. å.

5—6 § samt 8—12 §§.

Förevarande §§ äga sin motsvarighet i stadganden i moratorielagen av den 4 september 1914. De i 5 och 6 §§ angivna verkningarna av betalningsanstånd torde vara av beskaffenhet att inträda utan särskilt stadgande. Det har emellertid synts lämpligt bibehålla redan befintliga föreskrifter därom. Bestämmelsen i 7 § av nyssberörda lag, att vid försummad betalning pant icke får av borgenären för egen räkning behållas, har med hänsyn till stadgandet i 37 § av lagen den 11 juni 1915 om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område ansetts icke böra upptagas i utkastet.

7 §.

Liksom preskriberad genfordran kan användas till kvittning mot huvudfordran, under förutsättning att den ännu ej var preskriberad, då den kom i gäldenärens hand eller huvudfordringen uppkom, har det synts böra medgivas, att även fordran, för vilken anstånd äger rum, under motsvarande villkor må användas för enahanda ändamål.

13 §.

Emedan beslut, varigenom anstånd beviljas, hänför sig till en belägenhet i ekonomiskt avseende, vari gäldenären befinner sig vid den tidpunkt, då betalningsskyldigheten skolat fullgöras, måste beslutet träda i kraft omedelbart eller, där nämnda skyldighet ej skall fullgöras omedelbart, så snart den inträder.

Emellertid innebär icke detta nödvändigt, att klagan över beslutet icke bör tillåtas. Att avskära denna rätt kan icke utan tvingande skäl förordas. Då det emellertid kan befaras, att rätt till fullföljd av talan mot underrätts beslut, varigenom framställning om anstånd avslagits, skulle fresta till ohemul klagan och det dessutom synes önskvärt att begränsa anståndets användning över huvud, har kommissionen ansett, att klagan över dylika beslut icke bör tillåtas. Vad nu sagts gäller ock i fråga om klagan över att anstånd, som beviljats, ej omfattar så lång tid, som gäldenären yrkat. I detta fall tillkommer ytterligare det skäl för den angivna ståndpunkten, att anståndet ofta vore helt onyttigt. Beträffande därefter borgenärens rätt att klaga över beviljat anstånd, bör, om anstånd meddelats för

t. ex. tre månader, och klagan genom besvär är för borgenären tillåten samt den allmänna besvärstiden av tjugu dagar kommer till användning, beslut i anledning av besvären kunna av hovrätten meddelas i så god tid, att ändringssökandet icke varder för borgenären onyttigt. Klagorätten torde därför i dessa fall ej böra uteslutas. En förutsättning härför är emellertid, att i hovrätten besvären skyndsamt handläggas. Dylika mål böra lämpligen erhålla förtursrätt. Vad nu är sagt äger sin giltighet även i det fall att fråga om anstånd väckes i den ordning, varom i 1 § sägs.

Grundsatsen att möjligheten till anstånd bör inskränkas har medfört, att ej mer än en besvärsinstans ansetts böra medgivas. Har således underrätt meddelat beslut om anstånd, får klagan enligt förslaget ej fullföljas längre än till hovrätt.

14 §.

Det ligger i sakens natur, att om ansökan om anstånd för viss gäld avslagits, ny ansökan rörande samma gäld icke får göras. Eljest skulle alltför lätt lagen kunna missbrukas på det sätt, att en gäldenär, som fått sin ansökan avslagen, omedelbart ånyo framställde begäran om anstånd och därigenom komme i åtnjutande av det i 1 § stadgade provisoriska anståndet.

Utkastet till lag om ändrad lydelse av 1, 5 och 7 §§ i lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden.

På sätt i det föregående framhållits[1] har kommissionen ansett, att ärenden angående specialmoratorium jämlikt den lag i ämnet, vartill kommissionen uppgjort utkast, böra kunna å landet handläggas å sammanträden med tremansnämnd. Nu förevarande utkast avser de härför erforderliga ändringarna i den vid 1918 års riksdag antagna lagen om tremansting. Enligt utkastet kan i vissa fall även extra ting, d. v. s. sammanträden å andra tider än Konungen jämligt 7 § i berörda lag bestämt, för ändamålet utsättas. För det fall att Konungen förordnat, att sammanträden med tremansnämnd skola hållas å annan ort än tingsstället, böra extra sammanträden för moratorieärenden, där sådana förekomma, kunna hållas å samma ort, ehuru å de tider, som av domaren utsättas. I enlighet med vad nu sagts är utkastet uppgjort.

Liksom utkastet till lag angående rätt för domstol att meddela anstånd med betalning av gäld är förevarande utkast icke avsett att redan vid krigsutbrott föreligga i antaget skick.

---

[1] Se ovan sid. 156.

BILAGOR

Bilaga II A.

Några grunddrag av krigets moratorielagstiftning och Sveriges lärdomar härav.

Av professor *Albert Köersner.*

När man före kriget i dagligt tal nämnde ordet *moratorium*, förstod man därmed vanligen ett af borgenärer till en nödställd gäldenär frivilligt lämnadt anstånd eller åtminstone ett anstånd, som af vissa borgenärer frivilligt lämnats, men hvilket därefter i följd af andra borgenärers vägran genomförts med vederbörande myndighets medverkan. Endast för ett fåtal personer var det kändt, att rättsvetenskapen vanligen hade en annan mening med begreppet moratorium, och att äfven lagstiftningen med detta begrepp egentligen afsåg något helt annat. I teknisk och egentlig bemärkelse förstod man nämligen vanligen med moratorium ett af statsmyndighet oberoende af borgenärers medverkan under vissa extraordinära omständigheter lämnadt anstånd till en gäldenär eller en grupp af gäldenärer eller samtliga gäldenärer i ett land.

Ett djupare inträngande i den materia, som moratoriespörsmålet berör, ger emellertid vid handen, att moratoriebegreppet med skäl bör gifvas en afsevärdt vidare innebörd än den nu angifna. Innan man tager ståndpunkt häruti nnan, är det lämpligt att söka göra klart för sig, hvilka syftemål man velat ernå med de lagstiftningsåtgärder, om hvilka här är fråga. Därvid har man tidigare utgått ifrån, att det endast gällde att visa nödställda *gäldenärer* hänsyn, i det att extraordinära förhållanden skulle påkalla en alldeles särskild misskund med gäldenärers oförskyldt iråkade svåra belägenhet. För vissa fall har onekligen denna synpunkt sitt berättigande. Äfven då det gäller fullgörandet af en betalningsskyldighet, kunna nämligen omständigheterna tänkas blifva sådana, att befrielse eller lättnad på grund af force majeure bör förekomma. En dylik hänsyn är det nog, som t. ex. ligger till grund för viss lagstiftning angående beviljande af anstånd på grund af kriget med betalning af skuld till enstaka gäldenär efter särskild pröfning af vederbörande myndighet, dock mot skyldighet att betala ränta å skulden. Likaså är krigsdelta-

gares rätt att åtnjuta vissa lättnader motiverad af samma skäl. Och slutligen är den i vissa land förekommande rätten för gäldenär att påkalla affärsuppsikt, administration eller tvångsackord förestafvad af benägenheten att tillvarataga ett dylikt gäldenärsintresse.

I regel är det dock helt andra intressen, som i själfva verket äro de afgörande. Hit hör borgenärens intresse att erhålla större möjlighet till likvid från gäldenären, om denne beviljas ett skäligt anstånd. Detta intresse tillgodoses därigenom, att vederbörande myndighet äfven i strid mot enstaka fordringsägares protester besluter anstånd, såsom fallet kan vara vid s. k. tvångsförhandling utom konkurs eller beträffande tvångsackord inom konkurs, hvilket ju äfven kan innefatta viss tids anstånd med fullgörandet af gäldenärens förpliktelse. Ett annat borgenärsintresse är det anstånd, som stundom beviljas borgenärer i fråga om vissa åtgärder för bevakandet af fordringar, t. ex. förpliktelsen att iakttaga lagstadgade frister eller att ombesörja uppvisnings- eller proteståtgärder ifråga om växlar och dylikt. Likaså kan visst anstånd för fordringsägare, som äro krigsdeltagare, förekomma beträffande fullgörande af för fordrings bevarande stadgade prestationer såsom bevakande af talan vid exekutiv auktion, konkursbevakning, etc. De moratorieåtgärder, som i dylika fall föreskrifvas, medföra nog ofta samtidigt anstånd för gäldenären med dennes betalningsskyldighet, men det kan mycket väl tänkas, att åtgärderna i själfva verket lända gäldenären till nackdel. Detta är t. ex. fallet vid förlängning af tiden för växelprotest, hvarigenom ansvaret för förmännen å växeln förlänges äfven mot deras vilja.

I det stora flertalet fall är det emellertid hvarken gäldenärernas eller borgenärernas behof, som man ytterst velat tillgodose genom föreskrifter om anstånd med fullgörande af förpliktelser. Det är nämligen själfva *samhällets intresse*, som man egentligen önskar tillvarataga. I detta hänseende kan man erinra om hurusom det för samhället som sådant är ett intresse, att en gäldenär icke för tillfredsställande af en borgenärs rättigheter får alldeles utarmas, om han därmed förhindras från samhällsnyttig existens, så att han slutligen till och med kommer att ligga det allmänna direkt till last. Denna synpunkt ligger bl. a. till grund för förbudet mot bysättning samt för reglerna angående undantag af viss egendom från utmätning, men denna hänsyn spelar äfven en roll, då det gäller att afväga lämpliga föreskrifter på exekutivprocessens och konkursrättens område, liksom äfven synpunkten är af betydelse för tvångsförhandlings- och ackordsinstituten. Vid särskilda kristillfällen, såsom krig, jordbäfningar, öfversvämningar och dylika olyckshändelser har man emellertid att alldeles särskildt beakta, att kreditförhållandena inom samhället icke få sammanstörta eller ens alltför våldsamt rubbas, och det är särskildt detta statens intresse, som man trott sig vara tvungen att tillgodose genom en mer eller mindre vidlyftig moratorielagstiftning. Men äfven andra mera direkta statsintressen har man särskildt vid krig ansett sig kunna vinna genom föreskrifter om anstånd

med eller till och med förbud för betalning af gäld. Hit hör den särskildt under världskriget utvecklade lagstiftningen om förbud för betalning till fienden. Denna lagstiftning är till och med att hänföra till ett verkligt tvångsmoratorium, som måste genomföras alldeles oberoende af om den leder till fördel eller nackdel för vederbörande borgenärer eller gäldenärer.

Naturligtvis förhåller det sig så, att en lagstiftning, som på ett eller annat sätt rubbar skyldigheten för gäldenärer eller borgenärer att i laga ordning fullgöra sina förpliktelser, är ägnad att i afsevärd grad åstadkomma rubbningar i affärslifvet. Att en borgenär af lagen förhindras att komma i åtnjutande af de rättigheter, som han påräknat, innebär gifvetvis för honom ofta afsevärda svårigheter, och en gäldenärs befrielse från hans skyldigheter, låt vara blott för en viss tid, kan lätt vara ägnad att förslappa affärsmoralen och äfven i öfrigt medföra olägenheter. Därför har det också vid alla de tillfällen, då det ifrågakommit att införa särskildt det allmänna moratoriet, förekommit en liflig diskussion för och emot ett dylikt moratorium. På samma gång har det emellertid varit så, att man utgått ifrån, att moratoriet vore det enda medel, som man hade att tillgripa, då en extraordinär situation inträder. Så sent som den 15 juni 1914 skrefvo sålunda fullmäktige i Sveriges Riksbank till Kungl. Maj:t med anhållan om utarbetande af lagförslag, som skulle bereda Kungl. Maj:t möjlighet att vid förefallande behof förordna om anstånd med betalning af gäld här i landet (moratorium). Om någon annan utväg att uppnå de syften, om hvilka här är fråga, var ej alls tal. Om man frånser Tyskland, vill det också synas, som om man ej heller i andra länder före kriget haft uppe frågan om lösande af de med moratorieproblemet sammanhörande spörsmål på annan väg än genom moratoriet. Emellertid har erfarenheten under världskriget visat, att det i själfva verket är en primitiv ståndpunkt att söka hjälpa sig ur de af ett krig eller annan kris uppkomna ekonomiska svårigheterna endast genom ett allmänt betalningsanstånd. Vida mera komplicerade och ingående åtgärder erfordras. Det allmänna moratoriet kan åtminstone till stor del ersättas af fullständiga och omfattande ekonomiska mobiliseringsåtgärder, åtgärder, som sätta statens penninge- och bankväsen i tillfälle att fungera äfven under mycket extraordinära tider. Visserligen är det möjligt, att i hvarje fall utomordentliga moratorielagar icke kunna undvikas, men de kunna begränsas till vissa särskilda områden, för hvilka antingen samhällsintresset, borgenärsintresset eller gäldenärsintresset kunna anses kräfva alldeles speciella anståndsanordningar. För öfrigt kan man ur världskrigets erfarenheter hämta den lärdomen, att vissa bestämmelser, som lämna en gäldenär anstånd direkt eller indirekt med hans förpliktelser, böra finnas äfven i den så att säga normala lagstiftningen, och att således moratorieföreskrifter icke äro att hänföra allenast till extraordinär lagstiftning för utomordentliga tillfällen. Tvärtom har det visat sig, att bland de lagstiftningsåtgärder, som krigssituationen framkallat, ett flertal åsyftat att bättra eller utfylla vissa delar af den normala lagstiftningens

moratorieföreskrifter, i den mån desamma icke varit tillräckligt långt gående eller eljest motsvarande tidens kraf.

Man finner sålunda, att man med *moratorium* kan förstå hvarje af myndighet lämnadt anstånd med fullgörande af en förpliktelse, vare sig under normala förhållanden eller under af exceptionella omständigheter föranledd kristid, och detta vare sig anståndet afser gäldenär eller borgenär.

Man kan skilja på olika slag af moratorium. Man talar sålunda om *generalmoratorium* eller ett moratorium, lämnadt alla eller åtminstone vissa grupper af gäldenärer i ett land med fullgörande af deras förpliktelser i ett eller annat afseende. Detta generalmoratorium kan antingen vara ett mer eller mindre *allmänt generalmoratorium* eller också ett mera *särskildt generalmoratorium*, begränsadt vare sig till vissa områden af förpliktelser eller på annat sätt. Bland dessa särskilda generalmoratorier märkas t. ex. det s. k. *exekutivmoratorium*, *fastighetsmoratorium*, *utlandsmoratorium*, *växelmoratorium*, *fristmoratorium*, *börsmoratorium*, *moratorium beträffande kuponger*, *obligationer och försäkringsaftal*, *moratorium för uppsägning af skuld*, *moratorium för krigsdeltagare*, *moratorium för härjade provinser*, *moratorium beträffande betalning af skuld till fienden* etc.

Till åtskillnad från generalmoratorium talar man om *specialmoratorium*, då anstånd beviljas en enstaka gäldenär. Ett sådant specialmoratorium kan antingen vara ett mera *individuellt specialmoratorium*, då anstånd beviljas en gäldenär för hans förpliktelser i förhållande till en viss borgenär, eller ett mera *allmänt specialmoratorium*, då anstånd beviljas en viss borgenär i förhållande till samtliga hans fordringsägare eller åtminstone i förhållande till ett flertal fordringsägare.

Från en annan synpunkt skiljer man mellan olika slag af moratorier genom att uppdraga en gräns mellan *gäldenärsmoratorium* och *borgenärsmoratorium*, allt eftersom anståndet afser en borgenärs eller en gäldenärs förpliktelser. Vidare kan man skilja på *frivilligt* moratorium, som icke behöfver begagnas, om vederbörande icke önskar komma i åtnjutande af detsamma, och *tvångsmoratorium*, som innefattar ett anstånd, som man måste begagna sig af. Slutligen kan man skilja mellan *civilmoratorium*, som stadgar ett anstånd med en civilrättslig förpliktelse, och *rättegångs-* eller *exekutiv-moratorium*, där anstånd beviljas med eller förbud meddelas för rättegångs anhängiggörande eller exekutiva åtgärders vidtagande. Ännu åtskilliga nyanser inom moratoriebegreppet skulle kunna påvisas, men de nu anförda termerna torde vara tillräckliga, för att man skall hafva till hands några begrepp, hvilkas användande kan tjäna till en klarare öfversikt öfver den efterföljande framställningen. Naturligtvis gäller om den nyss angifna terminologien som om alla begreppsbestämningar, att densamma är mer eller mindre godtycklig, hvarför man måste vara beredd på att i litteraturen återfinna åtskilliga af de nu anförda termerna, tagna i en annan betydelse än den här angifna.

En öfversikt af några af de viktigaste lagstiftningsåtgärderna under kriget i en del länder skall bekräfta hvad jag här ofvan anfört. De dagar, som närmast föregingo själfva krigsutbrottet, liksom den närmaste tiden därefter karaktäriseras af en fullkomlig villervalla på det ekonomiska området. Nästan öfver allt skedde en fullkomlig rusning till bankerna för uttagande af medel, särskildt för att åtkomma guld. Sålunda uttogs under den 29 juli till och med den 1 augusti 1914 hos Sveriges Riksbank Kr. 2.667.175: — i guld, hvarför riksbanksfullmäktige i skrifvelse till riksdagens bankoutskott meddelade, att de med hänsyn till den ovanliga situationen funnit en omedelbar suspension tills vidare af sedlars inlösen med guld nödvändig. Bankoutskottet godkände åtgärden och anmälde för riksdagen hvad som förekommit. Det uppkomna nödtillståndet tvingade sålunda att handla i rak strid mot den ovillkorliga föreskriften i regeringsformens § 72, att sedlar skola vid anfordran inlösas med guld, hvilken föreskrift icke kunde förändras annat än i de tidskräfvande formerna för grundlags ändring. De enskilda bankerna i Sverige stängdes från och med måndagen den 3 augusti 1914 och öppnades ej förrän den 6 augusti, då moratorielagen af den 5 augusti 1914 hunnit promulgeras.

I England begagnade sig regeringen af en densamma tillkommande rätt att förordna om s. k. bankholidays, offentliga helgdagar, på hvilka banker, butiker, fabriker, tull- och uppbördskontor skola hållas stängda, och hvilka dagar växelbetalningar ej få äga rum. Redan tidigare var i lag föreskrifvet, att första måndagen i augusti månad är en dylik bankholiday. För att vinna någon tid för andra åtgärders vidtagande och på samma gång stoppa den rusning till bankerna, som ägde rum, förordnade nu den engelska regeringen, att äfven de följande dagarna, den 4, 5 och 6 augusti, skulle vara bankholidays.

I det stora flertalet länder ansåg man sig emellertid tvungen att den sista juli 1914 eller någon af de första dagarna i augusti förordna om ett mer eller mindre vidsträckt generalmoratorium. Endast Tyskland, till hvilket land jag återkommer i det följande, äfvensom Spanien, utgjorde härifrån undantag. Ej heller i Amerikas Förenta Stater förekom någon moratorielag, ehuru enligt lämnade uppgifter faktisk betalningsinställelse under den första tiden allmänt ägde rum därstädes. För Danmark stadgades nästan omedelbart ett bankmoratorium, men eljest följde detta land liksom också Holland Tysklands exempel därutinnan, att något allmänt generalmoratorium icke förekom därstädes. I öfrigt skapades i allmänhet på ett tämligen planlöst och oöfverlagdt sätt moratorielagar i de flesta land. I Frankrike började man med en kopia af en moratorielag från 1870—71 års krig angående växlar och andra »valeurs négociables», hvilken lag emellertid redan den första augusti högst väsentligen utvidgades. I England, där kreditväsendets sammanstörtande särskildt framträdde på växelmarknaden, började man med en författning af den 2 augusti 1914, som likaledes afsåg växlar, men denna författning utsträcktes redan

den 6 augusti till ett allmänt moratorium. I Österrike och Ungern utkommo redan den 31 juli 1914 mycket vidt gående moratorieförfattningar. I Norge proklamerades ett provisoriskt allmänt generalmoratorium den 4 augusti och i Sverige erhöll man den 5 augusti den första moratorieförfattningen, hvilken, föga förberedd som den var, i väsentliga delar på några få timmar i lagutskottet erhöll en högst afsevärd förbättring i förhållande till det aflämnade förslaget.

De första moratorieförfattningarna buro nästan alla spår af att vara hastverk, som i allmänhet voro föga öfvervägda och hvilkas ändamål hufvudsakligen var att hämma den första häftiga attacken på bankerna samt att skaffa vissa frister beträffande uppvisande af växlar och andra dylika åtgärder, för hvilkas företagande hinder mötte med hänsyn till krigssituationen eller andra extraordinära omständigheter.

Dessa första moratorielagar hade för öfrigt i regel karaktären af ett allmänt generalmoratorium. Vanligen var dock detta moratorium så till vida inskränkt, att det endast gällde penninggäld, uppkommen före kriget, hvarvid olika dagar voro afgörande i olika lagar. Förbindelser, som ingingos efter krigets början, inbegrepos helt naturligt icke i moratoriet. Vidare gällde åtminstone i åtskilliga land redan från början undantag för gäld till det allmänna, såsom skatter och offentliga afgifter. Staten kunde naturligtvis icke afvara sina inkomster, om statsmaskineriet skulle uppehållas. Mycket snart fann man emellertid, att det var en nödvändighet att noggrannare reglera moratorielagstiftningen, särskildt i den riktningen, att flera undantag från det allmänna betalningsanståndet måste stadgas. Äfven mera halfofficiella institutioner, hvilka hade att tillgodose nödiga intressen, kunde icke vara i afsaknad af sina inkomster. Därför undantogos från moratoriet bland annat afgifter för vatten, gas, elektricitet samt afgifter till sjukkassor och understödsföreningar. Äfven fordringar, utan hvilkas utbekommande statsborgarne skulle sakna medel för sina dagliga löpande utgifter, måste frigifvas. Af denna anledning undantogos också lönefordringar samt fordringar på underhåll och pensioner. Likaså måste man tillgodose dem, som för sin utkomst voro beroende på inkomster af kapital. Därför frigåfvos åtminstone i ett flertal land arrendeafgifter, hyror och räntor. I Frankrike bibehölls dock moratorium i ganska stor utsträckning för hyror och arrende, och hyreslagstiftningen blef i åtskilliga länder föremål för särskild reglering ur mera sociala synpunkter. Men äfven fordringar på kapital måste i viss mån blifva utkräfbara för att tillgodose behofvet af rörelsekapital för handtverk och industri, och på grund häraf lättades mycket snart det bankerna beviljade moratoriet högst väsentligt, ehuru olika i olika länder. Men dessutom stadgades i olika omfattning och af olika skäl undantag från moratoriet i andra afseenden såsom för försäkringsafgifter och försäkringssummor, skadestånd, böter och viten, amorteringar på hypotekslån, skulder till Röda Korset och andra dylika fordringsägare samt för statens och

kommuners betalningsskyldighet till enskilda m. m. Slutligen inskränktes moratoriet vid ömsesidiga aftal, hvarjämte förekommo i vissa lagstiftningar rätt till öfverföring af medel från ett bankkonto till ett annat samt rätt till kvittning med fordringar, som eljest skulle höra under moratoriet. I England stadgades undantag för alla fordringar, som icke öfverstego 5 pounds sterling, samt för fordringar för sjöfrakt, och en senare författning undantog därstädes äfven fordringar hos detaljhandlare samt dem tillkommande fordringar. I Frankrike infördes efter hand en begränsning i det allmänna moratoriet, bestående däri, att borgenärer tillerkändes rätt att styrka, att gäldenär kunde betala vissa skulder, och å andra sidan gafs moratoriet för vissa fall den formen, att gäldenär, som ville begagna sig af detsamma, måste göra särskild anmälan härom samt till och med styrka sin insolvens.

Innebörden af det allmänna generalmoratoriet uttryckes olika i olika lagstiftningar, men såsom regel torde man kunna fastslå, att meningen varit, att det i lag beviljade anståndet med fullgörandet af en viss förpliktelse skall hafva samma innebörd, som om en borgenär frivilligt lämnat ett anstånd till en gäldenär. Såväl engelsk som viss fransk lagstiftning betonar också uttryckligen, att det skall ligga i gäldenärens fria skön att begagna sig af moratoriet eller icke. I fransk rätt infördes till och med en bestämmelse, att gäldenären berättigades att befria sig från sin betalningsskyldighet genom deposition i den franska banken, något som lär hafva skett i rätt stor utsträckning. Dessutom stadgas förpliktelse för borgenär att underrätta om innehafvet af fordringsbevis, vid äfventyr att han går miste om den extra ränta, som på sätt nedan omförmäles i visst fall föreskrifves som en viss kompensation för moratoriet. Då det af lagen föreskrifna anståndet skulle vara likställdt med ett af borgenärer beviljadt frivilligt anstånd, följer häraf, att den omständigheten, att en gäldenär begagnade sig af moratoriet, icke fick för honom medföra några s. k. morapåföljder eller påföljder för dröjsmål med betalningen. Dock har härifrån i allmänhet föreskrifvits ett undantag. Det har nämligen ansetts billigt, att gäldenären, då han åtnjöte anstånd med kapitalets betalning, i stället skulle vara pliktig att betala ränta, äfven om icke skulden vore räntebärande, och man har till och med i vissa fall föreskrifvit, att vid räntebärande fordringar räntan under anståndstiden skall utgå efter högre procent än den i förbindelsen stipulerade. I Frankrike stadgades sålunda, att check, som ej löstes af bank på grund af moratoriet, skulle förses med anteckning därom, hvarefter checken skulle löpa med 3 procent ränta. Genom detta stadgande samt genom en föreskrift, att det belopp, hvarå checken löd, genom anteckning hos banken skulle undandragas kontoinnehafvarens disposition, sökte man gifva en dylik, moratorium underkastad check ett större värde, så att densamma fortfarande kunde användas som ett slags omloppsmedel. I viss mån bilda dessa åtgärder en öfvergång från generalmoratoriet till specialmoratoriet.

I vissa moratorielagar har anståndet formulerats på det sätt, att förfallodagen för fordringen framflyttats. När man användt denna formulering, följer däraf, att några föreskrifter om ränta icke behöfva förekomma beträffande andra fordringar än sådana, som dittills varit räntefria. Denna formulering af moratoriet, hvilken användts bland annat i Norge och beträffande de tyska utlandsmoratorierna för växlar, medför dock vissa olägenheter. Å ena sidan finna sig gäldenärerna böra mera allmänt begagna sig af moratoriet, enär de icke anse sig hafva anledning att betala, förrän fordringen är förfallen. Å andra sidan möjliggör formuleringen för borgenärer att vägra mottaga betalning före den nya förfallodagen, så att de sättas i tillfälle att draga fördel af en särskildt hög räntestipulation eller att komma i åtnjutande af den särskildt höga tilläggsränta, som kan hafva blifvit stadgad i samband med moratoriet. Där moratoriet formulerats såsom uppskof med förfallodagen, har det också senare kompletterats med en bestämmelse om rätt för gäldenären att betala tidigare. Där moratorielagen erhållit den formuleringen, att anstånd med gälds betalning beviljas till viss dag, utan att förfallodagen uppskjutes, och utan att några föreskrifter lämnas om, att ränta skall utgå under anståndstiden, hvilken formulering användes i den svenska lagen af den 5 augusti 1914, har anståndsföreskriften karaktären af en verklig inskränkning af borgenärens rätt, hvilken påminner om gamla tiders moratorieföreskrifter med befrielse från vissa års förfallna räntor eller till och med från en del af kapitalet. I vissa fall har moratoriet formulerats såsom ett förbud för rättegång eller exekution å fordran under en viss tid (rättegångsmoratorium eller exekutivmoratorium i vidsträckt bemärkelse). En dylik föreskrift lärer till sin innebörd vara att betrakta som ett anstånd med fordringen och hindrar ej gäldenären att frivilligt betala gälden.

Det allmänna generalmoratoriet blef mycket snart, ehuru på olika tider och i olika omfattning, föremål för afveckling. I hvad mån sådan afveckling kunde äga rum var naturligtvis beroende på de ekonomiska förhållandena i vederbörande land, men sammanhängde framför allt med de åtgärder, som befunnos kunna företagas i den ekonomiska krigsberedskapens intresse och till ersättandet af själfva det allmänna generalmoratoriet. I England vidtogos i detta hänseende en mångfald åtgärder af olika slag med påföljd, att det allmänna generalmoratoriet inom några månader var i detta land fullständigt afveckladt. Likasom moratoriet var en nyhet för England, så insåg man också därstädes mycket snart, att det allmänna generalmoratoriet icke var den utväg, som öfver hufvud taget hjälpte, och som var lämplig att äfven under krigstider upprätthålla detta lands stolta kreditbyggnad. Äfven i öfriga land, om man undantager Balkanstaterna och därmed jämförliga land, har det allmänna generalmoratoriet mer eller mindre fullständigt afvecklats, vanligtvis successivt och naturligtvis på olika sätt i olika land. Att märka är emellertid, att jämsides med denna afveckling af det allmänna generalmoratoriet

i ett flertal land införts institutet specialmoratorium, äfven där detta institut förut varit okändt. I Sverige blef det allmänna generalmoratoriet tämligen snart afveckladt och detta utan att lämna rum för ens specialmoratorium. Huruvida Sverige i händelse af ånyo inträffande krigsfara eller däremot svarande situation kan undvara ett generalmoratorium är ovisst, om ock goda förhoppningar därför finnas. Genom numera vidtagna ändringar i regeringsformen och allmänna lagen har möjligheten att suspendera riksbankens skyldighet att inlösa sedlar blifvit reglerad, och likaså har riksbanken erhållit befogenhet till ett exceptionellt vidgande af sedelutgifningsrätten utan att normal täckning behöfver förekomma. Genom inrättande af »Aktiebolaget lånekassan af 1914» har möjlighet beredts att tillgodose det mera exceptionella lånebehofvet och det är att antaga, att på förslag af Krigsberedskapskommissionen flera uppslag i olika riktningar skola gifvas för en ökad krigsberedskap. Emellertid bör man ju vara beredd på att, om så fordras, åtminstone för en kortare tid tillgripa det allmänna generalmoratoriet. Härvid torde lagen af den 4 september 1914 i stort sedt kunna allt fortfarande tjäna som mönster. Dock kräfvas antagligen en del modifikationer. Sålunda torde själfva innebörden af moratoriet böra mera direkt angifvas, så att det direkt utsäges, att moratoriet har samma innebörd, som ett af borgenär frivilligt lämnadt anstånd. Införes en dylik bestämmelse, skola de i lagen förekommande föreskrifterna, att gäldenär, som begagnar sig af anståndet, ej må underkastas påföljder af dröjsmål, icke vara erforderliga. Om dylika föreskrifter emellertid skola behållas, torde man böra undersöka, huruvida desamma äro uttömmande, något hvarom jag icke är öfvertygad. Bestämmelsen i § 7, att under viss förutsättning pant icke får af borgenären för egen räkning behållas, skall i hvarje fall utgå med hänsyn till § 37 af lagen om aftal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område den 11 juni 1915. Det torde böra tagas under öfvervägande, huruvida icke i lagen bör införas föreskrift därom, att fordran hos bank, som i och för sig är underkastad moratorium, får på det sättet utkräfvas, att densamma kan öfverföras till annat konto hos samma bank. Vidare torde erfordras bestämmelser om kvittnings tillåtande.

Vid sidan af det allmänna moratoriet har man att räkna med *särskilda generalmoratorier*, afseende vissa slags fordringar eller på annat sätt begränsade. Dessa särskilda generalmoratorier kunna hafva en ganska stor omfattning och lära nog icke kunna undvikas äfven i länder med god normal lagstiftning och med en fullt genomförd kreditmobilisering. Naturligtvis ställer sig emellertid behofvet af dylika särskilda generalmoratorier mycket olika för olika land. Det är emellertid att märka, att till och med Tyskland, som kunnat undvika allmänt generalmoratorium, haft synnerligen betydelsefulla och ingripande begränsade generalmoratorier.

I viss mån är det svårt att skilja på inskränkningar i det allmänna generalmoratoriet och på dylika speciella generalmoratorier. Redan i det föregående

hafva också omnämnts vissa fordringsgrupper, hvilka upptagits som särskilda undantag från generalmoratoriet, men hvilka äfven kunna, om man så vill, omnämnas som särskilda grupper af speciella generalmoratorier. Hit höra t. ex. de i åtskilliga land förekommande särskilda föreskrifterna angående bankfordringar, hyror och arrenden. Men härutöfver förekommer ett stort antal speciella föreskrifter af olika slag.

Härvid har man till en början att beakta det s. k. *exekutivmoratoriet* i egentlig bemärkelse. Äfven om man vill tillåta rättegång och utmätning för fordringar, kan man ur kreditlifvets synpunkt dock finna det riskabelt att under kristider, då spekulanter till normala priser med bestämdhet kunna antagas uteblifva, tillåta försäljning af egendom å exekutiv auktion eller af panter, åtminstone utan speciella garantier. I Sverige hade vi sålunda till en början förbud för exekutiv försäljning af praktiskt taget all egendom, lös som fast, samt för realisation af lös pant. Detta förbud afvecklades efter hand, så att först annan lös egendom än värdepapper lösgafs, därefter de s. k. fondpapperen — aktier och obligationer — i viss ordning efter hand och i den mån extraordinära anordningar för deras belånande vidtagits gåfvos fria, och slutligen äfven tilläts försäljning af inteckningar och skuldebref, utställda af gäldenär, som pantsatt dylika handlingar som lös pant för sin omslagsrevers. Äfven fast egendom kunde slutligen efter flera afvecklingsstadier i vanlig ordning säljas jämväl på exekutiv auktion. Motsvarigheter till nu nämnda moratorium har man äfven haft utomlands, om ock flerstädes det allmänna generalmoratoriet uteslutit behof af detta särskilda moratorium. Beträffande lös egendom märkas de bestämmelser, som i Tyskland gifvits, om ett lägsta bud vid exekutiv försäljning af sådan egendom. Enligt dessa bestämmelser fick försäljning komma till stånd först på grund af ett bud, som åtminstone uppgick till hälften af det utmätta föremålets normala försäljningsvärde. Angående detta värdes beräknande gåfvos särskilda föreskrifter, bland hvilka märkes, att värdepapper, som ännu sista veckan af juli 1914 hade börs- eller marknadsvärde, icke fingo uppskattas till ett värde, understigande det under nämnda vecka sist noterade.

I vissa land kan man tala om ett särskildt slags *civilt fastighetsmoratorium*. I Danmark gällde sålunda åtminstone för tiden till den 30 juni 1917 en lag, som föreskref, att gäld, intecknad i fast egendom, icke under tiden till nämnda dag kunde fordras betald på grund af uppsägning från fordringsägarens sida, försåvidt icke gäldenären underlåtit att behörigen betala ränta eller på annat sätt åsidosatt pantbrefvets föreskrifter. Vidare måste gäldenären på förfrågan af borgenären, huruvida han ville begagna sig af moratoriet, därom lämna besked inom 14 dagar. Justitieministern hade dessutom befogenhet, att, om omständigheterna därtill föranledde, dels bestämma undantag från lagens tillämpning och dels tillerkänna borgenären rätt till högst 1 % högre ränta än den aftalade för tiden efter förfallodagen. I Tyskland, där ett

särskildt specialmoratorium på sätt nedan nämnes varit stipuleradt för fastighetsgäld, har för öfrigt funnits en del bestämmelser, som verka i samma riktning som ett moratorium. Man bemärker sålunda den tyska exekutiva lagstiftningens möjlighet att uppskjuta exekutiv auktion samt under kriget tillkomna bestämmelser, som medgifva en borgenär, hvars anspråk att vinna betäckning genom auktionssumman icke tillgodosetts, rätt att, under vissa villkor, bland annat att den borgenärs intresse, som påkallar auktionen, icke tillfogas »einen unverhältnismässigen Nachteil», framkalla ny auktion, för den händelse auktionssumman ligger inom en kvotdel (2/3 à 3/4) af ett visst officiellt fastställdt värde å fastigheten. I den österrikiska rätten märkes ett stadgande, som bereder möjlighet att förvandla moratorium underkastade upplupna räntor och annuiteter å intecknad gäld till en självständig kapitalfordran, som åtnjuter samma förmånsrätt som den ursprungliga kapitalfordringen, hvarvid dock naturligtvis viss hänsyn tagits till andra inteckningar i fastigheten. Äfven i Tyskland hafva vidtagits vissa åtgärder för att bevara förmånsrätten för dylika räntor. Slutligen har man att erinra sig, att såväl i Tyskland och Österrike som äfven i vissa andra länder, bland annat i Norge och Danmark, — ehuru i dessa senare land mera på en omväg — vid sidan af exekution genom fastighetsförsäljning, finnes institutet tvångsförvaltning. Genom detta institut beredes borgenären rättighet och i vissa fall förpliktelse att i stället för försäljningsvägen tillgripa en anordning, enligt hvilken fastigheten ställes under särskild förvaltning, hvarefter fastighetsinkomsten i viss ordning användes först för de löpande utgifterna för fastigheten, därefter till vissa förmånsberättigade och slutligen till vederbörande utsökande borgenärs förnöjande. Detta institut har under kriget utbildats och förenklats bland annat därigenom, att antingen gäldenären själf förordnats till förvaltare, eller därigenom att vissa institutioner, såsom försäkringsbolag eller hypoteksbolag, som haft intresse i fastigheten, kostnadsfritt åtagit sig uppdraget. Har man genom särskild moratorielagstiftning ansett nödigt stadga förbud för exekutiv auktion, så har man i tvångsförvaltningsinstitutet funnit en utväg att åt borgenärerna rädda fastighetens inkomster, i det gäldenären-fastighetsägaren förhindras från att både tillgodonjuta moratorium och för egen personlig del använda fastighetens afkastning. Särskildt är denna synpunkt af betydelse, i den mån äfven räntebetalning är underkastad moratorium. Å andra sidan har man ansett, att tvångsförvaltningsinstitutet redan under normala förhållanden men ännu mera under kristider, bereder möjlighet att kunna undvika exekutiv auktion, äfven där sådan är tillåten. Genom tvångsförvaltningen har man nämligen trott sig kunna i många fall tillräckligt tillgodose borgenärernas intresse, så att dessa anse sig kunna afstå från auktion. I tider af depression på fastighetsmarknaden utgör också tvångsförvaltningen ett medel att skydda fastighetsägarna mot fastigheternas bortslumpande på sådan exekutiv auktion. Slutligen bemärkes, att fastighetsägares möjlighet att göra rätt

för sig naturligtvis i väsentlig grad sammanhänger med hyresgästens förmåga att betala sina hyror, respektive att kunna bära förhöjda hyror, då sådana betingas af ökning af räntor och andra utgifter för fastighetsägarne. Lagstiftningen om fastighetsmoratorium sammanhänger därför i viss mån med den speciella hyreslagstiftning, som visat sig nödvändig i socialt syfte. De s. k. förlikningsnämnderna för hyresärenden, som inrättats i åtskilliga land, och hvilka till en början hufvudsakligen hade till uppgift att medla mellan hyresvärden och hyresgästen, hafva efter hand tillerkänts allt större befogenhet beträffande rätten att höja hyror, att uppsäga lägenheter o. s. v. Å andra sidan hafva dessa nämnder också på vissa håll tillerkänts rätt att ingripa i förhållandet mellan fastighetsägaren som gäldenär och dennes borgenärer.

Antagligen kunna vi här i Sverige i händelse af krig icke undgå en lagstiftning om exekutivmoratorium. Beträffande lös egendom torde dock behöfligheten af särskilda föreskrifter blifva beroende på om redan i den vanliga lagstiftningen införas vissa bestämmelser, som äfven under normala förhållanden äro af betydelse. Hit hör först och främst frågan om meddelande af förbud för försäljning af skuldebref och inteckningar, hvilka utfärdats af gäldenären och af honom pantsatts till säkerhet för af honom utfärdad omslagsrevers. Det vill synas, som om rätten att realisera ifrågavarande slags pant genom att utsöka på skuldebrefvet och inteckningen skulle innebära tillräckligt skydd för en borgenär. Genom ett förbud att realisera panten medels försäljning, vare sig på auktion eller under hand, skulle man befrias från den oegentlighet, som ej sällan förekommer, därigenom att gäldenären efter skuldebrefvets försäljning för ett ringa belopp kommer i den situationen att dels behöfva betala skuldebrefvets fulla kapitalbelopp till den, som inköpt det pantsatta skuldebrefvet eller inteckningen, och dels dessutom nödgas betala omslagsreversens återstående belopp, sedan därifrån endast dragits det obetydliga belopp, som influtit för panten. Önskvärd vore vidare möjligen en föreskrift om, att annan lös pant än noterade värdepapper, äfven efter aftal endast finge realiseras på offentlig auktion, hvarigenom den nu ofta förekommande bestämmelsen att borgenären har rätt att på sätt han önskar realisera panten, försättes ur kraft. Vidare kan ifrågasättas, om icke den nu i lag gifna föreskriften, att värdepapper under vissa förutsättningar endast få säljas på börsauktion, bör utsträckas till alla de fall, då offentlig auktion skall äga rum, således icke blott då sådan är föreskrifven i lag, utan äfven då sådan auktion bestämts i aftal. Möjligen bör dock å andra sidan den lättnaden i pantrealisationsåtgärder beredas, att börsnoterade värdepapper kunna få realiseras äfven under hand genom mäklare, dock icke till lägre kurs än den för dagen på börsen betalda. Ha dylika föreskrifter införts i den normala lagstiftningen, och har man dessutom genom lämpliga extraordinära låneinrättningar sörjt för möjligheten att få belåna lös egendom under kristid, vill det synas, som om särskildt exekutivmoratorium för lös egendom borde kunna

undvikas. Svårare är det att besvara spörsmålet, om ett fastighetsmoratorium kan undvikas vid inträffande krigstid, men antagligen har man att såväl af hänsyn för gäldenär som för borgenär med dåligt liggande inteckningar räkna med nödvändigheten af någon tids exekutivmoratorium. Sannolikt skulle införande hos oss af institutet tvångsförvaltning emellertid å ena sidan förmildra verkningarna af ett dylikt exekutivmoratorium, om sådant måste införas, och å andra sidan göra detsamma mera umbärligt. Vid införandet af detta tvångsförvaltningsinstitut torde man särskildt bemärka den österrikiska lagens föreskrift om rätt för gäldenären att fordra tvångsförvaltning gentemot borgenär, som påyrkar auktion, nämligen i det fall att borgenärens fordran beräknas vid tvångsförvaltning kunna gäldas inom ett år.

Ett annat slag af särskilda generalmoratorier är det s. k. *utlandsmoratoriet.* Äfven om man kan reda sig utan ett moratorium för gäld i allmänhet, eller man har detta inrättadt såsom ett specialmoratorium, har det visat sig, att särskilda bestämmelser kräfvas ifråga om fordringar, tillhörande utlänningar. I den mån man har moratorieföreskrifter för inrikes gäld, är det ju tänkbart, att dessa föreskrifter kunna täcka äfven utlandsfordringar. I regel har man dock ansett, att dessa senare fordringar kunna underkastas strängare bestämmelser. Så var förhållandet enligt vår moratorielag af den 4 september 1914, i hvilken gäldenären, om borgenären var bosatt utom riket, ägde rätt till anstånd jämväl ifråga om vissa arter af gäld, som för inrikesborgenär voro undantagna ifrån moratoriet. Sedermera och i den mån inrikesgäld ej längre var föremål för moratorium, inskränktes jämväl utlandsmoratoriet, till en början på det sättet, att vissa fordringar undantogos äfven från detta moratorium. Dessutom gjordes efter hand förbehåll för vissa länder, som ansågos själfva hafva afvecklat sitt moratorium och därför för sina medborgares fordringar hos i Sverige bosatta gäldenärer kräfde samma frihet från moratorium, som svenska medborgare för sina fordringar åtnjöto i detta land. I Norge återfinner man en motsvarande afveckling. I Danmark gåfvos särskilda föreskrifter om utlandsmoratorium, hvilka dock blott omfatta de skulder och fordringar, som afsågo såväl gäldenärens som den ursprunglige borgenärens rörelse. Detta utlandsmoratorium innefattade förbud mot rättegång och exekution samt för realisation af pant. Därjämte stadgades särskildt förbud för utländsk borgenär att kräfva utlämnande af säkerhet, som inom landet deponerats såsom pant för utländsk gäld. I Tyskland har utlandsmoratoriet, om man frånser växlar, till hvilka jag återkommer här nedan, haft formen af förbud för att vid domstol göra gällande förmögenhetsrättsanspråk, som uppkommit före den 31 juli 1914, men rikskansleren har haft rätt att medgifva undantag. I en del länder har föreskrifvits, att utlännings fordringar äro underkastade samma restriktioner, som i utlänningens hemland äro stadgade för dess skulder till utlandet, om nämligen dessa restriktioner äro strängare. Om man för Sveriges del kan undvika ett allmänt generalmoratorium beträffande inländsk gäld, är

det att antaga, att man i reciprocitetssyfte ändock måste tänka sig att utfärda ett generalmoratorium beträffande skuld till utlandet. I stort sedt lärer man emellertid kunna grunda denna lagstiftning på förordningarna af den 4 och 18 september 1914, allteftersom man finner sig böra utsträcka moratoriet ifråga. Sannolikt måste emellertid några strängare restriktionsbestämmelser än dessa författningar innehålla gifvas beträffande utlänningars fordringar hos svenska banker. Å andra sidan torde möjligen författningen böra kompletteras med förut omnämnda rätt till öfverföring från ett konto i en bank till ett annat konto samt med bestämmelser angående kvittningsrätt. Likaså torde det motsvara ett behof att få införda bestämmelser om förbud för utlämnande under moratorietiden af i Sverige till säkerhet för utländsk gäld deponerad säkerhet. Slutligen kan det ifrågasättas, om icke äfven i svensk lagstiftning böra inryckas några bestämmelser, som gå ut på att stadga reciprocitet för sådana land, som behandla svenska fordringar strängare än den svenska lagstiftningen behandlar sagda lands fordringar i Sverige.

I ett visst samband med utlandsmoratoriet står den lagstiftning, som i vissa länder infördes för upprätthållande eller stadgande af landets penningekurser. Jämför de s. k. Devisenförordningarna för Tyskland och Österrike. De restriktioner, som en dylik lagstiftning pålägga, kunna nämligen i vissa fall verka som ett moratorium för skulden ifråga, hvilket moratorium i så fall är ett exempel på ett verkligt tvångsmoratorium.

Ännu ett slag af de särskilda generalmoratorierna är det s. k. *växel- och checkmoratoriet.* I vissa fall ingår detta i det allmänna generalmoratoriet, hvarvid dock som konsekvens af detta stundom stadgas, att växlar icke få under anståndstiden uppvisas eller åtminstone icke protesteras. I andra land gäller visserligen moratoriet äfven växlar, men hinder föreligger ej för deras uppvisande och protesterande. I England förekom till en början såsom villkor för moratorium beträffande växlar, att acceptanten skulle å växeln teckna en s. k. reaccept för växelbeloppet jämte ränta. I Frankrike stadgades som ofvan nämnts, att utelöpande checker skulle förses med påskrift om moratoriet af vederbörande bank samt därom att checkerna under anståndstiden skulle vara räntebärande. I Tyskland har funnits en särskild lagstiftning angående utländska växlar, i det att beträffande dessa gafs föreskrift om uppskof med förfallodagen på sätt i det föregående omnämnts i samband med frågan om innebörden af det allmänna generalmoratoriet. I många fall har emellertid ett växelmoratorium till förmån för gäldenären allenast varit en följd af det moratorium, som mångenstädes stadgas beträffande växlar och checker till förmån för borgenären i form at en föreskrift, hvarigenom tiden för växelåtgärdens vidtagande framflyttades. Dylika föreskrifter återfinnas i franska och belgiska författningar. I vissa af dessa senare ålägges emellertid växelinnehafvaren att underrätta gäldenären om innehafvet af växeln, så att han kan inlösa densamma, om han så önskar. I en fransk lag af den 19 december 1916 föreskrifves, att till och med trassenten

skall underrättas, för att han må få tillfälle att inlösa växeln. Härigenom har man velat förhindra växelmoratoriet från att blifva ett slags tvångsmoratorium. I samband härmed må märkas, att den gamla tvistefrågan om inverkan af force majeure samt om ett utländskt moratoriums inverkan på växelåtgärders företagande under kriget blifvit löst äfven för det tyska växelsystemet. Medan den engelska rätten beträffande skyldighet att vidtaga växelåtgärder endast fordrade, att växelinnehafvaren ej gjort sig skyldig till försumlighet, och medan det franska växelsystemet visserligen ålagt växelinnehafvare en strängare skyldighet beträffande fullgörandet af växelåtgärderna men dock velat till hans förmån uppehålla force majeureinvändningen, har som bekant i tysk rätt gällt den grundsatsen, att iakttagandet af skyldighet att uppvisa och protestera växlar och vidtaga andra växelåtgärder betraktades som en ovillkorlig förutsättning för regressrättens bibehållande mot utställare och öfverlåtare af växeln. På de internationella växelkonferenserna i Haag har emellertid den tyska ståndpunkten starkt kritiserats, och under kriget har som sagdt såväl Tyskland och Österrike som Schweiz modifierat sin lagstiftning i hufvudsaklig öfverensstämmelse med ett under Haagkonferenserna framkommet förslag, som gifver växelinnehafvaren möjlighet att åberopa force majeure. Likaså har det hinder för utöfvandet af uppvisningsrätten, som legat i en viss moratorielags förbud för växels uppvisande och protesterande, likställts med force majeure äfven i sådana lagstiftningar, där ett dylikt hinder icke eljest ansetts vara att hänföra till dylik force majeure. 1880 års skandinaviska växellagstiftning, som i öfrigt hvilar på tysk grundval, har på denna punkt genom sin föreskrift i § 92 af växellagen afvikit från den tyska rätten, i det densamma i en viss utsträckning godkänt det hinder för växelinnehafvare, som ligger i force majeure och moratorielag. Då dessa föreskrifter emellertid ledo af en viss ofullständighet, hafva de som bekant i såväl Sverige, Norge som Danmark blifvit kompletterade genom viss förändring i nämnda § 92 i växellagen, hvarjämte för Norges och Sveriges del tillkommit särskilda tilläggsföreskrifter, som i vår rätt äro sammanfattade i lagen angående undantag i vissa fall från bestämmelserna om preskription af växlar och checker den 30 april 1915. I händelse af en krigssituation kan det emellertid ifrågasättas, om ej de nu förekommande bestämmelserna i nämnda båda lagrum behöfva något revideras. Skyldigheten att oförtöfvadt efter upphörande af moratorium eller force majeure vidtaga en åtgärd, som hittills varit omöjlig, pålägger nämligen växelinnehafvaren måhända en alltför sträng förpliktelse, hvarför på sätt i utländsk lag och jämväl i vår lag, när fråga är om afbrytande af preskription, finnes föreskrifvet, växelinnehafvaren borde erhålla viss tid på sig, efter det hindret upphört, för åtgärdens företagande. Slutligen kan det ifrågasättas, om icke äfven i Sverige i händelse af krigssituation bör finnas möjlighet att för hela landet eller viss del däraf, hvilken särskildt beröres af kriget stadga uppskof med växelåtgärdens företagande under någon kort tid. Detta

för att befria vederbörande växelinnehafvare från att för hvarje särskildt fall behöfva bevisa, att han af force majeure varit förhindrad att företaga åtgärden.

Växel- och checkmoratoriet, försåvidt det gäller till förmån för borgenären, är i själfva verket en underart af ett särskildt generalmoratorium till förmån för borgenären, nämligen det s. k. *fristmoratoriet.* Sådant kan vara stadgadt i samband med eller som en följd af ett civilmoratorium, rättegångsmoratorium eller exekutivmoratorium, men stadgande om ett dylikt moratorium kan äfven tänkas fylla ett självständigt ändamål, särskildt när det gäller att stadga förlängning af de moderna korta preskriptionstiderna för vissa fordringar. I Sverige är antalet af dylika korta preskriptionstider icke så stort som utomlands, men desamma förekomma dock t. ex. beträffande hyresmål, åtskilliga ersättningsmål samt sjörättsmål, och för dylika fall är man i händelse af ett krig af längre varaktighet i behof af förlängning af de stadgade tiderna.

Andra speciella generalmoratorier innefatta den ganska vidlyftiga lagstiftningen angående *patent-* och *varumärkesärenden,* där man ledts af en önskan att icke alldeles rasera den rättsindustriella unionen och därmed sammanhängande förhållanden. Vidare observeras *börsmoratorier* af olika omfattning och art i olika länder. För Frankrike noteras för detta land speciella vidlyftiga lagstiftningar om *moratorium för kuponger, obligationer och försäkringsaftal,* till hvilken lagstiftning man har vissa motsvarigheter äfven i andra länder. För öfrigt har man äfven att erinra sig de särskilda föreskrifterna om anstånd med och om innebörden af viss *uppsägning af förfallen förpliktelse.*

Slutligen erinras om att för krigförande länder är af största betydelse den lagstiftning, hvarigenom *krigsdeltagare* på olika sätt skyddas både i egenskap af gäldenär och borgenär. Äfven om moratorium i öfrigt kan undvikas, har man ansett sig icke kunna underlåta att på olika sätt och i olika utsträckning lämna anstånd med de förpliktelser, som i kriget plötsligt utkallade personer hafva att fullgöra med anledning af ingångna förbindelser eller för att tillvarataga egna rättigheter. För att emellertid förekomma att denna lagstiftning skall vålla större olägenheter än som är oundgängligt nödvändigt, har man sökt nå det syfte, som afses i denna lagstiftning, genom att i mer eller mindre vidsträckt grad anordna representantskap för krigsdeltagare, i det att domstol tillerkänts rätt att förordna dylik representant. Härigenom får äfven krigsdeltagare, som underlåtit att, då han ryckte ut i kriget, skaffa sig ställföreträdare, sina intressen tillgodosedda, utan att borgenärens eller annans intressen få stå tillbaka. För de delar af de krigförande länderna, som direkt varit föremål för krigshändelser, de s. k. *härjade provinserna,* har det visat sig nödvändigt att på ett alldeles särskildt sätt sörja. För dessa landsdelar har man sålunda nödgats uppehålla både det allmänna generalmoratoriet och de särskilda moratorierna i större utsträckning och med speciella bestämmelser. Gifvetvis får man för Sveriges del vara beredd på att i händelse af ett krig kunna tillhandagå med en del särskilda bestämmelser till förmån för

krigsdeltagarna samt äfven vara beredd på att införa speciell anståndslagstiftning för dylika härjade provinser.

Till sist bör i detta sammanhang beröras den mycket ingående lagstiftning, som kriget skapat om *förbud för betalning af skuld till fiendeland och angående omhändertagande äfven af enskilda personers förmögenhet, befintlig i fiendeland.* Det är gammal engelsk-amerikansk sedvanerätt att i och med krigets utbrott all gemenskap äfven med i fiendelandet bosatta enskilda personer bör upphöra. I det nu pågående kriget har England tagit initiativet till en långt gående tillämpning af non-intercoursprincipen, så att till och med betalning af levererade varor och andra förfallna skulder är vid strängt straff förbjuden, liksom man jämväl straffar hvarje gynnande af i fiendeland bosatt person. Till och med utbetalning af nödigt uppehållsbidrag till anhörig, som är bosatt i fiendeland, har strängt straffats. Denna lagstiftning har efter hand skärpts i otrolig grad och retorsionslagstiftning från de andra krigförande parterna har oupphörligt efterföljt det engelska initiativet. Med hänsyn till det förbud, som genom denna lagstiftning skapats för betalning af skuld under kriget, har sålunda tillkommit ett tvångsmoratorium af alldeles exklusiv[1] art.

Jag öfvergår härefter till den form af moratorielagstiftning, som man benämner *specialmoratorium*, hvarmed man förstår ett anstånd, som efter myndighets pröfning för hvarje särskildt fall lämnas en gäldenär, antingen mera individuellt ifråga om en enstaka skuld eller mera generellt beträffande ett flertal eller samtliga hans fordringsägare. Om man så vill, kan man under detta slag af moratorium hänföra statsmyndighets förordnande om befrielse för vederbörande nationalbank från skyldigheten att under kristider inlösa sina sedlar med guld. Vanligen hänföres emellertid denna lagstiftning icke till specialmoratorierna, utan afses därmed det fall, då anstånd meddelas af myndighet ifråga om viss privat förpliktelse till en eller flere borgenärer.

Det s. k. *individuella specialmoratoriet* har gamla anor och har tillämpats alltsedan den romerska rättens dagar, hvarifrån man hämtat namnet quinqueneller, i det att anstånd under vissa förhållanden lämnades under 5 år. Senare blef detta moratorium en mycket anlitad och äfven mycket missbrukad form af nådeakt från vederbörande statsmyndigheters sida, i det anstånd meddelades genom s. k. järnbref, hvilka äfven omtalas i våra äldre författningar. Specialmoratoriet var jämförelsevis noggrant regleradt i vissa lagstiftningar särskildt i den preussiska Allgemeines Recht. I Tyskland upphörde dock specialmoratoriet efter hand och blef slutligen helt och hållet förbjudet i den nya rikslagstiftningen. Däremot ingår specialmoratoriet som en normal lagstiftning i den franska Code civile, artikeln 1244, hvilken tillåter domstolen att under vissa omständigheter och med stor försiktighet meddela anstånd med viss skuld på högst ett år. Dock får sådant anstånd ej meddelas beträffande växlar. Under kriget har ifrågavarande stadgande utsträckts att gälla alla skulder och synes hafva stor betydelse, särskildt i den mån

generalmoratoriet afvecklas. Institutet har för öfrigt i något varierande former dels vid sidan af och dels som afveckling af generalmoratoriet införts bland annat i England, Österrike och Ungern. I Tyskland, Holland och Danmark har man som ofvan antydts ansett sig kunna alldeles undvara det allmänna generalmoratoriet och har inriktat sig på särskilda generalmoratorier, men dessutom har man redan från början gifvit ett vidsträckt utrymme åt specialmoratoriet, som dock redan upphört i Danmark, och för så vidt jag kunnat inhämta numera äfven i Holland.

I Tyskland har det individuella specialmoratoriet haft följande gestaltning. I fråga om privat penningefordran, som uppkommit före den 31 juli 1914, kan domstol eller exekutiv myndighet på begäran af gäldenär bevilja anstånd, om gäldenärens ekonomiska ställning rättfärdigar ett sådant anstånd, och detta ej medför oproportionerlig skada för borgenären. Anståndet får ej öfverstiga 3 månader, och detsamma kan afse antingen hela skulden eller del däraf och kan ställas i beroende af, att gäldenären ställer säkerhet. Moratoriets innebörd är enligt uttrycklig bestämmelse densamma, som om borgenären frivilligt begärt anstånd, dock att gäldenären också ifråga om icke räntebärande förpliktelser är skyldig att betala viss ränta under anståndstiden. Inga andra påföljder af underlåtenheten att betala å förfallodagen än nämnda räntebetalningsskyldighet inträda således vid af domstol eller exekutiv myndighet lämnadt anstånd. Om underlåtenhet att betala och härför i vanliga fall i lagen föreskrifna påföljder inträffat, redan innan myndigheten meddelat beslut om anstånd, eller om vid underlåtenhet att betala hos myndighet påyrkats endast viss särskild påföljds inträde, t. ex. vräkning från förhyrd lägenhet eller yrkande, att kapital skall vara i sin helhet förfallet i följd af dröjsmål med inbetalning af ränta eller amortering, har det ansetts tveksamt, om gäldenär kunde råka ut för en dylik särskild påföljd. Med anledning häraf stadgar en senare utkommen förordning, att påföljder på grund af underlåtenhet att uppfylla en före kriget ingången penningeförpliktelse kunna, under förutsättning att icke äfven dessa påföljder inträdt före krigets utbrott, af domstol förklaras vara att anse som icke inträffade. Äfven i det s. k. handräckningsförfarandet kan enligt en författning anstånd i viss ordning ernås, hvarvid dock fordras viss särskild medverkan från borgenären. För krigsdeltagare kan anstånd beviljas för längre tid, och det fordras här icke, att fordringen uppkommit före den 31 juli 1914, utan är det tillräckligt, att densamma uppkommit före gäldenärens deltagande i kriget. Å andra sidan fordras för att krigsdeltagare skall komma i åtnjutande af anståndet, att hans ställning på grund af kriget lidit ett så väsentligt afbräck, att hans existens synes hotad. Till förmån för fastighetsägare utvidgades det tyska specialmoratoriet med afseende å fastighet graverande skulder. Dels kunde nämligen moratorium beviljas för längre tid än 3 månader, till att börja med 6 månader och senare ända till ett år,

dels kunde ett en gång beviljadt moratorium förnyas och detta ej blott en utan flera gånger.

För svensk rättsuppfattning är det främmande att tillåta domstol att på grund af inträffade extraordinära svårigheter meddela anstånd med betalning af gäld. Att emellertid den svenska rätten i viss mån upptagit force-majeuresynpunkter beträffande fullgörande af betalningsskyldighet, framgår af § 30 i lagen om köp och byte af lös egendom den 20 juni 1905. I detta lagrum stadgas, att om köp af säljare häfves, emedan köpeskilling ej blifvit i rätt tid erlagd eller åtgärd, hvarpå köpeskillingens utbekommande beror, icke af köparen vidtagits, skall i fråga om säljarens rätt till skadeersättning de i 24 § af lagen gifna stadgandena äga motsvarande tillämpning. Sist berörda lagrum åter föreskrifver, att skadestånd skall utgå, äfven om dröjsmålet icke är att tillräkna vederbörande kontrahent. Men från denna regel gifves det undantag, att befrielse från skyldighet att utgifva skadestånd inträder, om möjligheten att fullgöra aftalet må anses utesluten i följd af omständighet, som ej bort vid köpets afslutande tagas i beräkning, såsom krig eller därmed jämförlig händelse. Häraf följer, att en köpare, för hvilken det blifvit omöjligt att erlägga köpeskillingen eller vidtaga åtgärd, hvarå dess utbekommande må bero, befrias från skyldighet att betala skadestånd, om denna möjlighet har sin grund i en extraordinär händelse, som han icke haft anledning taga i beräkning vid köpets ingående. Med andra ord köparen befrias från skadeståndsskyldighet på grund af force majeure. Det vill synas som om force majeuresynpunkten emellertid enligt svensk rätt borde vinna ytterligare beaktande för en gäldenär. Har han på grund af en extraordinär och oförvållad händelse kommit i betalningssvårigheter, vill det synas, som om det vore för hårdt att låta lagen hafva sin gång emot honom. Måhända har han stora tillgångar, men de kunna icke realiseras utan orimliga förluster. Kanske har han en god och vinstgifvande affär, men denna stockas alldeles på grund af inre restriktioner eller den utländska handelns stockning. Å andra sidan kräfver borgenärens intresse beaktande. Denne behöfver också penningar. I hvarje fall behöfver han löpande inkomster. I ett visst fall föreligga visserligen svårigheter för både gäldenär och borgenär, men framförallt är det borgenären, som skulle duka under, om han ej finge ut sin rätt. Förlusten för honom blir ojämförligt mycket större än för gäldenären. Men i annat fall kan borgenären vara hjälpt, om blott gäldenären ställer säkerhet för sin skuld. Med denna säkerhet kan borgenären i sin tur hålla uppe sin ställning i förhållande till sina fordringsägare. Allt talar således för en individuell pröfning för hvarje särskildt fall af en ansökan om att vinna lättnad på grund af force majeure. Men att en domstol tillerkännes befogenhet att med stor försiktighet meddela en gäldenär anstånd med betalning af kapitalet med skyldighet att betala ränta och eventuellt med förpliktelse att ställa säkerhet för kapitalet och alltid under förutsättning, att borgenären icke visar sig lida en oproportionerligt stor skada genom ett dy-

likt anstånd, kan jag icke finna vara annat än nyttigt för kreditlifvet. För min del har jag intet att erinra mot att till och med i normal lagstiftning upptages den tanke, som ligger till grund för den franska lagens bestämmelse om rätt för domstol att lämna betalningsanstånd. Men vill man icke gå så långt, synes man i hvarje fall böra taga under öfvervägande att för krig eller motsvarande situation införa en specialmoratorielagstiftning, som i hufvudsak svarar mot de grundsatser, som enligt hvad här ofvan anförts legat till grund för denna lagstiftning i Tyskland, Danmark och Holland.

I motsats till det individuella specialmoratoriet står det *s. k. generella specialmoratoriet* eller ett anstånd, som beviljas en viss gäldenär emot alla eller åtminstone mot det stora flertalet af hans borgenärer. Gäldenären önskar själf i det längsta undvika konkurs och söker då ej sällan att erhålla ett anstånd af sina fordringsägare för affärens fortsättande eller eventuellt för att efter hand söka åvägabringa ackord. Borgenärerna hafva alltid intresse af att tillmötesgå en dylik anhållan för undvikande af konkurskostnad och för att om möjligt erhålla ett större utbyte för sina fordringar på ett eller annat sätt. Emellertid har det visat sig, att borgenärerna äro i behof af en viss medverkan från statens sida, för att ett dylikt allmänt betalningsanstånd skall kunna på ett betryggande sätt åvägabringas. Det händer sålunda, att borgenärerna hafva att räkna med, att en eller annan borgenär funnit sig kunna möjligen utpressa särskilda förmåner för sig genom att motsätta sig ett af öfriga fordringsägare önskadt betalningsanstånd. För sådan händelse är det af betydelse, att det finnes en lagstiftning, som möjliggör genomförande af ett dylikt anstånd äfven gentemot en tredskande minoritet. Men äfven ur den synpunkten kräfves en reglering af hithörande förhållanden, att borgenärerna kunna behöfva vissa garantier för att gäldenärs uppgifter om hans förmögenhetsställning äro riktiga, liksom det kräfves skydd mot att gäldenär undanhåller egendom eller på annat sätt skadar borgenärerna eller gynnar någon borgenär på annans bekostnad.

Lagstiftningen har också i nu angifna syfte ingripit genom bestämmelserna om s. k. *administration* eller *ackordsförhandling utom konkurs*. I England är en dylik förhandling ett nödigt förstadium för hvarje konkurs. I fransk, belgisk och schweizisk rätt har institutet varit infördt jämförelsevis länge, i Norge finnes det sedan år 1899 och i Danmark sedan år 1905. Borttaget ur tysk rätt har det under kriget kommit åter till att börja med såsom en förberedande åtgärd för att fördröja eller undvika konkurs, hvilken åtgärd benämnes Geschäftsaufsicht och senare i förening med regler om en administration med slutlig uppgift att åstadkomma tvångsackord utan konkurs. I Österrike finnes äfven införd Geschäftsaufsicht, men dessutom har under kriget i den normala lagstiftningen införts ett Ausgleichs-förfarande, hvilket just innebär tvångsförhandling utom konkurs. Också här i Sverige finnes ett lagförslag i ämnet. Emellertid är detta, försåvidt jag förstår, endast lämpadt för normala för-

hållanden. Förslaget afser att omintetgöra tredska från en fordringsägare, för det fall att gäldenär lyckats åstadkomma en så grundlig och betryggande utredning af sin ställning, att han redan under hand kunnat framlägga ett ackordsförslag och för detta vunnit preliminärt godkännande af en viss kvotdel af borgenärerna. Äfven under pågående ackordsförhandling skall emellertid gäldenären enligt förslaget kunna när som helst sättas i konkurs. Gäldenärs dispositionsrätt öfver tillgångarna skall enligt förslaget icke alls vara inskränkt under förhandlingarna, och någon kontroll öfver förvaltningen af dessa tillgångar är ej afsedd att anordnas från det offentligas sida. Snarare har man tänkt sig ackordsförhandlingen som en officiell afslutning på ett privat anordnadt administrationsförfarande. Under normala tider tillgodoser detta förslag antagligen de önskemål, som man afsett att vinna med detsamma. Men äfven om detta förslag blir lag, kan man nog knappast afvara en extraordinär lagstiftning, som närmast har att förhindra, att gäldenär skall behöfva gå i konkurs på ansökan af enstaka borgenärer eller på egen begäran, i det fall då hans insolvens kan anses vara orsakad af krig eller därmed jämnställda förhållanden, men det är utsikt, att han emellertid efter krigets slut skall kunna göra rätt för sig. Det sätt, hvarå man sökt tillmötesgå detta önskemål, har varit följande.

Om domstol finner, att förutsättningarna äro inne, förordnas om affärens tillsyn genom af rätten utsedda tillsyningsmän, och gäldenär får icke försättas i konkurs, så länge denna affärstillsyn varar. Äfven utmätning är under ifrågavarande tid utesluten. Gäldenär behåller principiellt förvaltningen af sin egendom och fortsätter sin rörelse, men under tillsyn af de utsedda tillsyningsmännen, hvilkas samtycke erfordras för vissa transaktioner, såsom försäljning af fast egendom, betalande af skuld, ingående af nya förbindelser med undantag af sådana, som äro nödiga för affärsrörelsens fortsättande, eller för gäldenärs och hans familjs nödiga underhåll. Befintliga medel, som icke erfordras för nämnda behof, skola användas till borgenärs förnöjande efter bestämmande af tillsyningsmännen. Vissa borgenärer beröras icke alls af förfarandet utan äga att påkalla utmätning och konkurs. Hit höra fordringar på grund af aftal, som ingåtts med tillsyningsmännens medgifvande, eller för hvilka sådant ej erfordras, vidare fordringar, som åtnjuta viss förmånsrätt o. s. v. Tillsyningsförfarandet förklaras af rätten upphöra, om gäldenär icke fullgör sina förpliktelser i enlighet med förordningen, eller andra skäl föreligga för att förfarandet icke bör fortfara t. ex. om det sedermera befinnes, att utsikt i själfva verket ej föreligger för att gäldenärs obestånd skall upphöra efter kriget.

Det nu skisserade uppsiktsförfarandet har genom senare lagstiftning i Tyskland vidgats så, att å ena sidan institutet äfven kommer till användning i flera fall, då konkurs eljest skulle tillgripas, och å andra sidan uppsiktsförfarandet infogats som ett led i ett verkligt administrationsförfarande under viss medverkan af borgenärerna och med ändamål att om möjligt åstadkomma ett ackord utan konkurs. I själfva verket närmar sig detta förfarande den lagstiftning,

som finnes t. ex. i Norge, och som just går ut på icke blott, såsom i Danmark och enligt det svenska förslaget, att få det offentligas medverkan till ett tvångsackord, utan som afser att redan på ett tidigare stadium bereda gäldenär möjlighet att under borgenärs medverkan få till stånd en administration, låt vara att dennas syfte också är att så småningom åstadkomma ett tvångsackord.

Under fredstid råder helt naturligt en viss motvilja mot att låta administrations- eller underhandsafvecklingar få för lång lifstid, då de innefatta ett moment af illojal konkurrens med den normala affärsverksamheten. Men annorlunda ställer det sig onekligen under krig eller kristid. Under dylika förhållanden är det ofta mycket svårt att kunna tänka sig att genomföra ett ackord, men det kan på samma gång vara af stor vikt att tillfälle beredes till ett fortsättande af en viss rörelse i afvaktan på krisens slut. Men för detta ändamål kräfvas då anordningar, som skydda gäldenär mot enstaka borgenärers påträngande, och å andra sidan kan förekomma, att gäldenären missbrukar ett anstånd, vare sig till egen fördel eller till förmån för andra fordringsägare. För Sveriges del behöfver sannolikt institutet på ett alldeles särskildt sätt omformas efter våra förhållanden och möjligen är det af speciell vikt, att borgenärsintresset från början får ett mera direkt inflytande än detsamma erhållit i de tysk-österrikiska lagarna om Geschäftsaufsicht.

Innan jag lämnar spörsmålet om den extraordinära moratorielagstiftningen bör jag slutligen få erinra därom, att i vissa lagstiftningar äfven *straffbestämmelser* spela en stor roll. Detta är särskildt förhållandet beträffande det ofvannämnda tvångsmoratoriet ifråga om förbud för betalning till utlänning samt angående förfogande öfver egendom, tillhörig utlänning, som befinner sig i viss fientlig stat. Möjligen kan man tänka sig, att strafflagsbestämmelser borde i större utsträckning, än som skett, meddelas för att förekomma, att gäldenär under moratorietid till borgenärs skada undansnillar honom tillhörig egendom.

Det återstår till slut att något beröra den så att säga *normala moratorielagstiftningen*. Redan i det föregående har i detta hänseende vissa bestämmelser omnämnts. Till detta slag af lagstiftning kan äfven i viss mån sägas vara att hänföra t. ex. bestämmelsen om utmätningsfrihet för visst gods. Bestämmelserna härom hafva undergått förändringar under kriget, bl. a. i Tyskland och Frankrike, där det utmätningsfria minimum högst väsentligt blifvit höjdt. Att notera är äfven, att i de nya danska och norska processlagarna föreskrifterna i detta ämne blifva högst väsentligt utvidgade och blifvit synnerligen ingående formulerade. Den svenska utsökningslagens bestämmelser kräfva utan tvifvel en grundlig reformering. Äfven bestämmelserna om tvångsackord i konkurs kunna verka som moratorium och åtminstone i den tyska rätten föreligger ej hinder för att ackordsföreskrifter gifvas i den form, att gäldenär tillerkännes anstånd med betalning af ackordet under en viss tid. I öfrigt sammanhänger moratoriespörsmålet i sin helhet i viss mån med konkurslag-

stiftningens beskaffenhet i ett land. Det är synnerligen önskligt för Sveriges del, att det under utarbetning varande förslaget till ny konkurslag, hvilket förslag har synnerligen stora förtjänster, snart bringas till fullbordan. Andra moratorieföreskrifter äro sådana, som modifiera skyldighet för bolag och andra samfälligheter att gå i konkurs med hänsyn till viss beskaffenhet hos balansräkningen samt bestämmelser, som under vissa förhållanden inskränka skyldigheten att för viss period upprätta bokslut eller skyldighet att vid hvarje tid nedskrifva tillgångarna till gällande marknadspris. En stor mängd dylika föreskrifter återfinner man i de krigförande länderna. I öfrigt har man under kriget allt mera funnit, i hvilken grad moratoriespörsmålet sammanhänger med lagstiftningen i öfrigt, och i hvilken grad den extraordinära situationen vid kriget är påverkad af beskaffenheten af det normala lifvets lagar. Alldeles särskildt har Österrike i detta hänseende gått i spetsen. I detta land har nämligen bland annat under kriget civillagboken förnyats, en ny konkurslag med därtill hörande Ausgleichs-förordning promulgerats samt en ny försäkringslag antagits. Öfverallt har för öfrigt lagstiftning med hänsyn till krigssituationen på skilda områden flödat, men framför allt gäller det som sagdt, att moratoriespörsmålet genom kriget och dess lagstiftning blifvit allsidigt belyst.

Bilaga II: B.

Kortfattad översikt av reglerna angående tvångsförvaltning såsom form av fastighetsexekution i vissa främmande länder.

Tyskland. Den tyska civilprocesslagen av den 17 maj 1898 (C. P. O.) skiljer i fråga om exekution (Zwangsvollstreckung) i fast egendom mellan:

1. tvångsinskrivning i fastighetsboken av ett s. k. »Sicherungshypothek» för fordringen,
2. tvångsförsäljning av fastigheten och
3. tvångsförvaltning av densamma.

Av dessa exekutionsformer medför den första allenast, att ett hypotek[1] i fastigheten uppstår.[2] Endast de båda senare slagen innebära ett verkligt uttagande av fordringen ur fastigheten.

De i C. P. O. förekommande reglerna för fastighetsexekutionen (§§ 864—870) hava, utom så vitt angår den första av ovannämnda exekutionsformer, endast karaktären av allmänna föreskrifter, vilka angiva de ledande grundsatserna, medan detaljbestämmelserna äro förbehållna en särskild lag av den 24 mars 1897, benämnd »Gesetz über die Zwangsversteigerung und die Zwangsverwaltung» (Zw. G.).

En fordringsägare kan i regel efter eget val begära vilken av nämnda exekutionsformer han önskar eller yrka tillämpning av den första jämsides med någon av de båda övriga i fråga om en och samma fastighet eller övergå från tvångsförvaltning till tvångsförsäljning eller tvärtom. Förutsättningarna för att erhålla exekution över huvud är, att borgenären äger »vollstreckbarer Schuldtitel», varmed förstås domfäst fordran, fastställd förlikning, handräckningsutslag, laga skiljedom m. m., varjämte erfordras en av vederbörande myndighet därå tecknad »Vollstreckungsklausel». Däremot är det — för exekution i fast egendom genom tvångsförsäljning eller tvångsförvaltning — likgiltigt, huruvida fordringen riktar sig mot gäldenären personligen eller om fastigheten därjämte eller ensam häftar för densamma (Hypothek, Grundschuld).

Tvångsförvaltning — liksom tvångsförsäljning — beslutes av domstol på ansökan av borgenär (Zw. G. §§ 15 och 16). Domstolen har härvidlag icke någon prövningsrätt, huruvida borgenären äger utsikt att erhålla betalning av fastighetens avkastning, vadan ock inom den tyska litteraturen farhågor

[1] Detta slags hypotek är till skillnad från det vanliga eller s. k. löpande hypoteket allenast såtillvida giltigt i tredje mans hand, att gäldenären kan mot denne göra samma invändningar som mot den förste innehavaren.

[2] Ang. den förmånsrätt hypotek medför vid fördelning av avkastning, som uppkommer genom tvångsförvaltning, se nedan.

yppats för missbruk av institutet, i synnerhet som skyldighet att förskjuta kostnaderna för förvaltningen icke kan åläggas borgenären. Beslut, varigenom tvångsförvaltning anordnas, antecknas i fastighetsboken, delgives gäldenären och gäller till förmån för borgenären såsom utmätning (»Beschlagnahme»)[1] av fastigheten (§§ 20 och 148). Verkan härav blir, att gäldenärens förfoganderätt över fastigheten principiellt upphör (§ 148), men beslaget är i regel ej avgörande för borgenärens ställning i förmånsrättsordningen.[2] — Åt gäldenären skall i visst fall beredas bostad i fastigheten (§ 149).

Beträffande föremålet för exekutionen är att märka, att under beslaget inbegripes allt vad som enligt tysk rätt kan omfattas av ett hypotek, d. v. s., förutom själva marken med därtill hörande byggnader, ledningar m. m. och växande gröda, tillika bl. a. ägaren tillhöriga inventarier och bärgad gröda. Därjämte omfattar beslaget hyres- och arrendefordringar. Arrendators rätt till avkastningen blir däremot oberörd av beslaget (§§ 20, 21 och 148).

Rätten utser förvaltare och låter överlämna fastigheten åt honom (§ 150). Om dennes kvalifikationer innehåller själva lagen intet. Genom en under kriget utfärdad författning den 22 april 1915 är åter förordnat, att gäldenären själv kan utses till förvaltare, om han är lämplig därtill, detta för att så långt som möjligt nedbringa kostnaderna för förvaltningen; dock skall i sådant fall en särskild tillsyningsman tillsättas, vilkens samtycke erfordras för vissa dispositioner.

Rörande förvaltarens rättsliga ställning är i lagen (§§ 152—154) utsagt, att denne äger rätt och plikt att företaga alla rättshandlingar, som erfordras för fastighetens ändamålsenliga skötsel i enlighet med vad som kan anses för allmänt brukligt. Han har att göra gällande anspråk gent emot tredje man och omsätta den för förvaltningen obehövliga avkastningen i penningar. På framställning av förvaltaren skall rätten meddela förbud för tredje man att fullgöra betalning till annan än förvaltaren. Är fastigheten upplåten genom hyres- eller arrendeavtal och har legotagaren tillträtt fastigheten, är avtalet bindande för förvaltaren. Huruvida denne själv äger träffa legoavtal angående fastigheten är ej i lagen utsagt. Att han har sådan rätt framgår dock bl. a. därav, att den preussiska promulgationslagen den 8 december 1899, § 18, stadgar skriftlig form för det fall att förvaltare ingår sådant avtal.

Rätten övar uppsikt över förvaltningen och äger utfärda instruktioner angående densamma. Rätten kan jämväl förelägga förvaltaren vite för fullgörande av hans skyldigheter, ålägga honom att ställa säkerhet därför ävensom entlediga honom. Förvaltaren äger tillgodonjuta arvode för sitt uppdrag enligt rättens bestämmande.

Förvaltaren är ansvarig inför samtliga rättsägare för sin förvaltning samt är skyldig att årligen och efter förvaltningens upphörande till domstolen avgiva redovisning för densamma, vilken av domstolen, sannolikt efter förutgången granskning, tillhandahålles borgenärerna och gäldenären.

---

[1] Här och i det följande användes beteckningen utmätning, ehuru den ej helt motsvarar det tyska begreppet »Beschlagnahme».

[2] Ang. undantag härifrån, se nedan.

Att en fastighet på begäran av borgenär ställts under tvångsförvaltning, utesluter ej att annan borgenär för sin räkning yrkar tvångsförvaltning av samma fastighet. Sker detta, beviljas honom tillstånd att i det redan anordnade förfarandet göra sitt anspråk gällande. Han erhåller samma rätt som om tvångsförvaltningen hade kommit till stånd på hans begäran, och domstolen uppdrager åt den utsedde förvaltaren att förvalta fastigheten jämväl för tillgodoseende av hans rätt. Beslutet om anslutning innebär, i likhet med det tidigare beslutet, utmätning av fastigheten och blir gällande från och med delgivningen (§ 27).

I 10, 11, 13 och 155 §§ regleras fördelningen av den avkastning förvaltningen givit. Enligt dessa bestämmelser skola utgifterna för förvaltningen ävensom kostnaderna för förfarandet betalas omedelbart (»vorweg»), med undantag av själva ansökningskostnaderna, vilka, om de av borgenären förskjutits, kunna av honom återfås allenast i samband med betalning för den utsökta fordringen (10 § 2 mom. jfrt med 12 §). Till utgifter och kostnader, som skola gäldas omedelbart, höra exempelvis försäkringspremier, rättegångskostnader, förvaltarens arvode, anspråk, vilka härleda sig ur rättshandlingar, som förvaltaren i denna sin egenskap vidtagit, samt vidare förskott, som förvaltaren må hava gjort i och för uppdragets utförande, vare sig de föranledas av rättens anvisningar eller eljest kunna anses erforderliga för fastighetens vidmakthållande. Ifrågavarande utgifter och kostnader hava inbördes lika rätt, vadan avkastningen, om den ej räcker till deras fulla gäldande, fördelas på dem pro rata parte.

Avkastningens överskott skall användas till gottgörande av sökandens och övriga rättsägares fordringar enligt i lagen angiven ordningsföljd, nämligen:

1. Sökandens anspråk på gottgörelse för egna utlägg för underhåll av eller nödiga förbättringar å fastigheten. [1]
2. Anspråk på lön, kostpenningar eller dylikt, vilka vid jord- eller skogsbruksfastighet tillkomma personer, som äro anställda för skötsel av fastigheten eller därå driven binäring, i synnerhet tjänstehjon, jordbruksarbetare, skogvaktare. [2]
3. Skatter och andra avgifter till det allmänna, som åvila fastigheten.
4. Sådana anspråk, som på grund av inskrivning eller eljest med sakrätt häfta vid fastigheten (Hypothek, »Grundschuld», »Rentenschuld» m. m.).
5. Sökandens fordran, för så vitt den ej faller under någon av de förut angivna grupperna, jämte ränta.

Härvid är emellertid att märka följande: Enligt 155 § 2 mom. komma anspråk, som avses i p. 2—4 ovan, i betraktande allenast såvitt angår »laufende Beträge wiederkehrender Leistungen». I 13 § stadgas vidare, att »laufende Beträge wiederkehrender Leistungen» räknas från sista förfallodagen före ut-

[1] Ovisshet råder, huruvida ej dessa utlägg även kunna av förvaltaren omedelbart återgäldas.

[2] Tvivelaktigt kan dock synas, huruvida ej hithörande anspråk, i den mån de grunda sig på avtal, som förvaltaren i denna sin egenskap ingått, rätteligen äro att hänföra till kostnader, som skola omedelbart gäldas.

mätningen, att om någon förfallodag icke inträffat under de närmast före utmätningen förflutna två åren, tiden för utmätningen blir avgörande, samt att om flera utmätningar skett, hänsyn i detta avseende tages blott till tiden för den första utmätningen. Vidare gäller, att bland flera rättsägare, tillhörande p. 4, den inbördes ordningen avgöres enligt de för sakrättsliga anspråk gällande regler,[1] samt att om flera sökande finnas, som icke tillhöra någon av de under p. 2—4 upptagna grupperna, deras inbördes företräde avgöres av tidpunkterna för de olika utmätningarna (11 §). Av ovannämnda regler framgår, att av de under p. 4 upptagna fordringarna allenast räntor och andra upplöpande belopp komma i fråga. Vidare torde reglerna innebära, att av de under p. 2—3 upptagna anspråken ävensom av upplöpande belopp, som falla under p. 4, skola sådana, för vilka någon förfallodag icke inträffat under de två närmast före utmätningen resp. den första utmätningen förflutna åren, inberäknat sådana, som upplöpa för var dag och i fråga om vilka man följaktligen över huvud icke kan tala om någon förfallodag (såsom exempelvis räntor, vissa lönebelopp etc. men däremot icke kapitalamorteringsbelopp), gottgöras allenast för tiden från utmätningen resp. den första utmätningen, varemot för övriga beräknas utdelning för tiden från den närmast därförut inträffade förfallodagen. Anspråk på räntor eller andra dylika belopp, som stått längre inne än nu för varje fall sagts (»Rückstände»), komma över huvud icke i betraktande. Om sökandens fordran tillhör den under p. 4 upptagna gruppen, utgår ränta därå efter den förmånsrätt, som inom nämnda grupp tillkommer huvudfordringen. Innan sökanden erhåller utdelning å *kapital*, måste således samtliga räntebelopp, även sådana, som avse fordringar med eljest sämre rätt, hava guldits. Man har nämligen ansett att, då tvångsförvaltningen väsentligen har till ändamål att med bibehållande av gäldenärens äganderätt till fastigheten tillförsäkra sökanden utdelning ur dennas avkastning, sökandens kapitalfordran bör träda tillbaka. De borgenärer, som stå efter sökanden, böra icke få vänta på utdelning, till dess sökandens fordran i dess helhet blivit gulden. Däremot kan, såsom nämnts, *ränta* å sökandens fordran komma att gäldas före under p. 4 upptagen borgenärs räntefordran, om nämligen sökandens anspråk enligt allmänna regler ligger före dennes. — Slutligen må framhållas, att räntor å anspråk, som inskrivits eller eljest sakrättsligt vunnit skydd *efter* utmätningen, icke erhålla del i avkastningen annat än i förhållande till borgenär, som senare ansluter sig till tvångsförvaltningen.

När det kan väntas, att någon avkastning finnes till fördelning, skall sammanträde utsättas med rättsägarna.[2] Vid sammanträdet uppgöres en fördelningslängd, avsedd att gälla för hela den tid förfarandet fortgår. Däri upp-

[1] Enligt 879 § B. G. B. bestämmes ordningen mellan flera rättigheter, för vilka en fastighet häftar, efter tidpunkten för rättigheternas inskrivning i fastighetsboken. Har inskrivning ägt rum samma dag, är tiden för begäran om inskrivning avgörande. Är inskrivning sökt samma dag, gäller lika rätt.

[2] Dock äger förvaltaren på grund av särskilt stadgande i 156 § 1 mom., vilket icke fullt överensstämmer med i övrigt angivna regler, *utan vidare* erlägga skatter och allmänna avgifter (nämligen om ej andra utdelningsberättigade anspråk med bättre förmånsrätt därigenom skulle bliva lidande).

tagas allenast fordringar, som framgå av fastighetsböckerna eller i behörig ordning anmälts å eller före sammanträdet, dock att anmälan i visst fall icke erfordras (§ 156). Rätten anordnar därefter utbetalning av beloppen (§ 157).

Förfarandet upphäves genom beslut av rätten bland annat, när sökandens fordran guldits eller när förvaltningens fortsättande skulle draga stora kostnader och sökanden ej förskjuter härför erforderligt belopp (§ 161).

Konkurs utesluter icke tvångsförvaltningens användning. Det torde härvid i regel bliva den för konkursen utsedde förvaltaren, som begär tvångsförvaltning av en konkursboets fastighet, för så vitt han anser det kunna medföra fördel för konkursboet (Konkursordnung § 126). Men dylikt yrkande torde ock kunna framställas av konkursborgenär. Då gäldenären redan genom konkursen berövats förfoganderätten över egendomen, verkar ett inledande av tvångsförvaltning i detta avseende icke såsom utmätning. De allmänna bestämmelserna om tvångsförvaltning äga för övrigt till större delen tillämpning, även då sådan bedrives under konkurs (Zw. G. §§ 172 och 173).

Österrike. I den österrikiska rätten är tvångsförvaltningsinstitutet reglerat efter i stort sett samma principer som i den tyska. Bestämmelserna återfinnas i en lag den 27 maj 1896 »über das Exekutions- und Sicherungsverfahren (Exekutionsordnung)».

Under begreppet exekution i fast egendom falla här liksom enligt tysk rätt tre slag av åtgärder, nämligen »zwangsweise Pfandrechtbegründung» (E. O. §§ 87—96), tvångsförvaltning (E. O. §§ 97—132) och exekutiv auktion (E. O. §§ 133—239). Var och en av dessa exekutionsformer är oavhängig av de andra; ingen kräver för sitt anordnande en annan till förutsättning. Det beror av den exekutionssökande borgenären, vilken form som skall komma till användning. Från denna regel gives dock enligt § 201 ett undantag. I det fall denna § omnämner kan nämligen i stället gäldenären bestämma det exekutiva förfarandets form. Där föreskrives, att, även om en borgenär begärt exekutiv auktion å fastigheten, gäldenären kan utverka, att i stället tvångsförvaltning av densamma anordnas, om det på förhand kan beräknas, att sökandens fordran jämte ränta och kostnader kan i händelse av tvångsförvaltning gäldas ur fastighetens avkastning inom ett år. Är det fråga om en skuld, vars kapitalbelopp enligt fastställd plan småningom skall av gäldenären avbetalas, äger gäldenären enahanda valrätt, för så vitt avkastningen under förutsättning av tvångsförvaltning skulle tillåta amortering inom den överenskomna terminen. Borgenären kan således i senare fallet tvingas att acceptera en småningom skeende avbetalning av skulden, ehuru han anhållit om exekution i och för tillfredsställandet på en gång av hela sitt anspråk.

I övrigt äro förutsättningarna för tvångsförvaltning och sättet för detta förfarandes inledning och anordnande i huvudsak desamma som i den tyska rätten. Exekution beviljas på borgenärens framställning av domstol, vilken utser en förvaltare. Denne sättes i besittning av fastigheten, varjämte gäldenären underrättas om, att han har att avhålla sig från varje förfogande över föremål, vilka beröras av exekutionen (§§ 97—102).

För att underlätta exekutionsdomstolens val av förvaltare föreskriver lagen upprättandet av särskilda förteckningar över personer, lämpliga till förvaltare. Dessa uppgöras av domstolarna i första instans, efter samråd med förvaltnings- och kommunala myndigheter ävensom vissa korporationer inom näringslivet. En sådan förteckning är en officiell lista på personer, vilka på grund av sin sakkännedom och tillförlitlighet anses särskilt meriterade för att utses till förvaltare och som på förhand förklarat sig villiga övertaga dylika uppdrag. Listorna upprättas vart femte år, men kunna under mellantiden revideras och kompletteras efter behov. Exekutionsdomstolen utser till förvaltare en i vederbörande förteckning upptagen person, som synes lämplig just för den fastighet, varom det är fråga. Undantagsvis kan exekutionsdomstolen dock på grund av särskilda omständigheter utse en annan person, men bör dock i så fall först hava inhämtat den exekutionssökande borgenärens och om möjligt även gäldenärens samtycke. Om detta icke skett eller om varken borgenären eller gäldenären givit sitt samtycke till avvikelse från förteckningen, äga dessa rätt att inom viss tid efter erhållet meddelande om domstolens beslut göra en framställning om utseende av en ny förvaltare (§§ 106—108).

Att en borgenär redan utverkat tvångsförvaltning av en fastighet, medför ej hinder för annan borgenär att för sin räkning begära dylik förvaltning av samma fastighet, i vilket fall anslutning till förfarandet beviljas. Rätten uppdrager åt förvaltaren att fullgöra uppdraget även för den senare borgenärens räkning (§§ 98—102).

Förvaltaren har att vidtaga »alla de åtgärder, som tjäna till regelrätt och fördelaktigt ekonomiskt nyttjande av den fastighet, som anförtrotts honom». Han är befogad att uppbära all avkomst av fastigheten samt vidtaga de rättshandlingar och föra den talan, som erfordras för uppdragets utförande. På begäran skall domstolen meddela anvisningar rörande förvaltningen. Tvångsförvaltningen har icke någon inverkan på redan bestående legoavtal. Nya sådana äger förvaltaren sluta, dock att domstolens tillstånd erfordras för egendomens utarrendering. Likaledes kräves domstolens samtycke för sådana åtgärder, som icke kunna anses överensstämma med allmänt bruk eller som eljest äro av särskild betydelse (§§ 109—112). Förvaltningen är således underkastad domstolens uppsikt. Denna intervenerar vid pliktförsummelser och missgrepp från förvaltarens sida, den besluter över av borgenären, gäldenären eller andra intressenter framställda anmärkningar mot enskilda förvaltningsåtgärder eller mot förvaltningen i dess helhet. Den kan även entlediga förvaltaren. Likaså bestämmer domstolen förvaltarens arvode samt det belopp, varmed hans utgifter skola ersättas (§§ 113 och 114). Förvaltaren har att till domstolen avlämna räkenskap för sin förvaltning. Detta skall ske varje år samt vid förvaltningens slut. Domstolen har att giva borgenären, gäldenären och övriga intressenter del av räkenskaperna samt besluter över av dem mot räkenperna framställda anmärkningar. Förvaltaren kan genom vite eller avdrag å arvodet av domstolen tillhållas att avgiva redovisning eller vidtaga andra

åtgärder med avseende å förvaltningen, som domstolen efter granskning av räkenskaperna funnit nödvändiga (§§ 115—118).

Med avkastningen skola tillgodoses två grupper av anspråk. De, som höra till den förra gruppen, skola av förvaltaren omedelbart »utan vidare förfarande» betalas, i den mån de förfalla; någon inbördes ordningsföljd finnes därför ej heller för dem stadgad, utom så vitt angår skatter och allmänna avgifter.[1] För gäldande av andra gruppens fordringar får åter användas allenast vad som därefter återstår av behållningen. Dessa fordringar skola likvideras efter uppgjord fördelningsplan och i angiven ordningsföljd. Anledningen till denna olikhet består däri, att den förra gruppen utgöres av sådana utgifter, som äro föranledda av själva förvaltningen och fastighetens nyttjande enligt vanligt bruk. De måste betalas, om förvaltningen över huvud skall kunna bedrivas med utsikt till gynnsamt resultat. I den mån förvaltaren av någon anledning underlåter att betala fordran tillhörande förra gruppen, kommer den att likvideras först av överskottet av avkastningen.

Den förra gruppens fordringar äro icke fullständigt uppräknade i lagen. Där angivas (i § 120) blott vissa exempel, nämligen: 1. skatter, som belasta fastigheten, dock ej belopp, som innestå för mer än tre år före beslutet om tvångsförvaltningen, jämte ränta därå, samt andra dylika offentliga avgifter, oberoende av huru länge de innestått, jämte ränta för högst tre år, dock att skatter och avgifter skola gäldas efter de under p. 2 och 3 upptagna utgifter; 2. avgifter, vilka åligga gäldenären på grund av försäkringsavtal rörande fastigheten eller dess tillbehör; 3. då fråga är om jord- eller skogsbruksfastighet, de under tvångsförvaltningen förfallna och från det sista året före dess beviljande innestående lönebelopp, kostpenningar och andra tjänsteförmåner åt personer, anställda för fastighetens skötsel eller sysselsatta vid affärsföretag, som äro förbundna med fastigheten och omfattas av tvångsförvaltningen; 4. kostnaderna för tvångsförvaltningen samt för underhåll av och nödvändiga förbättringar å fastigheten ävensom fordringar på grund av härför gjorda tillfälliga förskott; 5. under tvångsförvaltningen förfallna och från det sista året före beviljandet innestående räntor och andra upplöpande belopp, som härflyta från ostridiga fordringar eller rättigheter, varför fastigheten häftar, likaså amorteringsannuiteter på grund av sådana före tvångsförvaltningens början slutna avtal, som ej kunna antagas bliva föremål för tvist. Utgifter enligt p. 5 betalas omedelbart endast såvida de anspråk, varpå de grunda sig, äga obestritt företräde framför sökandens anspråk. För den inbördes ordningen bland de under denna grupp hörande utgifterna gälla allmänna förmånsrättsregler.

Så snart ett visst lämpligt belopp av den behållning, som inlevereras till domstolen, sammanbragts, företager domstolen fördelning av överskottet mellan de olika anspråken tillhörande andra gruppen (§ 122). Dessa skola tillgodoses i följande ordning (§§ 124—126):

---

[1] Se här nedan.

1. förvaltarens anspråk på arvode, såvitt det icke redan guldits genom förskott ur avkastningen, vartill domstolen må hava bemyndigat honom (§ 113), ävensom på ersättning för förskott till förvaltningsutgifterna, i den mån sådana förskott äro oguldna;

2. skatter och avgifter, som avses i § 120: 1, i den mån de icke redan erlagts;

3. under tvångsförvaltningen förfallna eller från sista året före beviljandet, innestående räntor och andra upplöpande belopp, som härflyta från fordringar eller rättigheter, varför fastigheten häftar, inberäknat amorteringsannuiteter, allt efter huvudfordringarnas inbördes företräde samt under förutsättning, att dessa äga bättre rätt än sökandens fordran och att beloppen ej guldits jämlikt § 120: 5.

4. sökandens fordran, därvid flera sökandes inbördes företräde avgöres av den tidpunkt, då inskrivning i fastighetsboken ägt rum, eller, där inskrivning med hänsyn till fastighetens beskaffenhet ej kunnat ske, den tidpunkt, då ansökan om exekution gjordes;

5. sådana under p. 3 omnämnda räntor och periodiska prestationer, som härflyta från fordringar med sämre rätt än den exekutionssökande borgenärens anspråk, vilket senare således i fråga om kapitalet här har bättre utsikter att tillgodoses än enligt tysk rätt.

Tvångsförvaltningen skall inställas bl. a. om avkastning, som kan användas till gäldande av sökandens fordran, icke alls eller åtminstone ej inom lång tid kan väntas (§ 129).

Enligt österrikisk rätt kunna jämväl vissa industriella anläggningar (bergverk, oljegruvor) ställas under tvångsförvaltning till gäldande av exigibel fordran, varom särskilda bestämmelser meddelats (§§ 240—241).

Danmark.

Tvångsförvaltningsinstitutet finnes icke utförligare reglerat i dansk rätt. I Christian V:s Danske Lov, 5 Bog, 7 Kap., Art. 5, 7, 8—10 förekomma visserligen bestämmelser om rätt att taga pant »til Brugelighed», men endast i största korthet. Sedan nämnda regler en längre tid varit ur bruk, hava emellertid domstolspraxis och sedvanerätt under senare hälften av 1800-talet återupplivat en dylik exekutionsform, och i nu gällande Lov om Rettens Pleje av den 26 mars 1909 ävensom i den nya härutinnan med den sistnämnda likalydande Lov om Rettens Pleje av den 11 april 1916, vilken skall träda i kraft senast den 1 oktober 1919, återfinnas vissa stadganden om tvångsadministration av gäldenärs fasta egendom.

Med stöd av ovannämnda lagrum i Christian V:s Lov har sålunda i praxis erkänts en rätt för borgenär, som till säkerhet för sin fordran äger ett s. k. Pantebrev i en fastighet, att sätta sig i besittning av och nyttja fastigheten »ved umiddelbar Fogedforretning», d. v. s. utan att fordringen blivit fastställd genom dom eller förlikning. Förutsättningen är i regel, att fastighetsägaren — gäldenären — icke erlagt förfallen ränta eller förfallet kapitalbelopp av skulden.

Enligt lagens bestämmelser kunde fastighetens överlämnande till borgenären ske genom två av rätten utsedde gode män, men detta ändrades genom praxis så, att numera fogdens medverkan fordras. Det är härvid att märka, att all exekution i regel omhänderhaves av domaren, vilken i denna sin verksamhet benämnes fogde. Fastighetens förvaltning försiggår genom borgenärens försorg och under skyldighet för honom att redovisa för densamma. Behållningen äger han avräkna å sin fordran utan skyldighet att utgiva något därav till bättre ställda panthavare. Vad som återstår, sedan borgenären blivit gottgjord, skall överlämnas till gäldenären. Borgenären får emellertid vika, om panthavare med bättre rätt själv tager fastigheten »til Brugelighed», så ock under konkurs, om ej sökanden med frånträdande av sitt anspråk mot konkursboet i övrigt förklarar sig vilja hålla sig allenast till den fasta egendomen i fråga.

Såväl 1909 som 1916 års Lov om Rettens Pleje[1] innehålla stadganden (§§ 600—602, resp. 609—611), enligt vilka det fortfarande såsom hittills står vederbörande borgenär öppet att med fogdens hjälp sättas i besittning av gäldenärens fasta egendom, men upptaga därjämte en annan art av tvångsförvaltning. Enligt § 495 i 1909 års lag (§ 504 i den nya lagen) kan nämligen borgenär, som äger domfäst penningefordran, få en fastighet, till vilken gäldenären äger *nyttjanderätt* (Leje-, Forpagtnings-, Fæsterettighed), genom fogdens försorg ställd under förvaltning i ändamål att avkastningen skall användas till täckande av hans fordran, allt för så vitt det kan ske utan att kränka annans rätt. Denna borgenärens befogenhet överensstämmer med den jämväl i lagarna uttalade grundsatsen, att exekution kan ske ej blott genom försäljning av gäldenärs egendom utan ock därigenom att en gäldenären tillkommande rättighet utövas för borgenärens räkning. Är gäldenären *ägare* till fastigheten, kan emellertid en dylik tvångsförvaltning icke anordnas. Förfarandet vid administrationen tillgår enligt § 499 (508) så, att fogden uppdrager åt en av honom godkänd »Bestyrer» att utöva administrationen samt vidtaga alla åtgärder, vilka kunna befinnas nödvändiga för att fastighetens avkastning må komma borgenären till godo. Förvaltaren avlägger inför fogden redovisning på av denne bestämda tider och överlämnar till fogden avkastningens överskott efter avdrag för kostnaderna för förvaltningen, däribland arvode. Skulle förvaltningen gå med förlust, ansvarar borgenären härför och med hänsyn härtill kan fogden avfordra honom säkerhet, om så anses nödigt. När borgenären blivit gottgjord för sin fordran med räntor och omkostnader, återställes fastigheten till gäldenären. Fogden beslutar över alla frågor angående förvaltningen, redovisningen samt förfarandets avslutande, om borgenären, gäldenären eller andra intressenter framställa klagomål eller anmärkningar. Är nyttjanderätten av den art, att den icke kan överlåtas, torde all exekution i densamma vara omöjlig.

Den danska processlagkommission, som år 1877 avgav betänkande med lagförslag angående exekutionsväsendet, hade även föreslagit rätt för borgenär

[1] Anledningen till den upprepade processreformen är i detta sammanhang ej av intresse.

med domfäst fordran att erhålla tvångsadministration av gäldenären *tillhörig* fast egendom i ändamål att ur avkastningen njuta gottgörelse för sin fordran. Förfaringssättet skulle härvid i huvudsak vara detsamma, som det här ovan angivna. Till grund för förslaget härutinnan åberopades, att detsamma överensstämde med sakens natur och för övrigt allenast stadfäste gällande praxis. 1877 års lagförslag blev emellertid aldrig antaget. En senare kommission, som hade att revidera berörda lagförslag, gav i sitt år 1899 avgivna förslag, vilket ligger till grund för 1909 och 1916 års lagar, bestämmelserna den inskränktare räckvidd, de i de antagna lagarna erhållit. Det kunde enligt dess åsikt icke anses naturligt, att en borgenär erhölle utdelning ur annat än fastighetens verkliga värde, d. v. s. vad den inbringade vid omedelbar exekutiv auktion, eventuellt med tillägg av avkastningen för tiden intill dess auktion komme till stånd. En sådan administration som den föreslagna skulle alltid bliva ett slags spekulation på ägarens bekostnad, som lätt kunde lända till dennes skada, nämligen när egendomen under administrationen sjönke i värde eller konjunkturerna efter hand bleve ogynnsammare. Den ledde därvid ut över de eljest erkända gränserna för exekution och borde konsekvent medföra rätt till administration även av alla möjliga andra förmögenhetsobjekt än just fast egendom, såsom t. ex. affärsföretag, fabriksverksamhet m. m.[1] En annan sak vore det, om gäldenären icke vore ägare utan allenast brukare av egendomen. — En minoritet inom kommissionen uttalade sig dock utan närmare motivering för det tidigare förslaget.

Norge.

Icke heller i norsk lagstiftning har tvångsförvaltningen såsom exekutivform blivit föremål för uttömmande reglering. Institutet har däremot här fått en något mera ingående utformning genom långvarig, låt vara ganska vacklande praxis, vilken ytterst bygger på stadganden i Christian V:s norske Lov, motsvarande ovannämnda lagrum i den Danske Lov. Nedanstående redogörelse för ifrågavarande praxis är hämtad från uppgifter, som på begäran lämnats kommissionen av Aktieselskabet Kristiania Hypothek- och Realkreditbank.

En panthavare, vars fordran icke blivit betald, anses äga rätt att antingen hålla sig till gäldenären personligen, söka få betalt genom fastighetens försäljning å exekutiv auktion eller också själv taga denna under sitt bruk (»til Brugelighed», »Brugspant»). Förutsättningen är naturligtvis, att hans fordran helt eller delvis förfallit.

Denna utsökningsform kan användas av envar panthavare utan hänsyn till prioritet eller sättet för pantens uppkomst (genom frivillig disposition eller tvångsvis). Om emellertid en panthavare redan tagit fastigheten under förvaltning, anses denna icke kunna fråntagas honom av en sämre ställd borgenär utan att han erhåller full ersättning för sin fordran, men däremot väl av en borgenär med bättre rätt. Å andra sidan kan varje borgenär få fastigheten utbjuden å exekutiv auktion, utan avseende å det läge i fråga om förmånsrätt han intager till den borgenär, vilken erhållit tvångsförvaltning.

[1] Jfr den österrikiska lagen.

Domstolsförhandling är icke nödvändig för inledande av tvångsförvaltning, utan borgenären har endast att framställa en begäran därom hos vederbörande exekutionsmyndighet, vilken därefter sätter borgenären i besittning av fastigheten. Det är således denne, som själv ombesörjer förvaltningen. Ägaren skall omedelbart överlämna fastigheten till sökanden.

Bestämmelserna i Christian V:s Lov anses förutsätta, att fastighetens avkastning i första hand användes till betalning av räntor å »Brugspanthaverens» fordran, skatter och andra dylika offentliga avgifter samt nödiga utgifter för fastighetens vidmakthållande. Då det emellertid icke föreligger någon regel om den ordning, vari dessa belopp skola gäldas, är borgenären oförhindrad att gottgöra sig för sina räntor utan att skatter och övriga nyssnämnda utgifter dessförinnan erlagts. Räcker avkastningen allenast till borgenärens räntor, kan gäldenären således icke fordra, att berörda utgifter bliva guldna ur avkastningen. Har åter borgenären själv förskjutit skatter och utgifter, är han i intet fall skyldig återställa fastigheten, med mindre han får ersättning för nämnda förskott. Uppstår överskott av avkastningen, sedan borgenärens räntor jämte skatter och utgifter guldits, anses denne icke skyldig använda överskottet till gottgörande av andra borgenärers fordran, utan äger avräkna detsamma å sin egen kapitalfordran eller, om han är nöjd med att utfå allenast räntan, överlämna det till gäldenären. Det kan dock uppenbarligen ligga i borgenärens intresse att gottgöra andra borgenärer, vilkas fordringar hava bättre rätt än hans egen, nämligen för att undvika att de själva taga fastigheten »til Brugelighed» eller framtvinga dess exekutiva försäljning. »Brugspanthaveren» åligger att till gäldenären avgiva redovisning vid förvaltningens upphörande, sannolikt även för varje år om gäldenären så yrkar. Övertages fastighetens bruk av annan borgenär, skall redovisning jämväl avgivas till denne.

Enligt uppfattningen å det håll, varifrån ovanstående uppgifter härstamma, har ifrågavarande rättsinstituts användning trots dettas bristfälliga reglering i de flesta fall funnits vara till fördel för såväl panthavare som ägare, i det att detsamma under sämre konjunkturer möjliggör gynnsammare och humanare avveckling av skuldförhållandet, medan i tider med stigande fastighetsvärden ägaren har utsikt att snart få fastigheten åter i sin besittning. Ehuru förvaltningen i regeln blott skulle vara övergående för att senare efterföljas av tvångsauktion, lär det emellertid också ofta hava inträffat, att förfarandet fortgått i flera år ävensom att det inletts efter frivillig överenskommelse mellan borgenären och gäldenären.

Emellertid har jämväl i Norge försök till modern lagstiftning i ämnet gjorts. På grundval av förslag, som uppgjorts av den s. k. civilprocesslagkommissionen, förelades genom proposition[1] år 1911 stortinget ett förslag till lag om exekution (»tvangsfuldbyrdelse»), i vars 8 kap.[2] inrymdes bestämmelser om tvångsförvaltning (»tvangsbestyrelse») av fast egendom. Förslaget, som icke blev antaget, torde särskilt med hänsyn till de mot detsamma riktade

[1] Ot. prop. n:r 16/1911.
[2] §§ 110—116.

invändningarna vara av det intresse, att en redogörelse för vad i frågan förekommit synes vara på sin plats. Det innehöll i huvudsak följande. En borgenär kan yrka, att utmätt fast egendom med tillbehör sättes under en av viss myndighet (»namsretten») anordnad förvaltning, när dom eller annan »grundlag», varå utmätningen grundar sig, vunnit rättskraft. Myndigheten delgiver gäldenären ansökningen med tillkännagivande, att han har att avhålla sig från varje förfogande över fastighetens avkastning eller deltagande i dess skötsel utan samtycke av sysslomannen eller, intill dess sådan blivit utsedd, av rätten. Till syssloman kan utses såväl borgenären som ock gäldenären, när det finnes lämpligt. Två eller flera sysslomän kunna vid behov tillsättas. Myndigheten bestämmer sysslomannens arvode. På begäran av part kan myndigheten meddela sysslomannen anvisningar rörande förvaltningen och entlediga honom när skäl därtill äro. Så vitt det kan ske utan skadligt dröjsmål, böra parterna erhålla tillfälle yttra sig om val eller entledigande av syssloman, och om vilka anvisningar, som böra meddelas. Myndighetens beslut i dessa avseenden kunna ej överklagas. Gäldenären och hans hushåll skola i visst fall erhålla nödiga rum till bostad å fastigheten. — Sysslomannen har att sörja för fastighetens ändamålsenliga skötsel samt inkräva och uppbära dess avkastning. Av denna äger han innehålla gottgörelse för utgifterna för förvaltningen och å fastigheten nedlagda nödiga kostnader. Överskottet användes till gäldande av skatter och övriga vid egendomen häftande skulder efter inbördes företrädesrätt. Uppstår tvist angående överskottets fördelning, avgöres saken av rätten. Sysslomannen skall avlägga redovisning å de tider rätten bestämmer, dock minst en gång om året. Den ingives till rätten, som tillhandahåller den åt parterna. Rätten kan ålägga borgenären att förskjuta eller ställa säkerhet för kostnaderna för förvaltningen. Underlåter sysslomannen att efterkomma dylikt föreläggande, kan ansökning om tvångsförvaltning avslås och redan beviljad sådan upphävas. Förfarandet skall dessutom upphävas, när borgenären så yrkar, vidare när dom, varå utsökningen grundas, varder upphävd samt slutligen när fastigheten sålts å exekutiv auktion och skall tillträdas av köparen.

Civilprocesslagkommissionen, vars förslag i ämnet synes i sak hava nära överensstämt med propositionen, hade i sina motiv yttrat bl. a. följande. När tid och omständigheter icke vore gynnsamma för försäljning av fast egendom på rimliga villkor, uppstode behov för borgenären att på annat sätt komma till sin rätt. Den rätt, en utmätningshavare likaväl som en inteckningsborgenär antoges äga på grund av de omnämnda lagrummen i Christian V:s Lov, måste därför bibehållas men närmare regleras. Praxis gåve nämligen borgenären en alltför stor frihet att förfoga över fastigheten. De av flertalet inom den danska processlagkommissionen uttalade betänkligheterna mot en utsträcktare tillämpning av institutet tvångsförvaltning vore varken övertygande eller avgörande. Då tvångsauktionen fortfarande vore det snabbaste och bekvämaste sätt för exekution, behövde man ej frukta, att en borgenär skulle välja den långsammare utvägen att få egendom under förvaltning, om han kunde genom auktion komma till sin rätt.

Kommissionens förslag i ämnet hade inom justis- og politidepartementet underkastats granskning, vari deltagit vissa sakkunnige. En av dessa hade därvid yttrat tvivelsmål, huruvida det över huvud borde medgivas utmätningsborgenär att sätta gäldenärens fastighet under tvångsförvaltning. I synnerhet om den förre efter sin plats i förmånsrättsordningen ägde liten eller ingen utsikt till gottgörelse inom rimlig tid, kunde det synas, som om förslaget gåve honom väl vidsträckt rätt. Men också i övriga fall skulle en borgenärs tillgång till tvångsförvaltning kunna för gäldenären medföra de olägenheter, som framhållits av den danska processlagkommissionen. Hänsyn till kostnaderna för förfarandet kunde i allmänhet icke avskräcka sökanden, då ju dessa kostnader skulle utgå ur avkastningen och således slutligen drabbade gäldenären. Och även om kostnaderna undantagsvis icke skulle kunna gäldas med avkastningen, kunde sökanden av gäldenären återfå viss del av sitt förskott, på grund av en allmän bestämmelse i förslaget om skyldighet för gäldenären att återgälda nödiga kostnader för verkställd exekution.

I departementet ansåg man emellertid i motsats mot de sålunda uttalade betänkligheterna, att efter de erfarenheter, som hittills vunnits, tillräcklig grund saknades att avskära utmätningsborgenär från rätten till tvångsförvaltning. Att i övrigt skärpa villkoren för anordnande av tvångsförvaltning läte sig ej heller lätt göra. Så hade icke skett i de tyska eller österrikiska lagarna, enligt vilka dylik förvaltning kunde krävas av en var, som ägde exigibel fordran. Icke ens enligt den senare, som påbjöde förfarandets inställande, när avkastning icke alls eller icke inom rimlig tid kunde väntas, ägde myndigheten rätt att genast från början avslå ansökning om tvångsförvaltning. En sådan rätt kunde icke heller gärna medges; först måste förvaltningen försökas. Det kunde i detta sammanhang framhållas, att en i det ursprungliga förslaget förekommande bestämmelse om rätt att öppna tvångsförvaltning, innan dom, varå fordringen grundade sig, vunnit laga kraft, hade ansetts böra uteslutas. Skulle sådan rätt medgivas, kunde det icke ske annorledes än under villkor, att borgenären vore pliktig utgiva skadestånd, om domen ändrades eller upphävdes. I anledning av en tillika framställd invändning mot en i det ursprungliga förslaget upptagen bestämmelse om rättens skyldighet att öva tillsyn över förvaltningen, hade man funnit lämpligt att något begränsa samma skyldighet.

Stortingets förstärkta justiskommitté yttrade i sitt betänkande[1] över förslaget i vad det avsåg tvångsförvaltning: Det vore väl icke uteslutet att, såsom processlagkommissionen ansett, missbruk hittills förekommit vid utövning av rätten att taga fastighet »til brugelighed». Men rättegångar med anledning härav hade dock icke ofta förekommit bl. a. av den anledning, att panthavarne ofta utgjort offentliga eller större privata penninginrättningar. Den kontroll, som propositionen föresloge, syntes knappast heller vara synnerligen effektiv. I allmänhet komme säkerligen borgenären eller

[1] Indst. O. XV/1912.

hans ombud eller åtminstone den han föresloge att bliva vald. Anvisningar rörande förvaltningen skulle enligt förslaget utfärdas allenast på begäran av part, d. v. s. borgenären eller gäldenären, och om denne icke hade något intresse i egendomen emedan den vore överintecknad, komme det icke att ofta bliva fråga härom, med mindre även andra rättsägare anslöte sig till förfarandet. Anvisningarna skulle dessutom blott kunna angå huvuddragen av förvaltningen eller enskilda, viktigare åtgärder. Sysslomannens entledigande kunde blott äga rum på begäran av part. Vidare vore sysslomannens rättsställning mycket obestämd enligt förslaget. Slutligen vore namsretten icke å ämbetets vägnar skyldig att kontrollera redovisningen; och blott när det uppstode tvist om överskottets fördelning eller sysslomannen själv droge frågan därom inför dess prövning, kunde den direkt ingripa. Den allmänna tillsyn, som myndigheten tänktes skola utöva, syntes således icke komma att äga någon praktisk betydelse. Skulle en rättslig reglering av det i praxis utbildade institutet genomföras, kunde man icke stanna vid propositionens bestämmelser. Det måste nämligen också övervägas, om man icke borde utforma närmare föreskrifter om förhållandets civilrättsliga sida. För närvarande låge till och med mycket viktiga spörsmål rörande den materiella rätten här olösta. Vidare måste tillses, om tvångsförvaltning verkligen kunde komma till användning beträffande all slags fast egendom. Hittills hade ju »brugspanten» icke haft vidsträcktare användning utanför städerna. Med hänsyn till den praktiska vikt spörsmålet hade erhållit i den senare rättsutvecklingen, borde detsamma emellertid så snart som möjligt upptagas till särskild omprövning. Under åberopande av vad sålunda anförts hade kommittén uteslutit ifrågavarande bestämmelser ur lagen. Förenämnda stadganden i Christian V:s Lov förutsatte kommittén emellertid skola tillsvidare bestå.

I enlighet med justiskommitténs framställning fattade också stortinget sitt beslut.

Nils Edling.

AVDELNING III

ÖVRIG KRIGSEKONOMISK LAGSTIFTNING

BETÄNKANDE

I. Särskild lagstiftning angående krigsdeltagare.

Den del av statens manliga befolkning, som vid ett krigsutbrott kallas under fanorna, blir i många fall urståndsatt att på ett tillfredsställande sätt tillvarataga sina enskilda intressen, och det uppstår i följd härav fråga, om och i vad mån staten kan förebygga eller mildra därigenom uppkommande svårigheter. Här som på så många andra områden står mot den enskildes behov av särskilda anordningar till hans hjälp nödvändigheten att låta den allmänna rättsordningen och ingångna förpliktelser i möjligaste mån bestå orubbade och kravet på den enskilde att, så långt sig göra låter, själv sörja för sig och sitt. Ett avvägande av dessa motsatta synpunkter är uppenbarligen i hög grad vanskligt, och kommissionen inser väl, att invändningar kunna göras både mot vad som ansetts böra upptagas i dess förslag, och mot att detsamma så begränsats.

I första hand torde det emellertid vara tydligt, att ersättning för den skada i ekonomiskt avseende, som genom inkallelsen tillfogas den enskilde krigsdeltagaren, icke kan ifrågasättas.

Rättegång, däri krigsdeltagare är part m. m.

Kommissionen har i stället sökt finna utvägar för att undvika olägenheter, som uppkomma genom själva bortovaron, och därvid i första rummet uppmärksammat krigsdeltagares ställning i rättegång, vari han är part. Det bör då först tillses, vilken påföljd härav, som inträder utan särskild lagstiftning. Enligt gällande lag (12 kap. 1 § rättegångsbalken) anses det såsom laga förfall, om man i Konungens tjänst är uppbådad eller faren, dock att det tillkommer rätten att i fråga om detta likaväl som angående övriga slag av laga förfall pröva omständigheterna i varje särskilt fall. Det kunde därför synas, som om det vore väl sörjt för att den mobiliserade icke bleve utsatt för några menliga påföljder i rättegången. Emellertid fordras för tillämpning av laga förfall, att detta skall vara anmält och styrkt eller ändock för rätten känt, och just därutinnan kan det för en krigsdeltagare vara omöjligt att tillvarataga sitt intresse. Den naturligaste utvägen synes därför vara att ålägga domstolen i alla de fall, då det ej är känt, huruvida utebliven part är krigsdeltagare, att ex officio införskaffa upplysning härom.

Har man sålunda sörjt för erforderlig utredning i detta avseende, återstår

att avgöra, vilken verkan krigsdeltagandet, när detsamma på detta sätt konstaterats eller eljest är för rätten känt, lämpligen bör utöva på rättegången, under hänsynstagande till såväl krigsdeltagaren som andra parten och domstolen. Att målet icke bör kunna handläggas och avdömas, om krigsdeltagaren icke på något sätt företrädes, synes uppenbart, och detta desto mera, som en sådan rättstillämpning säkerligen icke skulle komma till stånd med gällande lag och praxis. Det kunde däremot ifrågasättas att låta domstolen ex officio förordna ställföreträdare för krigsdeltagaren. Denna utväg, som skulle medföra minsta möjliga rubbning i rättegångsproceduren, vore tydligen såväl till förmån för krigsdeltagarens motpart som till lättnad för domstolen. Helt och hållet främmande för den svenska rättsuppfattningen skulle måhända ett dylikt ställföreträdarskap icke kunna sägas vara. Kommissionen har sålunda uppmärksammat, att lagberedningen i sitt år 1913 framlagda förslag till lag om äktenskaps ingående och upplösning upptagit ett stadgande, varigenom domstolen i äktenskapsmål ålades att i visst fall förordna god man för utebliven svarande, varjämte kommissionen inhämtat, att lagberedningen för närvarande har under övervägande ett förslag till lag om god man för bortovarande, avsett att framläggas i samband med förslag till lag om äkta makars förmögenhetsförhållanden. Skulle godmansförordnande enligt sistnämnda lagförslag i tillämpningen komma att användas även i sådana fall, då förordnandet påkallas huvudsakligen i tredje mans intresse eller framträder eljest en vidsträcktare användning av negotiorum gestio, framför allt i rättegång, kan det väl ifrågasättas att låta en av domstol förordnad god man företräda krigsdeltagare i rättegång. På rättsutvecklingens nuvarande ståndpunkt har kommissionen icke ansett sig i förevarande fall, då det gäller part, som genom en statens åtgärd hindras från att själv tillvarataga sin rätt, kunna föreslå, att den bortovarande skulle företrädas av en utan hans medgivande förordnad god man, vilken tydligen måste utrustas med befogenhet att i allt, som uppdraget avsåge, handla å krigsdeltagarens vägnar. Härmed är emellertid icke sagt att särskilda bestämmelser om påföljden av krigsdeltagarens utevaro skulle kunna undvaras. Då ifrågavarande hinder mot inställelse inför rätta torde kunna bliva av jämförelsevis långvarig beskaffenhet, synes det olämpligt, om domstolen skall nödgas meddela upprepade uppskovsbeslut. I stället torde man böra anlita den utvägen, att målet förklaras vilande för att återupptagas först, när kriget är slut eller parten eljest upphört att vara krigsdeltagare. Förslaget innehåller också bestämmelser härom. Dessa bestämmelser innebära emellertid vissa konsekvenser, som böra uppmärksammas.

Sålunda kommer den i ovannämnda lagrum rätten tillagda befogenheten att i varje särskilt fall pröva omständigheterna, icke att äga tillämpning i avseende å denna art av förfall. Om part är krigsdeltagare och icke iakttager inställelse, skall nämligen målet vila, oavsett huruvida rätten kunde finna parten oförhindrad att exempelvis genom ombud komma tillstädes. I själva verket torde dock härigenom i detta avseende avvikelse icke i någon större mån komma att äga rum från den tillämpning gällande

rätt under motsvarande förhållande skulle erhålla. Det kan nämligen antagas för visst, att, om rätten i stället för att förklara målet vilande uppsköte målet, krigsdeltagarens fortsatta utevaro allt framgent skulle anses vara laga förfall och föranleda förnyade uppskov, och detta även om åtgärder genom det allmännas försorg vidtoges för att organisera rättshjälp till krigsdeltagares tjänst.[1] Det kan följaktligen enligt kommissionens åsikt icke invändas mot dess förslag i denna del, att, så vitt krigsdeltagarne anginge, skulle i kravmål införas, vad kommissionen på annat ställe i sitt betänkande velat förebygga, ett generalmoratorium. Emellertid vill kommissionen icke underlåta att omnämna, att vissa erfarenheter från krigförande länder synas tyda på att en lagstiftning sådan som den föreslagna kan komma att missbrukas. Skulle detta bliva förhållandet under ett krig, vari Sverige bleve invecklat, anser kommissionen därför sannolikt, att man bör övergå till förordnande av god man för krigsdeltagare. Anledningen till att intet förslag utarbetats efter denna linje är, att en lösning, som närmare ansluter sig till det nuvarande rättsystemet, ansetts i varje fall först böra tillgripas. I ett fall finner kommissionen emellertid redan nu otvivelaktigt, att god man lämpligen bör kunna förordnas för krigsdeltagaren. Det torde nämligen vara tydligt, att motparten icke bör av krigsdeltagarens bortovaro hindras att förebringa bevisning, vare sig det föreligger risk, att bevismaterialet sedermera går förlorat eller icke. För att krigsdeltagarens rätt därvid skall tillgodoses torde förordnande av god man för honom böra medgivas.

En annan följd av förslagets ståndpunkt i förevarande hänseende blir, att, sedan ett mål av ovan angiven anledning förklarats vilande, det i visst fall tillkommer krigsdeltagarens motpart att förebringa utredning om att förfallet upphört, nämligen om han önskar, att detsamma upptages till förnyad handläggning före krigets slut.

En väsentlig plats i en lagstiftning på hithörande område måste intagas av stadganden om förlängning av processuella frister, huvudsakligen tiderna för fullföljd av klagan i mål, vari part är krigsdeltagare. I detta sammanhang har kommissionen haft under övervägande även frågan om förlängning av genom lag eller avtal bestämda frister över huvud i sådana rättsförhållanden, vari krigsdeltagare är part. Uppenbarligen skulle utan alla bestämmelser i detta ämne krigsdeltagarens rätt med visst fog kunna sägas vara åsidosatt. Under ett stadgande av dylik allmän räckvidd skulle emellertid indragas en sådan mångfald av rättsförhållanden, att dess verkningar knappast skulle överskådas. Exempelvis skulle ett automatiskt framskjutande av de tider, inom vilka krigsdeltagare hade att söka lagfart eller inteckning eller begära förnyelse av inteckning, i hög grad inverka på fastighetskreditens stabilitet. Tredje mans rätt skulle åsidosättas genom en förlängning av tiden för förmyndares eller ombuds redovisningsskyldighet o. s. v. Kom-

[1] Ang. åtgärder för dylik rättshjälp, se p. m. av byråchefen D:r Gunnar Huss, såsom bilaga 1 fogad vid kommissionens betänkande rörande arbetsmarknadens organisation vid krig.

missionen anser fördenskull ett *allmänt* stadgande i ifrågavarande avseende ej böra meddelas. En begränsning av uppskovsbestämmelserna till att avse exempelvis allenast sådana fall, då någon har att för bevarande av sin rätt delgiva stämning inom viss tid, torde knappast heller vara utan olägenheter i berörda avseende och skulle för övrigt genom att från anståndet utesluta andra närliggande områden medföra en viss ojämnhet inom rättslivet. Kommissionen har därför avstått från att föreslå stadganden om förlängning av icke rent processuella frister. Av dessa har kommissionen ytterligare ansett dem som falla inom den administrativa processen icke böra omfattas av förslaget. Beslut, som av de förvaltande myndigheterna meddelas, torde nämligen ofta sakna karaktären av prejudicierande domslut, ehuru de formellt vunnit laga kraft. Endast den judiciella processen har därför ansetts böra falla in under förslaget.

En annan fråga av betydande räckvidd är, huruvida en persons egenskap att vara krigsdeltagare bör i och för sig utgöra anledning till uppskov med avseende å honom åliggande betalningsskyldighet eller vara hinder för att mot honom anställa lagsökning eller utmätning eller låta försätta honom i konkurs. Kommissionen har icke ansett, att så bör vara förhållandet, ehuru kommissionen ingalunda förbisett, att denna ståndpunkt understundom kan medföra en hårdhet mot krigsdeltagaren, då exempelvis exekution emot krigsdeltagaren just kan vara föranledd därav, att han genom sin bortovaro är hindrad att sörja för sina ekonomiska angelägenheter. Också har i vissa nu krigförande länder införts särskilt exekutivmoratorium till förmån för krigsdeltagare. Å andra sidan torde en dylik lagstiftning lätt kunna missbrukas till kränkande av tredje mans rätt, något som i sin mån styrkes av ovannämnda utländska erfarenheter. Och framför allt måste det befaras, att ett dylikt moratorium med den stora omfattning, som det komme att erhålla vid en allmän mobilisering, skulle kunna draga med sig ett generalmoratorium med alla dess för det enskilda kreditlivet fördärvbringande verkningar. Av dessa anledningar har kommissionen avstått från att föreslå bestämmelser om särskilt moratorium för krigsdeltagare.

I enlighet med ovanstående huvudgrunder har utarbetats *förslag till lag om rättegång, däri krigsdeltagare är part.*[1] I detta sammanhang har kommissionen haft under övervägande frågan om särskilda bestämmelser rörande delgivning av stämning med krigsdeltagare. Denna fråga hör emellertid till de många, vilka kommissionen på grund av nödvändigheten att begränsa sitt arbete icke kunnat ägna någon ingående behandling. Ämnet torde eljest knappast hava bort förbigås.

Krigstestamenten.

I underdånig skrivelse den 4 mars 1915, vilken blivit av statsrådet och chefen för justitiedepartementet till krigsberedskapskommissionen överlämnad för att tagas i övervägande vid fullgörande av det kommissionen lämnade uppdraget, har chefen för generalstaben — med förmälan, att under arbetet

[1] Se nedan sid. 229.

på ordnande av de förhållanden, som stode i samband med krigsmaktens ställande på krigsfot, uppmärksamheten fästs vid vissa rättsliga spörsmål, som ännu icke blivit genom lagbestämmelser reglerade — andragit bl. a. hurusom i Sverige för närvarande icke funnes några för förhållandena i fält tillämpliga föreskrifter rörande upprättande av testamenten. Utan tvivel vore ordnandet av denna del av den militära rättsordningen synnerligen önskvärt. I samband härmed borde givetvis även andra frågor, som vore av likartad judiciell beskaffenhet, upptagas till behandling. Chefen för generalstaben anhölle fördenskull, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta och bringa till fastställelse erforderliga bestämmelser rörande upprättande av testamenten för i fält stående delar av krigsmakten, ävensom beträffande andra frågor av liknande judiciell beskaffenhet, vilka vore av den art, att de måste eller lämpligen kunde föreligga utarbetade redan i fredstid.

I den mån berörda framställning må avse annat än testamenten av krigsdeltagare, torde dess syfte delvis vara tillgodosett genom kommissionens ovannämnda förslag till lag om rättegång, däri krigsdeltagare är part. Kommissionen upptager här åter till behandling frågan om krigstestamenten.

Beträffande detta ämne eller m. a. o. frågan om den större eller mindre möjligheten för dem, som själva deltaga i striden, att med laga verkan förordna om sin yttersta vilja, må erinras, att bestämmelser visserligen redan finnas i vår lag, som härvid kunna vinna tillämpning. Det torde emellertid till fullgörande av det genom ovanberörda remiss lämnade uppdrag böra tillses, huruvida dessa bestämmelser äro för ändamålet tillräckliga. För vinnande av en lämplig utgångspunkt torde härvid en kort överblick av den tyska och den franska rättens bestämmelser i ämnet vara på sin plats.[1]

Vad den *tyska* rikslagstiftningen om »privilegierade militära testamenten» angår, återfinnas de grundläggande bestämmelserna i 44 § av Reichsmilitärgesetz den 2 maj 1874. Dessa bestämmelser skola enligt författningen gälla i krigstid eller under ett belägringstillstånd. Föreskrifterna innehålla i huvudsak, att ett testamente, som upprättas av person, tillhörande någon av vissa angivna kategorier[2] inom krigsmakten är giltigt, a) om det är av testator egenhändigt skrivet och underskrivet, b) om det är av testator egenhändigt underskrivet och dessutom är undertecknat av två vittnen eller en auditör eller officer, c) om av en auditör eller officer, i närvaro av två vittnen eller ytterligare en auditör eller officer, upprättas en skriftlig handling över testators muntliga förklaring och denna handling uppläses för testator samt underskrives av auditören eller officeren jämte vittnena resp. av auditörerna eller officerarna. En enligt c) tillkommen handling har i fråga om sitt innehåll och den i handlingen angivna tiden för dess tillkomst offentlig handlings vitsord. Är i ett egenhändigt skrivet och underskrivet eller egen-

[1] Eventuella förändringar i nämnda länders lagstiftning efter våren 1915 hava här icke beaktats.

[2] Dessa kategorier äro i huvudsak: officerare, militärläkare och andra militära tjänstemän, vare sig de äro i aktiv tjänst eller tillhöra reserven; manskap; frivilliga; civila ämbetsmän tillhörande den militära förvaltningen; alla, som åtfölja den krigförande hären, inberäknat utländska officerare (där ej annat bestämts) samt krigsfångar.

händigt underskrivet testamente (a eller b) tiden uppgiven, äger denna uppgift vitsord såsom riktig till dess motsatsen bevisas. Presumtion finnes ock för att ett testamente uppgjorts under förhållanden då lagen är tillämplig, om testamentet senast fjorton dagar efter det nämnda förhållanden upphört existera, överlämnas till högre militär myndighet eller om det påträffas bland testators fältkvarlåtenskap. Testamentet förlorar sin giltighet ett år från den dag, då det truppförband testator tillhör demobiliserats eller testator upphört att tillhöra mobiliserat förband eller såsom krigsfånge eller gisslan undkommit fiendens våld, dock att giltighetstiden förlänges vid fortbestående oförmåga att upprätta testamente i annan ordning. Om testator under året finnes bland de saknade (»vermisst») och han i vederbörlig ordning förklaras vara död, inträder icke testamentets ogiltighet.

Den verkliga innebörden av dessa bestämmelser framgår, om man fasthåller, hurusom de särskilda staternas *allmänna* bestämmelser om testamenten oftast förutsatte antingen ett flertal vittnen eller ock notariell form. Genom Bürgerliches Gesetzbuch infördes emellertid för hela riket det holografiska, med uppgift om ort och datum försedda testamentet såsom en ordinär form för uttalande av den sista viljan. Vid sidan härav upptages i B. G. B. även den solenna formen, som förutsätter protokollering hos domare eller notarius publicus. 1874 års lag upphävdes dock icke. Ytterligare föreskrifter i ämnet meddelades genom en lag den 28 maj 1901 »betreffend die freiwillige Gerichtsbarkeit und andere Rechtsangelegenheiten in Heer und Marine» samt genom en författning den 14 januari 1915. Den förra författningen stadgade bl. a., att i fält krigsdomarna skulle äga samma behörighet som civil domare i fråga om upprättande av testamenten i den solenna formen samt att det ålåge närmaste förman till stupad att provisoriskt omhändertaga hans efterlämnade papper. Genom den senare togs bl. a. särskild hänsyn till flottan.

Jämväl den *franska* rätten känner vid sidan av de ordinarie formerna för testamente vissa privilegierade sådana, däribland för militärer. De ordinarie formerna äro det egenhändiga testamentet (code civil art. 970) och det notariella (c. c. art. 971). Reglerna för militärtestamentet, som återfinnas uti code civil art. 981—984, innehålla i huvudsak följande. Testamenten av militärer tillhörande eller åtföljande hären eller flottan kunna vid krig skriftligen upprättas antingen inför en officer eller militärläkare av viss grad i närvaro av två vittnen eller ock inför två intendenturtjänstemän eller »officiers du commissariat» eller ock inför en sådan tjänsteman eller officer i närvaro av två vittnen eller ock slutligen i vissa fall inför lägre officer med två vittnen. Rättigheten att upprätta testamente i nu nämnd ordning tillkommer även krigsfånge. Är testator sjuk eller sårad, kan testamente upprättas å sjukhus eller förbandsplats inför chefläkaren, biträdd av en officer eller, om sådan icke finnes, av två vittnen. I alla nu angivna fall skall testamentet uppgöras i två exemplar eller ock bestyrkt avskrift därav tagas. Handlingarna skola, så snart möjlighet finnes, i skilda förseglade konvolut genom myndigheternas försorg tillställas vederbörande »notaire» i hemorten. Ett

testamente, tillkommet i nu nämnd ordning, blir ogiltigt sex månader efter det testator ankommit till sådan ort, att han kan begagna ordinarie former för testamentets upprättande, för så vitt ej före utgången av sagda tid ånyo inträffar någon omständighet, som berättigar honom till avvikelse därifrån, i vilket fall testamente skall gälla, så länge denna nya situation varar, samt ytterligare sex månader efter dess upphörande.

Ursprunget till bestämmelserna om lättnad vid soldaters upprättande av testamenten i fält är som bekant att söka i den romerska rätten med dess fullständigt formlösa »testamentum militum» (jfr »testamentum pestis temporis» och »testamentum ruri conditum»).

Vad den *svenska* rätten angår, återfinnes ju i 16 kap. 1 § ärvdabalken tanken att i de fall, då på grund av särskilda förhållanden iakttagandet av eljest gällande villkor för testamentes giltighet omöjliggöres eller försvåras, medgiva lindring däri. Särskilda bestämmelser att gälla under krigstillstånd finnas dock icke och hava icke heller funnits. Sedan i första punkten av nämnda lagrum stadgats följande: »Vill någon, man eller kvinna, göra testamente, have våld göra det muntligen eller skriftligen, med eller utan villkor, och vittne tvenne gode män, att det testamente då var gjort med sunt och fullt förstånd, och av fri vilja: stånde ock honom fritt, att låta vittnen veta dess innehåll, eller ej», heter det vidare i andra punkten: »Äro ej vittnen att tillgå och utrett varder, att testator intill sin död varit utur stånd satt vittnen anskaffa, äge ock då testamentet laga kraft, så framt det finnes med egen hand skrivet och underskrivet».

Rörande det senare stadgandets historik må här blott nämnas följande. I stadgan om testamenten den 3 juli 1686[1] föreskrevs, att till vinnande av säkerhet om testators yttersta vilja väl såsom regel två eller tre vittnen borde närvara, men att, om det inträffade, att vittnen ej funnes till hands och intet skäligt tvistemål vore rörande testators hands och namns underskrift, testamentet icke dess mindre borde äga laga kraft. 1734 års lag, vari ÄB 16 kap. 1 § första punkten hade den nuvarande lydelsen, stadgade i andra punkten av samma lagrum: »Äro ej vittnen att tillgå och finnes testamentet med egen hand vara skrivet och underskrivet, äge ock det laga kraft». Att döma av lagkommissionens protokoll, synes man vid lagrummets avfattande närmast ha haft i tanke »sjukdom, som hastigt påkommer», medan krigstillstånd icke omnämnes. Under förarbetena ifrågasattes emellertid dels att upptaga den i 1686 års stadga angivna ytterligare förutsättningen, nämligen att intet skäligt tvivelsmål förefunnes om testamentets äkthet, dels ock att bestämma, att för den händelse testator åter finge tid och lägenhet att tillkalla vittnen, men sådant försummades, testamentet skulle upphöra att vara giltigt. Härav blev dock intet.

Med anledning av en underdånig skrivelse den 6 april 1799 från dåvarande lagkommissionen angående den rätta tolkningen av nyssnämnda bestämmelse i

[1] Ang. tiden därförut se t. ex. redogörelse hos *Å. Holmbäck:* Om 1686 års testamentsstadga, föreläsningar vid Uppsala Universitet, Sthlm 1916, sid. 1—15.

1734 års lag utfärdades en kungl. förklaring den 7 december 1801, däri föreskrevs, att det testamente icke skulle äga kraft eller gälla, som ej vore bestyrkt av två gode män, så framt ej utrett bleve att testator, när det författades samt därefter intill sin död, varit satt utur stånd vittnen till testamentets styrkande anskaffa samt testamentet då funnes med egen hand skrivet och underskrivet. I ingressen till nämnda författning framhålles såsom motiv till densamma, att ifrågavarande lagrum tolkats än så som skulle alla egenhändigt skrivna testamenten, ehuru vittnen saknades, vara giltiga, än så att egenhändigt testamente vore gällande endast i den händelse testator ej haft vittnen att tillgå, då detsamma upprättades. När sedan vid 1809—1810 års riksdag ÄB 16 kap. 1 § omredigerades i anledning av en inom borgarståndet väckt motion angående inskränkning i friheten att inrätta fideikommiss, inrycktes av lagutskottet, utan någon motivering och utan att eljest något därom inom riksdagen förekom, i nämnda lagrum orden: »och utrett varder, att testator intill sin död varit utur stånd satt vittnen anskaffa». Sin nuvarande lydelse har således ÄB 16 kap. 1 § även i denna del erhållit genom kungl. förordningen den 27 april 1810.[1]

En granskning av den svenska rättens bestämmelser torde giva vid handen, att i avseende på möjligheten för en person att i de situationer, som här äro i fråga, med laga verkan förordna om sin kvarlåtenskap, vår rätt nog tarvar fullständigande. Huvudgrunderna av det förslag till bestämmelser i förevarande avseende, som krigsberedskapskommissionen ansett sig böra framlägga, skola här angivas. Därvid må emellertid fasthållas, att den uppgjorda planen utgår från att ÄB 16 kap. 1 § bibehåller sin nuvarande lydelse för att till äventyrs kunna vid sidan av de nya bestämmelserna, som skulle sammanföras i en särskild författning, finna tillämpning i fält och på sjötåg.

Vad till en början angår det holografiska testamentet, fordrar ju den svenska rätten för dess giltighet, att vid testamentets upprättande vittnen ej äro att tillgå och att utrett varder, att testator sedermera intill sin död varit urståndsatt att tillkalla vittnen. Någon vidsträckt tillämpning torde detta stadgande hittills ej hava erhållit. Man får emellertid antaga, att domstolarna, om testamentet uppgjorts av krigsdeltagare, icke skulle fordra någon strängare bevisning i berörda avseende. Det kunde således ifrågasättas, om icke den karaktäristik av nödläget, som ligger i uttrycket, att testator varit urståndsatt att anskaffa vittnen, vore ur lagstiftningssynpunkt tillräcklig åtminstone för det fall, att testator stupat i striden. Kommissionen hyser emellertid den uppfattningen, att man till förebyggande av möjligen inträffande svårigheter i fråga om bevisningen bör i den tilltänkta specialförfattningen, vari det holografiska testamentet naturligtvis måste medgivas, för krigstid formligen avskriva all fordran på särskild bevisning i berörda avseende, så snart parten vid krig fullgör tjänstgöringsskyldighet vid mobiliserad avdelning av krigsmakten eller frivilligt deltager i tjänstgöring för rikets försvar eller med

[1] Se även lagkommitténs förslag till Ä. B. 1818 kap. 10: 1—7 och 1826 kap. 9: 1—7.

behörigt tillstånd åtföljer krigsmaktens fartyg på sjötåg eller såsom fånge, militär eller civil, befinner sig i fiendens våld. Med en dylik bestämmelse kommer visserligen rättigheten att utan vittnen göra testamente att omfatta även fall, då vittnen verkligen varit att tillgå. Man kunde förty invända mot förslaget, att det lämnar alltför stort utrymme åt vad som lämpligen bör vara undantagsfall, och att rättssäkerheten således komme att äventyras oftare än oundgängligen nödvändigt. En sådan farhåga torde emellertid vara betydligt överdriven. Redan däri att testator själv skrivit varje punkt av testamentet och därefter undertecknat detsamma synes ligga stark garanti för att han givit uttryck åt vad som verkligen varit hans vilja, varigenom misstag om innehållet förebygges. Fara för att såsom testamenten komme att åberopas handlingar, som i sin helhet vore falsarier, torde åter ej bliva väsentligt större än med nu gällande bestämmelser. Den motverkas därav att för konstaterande av äktheten torde fordras viss utredning om de omständigheter, varunder testamentet tillrättaskaffats, såsom att handlingen påträffats bland testators fältkvarlåtenskap eller dylikt. Man synes således utan fara kunna bereda dem, som draga ut i striden för fosterlandet, den förmån varom här är tal. Huru därvid bör förfaras, för den händelse testator överlever den ifrågavarande situationen, är åter ett spörsmål, vartill kommissionen nedan skall återkomma.

Om således den krigsdeltagare, som är fullt skrivkunnig och har tillfälle att skriftligen avfatta sitt testamente, enligt förslaget icke i något fall behöver anlita vittnen, har man tillika ansett, att i de fall åter, då vittne ej kan helt undvaras, undantag på annat sätt från nuvarande bestämmelser bör medgivas krigsdeltagare.[1] Olika åsikter kunna råda huruvida gällande lag i fråga om bevittnade testamenten innefattar föreskrifter om viss form eller allenast bevisregler. Säkert är emellertid, att praxis åtminstone numera närmar sig den senare ståndpunkten, något som i rättsfallen kommer till synes i fråga om vanliga skriftliga testamenten.[2] Sålunda hava dylika skriftliga testamenten godkänts på vittnesmål av två personer, ehuru de vid *olika* tillfällen närvarit, då testator tillkännagivit sin yttersta vilja. Dock hava i sådana mål alltid två vittnen blivit hörda, av vilka åtminstone det ena jämte annan person, som av någon anledning (jäv) ej hörts såsom vittne i målet, underskrivit vittnesmening å testamentet. Även med en strängare tolkning än den, som sålunda kommit till synes i praxis, innebär ju emellertid redan gällande lag i denna del för testator i krigstid en avsevärd fördel, nämligen att kunna med laga verkan tillkännagiva sin sista vilja inför två ojäviga personer, vilka som helst, blott fordringarna i övrigt äro uppfyllda, d. v. s. att vittnena anmodats bevittna testamentet resp. teckna sig det till minnes och känna testator personligen eller eljest kunna övertyga sig om hans identitet ävensom att testator är vid fullt och sunt förstånd och hand-

[1] Begreppet krigsdeltagare tages här i samma bemärkelse som nyss i fråga om egenhändigt skrivna testamenten.

[2] Se t. ex. N. J. A. 1917: 189, 1910: 12, 1909: 261, 1908: 164.

lar frivilligt. Särskilt det muntliga testamentet torde vara ändamålsenligt t. ex. under en stridspaus i en skyttegrav.

Vill man emellertid bereda krigsdeltagaren särskild lättnad, torde det kunna ske sålunda, att man medgiver giltighet av testamente, som upprättats i närvaro av blott *en* annan person, för så vitt denne andre besitter vissa kvalifikationer, t. ex. är officer eller officers vederlike e. d. Frågan blir då, vilken verkan bör tilläggas den omständigheten, att ett testamente sålunda bestyrkts. Det kunde ifrågasättas att, om ett skriftligt testamente eller en uppteckning av ett muntligt försåges med vittnesmening och underskrift av en vid krigsmakten anställd ämbetsman, åt vittnesmeningen borde tillerkännas vitsord som offentlig urkund. Ämbetsmannen skulle i detta avseende således utöva verksamhet som ett slags notarius publicus. Man skulle härigenom närma sig den utländska rättens ståndpunkt. Då emellertid den notariella formen för testamentens upprättande icke överensstämmer med den uppfattning, som enligt ovan är hos oss gällande, synes det icke vara lämpligt att här fastslå densamma.

Man torde komma den svenska rättsuppfattningen närmare genom ett stadgande, som helt enkelt medgåve, att två vittnen utbytas mot ett vittne, vilket vittnesmål då tillerkändes viss större verkan än under vanliga förhållanden tillkomme detsamma. Därigenom vore sambandet med gällande rätt bevarad. Man undginge för övrigt även det stötande i att påkalla officiellt uttalande om testators sinnesbeskaffenhet från därtill möjligen inkompetent håll. Det återstår då att avgöra vilken verkan dylikt vittnesmål skulle äga. Härvidlag torde det riktiga vara, att vittnesmålet tillägges samma verkan som om utsagan blivit avgiven av två vittnen. För bevisprövningen behövde därutöver inga andra regler uppställas, utan man hade att följa dem, som nu tillämpas i testamentstvister. Innehåller testamentsvittnets intyg vad som enligt ÄB 16: 1 fordras av de två vittnenas berättelse, skall det följaktligen anses som om två vittnen berättat att »det testamente då var gjort med sunt och fullt förstånd och av fri vilja». Motbevisning är emellertid liksom nu tillåten och domstolen har att efter vanliga grunder väga bevisningen å ömse sidor med iakttagande blott av den nyssnämnda regeln. Rättighet att anlita två okvalificerade vittnen enligt ÄB 16: 1 skulle naturligtvis kvarstå.

Men härmed är dock ej testamentets formella giltighet säkrad. Om nämligen vittnet eller vittnena[1] — liksom testator — stupa i striden, riskeras åtminstone ett muntligt testamentes giltighet blott på den grund att förhör med vittnena inför domstol ej kommit till stånd, även om vittnena hunnit skriftligen uppteckna testamentet och handlingen tillvaratages. För att avhjälpa denna olägenhet torde man, med följdriktigt bibehållande av fordran på förhör, låta förhörsmyndigheten s. a. s. flytta ända ut i skyttegraven eller åtminstone i dess omedelbara närhet, eller m. a. o. låta förhöret äga rum inför vissa militärpersoner, mera lättillgängliga än civil myndighet,

[1] Det är här fråga även om testamenten, upprättade i vanlig ordning.

nämligen officerare av viss grad, krigsdomare, auditör e. d., vilket förhör i sin tur kunde, medelst en legislativ fiktion, tilläggas *samma verkan, som om det skett på ed inför domstol.* Naturligtvis skulle förhör även kunna hållas av krigsrätt. Vad nu sagts skulle då lämpligen böra gälla i första hand för muntliga testamenten men även för skriftliga.

Att vidare testator, sedan nödläget upphört, måste omedelbart föranstalta om det obevittnade eller ofullständigt bevittnade testamentets bevittnande i vanlig ordning eller om förhör inför domstol, om han ej vill riskera dess upphävande vid en eventuell klandertalan, torde understundom kunna medföra olägenheter. Visserligen kan synas, som om testator genom uraktlåtenhet att draga försorg härom måste anses hava fränträtt detsamma, men med fog kan häremot framhållas, hurusom en skälig respittid dock bör medgivas, under vilken testator är i tillfälle att ordna angelägenheter, som möjligen för honom är viktigare. En sådan torde därför böra stadgas.

I överensstämmelse med nu antydda grunder har *förslag till lag om krigstestamenten* uppgjorts.[1]

2. Åtgärder med avseende å handel med fientlig stats medborgare vid krig m. m.

Under den fredsperiod, som föregick det nu pågående kriget, framträdde inom kulturstaterna strävanden i syfte att vid ett kommande krig mildra verkningarna för civilbefolkningen, bland annat genom att trygga beståndet av avtal mellan enskilda, såväl inom som utom det egna landet. I detta liksom i vissa andra avseenden har det visat sig, att de försök, som då gjordes för krigets humanisering, icke ägde tillräcklig styrka att motstå påfrestningen, då kriget verkligen inträffade och möjligheten att skada det fientliga samhällets näringsliv allt mera uppmärksammades såsom ett kraftigt stridsmedel. Med denna erfarenhet för ögonen har kommissionen ansett det nödvändigt att räkna med utsikten att även vid ett krig, vari Sverige kan bliva inblandat, liknande metoder kunna komma till användning. Såvitt nu kan bedömas, är det icke sannolikt, att det skulle ligga i vårt eget lands intresse att i första hand skrida till sådana åtgärder, men de kunna det oaktat på ett ganska tidigt stadium av kriget bliva erforderliga, och kommissionen har därför ansett sig böra utarbeta förslag i ämnet.

Den grundläggande tanken i dessa förslag måste vara att positivt försvaga den fientliga statens ekonomiska motståndskraft eller att, så långt det ligger i det egna landets intresse, vedergälla dylika mot detsamma riktade åtgärder från fienden. Härigenom skiljer sig denna lagstiftning således från t. ex. exportförbuden, som väl i första rummet åsyfta att trygga varutillgången inom landet, och från den i annat sammanhang föreslagna lagen rörande utländska försäkringsanstalter, vilken går ut på att säkerställa de enskilda försäkringstagarnas rättigheter.

[1] Se nedan sid. 222.

Av vad ovan sagts följer ock, att den svenska statens åtgärder i förevarande avseende sannolikt komma att avpassas efter fiendens. Det är således omöjligt att på förhand bilda sig en bestämd föreställning om vilka åtgärder, som böra tillgripas ens under ett tidigt skede av kriget, och det är å andra sidan ej osannolikt, att de åtgärder, som vidtagas, under krigets lopp kunna behöva skärpas.

Kommissionen har därför ansett sig böra upprätta allenast ett lagförslag angående förbud mot ingående och fullgörande av förmögenhetsrättsliga avtal med fientlig stats medborgare eller vissa därmed likställda rättssubjekt samt om uppsikt å rörelse, som här i riket drives av eller för sådana rättssubjekt. Däremot har icke föreslagits någon motsvarighet till den av de krigförande under nuvarande krig införda tvångsförvaltningen av fientliga företag och detta av den anledning, att kommissionen funnit det ännu mindre antagligt än beträffande förstnämnda åtgärder, att dylik tvångsförvaltning skulle å svensk sida tillgripas annat än som en repressalieakt eller i samband med motsvarande lagstiftning i allierat land, i vilka båda fall emellertid lagstiftningens beskaffenhet säkerligen i hög grad måste påverkas av den främmande lagens karaktär. Kommissionen bifogar emellertid såsom särskild bilaga (Bil. III A) en av kommissionens ledamot revisionssekreteraren Nils Edling utarbetad kortfattad promemoria rörande vissa bestämmelser, som synas böra komma till uttryck i en blivande svensk lag i sistnämnda ämne. Uppenbart är, att de ingrepp på det privaträttsliga området, som en lagstiftning av sist omförmälda art möjliggör, kunna framstå såsom synnerligen svåra och i många fall kränka även andras intressen än deras, mot vilka åtgärderna rikta sig. Detta torde emellertid icke kunna undvikas, om en dylik lagstiftning över huvud måste tillgripas.

Vad åter angår frågan om handelsförbud mot fienden och om den uppsikt, som från en stats sida underkastas en inom dess område inom det egna landet av fienden driven rörelse, framgår av den redogörelse för de krigförande staternas lagstiftning på området, som för kommissionens räkning utarbetats av docenten Nils Rabenius (Bil. III B), att därvid begreppet fiende tagits i olika betydelser. Antingen hava åtgärderna i fråga riktats mot personer, fysiska eller juridiska, som *uppehålla* sig i eller eljest i rent *lokalt* hänseende *tillhöra* den fientliga staten. Eller ock har man ansett det avgörande vara huruvida vederbörande är *undersåte* i den fientliga staten eller ej, oberoende av uppehållsorten. Vilkendera av dessa båda grundsatser, domicilprincipen eller nationalitetsprincipen, som bör vid en lagstiftning sådan som den nu ifrågasatta för vårt land komma till användning, torde få avgöras efter de omständigheter, som föreligga vid tiden, då åtgärderna i fråga skola vidtagas. Den fientliga statens egen hållning i detta avseende lärer, då åtgärden företages i repressaliesyfte, härvid bliva av betydelse. På samma sätt förhåller det sig med frågan om själva räckvidden hos de åtgärder, som böra eller behöva vidtagas, eller m. a. o. huruvida exempelvis de bestämmelser, som åsyfta avbrytande av handelsförbindelserna med fienden, formellt böra rikta sig mot ingående eller fullgörande av förmögenhets-

rättsliga avtal, s. k. handelsförbud, såsom fallet i stort sett kan sägas hava varit i den engelska och franska krigslagstiftningen, eller kunna inskränkas till att avse allenast förbud mot fullgörande av betalningsskyldighet till fienden, såsom skett hos centralmakterna, samt frågan huruvida handels- resp. betalningsförbudet i det särskilda fallet bör skärpas genom kontroll över fientliga affärsföretag inom riket.

Det ovan anförda visar, att då ett förslag till lagstiftning å ifrågavarande områden såsom ett — ehuru i och för sig icke önskvärt — led i krigsberedskapen av kommissionen framlägges, det är väl motiverat, att detsamma lämnar samtliga ovan antydda alternativ öppna för den kommande tillämpningen. Nämnda syfte har uppnåtts därigenom, att lagförslaget uttryckligen medgiver tillämpning av såväl domicil- som nationalitetsprincipen, både beträffande det handelsförbud, som kan komma att utfärdas, och rörande de åtgärder mot fientliga företag inom riket, som må finnas erforderliga.

De ifrågavarande, av kommissionen uppgjorda författningsförslagen äro *förslag till lag angående förordnande om förbud mot förmögenhetsrättsliga avtal med fientlig stats medborgare m. m.*[1] samt *förslag till förordning angående förbud mot handel med (fientlig stat)* (ev.: *angående förbud mot betalning till borgenär i (fientlig stat)*).[2]

---

[1] Se nedan sid. 224.
[2] » » » 227.

FÖRFATTNINGSFÖRSLAG

1) Förslag

till

Lag om rättegång, däri krigsdeltagare är part, m. m.

1 §.

Bestämmelserna i 2—22 §§ av denna lag äga tillämpning allenast, när vid krig, vari riket befinner sig, blivit därom särskilt förordnat. Sådant förordnande meddelas av Konungen med riksdagens samtycke, att gälla för viss tid eller tillsvidare. Mellan riksdagar äge ock Konungen giva dylikt förordnande, sedan, om ej riksdagen ändå skall sammanträda inom trettio dagar, riksdagskallelse utfärdats; dock må sålunda meddelat förordnande ej gälla längre än till dess trettio dagar förflutit från det riksdagen sammanträtt.

2 §.

Med krigsdeltagare förstås i denna lag den, vilken
a) tjänstgör vid mobiliserad avdelning av krigsmakten eller
b) såsom fånge är i fiendens våld.

3 §.

Uteblir i tvistemål vid allmän underrätt part, som är krigsdeltagare, skall målet förklaras vilande, där ej parten, sedan han blivit krigsdeltagare, iakttagit inställelse.

Kommer krigsdeltagare tillstädes genom ombud, må ock dylikt beslut på ombudets begäran meddelas, där rätten därtill finner skäl.

Över beslut, varigenom mål förklarats vilande, må klagan ej föras.

4 §.

Begär motparten att i krigsdeltagarens frånvaro få förebringa bevisning, må rätten förordna god man att därvid bevaka krigsdeltagarens rätt. Sådant förordnande må meddelas, ändock att målet förut förklarats vilande.

Innan förordnandet meddelas, skall rätten till krigsdeltagaren med allmänna posten under hans krigspostadress avsända underrättelse om motpartens begäran samt avvakta krigsdeltagarens yttrande under skälig tid.

Över beslut, varigenom god man förordnas, må klagan ej föras.

God man, varom nu är sagt, njute ersättning av allmänna medel efter ty rätten bestämmer. Beslut om sådan ersättning gånge i verkställighet ändå att det ej vunnit laga kraft, och skall skriftligt besked om beslutet genast utan avgift tillhandahållas gode mannen. I slutliga utslaget pröve rätten, huruvida ersättning skall av part återgäldas till statsverket.

5 §.

Är ej för rätten känt, huruvida utebliven part är krigsdeltagare, varde genom rättens försorg upplysning införskaffad därom ävensom angående tidpunkten, då parten må hava blivit krigsdeltagare; och skall i avbidan på nämnda upplysning anstå med beslut i anledning av utevaron.

Inträffade utevaron vid första rättegångstillfället och finnes, att den uteblivne ej var krigsdeltagare, må vad i 12 kap. 2—4 §§ rättegångsbalken stadgas vinna tillämpning, ändock att för upplysningens införskaffande uppskov ägt rum.

6 §.

Vad ovan är stadgat gälle ej, där vid det första tillfälle, till vilket målet blivit utsatt, parterna utebliva å ömse sidor, ej heller där part uteblir vid rättegångstillfälle, till vilket målet blivit utsatt allenast för avkunnande av beslut och å vilket annan handläggning icke heller äger rum.

7 §.

Har part, vilken enligt vad för rätten är känt, ej själv är krigsdeltagare, vid tidigare rättegångstillfälle inställt sig genom ombud, som enligt vad handlingarna utmärka fortfarande äger föra hans talan i målet, och blir parten därefter från rätten ute, skall, där ombudet veterligen är krigsdeltagare, med beslut i anledning av partens utevaro anstå och huvudmannen genom rättens försorg om ombudets uteblivande underrättas. Lag samma vare, där rätten saknar kännedom om anledningen till ombudets utevaro.

8 §.

Mål, som förklarats vilande, må, förutom i det fall, som avses i 4 §, upptagas till förnyad handläggning på anmälan av krigsdeltagaren eller hans rättsinnehavare eller ock, efter krigets slut eller sedan den förre dessförinnan avlidit eller dödförklarats eller eljest upphört att vara krigsdeltagare, på anmälan av motparten.

9 §.

Uteblir krigsdeltagare från underrätten i mål rörande expropriation, vare det ej hinder för målets handläggning och avgörande; och äge rätten i hans ställe välja ledamot i expropriationsnämnd, ändock att förfallet är känt.

Angående utevaro av svarande i äktenskapsmål gälle vad därom är särskilt stadgat.

Uteblir någon från underrätt, då talan föres om hans omyndigförklarande, skall vad i 3—8 §§ är stadgat i tillämpliga delar gälla.

10 §.

Uteblir krigsdeltagare från synerätt eller från ägodelningsrätt, skall vad i 3—8 §§ är stadgat äga motsvarande tillämpning; skolande tiden för klagan hos ägodelningsrätten för krigsdeltagare räknas från krigets slut eller från det han eljest upphört att vara krigsdeltagare. I fråga om tid, inom vilken sakägare skall jämlikt 51 § i lagen den 20 juli 1879 om dikning och annan avledning av vatten anmäla missnöje eller jämlikt 52 § nämnda lag instämma talan, vare lag samma.

11 §.

Vad i 3—8 §§ är stadgat om tvistemål gälle ock om brottmål, vari talan om ansvar icke föres.

12 §.

Uteblir krigsdeltagare såsom målsägande i mål, däri svaranden är häktad för brott, som endast av målsäganden må åtalas, have allmän åklagare rätt att, på sitt ansvar, fullfölja målet, om han skäl därtill finner. Är ej för rätten känt, huruvida målsäganden är krigsdeltagare, skall rätten därom införskaffa upplysning.

Uteblir enskild part i annat vid allmän underrätt anhängiggjort mål om ansvar, däri svaranden ej är häktad, skall vad ovan i 3—8 §§ är stadgat i tillämpliga delar gälla.

13 §.

Uteblir i lagsökningsmål part, som veterligen är krigsdeltagare, utgöre det ej hinder för målets avgörande.

14 §.

Meddelas i tvistemål vid allmän underrätt dom enligt 12 kap. 2 § rättegångsbalken och varder käranden krigsdeltagare efter domen men före ut-

gången av den i samma lagrum stadgade tid, skall nämnda tid räknas från krigets slut eller från det käranden eljest upphört att vara krigsdeltagare.

Dömes svarande, på sätt i 12 kap. 3 § rättegångsbalken sägs, och varder han krigsdeltagare, sedan tid till vad förbi är, men före utgången av den i 4 § samma kapitel stadgade tid till återvinning, skall sistnämnda tid räknas från den tidpunkt, som i första stycket sägs eller från den senare dag, då han av domen erhåller del.

Vad i denna § stadgas, gälle ej, där krigsdeltagaren iakttager den tid, som i 12 kap. 2 eller 4 § rättegångsbalken sägs.

15 §.

Har allmän underrätt i annat fall än som avses i 14 § meddelat beslut, mot vilket talan må föras, och var part vid tiden för beslutets meddelande krigsdeltagare, men hade icke, sedan han det blev, personligen eller genom ombud, som var behörigt att fullfölja talan, iakttagit inställelse vid underrätten, eller varder part krigsdeltagare efter beslutets meddelande men före utgången av den tid, inom vilken åtgärd för fullföljd av talan skall vidtagas, skall, sistnämnda tid för honom räknas från krigets slut eller från det han eljest upphört att vara krigsdeltagare.

Fullföljer krigsdeltagaren talan inom den i rättegångsbalken föreskrivna tid, gälle vad där stadgas. Varder talan eljest av parten fullföljd, medan han ännu är krigsdeltagare, skall fullföljdstiden därmed anses för honom hava gått till ända.

Fullföljer krigsdeltagare enligt vad i denna lag sägs talan i vademål, give det svaranden till känna och ingive till hovrätten bevis att svaranden fått del av underrättelsen. Sker det ej, låte hovrätten på den försumliges bekostnad verkställa delgivningen. Tiden för svarandens inställelse skall räknas från den dag svaranden av underrättelsen erhöll del.

16 §.

I fråga om klagan över synerätts och ägodelningsrätts beslut skall vad i 15 § stadgas om fullföljd av talan mot allmän underrätts beslut äga motsvarande tillämpning.

17 §.

Varder i lagsökningsmål borgenärens talan av överexekutor bifallen, skall där gäldenären är eller före utgången av den i 32 § utsökningslagen stadgade återvinningstid av sex månader varder krigsdeltagare, nämnda tid räknas från krigets slut eller från det gäldenären eljest upphört att vara krigsdeltagare.

Har överexekutor meddelat bevis, som i 7 § i lagen den 26 april 1907 om handräckning för fordrans utfående sägs, vare i fråga om den i 10 § berörda lag stadgade rätt till återvinning lag samma.

Vad sålunda är föreskrivet, gälle ej, där krigsdeltagare instämmer sin talan inom den tid, som i 32 § utsökningslagen och 10 § lagen om handräckning för fordrans utfående sägs.

18 §.

Fullföljes från allmän underrätt eller synerätt talan i hovrätt allenast av krigsdeltagares motpart, skall tiden för krigsdeltagarens inställelse eller förklaring räknas från krigets slut eller från det han eljest upphört att vara krigsdeltagare, där ej dessförinnan inställelse sker eller förklaring avgives.

Uteblir i vademål svarande eller underlåter i besvärsmål klagandens vederpart att avgiva förklaring eller inställa sig till förhör, må målet icke företagas till avgörande, med mindre den, som talan fullföljt, visar, att motparten icke är krigsdeltagare.

Vad i denna § stadgas skall ej äga tillämpning i mål angående expropriation.

19 §.

Meddelar hovrätt i mål, som från allmän underrätt eller synerätt dit fullföljts, eller som där omedelbart anhängiggjorts, slutligt utslag eller beslut, däröver klagan må föras, äge vad i 15 § stadgas motsvarande tillämpning.

I mål, som från hovrätt eller ägodelningsrätt dragits under Konungens prövning, gälle i tilllämpliga delar vad i 18 § stadgas.

20 §.

Vad i 15, 18 och 19 §§ stadgas, gälle ej i mål, däri någon hålles häktad.

21 §.

Är krigsdeltagares egendom avträdd till konkurs och möter på grund av gäldenärens deltagande i kriget hinder för honom att beediga bouppteckningen, gälle vad i 27 § konkurslagen är stadgat för det fall, att gäldenär är död eller vikit undan.

22 §.

Vad ovan i denna lag stadgas rörande part, som är krigsdeltagare, äge motsvarande tillämpning i fråga om den, som företräder part, vilken enligt lag skall på visst sätt företrädas.

23 §.

Konungen bestämmer den dag, då med avseende å denna lag kriget skall anses hava slutat.

24 §.

Bestämmelserna i denna lag skola gälla, ändock att de strida mot vad lag eller författning eljest innehåller.

25 §.

Beslut, varigenom mål jämlikt denna lag förklarats vilande, så ock förordnande, varom i 4 § sägs, skall lända till efterrättelse utan hinder av att bestämmelserna i 2—22 §§ upphört att gälla, och äge i fråga om mål, som förklarats vilande, vad i 8 § stadgas fortfarande giltighet. Har, innan bestämmelserna i 2—22 §§ upphört att gälla, beslut, varom i 14, 15, 16, 17 eller 19 § förmäles, blivit meddelat eller förrättning, varom i 10 § sägs, ägt rum, eller bevis, som i 17 § sägs, meddelats, skall den i nämnda §§ stadgade fullföljdstid äga tillämpning.

Denna lag träder i kraft — — — och skall äga tillämpning jämväl å mål och ärenden, som vid nämnda tid redan äro anhängiga, samt i fråga om fullföljd av talan mot beslut, som avkunnats, förrättning, som ägt rum, och bevis, som meddelats före den dag, då lagen trätt i kraft, men å sådan tid, att fullföljdstiden då ännu ej gått till ända.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 203 o. f. samt nedan sid. 229.

---

2) Förslag

till

Lag om krigstestamenten.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Bestämmelserna i 2—7 §§ av denna lag skola äga tillämpning allenast när vid krig, vari riket befinner sig, blivit därom särskilt förordnat. Sådant förordnande meddelas av Konungen med riksdagens samtycke, att gälla för viss tid eller tills vidare. Mellan riksdagar äge ock Konungen giva dylikt förordnande, sedan, om ej riksdagen ändå skall sammanträda inom trettio dagar, riksdagskallelse utfärdats; dock må sålunda meddelat förordnande ej gälla längre än till dess trettio dagar förflutit från det riksdagen sammanträtt.

2 §.

Med krigstestamente förstås i denna lag testamente av krigsdeltagare.

Såsom krigsdeltagare skall anses den, vilken vid krig

a) tjänstgör vid mobiliserad avdelning av krigsmakten eller med behörigt tillstånd åtföljer krigsmaktens fartyg på sjötåg eller

b) såsom fånge är i fiendens våld.

3 §.

I fråga om krigstestamente skola, utöver vad 16 kapitlet 1 § ärvdabalken om testamentes uppsättande innehåller, bestämmelserna nedan i 4—7 §§ gälla.

4 §.

Göres krigstestamente, muntligen eller skriftligen, och vittnar officer, auditör eller vid krigsmakten anställd präst eller läkare, att det testamente då var gjort med sunt och fullt förstånd och av fri vilja, vare det så gillt, som om testamentets tillkomst blivit med två vittnen styrkt, på sätt i 16 kapitlet 1 § ärvdabalken sägs.

5 §.

Skriftligt krigstestamente, som finnes vara av testator med egen hand skrivet och underskrivet, äge laga kraft utan vittnen, ändå att vittnen varit att tillgå.

6 §.

Inför krigsrätt, då sådan ändå hålles, må vittnesförhör angående krigstestamente ske.

Krigsdomare så ock chef för kompani eller därmed likställt truppförband vare på begäran av testator eller vittne skyldig hålla vittnesförhör angående tillkomsten av krigstestamente och vare så ansett som om förhöret skett på ed inför domstol. Protokoll över sådant förhör skall av förrättningsmannen uppsättas och undertecknas.

Utdrag av protokoll över vittnesförhör angående krigstestamente ävensom, där testator ej annorlunda äskar, skriftligt testamente, som vid förhöret företes, varde ofördröjligen översänt till Konungens befallningshavande i det län, inom vilket testator är mantalsskriven. Nämnda myndighet överlämne protokollsutdraget och testamentet till testators närmaste anhöriga.

7 §.

Avled den, som gjort krigstestamente, först sedan mera än sex månader förflutit efter krigets slut eller efter det han upphört att vara krigsdeltagare, skall vad i 4 och 5 §§ är stadgat icke vidare äga tillämpning i fråga om giltigheten av det testamente. I ty fall vare ock förhör, som jämlikt 6 § andra stycket ägt rum rörande det testamente, utan sådan verkan, som i sistnämnda lagrum sägs.

8 §.

Ändock att bestämmelserna i 2—7 §§ upphöra att gälla, skall i fråga om krigstestamente, som under deras giltighetstid uppgjorts, nämnda bestämmelser fortfarande äga tillämpning.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 206 o. f. samt nedan sid. 239.

---

3) Förslag

till

Lag angående förordnande om förbud mot förmögenhetsrättsliga avtal med fientlig stats medborgare m. m.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Bestämmelserna i 2—12 §§ av denna lag skola äga tillämpning allenast när vid krig, vari riket befinner sig, blivit därom särskilt förordnat. Sådant förordnande meddelas av Konungen med riksdagens samtycke, att gälla för viss tid eller tills vidare. Mellan riksdagar äge ock Konungen giva dylikt förordnande, sedan, om ej riksdagen ändå skall sammanträda inom trettio dagar, riksdagskallelse utfärdats; dock må sålunda meddelat förordnande ej gälla längre än till dess trettio dagar förflutit från det riksdagen sammanträtt.

I. Om förbud mot förmögenhetsrättsliga avtal med fientlig stats medborgare m. m.

2 §.

Konungen äge, om motsvarande åtgärd av fientlig stat därtill föranleder, meddela förbud att ingå eller fullgöra förmögenhetsrättsliga avtal med den fientliga statens medborgare eller personer, som befinna sig inom den fientliga statens område, eller bolag, föreningar, andra samfälligheter eller stiftelser, som äro av dess nationalitet eller hava verksamhet inom dess område eller ledas av någon dess medborgare eller i den fientliga statens eller någon dess medborgares intresse.

Prövas eljest på grund av främmande stats åtgärd förbud att ingå eller fullgöra dylika avtal med fientlig stats medborgare eller annan, som nyss nämnts, vara nödigt, må det ock av Konungen meddelas.

Avtal, som ingås i strid mot vad sålunda är stadgat, vare ogiltigt.

3 §.

För den tid, varunder förbud jämlikt 2 § mot betalning av penningar gäller, löper icke ränta å förfallen gäld till borgenär, till vilken betalning ej må äga rum.

4 §.

Har förbud jämlikt 2 § meddelats mot avtals fullgörande, och överlåter fientlig stats medborgare eller annan, som avses i förbudet, förmögenhetsrättighet på någon, som ej drabbas därav, äge denne icke i de avseenden förbudet gäller bättre rätt än överlåtaren.

5 §.

Under den tid, förbud jämlikt 2 § mot betalning av penningar är gällande, må icke växel av borgenär, till vilken betalning ej må äga rum, uppvisas till betalning eller för bristande betalning protesteras.

II. Om uppsikt å viss rörelse.

6 §.

Där så på grund av fientlig eller annan främmande stats åtgärd prövas nödigt, äge Konungen förordna, att industriell, handels- eller annan rörelse här i riket, vilken drives för eller ledes av fientlig stats medborgare eller annan, som avses i 2 §, skall ställas under särskild uppsikt av tillsyningsman.

7 §.

Tillsyningsman utses av myndighet, som Konungen därtill förordnar. Meddelas ej sådant förordnande, utses tillsyningsmannen av Konungens befallningshavande i det län, där rörelsen i sin helhet eller huvudsakligen drives.

8 §.

Tillsyningsmannen har att i enlighet med de särskilda anvisningar, som lämnas av den i 7 § omförmälda myndighet, övervaka, att icke avtal ingås eller fullgöres, som i 2 § sägs, eller rörelsen eljest drives så, att rikets intressen därigenom skadas.

Tillsyningsmannen äger sålunda att

1) avfordra rörelsens innehavare och i rörelsen anställda personer upplysningar angående rörelsen,

2) öppna rörelsens postförsändelser,

3) granska dess handelsböcker och andra handlingar samt undersöka dess tillgångar i penningar eller varor,

4) omhändertaga varor eller värdehandlingar, vilka eljest kunna befaras bliva utförda till fientlig stat,

5) återkalla i avseende å rörelsen meddelad prokura,

6) förbjuda åtgärder, som han finner strida mot övervakningens syfte.

Tillsyningsmannen äger icke företräda rörelsens innehavare.

9 §.

Tillsyningsman äge att av de i rörelsen influtna medlen åtnjuta gottgörelse för kontanta utlägg ävensom skäligt arvode efter bestämmande av den myndighet, av vilken han blivit utsedd.

10 §.

Bestämmelserna i denna avdelning äga ej tillämpning i avseende å försäkringsrörelse.

III. Gemensamma bestämmelser.

11 §.

Konungen äge meddela de närmare föreskrifter, som må erfordras för tillämpningen av denna lag.

12 §.

Den, som uppsåtligen bryter mot förbud, som av Konungen jämlikt 2 § meddelats, eller mot av Konungen eljest på grund av denna lag givna föreskrifter, straffes, där ej gärningen eljest är med högre straff belagd, med böter från och med tio till och med tio tusen kronor eller med fängelse i högst två år. Lag samma vare, där någon gör försök till brott, som nu är sagt.

13 §.

Förordnande, som meddelats jämlikt 2 eller 6 §, må ej äga tillämpning längre än till dess bestämmelserna i 2—12 §§ upphöra att gälla. I fråga om gottgörelse eller arvode, vartill tillsyningsman vid nyssnämnda tid är berättigad, samt före nämnda tidpunkt begången förseelse skola ovannämnda bestämmelser fortfarande äga giltighet.

Denna lag träder i kraft den .

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 213 o. f. samt nedan sid. 240.

4) Förslag

till

Förordning angående förbud mot handel med (fientlig stat)

(ev.: angående förbud mot betalning till borgenär i (fientlig stat)).

— — — att Vi funnit gott dels på grund av 1 § i lagen den — — angående förordnande om förbud mot förmögenhetsrättsliga avtal med fientlig stats medborgare m. m. förordna, att bestämmelserna i 2—12 §§ av lagen skola träda i tillämpning tills vidare, dels ock med stöd av samma lag förordna som följer:

1 §.

(*Alternativ 1.*)

All handelsförbindelse med (fientlig stat) skall från och med det denna förordning träder i kraft tillsvidare upphöra.

Fördenskull må efter nämnda dag tillsvidare och intill dess annorlunda förordnas icke förmögenhetsrättsliga avtal med därstädes befintlig person eller bolag, förening, annan samfällighet eller stiftelse, som har verksamhet inom (den fientliga statens område), ingås eller fullgöras. Avtal, som ingås i strid mot vad sålunda är stadgat, vare ogiltigt.

Under samma tid må ej heller annorledes varor, penningar eller värdehandlingar till (den fientliga staten) härifrån riket överföras.

För den tid förbud mot betalning av penningar sålunda gäller, löper icke ränta å förfallen gäld till borgenär i (den fientliga staten).

(*Alternativ 2.*)

Till borgenär i (fientlig stat) må tillsvidare icke utan Konungens tillstånd gäld betalas eller andra förmögenhetsrättsliga utfästelser fullgöras.

Under samma tid må ej heller annorledes penningar eller värdehandlingar till (den fientliga staten) härifrån riket överföras.

För den tid förbudet gäller löper icke ränta å förfallen gäld till borgenär i (den fientliga staten).

2 §.

(*Alternativ 1.*)

Har i (den fientliga staten) befintlig person eller bolag, förening, annan samfällighet eller stiftelse, som har verksamhet inom (den fientliga staten), efter det denna förordning trätt i kraft, på någon, som befinner sig i annat främmande land, överlåtit förmögenhetsrättighet, äge denne icke i avseende därå, bättre rätt än överlåtaren.

(*Alternativ 2.*)

Har borgenär i (den fientliga staten), efter det denna förordning trätt i kraft, överlåtit sin fordran på någon, som befinner sig i annat främmande land, äge denne icke i avseende å fordringen bättre rätt än överlåtaren.

3 §.

Under den tid, denna förordning gäller, må icke växel av borgenär, till vilken betalning ej må äga rum, uppvisas till betalning eller för bristande betalning protesteras.

4 §.

Vad i 1 § stadgats utgör icke hinder för fullgörande här i riket av avtal, som ingåtts med någon härstädes driven avdelning av rörelse, vilken tillhör i (den fientliga staten) befintlig person eller bolag, förening, annan samfällighet eller stiftelse, som har verksamhet inom (den fientliga staten).

Denna förordning träder i kraft den

Ang. förestående förslag, se ovan sid. 213 o. f. samt nedan sid. 240.

SPECIALMOTIV

Förslaget till lag om rättegång, däri krigsdeltagare är part m. m.

1 §.

Enligt vad denna § utvisar, kan förslaget, sedan det av Konungen och riksdagen antagits, sättas i kraft allenast vid krig.

2 §.

Förslaget avser att tillvarataga bl. a. krigsdeltagares intresse. Såsom egentlig krigsdeltagare är enligt förslaget att betrakta den, som fullgör tjänstgöringsskyldighet vid mobiliserad avdelning av krigsmakten eller frivilligt deltager i tjänstgöring vid sådan avdelning. Krigsmän, som ännu ej inträtt i dylik tjänstgöring, omfattas således ej av lagen. Däremot är den, som påbörjat sådan tjänstgöring, att anse såsom krigsdeltagare, även om han tillfälligt är permitterad. Slutligen betecknas i förslaget såsom krigsdeltagare även fångar i fiendens våld, såväl militära som civila.

3 §.

Förevarande § behandlar i första rummet det fall, att från allmän underrätt utebliven part i tvistemål veterligen är krigsdeltagare. Huvudregeln för sådana måls behandling, om part uteblir, utan att det är för rätten känt, huruvida han är krigsdeltagare eller ej, meddelas åter i första stycket av 5 §.

Det torde här vara på sin plats att något närmare undersöka, vad nuvarande bestämmelser för dessa fall innehålla, och huru de tillämpas.

Om en person, som är part i ett vid allmän underdomstol anhängigt tvistemål, är stadd i krigstjänst, torde han enligt gällande lag äga förfall för uraktlåten personlig inställelse (R. B. 12: 1). Huruvida han även har förfall för uraktlåten *inställelse genom ombud* torde få avgöras efter omständigheterna.[1]

---

[1] Parten är nämligen icke fri från sin skyldighet att iakttaga inställelse enbart därför att han ej kan komma själv. Han får anses skyldig infinna sig genom ombud, om han haft tillräcklig tid att anskaffa sådant. Detta framgår av ovanberörda stadgande, där bland laga förfall upptages den omständigheten att part »förut till annan rätt är stämd att svara å samma tid», varjämte om alla laga förfall säges: »Pröve dock domaren omständigheterna i dessa fall». Det förutsättes således, att skyldighet att som part uppträda samtidigt inför två domstolar icke alltid är laga förfall för utevaro från den ena, vilket ej kan tolkas annorlunda än så, att parten måste anlita ombud vid åtminstone den ena domstolen. Men kan sådan skyldighet föreligga i ett fall, kan den också förefinnas i ett annat, dock efter rättens prövning av omständigheterna i varje särskilt fall.

Vare sig nu domstolen anser förfallolös utevaro föreligga eller ej, har domstolen att förfara efter reglerna i 12 kap. rättegångsbalken och kungl. förordningen den 6 oktober 1882 angående böter för svarandeparts uteblivande från underrätt. Den tillämpning dessa regler torde komma att erhålla, om part utkallas i kriget, är följande. Uteblir endera parten vid första rättegångstillfället och är det för rätten känt, att han har ifrågavarande laga förfall, uppskjutes målet till viss senare dag (R. B. 12: 1). Är käranden vid första rättegångstillfället frånvarande av nyss nämnda anledning utan att förfallet då är känt, skall han böta samt ersätta svaranden dennes rättegångskostnad, där han ej vid nästa ting å landet och inom en månad i staden styrker, att han haft laga förfall och varit hindrad att kungöra det för rätten. Därjämte gäller, att om käranden ej inom samma tid ånyo instämmer sin talan, är svaranden från käromålet fri (R. B. 12: 2 p. 3 och 4). Uteblir svaranden vid första rättegångstillfället utan att laga förfall visas, skall rätten på yrkande av motparten meddela dom i huvudsaken »efter ty som sanning däri utletas kan». I visst fall skall käromålet bifallas t. o. m. även om bevisning ej förebringas, såvitt det ej är uppenbart, att kärandens anspråk icke är lagligen grundat. Den uteblivne äger därefter vädja till högre rätt, om han kommer i tid härför. Gör han det ej, åligger det den part, som vunnit, att kungöra domen för svaranden, varefter denne äger att inom tre månader från delgivningen stämma om återvinning (R. B. 12: 3 och 4). Yrkas åter ej dom enligt R. B. 12: 3, uppskjutes målet, och svaranden fälles till böter. Utebliva båda parterna vid första rättegångstillfället, torde målet under alla förhållanden avskrivas. Är part vid senare rättegångstillfälle frånvarande, medför detta, om förfallet framtes, uppskov. Parts uteblivande vid senare rättegångstillfälle torde, där ej förfall visas, enligt praxis i regel medföra uppskov, ehuru enligt lag hinder för målets avgörande ej lärer kunna anses föreligga. Härtill må slutligen läggas, att utebliven svarande, som ej veterligen har laga förfall, fälles till böter eller vite, där genom utevaron uppskov nödvändiggöres (ovannämnda förordning).

Av det sagda följer till en början, att part, som uteblir på den grund att han är mobiliserad och som icke kan styrka förfallet, är utsatt för rättsförluster. Är han kärande, kan han sålunda komma att helt förlora sin talan. Om han är svarande, kan målet i vissa fall tredskovis avgöras utan hans hörande. Visserligen kan han i båda fallen genom särskilda åtgärder, nämligen käromålets förnyade instämmande resp. återvinning, förebygga eller reparera skadan, men den härför anslagna tiden kan han komma att försitta till följd av sitt deltagande i kriget. I andra fall kan den uteblivne riskera att bliva fälld till böter eller vite, ehuru han rätteligen haft laga förfall, eller ock kan dom i målet meddelas, utan rätt till återvinning. Över rättens beslut i samtliga dessa fall kan klagan föras, men även om krigsdeltagandet ej skulle omöjliggöra sådan klagan inom rätt tid, vilket ju dock stundom måste bliva fallet, kvarstår i alla händelser olägenheten av att den utredning i målet, som den uteblivne varit förhindrad att förebringa vid underrätten, måste första gången företes i högre rätt, varigenom en instans

går förlorad. Är åter ifrågavarande förfall känt för rätten, kan visserligen dom eller annat på rättegången inverkande beslut i saken icke meddelas i krigsdeltagarens frånvaro, utan uppskov skall äga rum. Men hinder torde icke förefinnas mot att handläggningen fortfar i partens frånvaro, så långt som ske kan utan att dylikt beslut meddelas. Att detta understundom kan innebära en olägenhet för den uteblivne, synes vara otvivelaktigt. Först efter förfallets upphörande blir han då i tillfälle att bemöta en utredning, som, om han kunnat närvara vid handläggningen, måhända fått en annan karaktär. — Betraktar man därefter saken ur den tillstädeskomne motpartens synpunkt, finner man, att i de fall, då uppskov äger rum, vare sig förfallet är känt eller ej, olägenhet kan för denne uppstå genom att målet drages ut på tiden. Främst gäller ju detta, då den tillstädeskomne är kärande och motparten uteblir, men kan även inträffa, då förhållandet är omvänt. Med hänsyn dels till de svenska domstolarnas benägenhet för att bevilja uppskov och dels därtill att parts deltagande i kriget ofta torde komma att vara ett för rätten känt förfall, synes man hava anledning antaga, att uppskov blir den vanligaste påföljden av parts utevaro på grund av sådant hinder. — Ur det allmännas synpunkt kan slutligen det onödiga arbete för domstolarna, som i sistnämnda fall inträder genom gång på gång meddelade uppskovsbeslut, icke helt förbises.

Förslaget söker nu i möjligaste mån förebygga dessa olägenheter. När partens utevaro veterligen beror av hans deltagande i kriget, synes den utväg, som närmast erbjuder sig för att undvika upprepade uppskovsbeslut, vara att domstolen förklarar målet vilande och dess förnyade upptagande beroende på anmälan efter hindrets upphörande. Av skäl, som i det föregående framhållits, anser kommissionen ett dylikt förfaringssätt böra förordas. Redan utan särskild föreskrift i ämnet torde hinder ej förefinnas att tillämpa ett sådant förfaringssätt. Men då detsamma i så fall skulle sakna stöd i uttryckligt lagbud, har häri synts ligga anledning att upptaga ett sådant i förslaget, vilket skett i första stycket av 3 §. Förutsättningarna för vilandeförklaring äro *att* parten är krigsdeltagare, *att* parten uteblir, d. v. s. att varken huvudman eller ombud kommer tillstädes, *samt att* ifrågavarande förfall är för rätten känt.

Från huvudregeln har ett undantag synts böra ske för det fall att parten, efter det han blev krigsdeltagare, iakttagit inställelse i målet. Har parten, trots det att han är krigsdeltagare, kunnat iakttaga inställelse, personligen eller genom ombud vare sig vid ett eller vid flere rättegångstillfällen, måste den legala presumtionen att krigsdeltagandet i och för sig utgör hinder för inställelse anses motbevisad med avseende å denna part och ifrågavarande rättegång. Skulle parten därefter utebliva, får domstolen pröva efter omständigheterna, huruvida han har laga förfall, och förfara med målet efter allmänna rättsregler. — I övrigt innefatta jämväl stadgandena i 6 och 9 §§ undantag från huvudregeln.

Kan part, som är krigsdeltagare, trots berörda omständighet komma tillstädes i rättegången genom ombud, lärer det likväl kunna inträffa, att om-

budet ser sig ur stånd att på behörigt sätt tillvarataga huvudmannens intressen i rättegången, då ombudet lätt kan avskäras från förbindelsen med huvudmannen och således förhindras att inhämta upplysningar eller instruktioner av honom. I regel kommer väl i dylika fall uppskov att begäras och erhållas, men det torde också kunna inträffa fall, t. ex. om huvudmannen råkar i fångenskap, då det är lämpligare att förklara målet vilande. Fördenskull har i andra stycket av förevarande § givits anvisning, enligt vilken rätten, där den så finner skäl, äger på ombudets begäran meddela dylikt beslut.

4 §.

De i inledningen antydda bestämmelserna om förordnande av god man lämnas i 4 §. Förutsättningarna för dylikt förordnande äro, att part, som veterligen är krigsdeltagare, uteblir samt att motparten begär tillstånd att i hans frånvaro förebringa bevisning. Dylik anhållan kan exempelvis vara föranledd därav, att den bevisning, parten vill åberopa, blott står till buds under viss tid, och kan framställas jämväl efter det målet jämlikt 3 § första stycket förklarats vilande eller å ett följande. Beslut om målets vilande är således icke hinder för förordnande av god man.

Företrädes krigsdeltagare genom ombud, som jämlikt 3 § andra stycket yrkar, att målet skall förklaras vilande, och begär samtidigt motparten bevisnings förebringande, bör målet uppenbarligen ej förklaras vilande, förrän tillfälle lämnats motparten att förebringa bevisning. Har beslut om målets vilandeförklaring redan meddelats på ombudets yrkande, och är ombudet fortfarande behörigt att företräda krigsdeltagaren, kan ej god man enligt förevarande § förordnas, utan torde i stället ombudet få underrättas om den blivande handläggningen.

5 §.

Under det att i 3 § fastslås huvudregeln om avbrott, då frånvarande part veterligen är krigsdeltagare, utsäges i 5 §, huru förfaras skall vid parts utevaro, om anledningen därtill icke är känd. Har rätten sig bekant, att parten ej är krigsdeltagare, gälla därvid vanliga regler för parts utevaro. Saknar rätten kännedom om anledningen till bortovaron, har man ansett, att i krig med en nutida värnpliktsarmé sannolikheten för att den uteblivne är krigsdeltagare är så stor, att upplysning i berörda avseende bör införskaffas av rätten ex officio. Denna upplysning bör för tillämpning av regeln i 3 § första stycket omfatta jämväl tiden, då parten må hava blivit krigsdeltagare. Om för ändamålet tarvas uppskov till senare rättegångstillfälle, bör följdriktigt anstå med yttrande angående den påföljd utevaron medför.

Huru rätten har att förfara, sedan utredningen ägt rum, torde allenast i ett avseende påkalla särskild reglering. Den omständigheten, att uppskov kan bliva av nöden för vinnande av upplysning i ovan antydda avseende, har nämligen synts böra medföra, att de i R. B. 12 kap. 2—4 §§ meddelade be-

stämmelser, enligt vilka parts förfallolösa utevaro vid första rättegångstillfället kan hava viss materiell inverkan på käromålet, i detta fall göras tillämpliga jämväl om beslutet i anledning av utevaron meddelas först vid senare rättegångstillfälle.

6 §.

Vid de nya bestämmelsernas avfattning har iakttagits, att rubbning icke sker i den praxis, enligt vilken ett mål, däri parterna utebliva vid första rättegångstillfället, avskrives, vare sig förfall styrkts eller icke. Är det känt för rätten, att en av de uteblivna parterna eller båda voro krigsdeltagare, skulle visserligen en följdriktig tillämpning av förslagets grundsatser i övrigt medföra, att målet förklarades vilande, men vinsten av ett dylikt förfaringssätt vore helt säkert ganska ringa. Ej heller bör parts utevaro, då allenast utslag eller beslut i målet skall meddelas, föranleda, att målet förklaras vilande. Bestämmelser härom inrymmas i förevarande §.

7 §.

Om den uteblivna parten förut i målet anlitat ombud, som, så vitt handlingarna utmärka, fortfarande äger föra hans talan, torde till förut angivna regler böra göras ett tillägg för det fall att, enligt vad rätten har sig bekant, parten ej själv är krigsdeltagare, men ombudet är eller kan vara det. Visserligen kan det anföras, att under sådan förutsättning huvudmannen själv bör tillvarataga sina intressen, men kommissionen har likväl ansett, att under krigsförhållanden en underlåtenhet från huvudmannens sida att skaffa sig och från ombudets att meddela underrättelse om den sistnämndes deltagande i kriget lätt kan äga rum, utan att en dylik försummelse skäligen bör läggas dem till last. Kommissionen har därför funnit det bäst förenligt med sin allmänna strävan att förebygga menliga påföljder för enskilda parter i rättegången av deltagande i kriget att jämväl i detta fall ålägga domstolen ett visst tillvaratagande av de enskildas intresse och sålunda föreslagit, att domstolen skall, utan att meddela beslut i anledning av partens utevaro, uppskjuta målet och underrätta huvudmannen om ombudets uteblivande. Att därvid huvudmannen, om han visar skälig anledning, att han ej kunnat ställa annat ombud för sig eller själv komma tillstädes, skall anses hava haft laga förfall, torde följa av allmänna rättsregler. Är däremot för rätten känt, att huvudmannen är krigsdeltagare eller saknar rätten vetskap om, huru härmed förhåller sig, komma de i 3 resp. 5 § meddelade bestämmelserna utan vidare till användning.

8 §.

Den part, vilkens deltagande i kriget föranlett, att målet förklarats vilande, bör uppenbarligen när som helst kunna få målet upptaget till fortsatt och slutlig behandling. Någon prövning av domstolen, huruvida i det speciella fallet den uteblivne krigsdeltagarens intresse påkallar målets vilandeförkla-

ring, kan ju icke ske, och det kan väl tänkas, att han själv finner det önskvärt, att behandlingen fortgår, så snart han lyckas anskaffa ombud.

Likaså kunna krigsdeltagarens rättsinnehavare yrka på målets återupptagande. Skulle under tiden motparten hava blivit krigsdeltagare, träda förut angivna regler i tillämpning med avseende å honom.

Det skulle jämväl kunna ifrågasättas, att om motparten styrkte, att avbrottet i rättegången för honom medförde verklig olägenhet, under det att däremot krigsdeltagaren utan svårighet skulle kunna själv eller genom annan föra sin process, domstolen skulle på yrkande av motparten få upptaga målet till ny handläggning. Det är emellertid knappast antagligt, att ett stadgande av dylik innebörd skulle i praxis erhålla större betydelse, eftersom den ifrågavarande prövningen säkerligen bleve synnerligen vansklig och hänsynen till krigsdeltagaren alltid torde komma att starkt göra sig gällande. Kommissionen har därför medgivit målets upptagande på anmälan av krigsdeltagarens motpart allenast i det fall, att den förre upphört att vara krigsdeltagare.

9 §.

För vissa mål vid allmän underrätt synas särskilda bestämmelser vara erforderliga. Så är förhållandet med expropriationsmålen. Med de allmänna intressen, det där gäller, torde det ej kunna ifrågasättas att låta expropriationsförfarandet avstanna, om en eller flera sakägare bliva förhindrade att inställa sig vid underrätten. I samband härmed har den enligt gällande expropriationslag rätten tillagda befogenhet att vid parts förfallolösa utevaro i dennes ställe välja ledamot i expropriationsnämnd i förslaget utsträckts till det fall, att den uteblivne veterligen är krigsdeltagare.

I fråga om rättegång i äktenskapsmål har i 7 kap. 7 § nya giftermålsbalken stadgats, att om svarande, som behörigen erhållit del av stämningen, uteblir och ej visar laga förfall, rätten ändock äger företaga målet till avgörande. Grunderna för detta stadgande torde böra föranleda till, att den speciallagstiftning till krigsdeltagares förmån, som förevarande förslag innehåller, ej gäller det fall, nämnda stadgande avser.

Slutligen torde böra föreskrivas, att då talan vid underrätt föres om någons omyndigförklarande och denne uteblir, därför att han är krigsdeltagare, vad som förut stadgats om tvistemål, skall gälla i tillämpliga delar.

10 §.

Hittills har endast varit fråga om mål, som handläggas vid allmän underrätt. Den undantagslagstiftning, som för nämnda mål föreslagits, synes emellertid böra få motsvarande tillämpning med avseende å mål vid synerätt och ägodelningsrätt. Då ägodelningsrätt jämväl är besvärsinstans, har tiden för klagan hos ägodelningsrätten för krigsdeltagare utsträckts så, att den beräknas från krigets slut eller från det han eljest upphört att vara krigsdeltagare i enlighet med vad som i 15 § föreslås för fullföljd av talan från allmän underrätt.

Det förslag kommissionen sålunda framlagt i fråga om skiftesmålen kan möjligen leda till att dylika mål förklaras vilande även i fall, då krigsdeltagarens intresse såsom sakägare är alltför ringa för att motivera en sådan påföljd. Det har emellertid synts kommissionen alltför vanskligt att på grundval av materialet från förrättningsmännen, sådant detta i regel föreligger, kunna verkställa en uppdelning av sakägarna, varigenom krigsdeltagares befogade anspråk skulle kunna tillgodoses.

Samma utsträckning av fullföljdstiden, som sålunda föreslås för skiftesmålen, synes böra gälla jämväl med avseende å de tider, som angivas i 51 och 52 §§ lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan avdelning av vatten.[1]

12 §.

Beträffande brottmål, anhängiga vid underrätt och i vilka talan om ansvar föres, torde, om enskild part, som ej är häktad, uteblir på grund av krigstjänst, de nu gällande reglerna angående påföljd av parts utevaro (R. B. 12: 1 och 2 samt lag den 10 juli 1899 m. m.) komma att tillämpas på följande sätt: Uteblir svarande, medför detta uppskov med målet och, om hans förfall ej är för rätten känt, böter. Om åter enskild kärande uteblir vid första rättegångstillfället, uppskjutes målet eller, om laga förfall ej visas, förklaras kärandens talan förfallen. Är enskild kärande borta vid senare rättegångstillfälle, uppskjutes målet. Utebliva vid första rättegångstillfället både enskild kärande och svarande, är käromålet förfallet. Därest slutligen målsägande icke kommer tillstädes i mål, däri talan föres av allmän åklagare, torde, vare sig förfall framtes eller ej, annan påföljd icke inträda än att han ej blir i tillfälle att utföra talan. I den mån denna går ut på ersättning, torde det stå honom öppet att göra sitt anspråk gällande i senare rättegång.

I fråga om nu angivna brottmål kunna reglerna i 3—8 §§ tillämpas, så vitt angår enskild parts utevaro.

Mål, vari talan föres om ansvar för brott, för vilket svaranden är häktad, torde åter kräva särskilt beaktande allenast för det fall, att brottet endast må åtalas av målsäganden och denne uteblir av den anledningen, att han är krigsdeltagare. Om nämnda förfall är för rätten känt, synes utan olägenhet den i 19 § 4 mom. av promulgationslagen till strafflagen stadgade grundsatsen kunna komma till användning sålunda, att åklagaren berättigas på eget ansvar fullfölja målsägandens talan. Saknas upplysning, huruvida den uteblivne är krigsdeltagare, bör rätten först införskaffa upplysning härom.

I enlighet med ovanstående har förevarande § avfattats.

13 §.

Såsom kommissionen i inledningen framhållit, har kommissionen ej ansett lämpligt, att i avseende å lagsökningsmål eller handräckningsmål hos över-

[1] Då vattenlagen den 28 juni utfärdades, hade kommissionen i huvudsak avslutat behandlingen av förevarande avdelning. På grund härav och med hänsyn till den starkt begränsade tid, som därefter stått kommissionen till buds, har kommissionen ej kunnat ingå i undersökning, huruvida vid krig särskilda bestämmelser skulle erfordras med avseende å vattenmål.

exekutor föreslå stadganden, motsvarande dem, som föreslagits beträffande tvistemål vid allmän underrätt. Om intet stadgades, torde i lagsökningsmål överexekutor på grund av 18 och 19 §§ U. L. komma att i de undantagsfall, där överexekutor hade sig bekant, att parten vore krigsdeltagare, meddela nya föreläggande. Då härigenom antagligen skulle föranledas ojämnheter i tillämpningen och det är angeläget, att lagsökningsmålen snabbt avgöras, har föreslagits en bestämmelse av innehåll, att parts utevaro från handläggning hos överexekutor av lagsökningsmål ej utgör hinder för målets avgörande, även om parten veterligen är krigsdeltagare. Den uteblivnes intresse torde vara tillräckligt tillgodosett genom den utsträckning av återvinningstiden, som enligt 17 § i förslaget äger rum.

14 och 17 §§.

I 14 § meddelas stadganden, enligt vilka, om dom avkunnats jämlikt R. B. 12: 2 och 4, de där stadgade frister förlängas, intill dess kriget slutat eller hindret eljest upphört, under förutsättning att käranden resp. svaranden varder krigsdeltagare efter det den tidigare domen meddelats. På grund av bestämmelsen i förslagets 5 § andra stycket inträder förlängningen även i där avsett fall, men har däremot ansetts icke böra äga rum, om krigsdeltagaren iakttagit den i R. B. föreskrivna tiden.

Motsvarande bestämmelser meddelas i 17 § beträffande återvinning i lagsökningS- och handräckningsmål. Utsträckningen av tiden gäller härvidlag ej blott om parten efter utslaget varder krigsdeltagare, utan även om han var det redan under målets handläggning. Krigsdeltagares bortovaro från handläggningen i dylika mål medför nämligen, såsom nyss anförts, icke, att målet bör förklaras vilande.

15 §.

I det föregående har redogjorts för de bestämmelser förslaget innehåller om vilandeförklaring av mål vid underrätt, då part uteblir på den grund att han är krigsdeltagare. Var part vid den tid, då underrätten meddelar beslut, varemot talan må fullföljas, krigsdeltagare, eller varder han krigsdeltagare efter målets avgörande, men före den tid, inom vilken åtgärd för fullföljd av talan skall vidtagas, har det ansetts skäligt att berörda tid ej går till ända förr än efter hindrets upphörande. Denna utsträckning av fullföljdstiden gäller dock ej, för så vitt parten ändock fullföljer talan. I anslutning till vad som stadgas i 3 § första stycket har undantag från fullföljdstidens utsträckning ansetts böra föreskrivas jämväl för det fall, att parten, sedan han blivit krigsdeltagare, inställt sig vid underrätten personligen eller genom ombud, som är behörigt att fullfölja talan i högre rätt.

Fullföljdstidens utsträckning gäller enligt förslaget blott till förmån för krigsdeltagaren. Vill motparten klaga och är han ej krigsdeltagare, måste han fullfölja i vanlig ordning. Visserligen skulle mot lämpligheten härav

kunna invändas, att krigsdeltagaren bleve obehörigen gynnad på motpartens bekostnad. Emellertid torde å andra sidan en automatisk förlängning av fullföljdstiden för båda parterna innebära en olägenhet för motparten. Det vore svårt för denne att på egen risk avgöra, om förhållandena vore sådana, att klagotidens utgång vore uppskjuten. För avhjälpande av dylik olägenhet skulle erfordras ett stadgande om skyldighet för domstol att på begäran konstatera, huruvida så vore fallet eller icke. En dylik skyldighet skulle emellertid sakna praktiskt värde för det fall att part mobiliseras först under löpande klagotid och skulle för övrigt förutsätta ganska invecklade rättsregler, vilka kommissionen ansett böra undvikas.

Att krigsdeltagarens rätt att fullfölja talan står öppen under längre tid än vanligt, bör, såsom ovan antytts, naturligen icke föranleda därtill, att han icke kan klaga inom vanlig tid. Sker det, gälla rättegångsbalkens vanliga regler. Om krigsdeltagaren däremot efter den vanliga fullföljdstidens utgång vare sig före krigets eller krigsdeltagarskapets upphörande fullföljer talan eller begagnar den i lagen medgivna anståndstiden i dess helhet, måste det emellertid vidare tillses, att motparten erhåller underrättelse om att fullföljd ägt rum. För mål, vari talan fullföljes genom besvär, torde någon särskild bestämmelse härom ej erfordras. Genom besvärens utställande till delgivning med motparten eller kungörande i annan ordning, erhåller denne eller anses erhålla vetskap om fullföljden, och utan delgivning kunna beslut, varom här är fråga, ej ändras. I fråga om vademål åter måste uttrycklig bestämmelse i berörda avseende meddelas.

Om kommissionens förslag genomföres, fordras för verkställighet av underrättens beslut såsom lagakraftvunnet bland annat bevis, att den tappande icke efter beslutets meddelande men före utgången av den tid, inom vilken fullföljd av talan skall vidtagas, blivit krigsdeltagare. Ett sådant bevis torde ej kunna utfärdas av annan än vederbörande rullföringsmyndighet. Kommissionen förbiser ingalunda, att dessas under krigsförhållanden säkerligen högeligen ansträngda expeditioner härigenom erhålla en viss, kanske ej så obetydlig belastning, men kommissionen föreställer sig, att den olägenhet, som härigenom möjligen skulle kunna uppstå, kan undvikas, om rullföringsexpeditionerna för ändamålet erhålla någon förstärkning i sina arbetskrafter, en organisationsfråga, som torde böra prövas av vederbörande militära myndigheter.

16 §.

I förevarande § upptagas bestämmelser om talans fullföljd från synerätt och ägodelningsrätt, i vilket avseende hänvisning skett till 15 paragrafens stadganden.

18 §.

Med förslagets allmänna ståndpunkt överensstämmer, att krigsdeltagare, som är part i ett mål, däri allmän underrätt eller synerätt meddelat beslut eller dom, varemot talan må fullföljas, men som icke själv vill fullfölja talan, ej

behöver i anledning av motpartens talan iakttaga inställelse i överrätt eller dit avgiva förklaring förr än inom den för sådan åtgärd stadgade tiden, räknad från krigets slut eller från det parten eljest upphört att vara krigsdeltagare, och detta har ansetts böra gälla, även i fall krigsdeltagaren varit tillstädes vid underrätten. För att säkerställa tillämpningen av nyssnämnda regel har vidare stadgats, att om i mål, som fullföljts i överrätt, svaranden i vademål eller till hovrätten instämt mål uteblir eller klagandens vederpart i besvärsmål eller omedelbart anhängiggjort ärende underlåter att avgiva förklaring eller inställa sig till förhör, målet icke må företagas till avgörande med mindre det konstateras, att ifrågavarande part ej är krigsdeltagare. Man synes härvid böra ålägga den part, som fullföljt talan, bevisningsskyldighet i berörda avseende. Innan han fullgör denna skyldighet, kan således enligt förslaget målet ej företagas till avgörande. Dock har undantag härifrån synts böra äga rum för expropriationsmål (18 §) ävensom för mål, vari part är häktad (20 §).

19 §.

Vad i 15 och 18 §§ stadgas om måls fullföljd till och handläggning i hovrätt, bör uppenbarligen lända till efterrättelse även i fråga om deras fullföljd till och handläggning i högsta instansen, jämväl här dock med undantag för mål, där part är häktad (20 §).

21 §.

På sätt tidigare framhållits, innefattar förslaget icke förbud mot att krigsdeltagare sättes i konkurs. För att underlätta konkursmålets fortsatta behandling har det emellertid synts erforderligt meddela särskilt stadgande i fråga om konkursbouppteckningens beedigande. Detta stadgande inrymmes i förevarande §.

Förslaget till lag om krigstestamenten.

Det må om ifrågavarande förslag utöver vad ovan blivit anfört, allenast tilläggas följande. Då enligt dess terminologi uttrycket krigstestamente avser testamente av krigsdeltagare, omfattar nämnda uttryck även testamenten, som av krigsdeltagare upprättas i enlighet med de i ÄB 16: 1 givna föreskrifterna och utan begagnande av det privilegierade sättet. Detta är av betydelse att fasthålla vid tolkningen av 6 § i förslaget. Förhör, som avses i nämnda §, kan således gälla även vanliga testamenten, ehuru de måste vara uppgjorda å sådan tid, att de äro att betrakta såsom krigstestamenten.

Förslaget till lag angående förordnande om förbud mot förmögenhetsrättsliga avtal med fientlig stats medborgare m. m.

samt

Förslaget till förordning angående förbud mot handel med (fientlig stat)

(ev.: angående förbud mot betalning till borgenärer i (fientlig stat)).

Stadgandena i 2—5 §§ i det första av de här ovan nämnda förslagen innefatta bemyndigande för Konungen att utfärda handelsförbud mot fienden. Motivet till ett sådant förbud har i lagtexten angivits vara antingen, att motsvarande åtgärd inom fientlig stat därtill föranleder eller ock att så eljest på grund av främmande stats åtgärd prövas nödigt. Under sistnämnda uttryck faller exempelvis, att annan stat, vid vars sida riket har att kämpa mot gemensam fiende, för egen räkning utfärdat dylikt förbud mot denna fiende. Förbudet kan enligt förslaget grundas så väl å domicilprincipen som å nationalitetsprincipen. Ett på den senare grundsatsen vilande förbud riktar sig uppenbarligen även mot handelsförbindelser med här i riket bosatta fientliga undersåtar eller här lokaliserade företag av fientlig nationalitet.

I fråga om juridiska personer torde man vara nödsakad utsträcka förbudet till sådana, där det fientliga intresset på visst sätt framträder, även om de icke kunna anses vara av fientlig nationalitet.

Vare sig förbudet går ut på att förhindra ingående av nya eller fullgörande av äldre handelsförbindelser med fienden eller detsamma blott avser betalning till fienden, har det i visst avseende, nämligen just i fråga om betalning av gäld, uppenbarligen samma karaktär som ett tvunget betalningsanstånd. Det skiljer sig dock från detta därigenom, att det med hänsyn till sin obligatoriska beskaffenhet framstår såsom force majeure, vadan dess verkan med avseende å inträdet av de civilrättsliga påföljderna av utebliven betalning är att avgöra enligt de härför gällande reglerna. Vad särskilt angår frågan om ränta å utfäst likvid torde således, även utan särskilt stadgande, uppskovsränta, som enligt lag eljest skulle vid dröjsmål med betalningen erläggas, icke utgå för den tid, som förbudet avser. Det har emellertid synts skäligt, att icke heller sådan ränta, som gäldenären på grund av

utfästelse har att erlägga intill dess betalning sker, behöver utgivas för förbudstiden, om gälden förfaller före eller under densamma. För att förekomma att förbudet kringgås, därigenom att någon, som på grund av detsamma är förhindrad att erhålla betalning för sin fordran eller annan uppfyllelse av sin rätt, söker genom mellanhand av annan person, vilken icke drabbas av förbudet, utfå vad honom enligt utfästelsen tillkommer, har vidare föreslagits bestämmelse, att, om dylik överlåtelse av en rättighet, som på grund av förbudet är utan verkan i överlåtarens hand, sker efter förbudets tillkomst, förvärvaren icke får bättre rätt än överlåtaren i det avseende förbudet gäller. En annan konsekvens av betalningsförbud har ansetts vara, att uppvisande och protest av växel ej må under förbudstiden verkställas av borgenär, till vilken betalning ej må äga rum. På grund av 92 § växellagen torde tid för sådan åtgärd därigenom bliva förlängd till efter krigets slut.

Det förslag till förordning i ämnet, som jämväl uppgjorts, utgår från domicilprincipen såsom den, vilken möjligen kan antagas först komma till användning för Sveriges del, men innefattar från denna utgångspunkt två alternativ, det ena ett handelsförbud i full omfattning och det andra ett blott betalningsförbud. Rörande detta författningsförslag må blott ytterligare framhållas, att undantag ansetts böra äga rum för erläggande här i riket av betalning till härstädes drivna filialer av utländska företag. Härvidlag åsyftas närmast premier till utländska försäkringsanstalter här i riket. Det är nämligen uppenbarligen av stor vikt för svenska försäkringstagare i dylika anstalter, att dessas rörelse härstädes, i den mån densamma ej ändå måste nedläggas till följd av avbrott i förbindelserna med utlandet, icke varder genom åtgärder från svensk sida förhindrad.

Lagförslagets andra avdelning (6—8 §§) innefattar bestämmelser rörande uppsikt över vissa utländska företag här i riket. Det ändamål, som med sådan uppsikt åsyftas, torde i främsta rummet vara kontroll över efterlevnaden av handels- eller betalningsförbud. Men uppsikten kan enligt förslaget även hava annat ändamål.

Då det gäller att i lagtexten karakterisera föremålen för de tvångsåtgärder, som med den ifrågasatta lagstiftningen avses, har man att taga hänsyn till möjligheten av såväl domicil- som nationalitetsgrundsatsens tillämpning samt till de invecklade former och förklädnader, i vilka ett främmande ekonomiskt inflytande kan göra sig gällande. Lägges domicilprincipen till grund, bör åtgärden uppenbarligen avse företag, som här i riket drivas för någon inom den fientliga statens område befintlig fysisk eller juridisk persons räkning eller under dess ledning. Blir åter nationalitetsprincipen avgörande, kan åtgärden avse företag, vilket här i riket drives för eller ledes av någon den fientliga statens inom eller utom dess område befintlig undersåtes räkning, även om denne befinner sig här i riket eller vilket drives för eller står under ledning av någon juridisk person, som är av fientlig nationalitet eller i sin tur ledes av fientlig undersåte eller i den fientliga statens eller någon dess undersåtes intresse. Vid tillämpningen av dessa regler torde det bliva

nödvändigt att av Konungen individuellt fastställes, vilka företag som skola ställas under uppsikt.

De åtgärder mot ifrågavarande slag av företag, som förslaget omfattar, innebära i korthet följande. När tillsyningsman blivit förordnad, har denne till uppgift att övervaka, att företaget icke drives i någon för rikets intressen skadlig riktning, särskilt att handels- eller betalningsförbud icke överträdes. Därvid har han att rätta sig efter anvisningar, som må meddelas av den myndighet, av vilken han blivit utsedd. Tillsyningsmannen äger däremot i allmänhet icke att på annat sätt taga del i företagets ledning, än att han för att förekomma, att företaget drives på ett sätt, som ej bör tillåtas, är bemyndigad giva anvisningar för företagets skötsel, vilka anvisningar det åligger personalen att efterfölja. För att han må kunna fullgöra sitt uppdrag, ha emellertid i förslaget tillagts honom vissa särskilda befogenheter. Sålunda äger han förbjuda vidtagande av viss till förvaltningen hörande åtgärd, taga del av handlingar och räkenskaper, mottaga och öppna postförsändelser m. m.

Straffbestämmelser för överträdelser mot handelsförbud och för åtgärder, som eljest innebära ett åsidosättande av författningens bestämmelser, inrymmas slutligen i förslaget.

BILAGOR

Bilaga III A.

Administration vid krig av rörelse, som här i riket drives av fientlig stats undersåte m. m.

Föreliggande promemoria är avsedd att i någon mån tjäna till ledning, för den händelse vid ett krig, vari riket befinner sig, fråga skulle uppkomma om att mot någon här i riket av fientlig stats undersåte eller för dess räkning driven rörelse eller eljest mot här lokaliserat företag av fientlig nationalitet vidtaga tvångsåtgärder av mera ingripande beskaffenhet än den, som består i dess sättande under tillsyn enligt det av kommissionen i sådant avseende uppgjorda lagförslaget. Promemorian gör emellertid icke anspråk på uttömmande behandling av samtliga de spörsmål, som vid en dylik lagstiftning uppkomme.

Om det läge, varunder sådana mera vittgående mått och steg möjligen kunde ifrågakomma, och det syfte, som med desamma borde avses, är i kommissionens betänkande talat.[1]

Det synes uppenbart, att enbart med redan nu befintliga bestämmelser om inskränkning i utländsk undersåtes rätt att här i riket driva näring[2] någon kontroll över ett av sådan undersåte eller för hans räkning här i riket drivet företag icke ernås. Än mindre kan härmed en verklig administration av rörelsen åstadkommas. Däremot torde man med hjälp av den under de sista åren alltmera utvidgade förfoganderättslagen i vissa avseenden kunna komma det antydda målet närmare. Men denna lag är i andra hänseenden otillräcklig och olämplig för ändamålet. Nämnda lag är enligt 1918 års redaktion tillämplig å, förutom varor, huvudsakligen blott produktions- och transportmedel samt avser ett övertagande allenast för att tillgodose behovet av vissa varor, således t. ex. icke för att därigenom åstadkomma rörelsens nedläggande. Ett handelsföretag såsom sådant torde ej kunna bliva föremål för åtgärd enligt berörda lag. Under förfogandet över

[1] Se ovan sid.

[2] Hit höra exempelvis lag den 30 maj 1916, aktiebolagslagen, föreningslagen, banklagen, näringsfrihetsförordningen, förordningen 7 maj 1915 m. fl. författningar.

exempelvis en industriell anläggning faller vidare allenast den fasta egendomen eller byggnaden med inventarier, ej själva »rörelsen» d. v. s. kapital, lager m. m. annorledes än i den mån särskilda förfoganden möjligen kunna äga rum i detta avseende. Slutligen och framför allt medför en tillämpning av förfoganderättslagen ersättningsskyldighet för kronan. Särskilt då fråga vore om att i repressalieväg ställa ett fientligt företag inom landet under förvaltning, vore det uppenbarligen ej under alla omständigheter lämpligt, att en formenlig expropriation av nyttjanderätt tillgripes med därav föranledd ersättningsskyldighet.

Av det nu sagda framgår, att särskild lagstiftning är påkallad för att i det syfte, varom här är fråga, kunna omhändertaga utländska företag inom riket.

I fråga om föremålen för de åtgärder, som borde avses med dylik lagstiftning, kunde denna lämpligen ansluta sig till bestämmelserna i kommissionens ovanberörda lagförslag om uppsikt å viss rörelse. I övrigt synas grunddragen böra vara följande. Konungens beslut om tvångsadministration, som i likhet med förordnande om tillsyn riktar sig mot ett individualiserat företag, innehåller ett förordnande av en eller flera erfarna och sakkunniga män att såsom sysslomän omhändertaga rörelsen med därtill hörande tillgångar i fast och lös egendom m. m. samt besörja rörelsens fortsättande i den omfattning, varom anvisningar lämnas av Konungen. Befogenheten att utse sysslomän och att lämna instruktioner rörande förvaltningen bör kunna å viss myndighet överlåtas.

Sysslomännens uppdrag består i att utöva en verklig administration av företaget. De hava således att i avseende å rörelsen företräda dess innehavare, inbegripet att tala och svara inför rätta, vare sig innehavaren utgöres av juridisk eller av fysisk person. Det inträder en art av ställföreträdarskap, låt vara åstadkommet genom beslut av offentlig myndighet. Den, som hittills utövat ledningen av rörelsen, får nu träda tillbaka. Exempelvis torde beslut av bolagsstämma — om rörelsen tillhör aktiebolag — bli utan verkan, om sysslomännen motsätta sig dess verkställande. Efter förvaltningens upphörande återinträder dock innehavaren i sina ursprungliga rättigheter.

På samma gång som sysslomännen sålunda representera innehavaren, måste de dock även betraktas såsom satta att tillvaratagа ett allmänt intresse, nämligen rörelsens drivande på sådant sätt, som överensstämmer med lagstiftningens syfte. Detta allmänna intresse bör i själva verket bliva det dominerande. Det måste äga företräde framför såväl innehavarens eget som tredje mans. Endast i den mån lagens ändamål det medgiver, kan hänsyn tagas till dessa enskilda intressen. Härvidlag är först och främst att märka, att det ej är fråga om ett övertagande av rörelsen eller annan åtgärd, som kan föranleda *ersättning*. Skulle således rörelsen komma att nedläggas, något som helt visst kan vara ett syfte med administrationen, föreligger icke någon skyldighet för staten att hålla innehavaren eller tredje man skadeslös. Beträffande vidare administrationens inverkan på förhållandet till företagets kundkrets torde, i den mån avbrott i varuleveranser från företaget äger rum,

nämnda inverkan böra bedömas enligt reglerna för force majeure. I fråga om dem, som hos företaget hava fordran i penningar, torde måhända någon inskränkning i deras befogenhet att gent emot företaget göra sin rätt gällande ej behöva ske, då ju ändamålet med förvaltningen icke är att hjälpa företaget ur ekonomiskt trångmål. Om exempelvis fast egendom, som sysslomännen jämlikt lagen omhändertagit, skulle bliva för gäld utmätt, synes åtminstone något hinder för dess försäljning eller ställande under tvångsförvaltning, i den ordning utsökningslagen stadgar, icke böra möta. Huruvida konkurs eller likvidation bör vara utesluten eller icke, kan däremot vara mera ovisst, då genom boets överlämnande åt i vanlig ordning utsedd konkursförvaltning eller likvidatorer lagstiftningens syfte måhända kan eluderas. Möjligen kunde dock detta hjälpas därigenom, att offentlig myndighet ålades att i sådan förvaltning insätta särskild representant för det allmänna, försedd med viss vetorätt.

För att möjliggöra administrationens bedrivande bör det åligga företagets innehavare att ställa till sysslomännens förfogande samtliga till företaget hörande handlingar, ävensom tillhandagå med de upplysningar rörande företaget, som av dem påfordras.

Personalen äger ej i anledning därav att företaget ställts under förvaltning lämna sin tjänst tidigare än eljest skolat ske, och den är pliktig ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som av förvaltningen meddelas. Huruvida tjänsteplikt bör för personalens kvarhållande tillgripas, blir att avgöra efter omständigheterna.

Uppgift om administrationen bör avlämnas till handels- eller aktiebolagsregistret, om innehavaren är där antecknad. Redovisning bör till offentlig myndighet avgivas periodvis ävensom vid uppdragets avslutande. Klander över redovisningen bör vara medgivet, åtminstone om sysslomännen skulle göra sig skyldiga till brottsligt förfarande. Arvode bör utgå till sysslomännen.

Vinst, som under förvaltningen uppkommer, torde böra omhändertagas av offentlig myndighet och genom dess försorg fördelas på vederbörande rättsägare; dock synes måhända utlännings rätt att uppbära vad honom tillkommer böra underkastas de inskränkningar, som med lagstiftningens syfte och handelskriget i övrigt överensstämma.

Anses det erforderligt, att rörelsen nedlägges, bör Konungen äga förordna därom. Tillhör den bolag eller förening, bör bolaget eller föreningen då träda i likvidation, vilken i sådant fall torde böra omhänderhavas av sysslomännen. I fråga om överskott vid rörelsens nedläggande torde böra gälla vad nyss blivit sagt om vinst. — Skulle det finnas lämpligt, att i stället överlåta rörelsen å annat företag, synas enahanda grundsatser böra komma till användning.

Straffskydd mot överträdelser av bestämmelserna i ämnet synes nödvändigt.

Nils Edling.

Bilaga III B.

Lagstiftning mot fientliga undersåtar.

Världskriget har som bekant i vidsträckt omfattning flyttats in på den privata rättens område, i det att tvångsåtgärder av olika slag företagits med avseende å sådan enskild (fysisk eller juridisk) persons rättsställning, vilken på grund av nationalitet eller domicil är knuten till fientligt land. I viss omfattning måste dylika ingrepp alltid ske, då krigstillstånd inträder mellan tvenne stater, och innebära så till vida ej heller något anmärkningsvärt. Detta är exempelvis förhållandet med sådana av den krigförande statens säkerhetsintresse påkallade åtgärder, som innefatta inskränkningar i inom landet befintlig fientlig undersåtes rörelsefrihet o. dyl. Även under nuvarande krig hava veterligen åtgärder av sistberörda natur i stor utsträckning måst vidtagas. Dylika politirättsliga föreskrifter avses icke i det följande. De extraordinära lagstiftningsåtgärder, som nedan skola beröras, falla inom förmögenhetsrättens område. Dessa åtgärder äga givetvis en mer osedvanlig karaktär, alldenstund de innefatta ingrepp i privata förmögenhetsförhållanden, som tyckas ligga utanför det mellan de olika staterna såsom sådana rådande krigstillståndet. Inom den sist antydda tvångslagstiftningen tillvinna sig tvenne huvudgrupper av föreskrifter en särskild uppmärksamhet, å ena sidan bestämmelser, som i större eller mindre omfattning avse att hindra ekonomisk samfärdsel med fienden (handels- resp. betalningsförbud gent emot fienden), å den andra tvångsföreskrifter med avseende å fiendens inom landet befintliga privatförmögenhet. Att den förra gruppen av bestämmelser till sin ena sida innefattar ett (av strafföreskrifter sanktionerat) tvång även gent emot det egna landets undersåtar, är icke en omständighet, som förtager ifrågavarande bestämmelser deras karaktär af ingrepp i fiendes rättsställning. Den följande framställningen tager endast sikte på nyss berörda tvenne områden inom lagstiftningen gent emot fienden. Här bortses sålunda exempelvis från de jämväl till förmögenhetsrättens område hänförliga ingreppen i den immateriella äganderätten (patenträtter o. s. v.). Icke heller skola i det följande de regler beröras, som anses gälla med avseende på modifikationer i det processuella rättsskyddet, ehuruväl dessa — särskilt vad engelsk rätt beträffar — äga ett visst samband med inskränkningarna i fiendes förmögenhetsrättsliga ställning.

De båda fientliga maktgrupperna intaga med avseende på förevarande tvångslagstiftning — handels- resp. betalningsförbud samt åtgärder rörande fientlig privatförmögenhet — en väsentligt olikartad ställning. Under det

ententemakterna med England i spetsen tagit initiativet till denna lagstiftning och infogat den som ett viktigt led i den egentliga krigföringen — som ju till en icke ringa del utspelas på det ekonomiska området — hava centralmakterna företagit motsvarande åtgärder endast såsom en akt av vedergällning.

Berörda olikhet går först och främst tillbaka till skilda historiska och teoretiska utgångspunkter med avseende på förevarande lagstiftning. I England, som inom ententegruppen tagit initiativet till denna lagstiftning, gäller såsom en av ålder fastslagen rättsregel, att fiendes (alien enemy's) privaträttsliga ställning är underkastad ingrepp av skilda slag. Dessa inskränkningar innebära t. ex. att avtal, som ingås med fiende, äro en nullitet samt att handel med fienden är förbjuden. Lagstiftningen av år 1914 och följande år anknyter direkt till denna rättsuppfattning. Ingressen till Proclamation den 5 augusti 1914 angående Trading with the German Empire innehåller också en antydan om förordningens sammanhang med gällande engelsk rätt. Handel med Tyskland förklaras där vara stridande mot gällande lag (contrary to law). Den omständighet, att Englands nuvarande lagstiftning bygger på hävdvunnen engelsk rättsuppfattning, har särskilt åberopats för att gendriva den bl. a. från tysk sida framförda mening, att ifrågavarande lagstiftning står i uppenbar strid med fastslagna internationella rättsgrundsatser. I Art. 23 punkt h. i det till 1907 års Haagkonvention fogade reglemente angående lagar och bruk i lantkrig stadgas förbud mot att definitivt eller temporärt upphäva rättigheter tillkommande undersåte i fientligt land. Den engelska texten lyder: »It is particularly forbidden — — — to declare abolished, suspended or inadmissible the right of the subjects of the hostile party to institute legal proceedings». Enligt tysk uppfattning innefattade detta stadgande ett ovillkorligt skydd för fientlig undersåtes privata och processuella rättigheter. I England hävdades den motsatta ståndpunkten med följande argumentering. Enligt gällande common law medför kriget ipso facto ett mer eller mindre vidsträckt upphävande av ifrågavarande rättigheter. Det saknas sålunda utrymme för regeringen att »*declare* abolished etc.», vadan det citerade stadgandet icke äger tillämpning på engelska förhållanden. Stadgandet kan för England endast erhålla betydelse med hänsyn till dess åtgärder på främmande ockuperat område. Beträffande därstädes befintliga personers privaträttigheter stadgar artikeln förut nämnda skydd och riktar sig sålunda närmast till överbefälhavaren för ockupationsarmén. Enligt engelsk uppfattning hade sålunda Haagkonventionens omförmälda stadgande icke medfört någon rubbning av dittills gällande engelsk rätt, till vilken därför den nya lagstiftningen obehindrat kunde anknyta.

Den praktiskt reella grunden till det engelska handelsförbudet, såväl det nu gällande som det av äldre data, ligger givetvis i Englands ställning som härskare över världshaven. Denna ställning giver öriket ett naturligt vapen i händerna: den ekonomiska avspärrningens politik. Till denna låter tydligen handelsförbudet foga sig som ett komplement. Det visar sig också, hurusom under nuvarande krig utvidgningen av handelsförbudet går hand i hand med

en skärpt blockadpolitik, huru den sistnämnda så att säga angiver fortsatta riktlinjer för lagstiftningen rörande handelsförbudet.

Englands exempel följdes snart av dess allierade. Man lärer knappast taga miste, om man såsom grund för handelsförbudets införande därstädes i första hand angiver den faktiska tillvaron av det engelska förbudet, som — med eller utan påtryckning från engelsk sida — manade till efterföljd. Emellertid har exempelvis den franske lagstiftaren låtit sig angeläget vara att härleda handelsförbudet ur gällande rättsprinciper. I motiven till dekret den 27 september 1914 angående förbud mot ekonomisk samfärdsel med Tyskland och Österrike-Ungern fastslås såsom en i folkrätten av ålder gällande grundsats, att krig medför avbrytande av kommersiell förbindelse med fienden. Krigets syfte kräver ett avskärande av denna handel, som utgör en livsbetingelse för den fientliga nationen och därmed en nödvändig förutsättning för dess motståndskraft. Envar, som utövar sådan handel, bryter mot sina medborgerliga förpliktelser. Som ett ytterligare stöd för det befogade i handelsförbudet åberopas det genom krigsutbrottet skapade faktum, att de i fredsfördragen med de båda fientliga staterna inneslutna handelstraktaterna upphört att gälla. Å andra sidan erkännes, att gällande lag saknar bestämmelser rörande handelsförbud i händelse av krig. Endast i den mån förbindelse med fienden kan rubriceras som förräderi, drabbas densamma av den allmänna strafflagens bestämmelser. I sistnämnda uttalande synes i själva verket ligga ett erkännande av förevarande lagstiftnings extraordinära karaktär. En omständighet, som i viss mån är ägnad att ytterligare framhäva denna dess egenskap, är att handelsförbudet utom gent emot Tyskland och Österrike endast förklarats gent emot Bulgarien, under det att Turkiet ej träffats därav. Vore handelsförbudet endast en tillämpning av allmängiltiga rättsprinciper, såsom den franske lagstiftaren påstått, synas dessa också konsekvent böra erhålla generell användning gent emot fiende över huvud taget. Då förbudet endast riktar sig mot vissa fiender, framstår tydligt dess karaktär av extraordinär lagstiftningsåtgärd.

Det har i det föregående redan omtalats, att Tyskland företräder den ståndpunkt, att ingrepp i fientlig stats undersåtes privaträttsliga ställning är stridande mot folkrätten, så som denna beträffande förevarande ämne formulerats i ovan citerade stadgande i Haagkonventionen. Bakom denna ståndpunkt, särskilt i vad densamma äger avseende å handelsförbudet, ligger ett realpolitiskt intresse: Tyskland önskar naturligen i sitt läge som kontinentalmakt att under pågående krig upprätthålla sina handelsförbindelser. I denna punkt äger sålunda Tyskland ett intresse rakt motsatt Englands. Sedan fienden emellertid redan tillgripit ifrågavarande lagstiftningsåtgärder och satt dem i system, hava centralmakterna icke kunnat förbliva overksamma inom förevarande område utan i kraft av vedergällningsprincipen skridit till motåtgärder.

Vid första påseendet ville det synas naturligt, att den av centralmakterna tillämpade vedergällningsprincipen skulle medföra en överensstämmelse mellan dessas samt ententemakternas lagstiftning mot fienden. Så är också

till en viss grad förhållandet. De allierades lagstiftning återspeglas i stora drag i den motsvarande tyska och österrikisk-ungerska. Det är emellertid samtidigt klart, att de olika syften, som varit vägledande för de båda maktgrupperna med hänsyn till förevarande lagstiftning, måste trycka sin prägel på denna. Ententen, som tagit initiativet, inställer den såsom led i krigföringen för att därmed vinna vissa bestämda positiva mål. Centralmakterna åter intaga en avvaktande hållning och vedergälla inom gränsen för det opportuna; de av dem träffade åtgärderna äga snarast ett negativt syftemål, nämligen att så vitt möjligt genom repressalier bryta udden av fiendens åtgärder. Lagstiftningen bär såsom antyddes också spår av dessa skilda syften, så till vida som ententegruppens lagstiftning i stort sett äger en större räckvidd än centralmakternas. Här må blott påpekas den vidare omfattningen hos det av ententemakterna (med undantag av Ryssland) proklamerade *handels*förbudet i förhållande till det i Tyskland och Österrike-Ungern stadgade *betalnings*förbudet.

Jämväl utvecklingen av förevarande lagstiftning ävensom förbindelsen mellan dess olika delar är en annan hos entente- än hos centralmakterna. Den första åtgärd, som de förra vidtaga, är införande av handelsförbud. Detta är också naturligt, då åtgärden i fråga innefattas i det krav, som det krigspolitiska läget omedelbart giver vid handen: fienden måste ekonomiskt isoleras. I andra rummet träffas särskilda föreskrifter med avseende å fientlig privatförmögenhet. Såsom nedan närmare skall utvecklas, existerar ett visst samband mellan sistberörda bestämmelser och handelsförbudet. Åtgärderna rörande fientliga företag och fientlig förmögenhet hava nämligen ursprungligen tillkommit i syfte att förhindra överträdelse av handelsförbudet. Under lagstiftningens fortgång har väl detta syfte trätt i bakgrunden för den reala omfattningen av ingreppen, som mer och mer framstå såsom led i ett ekonomiskt utrotningskrig, avsett att för all framtid förinta den tyska handeln. De faktorer, som bestämt ifrågavarande lagstiftnings utvecklingsgång inom ententegruppen, äga ingen motsvarighet beträffande centralmakterna. Avgörande för dessa är det blotta faktum, att tvångsåtgärder av ifrågavarande slag blivit satta i system å fiendesidan. Inför detta faktum måste de träffa motåtgärder.

Den följande framställningen sönderfaller i tvenne avdelningar, innefattande den ena en utredning rörande handels- resp. betalningsförbudet, den andra rörande tvångsåtgärder gent emot fientlig privatförmögenhet.

Handels- och betalningsförbud.

Vad först *förbudet* beträffar, torde till en början några anmärkningar av principiell betydelse vara på sin plats. Dessa avse dels förbudets omfattning, dels ock förbudets rättsnatur från såväl straff- som civilrättslig synpunkt.

Beträffande förbudets omfattning uppstår till en början spörsmålet, vilka personer som därav beröras. Detta spörsmål sönderfaller åter i tvenne: å ena sidan frågan, gent emot vilka personer förbudet riktar sig såsom en förpliktande norm, å den andra spörsmålet rörande de personer, i förhållande till vilka de av förbudet omfattade handlingarna icke få företagas.

Den första frågan är av mindre intresse, då de allmänna reglerna om förbudsnormers giltighet till rummet synas giva den naturliga lösningen därav. Detta är väl också anledningen till att lagstiftaren i vissa länder (t. ex. Tyskland) inskränkt sig till att uttala ett naket förbud utan angivande av till vilka personer förbudet riktar sig. Även utan att detta säges, är det nämligen ej underkastat tvivel, att ett dylikt förbud riktar sig till envar som är underkastad normer av liknande innehåll. Avgörande egenskaper hos den ifrågavarande handlingen — överträdelse av handelsförbudet — är att den riktar sig mot staten, dock, för den händelse handlingen begåtts av utlänning, endast under förutsättning att densamma företagits inom landets territorium. I överenstämmelse härmed drabbar sålunda förbudet enligt de beträffande normer av liknande innehåll gällande regler varje landets undersåte, evar handlingen blivit begången, samt varje inom landet befintlig person av utländsk nationalitet, som, likaledes inom landet, överträtt förbudet. Denna i sakens natur givna omfattning av förbudet är uttryckligen stadgad exempelvis i den franska förordningen i ämnet. Ingenting hindrar naturligen lagstiftaren att genom positiv föreskrift giva förbudet en snävare räckvidd än den här ovan angivna. Detta är förhållandet exempelvis i engelsk rätt. Den gestaltning, som förbudet i förevarande hänseende erhållit inom Tyskland och Frankrike, kan sägas innebära en kombinerad tillämpning såväl av nationalitets- som territorialitetsprincipen, under det i det engelska handelsförbudet ett närmande skett till territorialitetsprincipen. Enligt vad ovan framhållits, synes det förstnämnda systemet såsom det närmast till hands liggande.

För att avgöra frågan angående kretsen av de personer, i förhållande till vilka vissa handlingar ej få utföras, erbjuder sig ej en lika självfallen lösning som i nyss förut behandlade fall. Vilken lösning lagstiftaren här bör välja torde få anses som en lämplighetsfråga, som bör avgöras i enlighet med de syften, som för varje särskilt fall föresvävat lagstiftaren. Alternativt kan man här liksom vid föregående fall tänka sig en tillämpning av nationalitets- eller domicilprincipen eller ock av dem bägge i förening. Enligt den förstnämnda principen träffar förbudet handlingar gent emot personer, som äro undersåtar i fientligt land, oberoende av hemvist eller tillfällig uppehållsort, enligt den senare åter handlingar gent emot personer, som äro bosatta eller uppehålla sig inom det fientliga landet. Det syfte, som förut angivits såsom huvudsakligen liggande till grund för handelsförbudet, nämligen att avskära fienden från ekonomisk förbindelse med yttervärlden, synes närmast giva anvisning på domicilprincipen. I enlighet härmed har också i England begreppet fiende, alien enemy, i sammanställningen handel med fienden (trading with the enemy), förknippats med det fientliga territoriet. Domicilprincipen torde för övrigt hava kommit till användning inom hela den moderna lagstiftningen gent emot fienden, låt vara att den såsom i Frankrike och till viss grad även i den engelska lagstiftningens senare faser kombinerats med nationalitetsprincipen. Att även indraga det fientliga landets undersåtar såsom sådana och utan undantag under förbudet

synes utspringa ur en mer dogmatiskt färgad åskådning, enligt vilken den enskilde »fienden» icke kan äga anspråk att behandlas som ett vanligt rättssubjekt. En användning av nationalitetsprincipen vid sidan av domicilprincipen synes äga praktiskt berättigande — med hänsyn till de mål man med handelsförbudet vill ernå — endast om man därmed åsyftar att avskära eventuella tillförselkanaler till det fientliga landet — exempelvis firmor av fientlig nationalitet lokaliserade inom neutralt territorium. Härigenom förlänas endast ökad effektivitet åt ett huvudsakligen å domicilprincipen grundat handelsförbud. — Den moderna lagstiftningen på förevarande område kan jämväl uppvisa exempel på en tillämpning av endast nationalitetsprincipen, låt vara med viss begränsning (Ryssland). Det vill i enlighet med det ovan utvecklade synas, som om ett handelsförbud baserat enbart på sistnämnda princip icke är ägnat att fylla de ändamål, som förbudet avser att tjäna.

Förbudets omfattning är, utom av frågan om vilka personer som därav beröras, jämväl beroende av det eller de olika slag av handlingar, som hemfalla under förbudet. I sådant hänseende uppträder förbudet inom förevarande lagstiftning i tvenne gestalter: dels såsom handels-, dels såsom betalningsförbud. Det förra förbudet äger större omfattning, i det att därunder falla alla slags rättshandlingar, jämväl sådana, som icke äro hänförliga till handelsrätten i teknisk mening, samt handlingar som avse såväl ingående av nya som fullgörande av redan ingångna förbindelser. Betalningsförbudets omfattning angives av själva namnet: det avser blott ett enstaka slag av rättshandlingar, nämligen fullgörande av betalning till fienden. Skillnaden i den praktiska effekten av de båda förbuden vart för sig betraktat torde dock icke vara så stor, som man kunde vara frestad antaga med hänsyn till förbudens olikartade innehåll. Det säger sig ju nämligen självt, att ett betalningsförbud måste verka förlamande på handeln i dess helhet och sålunda till effekten närma sig verkan av ett generellt handelsförbud. Likväl vore det oriktigt att ställa de båda förbuden på alldeles samma linje. Det kan icke förnekas, att betalningsförbudet i motsats till handelsförbudet lämnar möjlighet öppen till varuimport, nämligen under förutsättning att kredit lämnas till tiden efter fientligheternas inställande, vilken möjlighet icke lär vara praktiskt utesluten med avseende å firmor, som stått i gammal affärsförbindelse med varandra eller som t. ex. båda äga samma nationalitet o. s. v. Icke heller lägger betalningsförbudet i och för sig hinder i vägen för export. Handels- och betalningsförbuden böra sålunda hållas i sär såsom från varandra även till den praktiska realiteten åtskilda institut.

Ententen har i stort sett tillämpat handelsförbud, centralmakterna åter betalningsförbud. Att de sistnämnda svarat endast med denna ringare form av vedergällning, lärer icke bero på någon undfallenhet gent emot motståndaren. Anledningen därtill ligger i det enkla sakförhållandet, att fienderna genom det av dem proklamerade handelsförbudet redan dragit försorg om att stoppa allt varuutbyte, varför, om Tyskland jämväl för sin del verkligen önskade ett sådant avbrott i handeln, i allt fall ett ytterligare förbud från tysk sida skulle te sig överflödigt för ett dylikt syfte. Praktiskt

utrymme för ett tyskt förbud har sålunda förelegat endast med avseende å en punkt, där det å motsidan utfärdade handelsförbudet icke griper in. Detta är händelsen just beträffande betalning. Att mottaga betalning innefattar ingen överträdelse av handelsförbudet, och anledning förefanns sålunda här å centralmaktssidan att stadga förbud mot fullgörande av sådan betalning. För övrigt kan man knappast undandraga sig den reflexion, att Tyskland måhända i sitt eget välförstådda intresse avhållit sig från att för sin del stadga förbud mot in- eller utförande av *varor*. I den mån sådan handel ägt rum — i så fall under överträdelse av det å fiendesidan utfärdade förbudet — lärer Tyskland icke äga något intresse att uppställa straffbestämmelser för den tyske deltagaren i sådan handel. En sak för sig, som ej har något att skaffa med betalningsförbudet såsom sådant, är förekomsten av mer eller mindre utsträckta export- och importförbud.

Beträffande omfattningen av förbudet må till sist anmärkas, att lagstiftningarna hålla möjlighet öppen till meddelande av extraordinära licenser från förbudet.

Vad angår förbudets rättsnatur och rättsliga konsekvenser, ligger först och främst i begreppet (handels- eller betalnings-) förbud ett straffrättsligt moment. Överträdelse av förbudet medför straff. I sammanhang härmed må emellertid påpekas, att i flera länder uttryckliga straffbestämmelser meddelades först avsevärd tid efter förbudets utfärdande. Innan dessa bestämmelser givits, torde man väl hava fått lita till den allmänna strafflagens bestämmelser, i den mån dessa varit tillämpliga. Vid sidan av eller direkt till följd av förbudets straffrättsliga innehåll inträda flera viktiga civilrättsliga konsekvenser. Dessa äga avseende dels på nya i strid mot förbudet ingångna förbindelser, dels ock på redan föreliggande avtal. Det säger sig självt, att de förra såsom stridande mot gällande lag och förordning sakna varje rättslig giltighet, äro en nullitet. Jämväl de rättshandlingar, som utföras på grundval av förefintliga förbindelser måste — i den mån de träffas av förbudet — betraktas såsom ogiltiga. Härav följer sålunda, att exempelvis betalning, som skett i strid mot förbudet, kan återkrävas. En sak för sig är, att berörda civilrättsliga effekt i praktiken ej kommer att framträda i sådana fall, då den fullgjorda prestationen gått till fiendeland, eller överhuvud i några sådana fall, då återkravsrätten icke kan komma att bedömas av domstol i det land, för vilket handelsförbudet gäller. Med avseende på redan ingångna förbindelser uppstår — vid sidan av den berörda frågan om verkan av utförda fullgörelsehandlingar — jämväl spörsmålet om förbudets inverkan på den civila förpliktelsen såsom sådan. Att dennas innehåll på visst sätt modifieras genom förbudet är ju en självklar sats så tillvida, som förbudet automatiskt framflyttar förfallodagen, vare sig denna redan inträtt eller under förbudets giltighet inträder. Härmed sammanhänger modifikation i förpliktelse att betala ränta, vare sig moraränta eller utfäst ränta, från tidpunkten av den ursprungligen avtalade förfallodagen; utsträckning av frister för företagande av växelrättsliga handlingar o. s. v. Principiellt medför förbudet icke annat än nu berörda suspensiva effekt med av-

seende på föreliggande förbindelser. Såsom regel torde sålunda böra uppställas, att förbudet icke innefattar ett upphävande, annullerande av dessa. Modifikationer i denna regel gälla dock i skilda avseenden. Så t. ex. gäller i flera länders lagstiftning beträffande den måhända viktigaste avtalsgruppen, de ömsesidiga avtalen (köp o. s. v.), att domstol under vissa förutsättningar kan förklara ett redan ingånget avtal kraftlöst. Lagstiftningarna erbjuda f. ö. även andra exempel på möjligheten att annullera avtal, t. ex. i händelse ett allmänt intresse det påfordrar o. s. v.

Efter den föregående principiella utredningen rörande förbudets omfattning och rättsliga innebörd, följer här nedan en kortfattad framställning av förbudets positiva gestaltning i de olika länderna; då lagstiftningarna inom de olika länderna — åtminstone inom ententegruppen — förete betydande skiljaktigheter, torde en dylik framställning vara nödig för vinnande av en någorlunda fyllig bild av ämnet. Framställningen lärer emellertid lämpligen kunna begränsas till de huvudländer, som deltagit i kriget från dess begynnelse, d. v. s. England, Frankrike, Ryssland, Tyskland och Österrike-Ungern.

Storbritannien.

Den *engelska* lagstiftningen rörande förbud mot handel med fienden (trading with the enemy) innefattas i ett flertal författningar. I främsta rummet komma bland dessa i betraktande de i ämnet utfärdade Proclamations, varav de viktigaste äro av den 5 augusti 1914, den 9 september 1914 samt den 29 februari 1916. Jämväl de s. k. Trading with the Enemy Acts innehålla viktiga bestämmelser rörande handelsförbudet; en av dessa, Trading with the Enemy [Extension of Powers] Act den 23 december 1915, äger detta rent av ensamt till föremål samt ligger till grund för den nyssnämnda Proclamation den 29 februari 1916. I övrigt innefatta berörda Acts huvudsakligen stadganden rörande fientlig privatförmögenhet och skola i denna del behandlas nedan i annat sammanhang.

Det engelska handelsförbudet har gradvis utvecklats till allt större omfattning. Visserligen torde den personkrets, till vilken förbudet riktar sig, i stort sett förblivit oförändrad. I detta hänseende gäller — såsom förut nämnts — en tämligen sträng tillämpning av domicilprincipen, i det att endast inom England befintliga personer (firmor etc.) träffas av förbudet. Utanför detta står icke blott person eller firma, som befinner sig utom England, utan jämväl sådan i England lokaliserad firmas filial, som driver sin verksamhet i utlandet. Däremot har efter hand skärpning av förbudet företagits med hänsyn till frågan om personer, med vilka handel ej får äga rum; begreppet »fiende» (enemy) har m. a. o. utvidgats. Till en början var domicilprincipen bestämmande för detta, i det att endast envar inom det fientliga landet befintlig (bosatt) person betraktades såsom fiende. Sålunda var exempelvis handel med utanför Tyskland befintlig firma av tysk nationalitet tillåten ävensom handel med i Tyskland lokaliserad firmas utländska filial. En viktig avvikelse från domicilprincipen gällde dock redan från början, i det att i England befintliga banker av fientlig nationalitet förbjödos

fortsätta sin rörelse; blott på grund av särskilda licenser fingo några av dem under kontroll driva en begränsad rörelse. Den ursprungligen gällande domicilprincipen rubbades vid skilda tillfällen. Först skedde utsträckning av förbudet till handel med fientlig firmas filial, befintlig inom neutralt europeiskt land. Därpå förbjöds handel med firmor (resp. filialer) av fientlig nationalitet, vilka voro lokaliserade i vissa utomeuropeiska länder. Slutligen har handelsförbudet förklarats kunna gälla jämväl sådana utanför det fientliga territoriet i allmänhet befintliga personer (firmor), som äro av fientlig nationalitet eller stå i förbindelse med fienden. Beträffande dylika personer sker utmärkandet av deras »fientliga» karaktär genom att de upptagas i en offentlig förteckning (Statutory List, »svart lista»). Utanför ifrågavarande kategori stå emellertid alltjämt personer av fientlig nationalitet, som vistas inom det brittiska väldet. På denna punkt visar sig sålunda, att England icke fullständigt upptagit nationalitetsprincipen, vilken såsom synes i övrigt i betydande utsträckning kombinerats med den alltfort gällande domicilprincipen.

Handelsförbudet innefattar först och främst förbud mot utbyte av *varor*. Förbjudet är vidare ingående av varje slags avtal. Ursprungligen saknades ett generellt stadgande om förbud mot att fullgöra redan ingångna avtal. Endast i den mån fullgörandet involverade avlämnande resp. mottagande av vara, hemföll det under förbudet. Det angives uttryckligen till en början, att betalning får verkställas för redan levererad vara. Såsom ett undantag från regeln, att betalning i allmänhet — icke blott i det nyssnämnda fallet — får erläggas, bör det stadgandet uppfattas, att försäkringsbelopp under vissa förutsättningar ej få utbetalas. Under lagstiftningens fortgång stadgades emellertid förbud jämväl mot betalning i allmänhet. Något hinder att mottaga betalning har däremot handelsförbudet aldrig innefattat.

Förbudet utrustades först på ett något framskridet stadium med särskilda strafföreskrifter, som dessförinnan fått ersättas med allmänna lagens i ämnet tillämpliga straffbestämmelser (»as the law provides»). Parallell råder mellan förbudets straff- och civilrättsliga sida så till vida, att de av förbudet träffade handlingarna — vare sig de gå ut på grundande eller fullgörande av avtal — också äro civilrättsligt kraftlösa, liksom å andra sidan varje handling, som ej träffas av förbudet, äger full rättslig giltighet (sålunda exempelvis ett avtal, som ingåtts med en i Holland bosatt tysk undersåte). Spörsmålet, huruvida ett ömsesidigt kontrakt, som hemfaller under förbudet, är till sin giltighet blott suspenderat eller definitivt upphävt, får i varje särskilt fall lösas av domstolarna. Ett särskilt engelskt forum tillskapades, inför vilket mål av omförmäld natur kunde komma under bedömande. Även beträffande förfarandet inför denna domstol påkallades särskilda föreskrifter särskilt med hänsyn till den omständigheten, att förhållandena helt naturligt i allmänhet icke medgåvo »enemy's» hörande inför domstolen. Utom på grund av domstols beslut kan — enligt ett senare givet stadgande — jämväl Board of Trade giva förordnande om upplösning av ett ingånget avtal, nämligen under förutsättning, att detta anses stridande mot det allmännas intresse.

I *Frankrike* bildar ett dekret av den 27 september 1914 huvudförfattningen i förevarande ämne. Detta första dekret har bibehållit sin giltighet under hela kriget utan att behöva ersättas av något annat. Övriga författningar i ämnet sluta sig blott såsom komplement till denna förordning. Att dess innehåll kunnat förbliva orubbat torde bero därpå, att handelsförbudet jämlikt detsamma så att säga tillskurits efter så vida mått, att någon utvidgning sedermera ej behövt ifrågakomma. *Frankrike.*

Det franska handelsförbudet är i stort sett mer omfattande än det engelska i dettas såväl ursprungliga som skärpta gestalt. Den av handelsförbudet träffade personkretsen är i tvåfaldigt hänseende vidare än enligt den engelska lagstiftningen. Å ena sidan riktar sig förbudet utom mot envar inom franskt område befintlig person därjämte mot varje fransk undersåte, var han än må befinna sig. Å andra sidan komma för bestämmande av begreppet fiende såväl nationalitets- som domicilprincipen till användning. Med hänsyn till denna bestämning av begreppet kan handelsförbudet snarare sägas ha förtydligats än undergått en egentlig förändring genom indragandet under förbudet av »svarta listor» uppförda firmor i neutrala länder, i vilken punkt de franska åtgärderna noggrant överensstämma med de motsvarande engelska.

Bestämmelserna om de handlingar, som falla under förbudet, äro något annorlunda formulerade än de engelska. Överensstämmelse råder därutinnan, att förbud stadgas mot ingående av alla slags avtal. Handlingar till fullgörande av redan ingångna avtal förbjudas åter endast, om de ske *till förmån för* fiende. Detta stadgande går till en del utöver det engelska förbudet i dess ursprungliga gestalt, i det att jämväl betalning träffas därav, men äger en mindre räckvidd än det engelska så till vida, som detta i motsats mot det franska stadgar ovillkorligt förbud jämväl mot emottagande av viss prestation, nämligen vara.

Förbudet innebar ursprungligen endast en rubricering av ifrågavarande handlingar såsom otillåtna, med därav härflytande civilrättsliga konsekvenser. Ifrågavarande i och för ingående eller fullgörande av avtal företagna handlingar äro sålunda ogiltiga. Vid sidan härav äger domstol befogenhet att under vissa förhållanden upplösa ett redan ingånget avtal. Förutsättning härför är, att uppfyllelse av förbindelsen icke till någon del ägt rum, vare sig i form av varuprestation eller i form av betalning. Rätt att påyrka sådan upplösning tillkommer emellertid blott fransman samt undersåte i allierat eller neutralt land. — Först i lag den 4 april 1915 kompletteras förbudet med särskilda straffbestämmelser, som emellertid synas rikta sig endast mot franska undersåtar.

Ryssland har inskränkt sig till att utfärda betalningsförbud ävensom förbud mot export — på grund av annan orsak än betalning — av penningar och värdepapper. Förordning härom gavs den 15 november (gamla stilen) 1914. Förbudet gäller i förhållande till utom Ryssland befintliga personer av fientlig nationalitet. Här föreligger sålunda en tillämpning — låt vara med viss begränsning — av nationalitetsprincipen. Förordningen synes sålunda ej lägga hinder i vägen för betalning till inom det fientliga landet *Ryssland.*

bosatt undersåte av neutral nationalitet. Betydelsen härav förtages dock genom den i förebyggande syfte träffade bestämmelsen, att penningbelopp överstigande en viss, låg summa (500 rubel) över huvud ej få utföras ur riket. Den antydda begränsningen i nationalitetsprincipen ligger däri, att inom Ryssland befintliga personer av fientlig nationalitet icke beröras av förbudet.

Centralmakterna. Gent emot de inom ententeländerna utfärdade förbuden hava *centralmakterna* å sin sida proklamerat betalningsförbud. Här må hänvisas till vad ovan sagts om förhållandet mellan handels- och betalningsförbud betraktat ur reciprocitetens synpunkt.

Tyskland. Den *tyska* huvudförfattningen i ämnet är en förordning den 30 september 1914. Då denna förordning endast gäller England, är det naturligt, att förbudet blott berör handlingar i förhållande till personer inom det engelska territoriet, m. a. o. i motsvarighet till det engelska handelsförbudet innefattar en tillämpning av domicilprincipen. Såväl i detta som övriga avseenden har emellertid betalningsförbudet sedermera i stort sett bibehållits vid den struktur det erhållit i nämnda förordning och sålunda i denna gestalt efter hand utsträckts att gälla även gent emot de övriga fiendeländerna. De individuella skiftningarna i dessas lagstiftning på förevarande område återspeglas sålunda ej i den tyska lagstiftningen. — Som ovan redan nämnts angiver ej förbudet uttryckligen till vilken personkrets det riktar sig, men häri ligger ingen ofullständighet.

Utom betalning i egentlig mening avser förbudet jämväl utlörande i allmänhet till fientligt land av penningar och värdepapper.

Till förbudet sluter sig en straffbestämmelse. Vid sidan av denna äro stadganden givna, som på ett för Tyskland egendomligt sätt gestalta förbudets civilrättsliga innebörd. Först må erinras, att varje stadgande om den civilrättsliga effekten av en i strid emot förbudet företagen betalning såsom praktiskt obehövligt kunnat undvaras. Har betalningen verkligen nått England, så föreligger ju härmed ett faktum, vari den tyska rättsordningen ej kan företaga någon rubbning. De civilrättsliga bestämmelserna beröra endast betalnings*förpliktelsen såsom sådan.* Med avseende å denna stadgas uttryckligen ett *moratorium* räknat från den 31 juli 1914, sålunda ej från tiden för förordningens ikraftträdande. Jämlikt uttryckligt stadgande utesluter moratoriet inträde av civila äventyr samt bringar ränta att upphöra löpa fr. o. m. förfallodagen. Att på detta sätt sammankoppla moratorieinstitutet med betalningsförbudet förefaller vid första påseendet som en överloppsgärning. I den man som en betalningsförpliktelse faller under förbudet, måste detta eo ipso medföra de verkningar med avseende på densamma, som innefattas i moratoriet. Detta äger emellertid av särskild anledning en viss självständig betydelse. Vid närmare påseende befinnes det nämligen, att moratoriet äger en räckvidd utöver betalningsförbudet och sålunda träffar förpliktelser, som ej innefattas under betalningsförbudet. Moratoriet avser sålunda förmögenhetsrättsliga anspråk i allmänhet (ej blott betalningsförpliktelser i egentlig mening) samt gäller dessutom retroaktivt — vilken verkan det näppeligen ens varit möjligt att förknippa med ett förbud. Ge-

nom att skänka moratoriet nämnda retroaktiva verkan fullföljer lagstiftaren det speciella syftemålet att fria sådana gäldenärer från morapåföljder och förpliktelse att betala ränta, vilka omedelbart efter krigsutbrottet — och sålunda före förbudets utfärdande — av egen drift underlåtit fullgöra betalning. — Moratoriet gäller jämväl gentemot cessionarie — en bestämmelse given i syfte att förekomma illuderande av det med förbudet avsedda syftet. En civilrättslig bestämmelse, given i samband med förbudet, är stadgandet, att gäldenär genom deposition i riksbanken äger frigöra sig från sin skuld.

I *Österrike* och *Ungern* hava likaledes betalningsförbud utfärdats. Dessa — som sinsemellan på det närmaste överensstämma med varandra — förete vissa skiljaktigheter gentemot det tyska. Sålunda gäller en tillämpning av nationalitets- och domicilprincipen i förening — detta måhända med hänsyn till det franska förbudets gestaltning. Motsvarighet till det tyska moratoriet saknas jämväl. Härigenom äger emellertid det österrikisk-ungerska förbudet icke andra verkningar än som, frånsett moratoriet, åtföljа det tyska förbudet såsom sådant. *Österrike-Ungern.*

Inom kategorien *åtgärder rörande fientlig privatförmögenhet* rymmes en mångfald föreskrifter av ganska skiftande slag. Det har redan förut antytts, hurusom dessa föreskrifter, vad ententeländerna angår, efter att från början endast hava inneburit ett kringgärdande av handelsförbudet, allt mer erhållit självständiga uppgifter, vilkas yttersta ändamål utgör att för all framtid undanträngа fiendens, särskilt Tysklands, ekonomiska inflytande. Vid sidan härav hava, såsom nedan skall påpekas, jämväl andra synpunkter varit bestämmande vid utgestaltningen av ifrågavarande föreskrifter. Vad åter centralmakternas lagstiftning på förevarande område angår, bygger den i första hand på vedergällningsprincipen och ledes sålunda på sin höjd endast sekundärt av de syften, som varit bestämmande för motståndarnas åtgärder. — Föremål för ifrågavarande föreskrifter äro såväl fientliga företag med den förmögenhet de innefatta som ock annan privatförmögenhet. Föreskrifterna gå ut på tvångsåtgärder från statens sida, vilka i sin lindrigaste form utgöras av kontroll, i sin strängaste av tvångslikvidation. Något expropriationsförfarande innefattas däremot ej i de föreskrifter, som avses i det följande. I den mån statlig expropriation av fientlig egendom förekommit under kriget, torde densamma företrädesvis hava påkallats av den militära rekvisitionsrätten, från vilken här bortses. **Åtgärder mot privatförmögenhet.**

Överträdelser av handelsförbudet kunna naturligen tänkas bliva begångna av personer, som varken på grund av nationalitet eller eljest äga närmare förbindelser med fiendelandet. Det är därför fullt naturligt, att, såsom t. ex. i England, från början av kriget personer (firmor etc.) i allmänhet, som blivit beträdda med överträdelse av förbudet eller kunna misstänkas därför underkastas en viss uppsikt. Naturligt är emellertid, att statsmaktens uppmärksamhet i främsta rummet kommit att inrikta sig på att förebygga överträdelser från fientliga företags sida eller i form av utförande från

landet av fientlig privatförmögenhet. Härvid märkes, att begreppet »fiende» ofta erhåller en annan valör än det äger i respektive lands lagstiftning rörande handelsförbud. Så t. ex. äro enligt den engelska lagstiftningen jämväl under den period, då för handelsförbudet domicilprincipen gäller, företag, som helt eller delvis innehavas av fientliga *undersåtar*, ställda i särskild klass och underkastade kontroll. Häri ligger icke annat än en riktig tillämpning av den grundsats, som varit vägledande i förevarande avseende: med allt fog kunna företag av berörda slag betraktas såsom misstänkta. På denna väg hava så småningom alla i landet befintliga företag, som bära några inslag av fientlig nationalitet, indragits under tvångssystemet. Där handelsförbudet, såsom fallet är i Frankrike, grundas på — förutom domicil- — nationalitetsprincipen, ligger det i sakens natur, att kontroll rörande företag av fientlig nationalitet måste träda i funktion i omedelbart samband med förbudets utfärdande. Det franska handelsförbudet lägger ju hinder i vägen för företaget i fråga att utöva någon slags verksamhet, jämväl sådan, som bedrives i förhållande till inom landet befintliga personer. Överträdelse av förbudet lärer därför kunna betecknas såsom ett livsvillkor för ifrågavarande företag, vadan sålunda statliga tvångsåtgärder omedelbart måste tillgripas. Och det är också med hänsyn till handelsförbudets nyssberörda innebörd klart, att dessa åtgärder knappast kunde inskränkas till ett kontrollsystem blott och bart. Då varje utrymme för företagens fortsatta verksamhet saknades, kom i själva verket kontrollen att utmynna i deras nedläggande och tvångslikvidation. Härigenom fullföljde Frankrike, man kan säga omedelbart på grundval av handelsförbudet, det radikalare syftet att för framtiden oskadliggöra den germanska konkurrenten på handelns område, ett syfte, som först på ett senare stadium framträder inom bundsförvanternas lagstiftning.

Innan denna senare fas av lagstiftningen betraktas, må påpekas, att bestämmelser till förebyggande av brott mot handelsförbudet träffats jämväl med avseende på fientlig privatförmögenhet i allmänhet. I sådant hänseende må erinras om föreskrifter rörande inbetalning av penningar till offentlig myndighet på grund av fordringar tillkommande fienden ävensom överlämnande av annan, fiende tillhörig egendom.

Tvångsåtgärderna gentemot fientliga företag vägledas, såsom omnämnts, på lagstiftningens mera framskridna stadium av syftet att tillintetgöra den ekonomiska maktställning fienden tillvunnit sig under fredsåren. I Frankrike utgingo de åtgärder, som företagits i sådant syfte, jämväl ur en tillämpning av handelsförbudet. Även exempelvis i England låta dessa åtgärder naturligt inpassa sig i den utveckling av lagstiftningen på detta område, som ägt sin utgångspunkt i handelsförbudet. Det har förut påpekats, att genom sin nationalitet fientligt färgade företag underkastats kontrollåtgärder. En skärpt uppsikt, som ingriper i rörelsens alla grenar, innebär säkerligen ett väsentligt hämmande av affärsdriften, som härigenom måhända ofta går sin egen upplösning till mötes. Samtidigt innebär emellertid kontrollsystemet, effektivt tillämpat, besvär för staten. Det är redan med hän-

syn till detta ganska förklarligt, om kontrollen så småningom ersättes med tvångslikvidation. För att förklara de radikala ingrepp, varom här är fråga, måste man dock därjämte i främsta rummet framdraga det ovan berörda vidsträcktare syftet, som f. ö. ingalunda undanstuckits utan öppet proklamerats. Att politiska, icke endast handelspolitiska, intressen varit de bestämmande, visar kanske tydligast det i Ryssland företagna tvångsupphävandet av fientlig jordbesittning; det har tillgodosett ett gammalt ryskt önskemål att motarbeta det växande tyska ekonomiska inflytandet, särskilt inom fastighetsväsendet, vartill kriget yppade ett lägligt tillfälle. I samband med nu berörda tvångsåtgärder hava noggranna statistiska uppgifter insamlats rörande utsträckningen av fiendens ekonomiska förbindelser inom vederbörande land. Dessa uppgifter röra enligt uttrycklig föreskrift i fransk lagstiftning icke blott i landet lokaliserade firmor av fientlig nationalitet utan jämväl affärsförbindelser i allmänhet, som bestå mellan franska och tyska (österrikisk-ungerska) köpmän.

Jämväl andra än hittills berörda syften hava varit vägledande vid lagstiftningen rörande fientlig privatförmögenhet. I England och Frankrike har framhållits betydelsen av att staten vid fredsslutet innehar denna såsom ett slags pant (ôtage économique) för att kunna giva ökat eftertryck åt sina krav. Som ett skäl för att anordna tvångsförvaltning har vidare angivits (t. ex. i England) syftet att i det nationellas tjänst driva för ändamålet tjänliga företag. I sådana fall utesluter tydligen tvångsförvaltningens ändamål företagets nedläggande. Även borgenärernas berättigade intressen har åberopats för offentlig förvaltning av en affärsrörelse, som till följd av de extraordinära förhållandena rubbats i sin normala drift och därigenom mer eller mindre förlorat sin kreditvärdighet. Slutligen har ett statligt ingripande ansetts oundgängligt i sådana fall, då företaget i sammanhang med krigsutbrottet mistat sina ledare av fientlig nationalitet, vilka antingen begivit sig till hemlandet eller förts till koncentrationsläger. Ett dylikt ingripande förmenas här påkallat såväl i borgenärernas som i den frånvarandes intresse. Den senare synpunkten torde emellertid böra tillmätas underordnad vikt i betraktande av den ringa respekt, som i övrigt kommit fientliga privaträttigheter till del. I belysning av förhållandenas faktiska gestaltning lärer sålunda knappast mer än en teoretisk betydelse kunna tilläggas det argument, som i Frankrike åberopats till stöd för den statliga förvaltningen av fientliga företag, nämligen att staten måste inträda som en curator absentis i skötseln av ifrågavarande företag; vissa rättsregler i Code civil hava emellertid fått tjäna som underlag för detta resonemang.

Vad beträffar de olika formerna för det statliga ingripandet med avseende på fientlig privatförmögenhet må blott deras allmänna drag här i största korthet antydas; skiftningarna inom de olika ländernas system försvåra nämligen utskiljandet av de gemensamma kännemärkena.

Kontrollförfarandet i sin lindrigaste form innefattar endast uppsikt över företagets skötsel med ledning av tillgängliga böcker och handlingar ävensom uppgifter, vilka kunna avfordras företagets ledning och personal. För-

bud kan visserligen inläggas mot att affärsåtgärd företages, men eljest är ett ingripande i förvaltningen principiellt uteslutet.

En strängare tvångsåtgärd är däremot tvångsförvaltning. Det ligger i ordet, att företagets ledning lämnas i händerna på den statliga förvaltaren. Denne har att i enlighet med de syften, som uppbära ifrågavarande lagstiftning, driva företaget, antingen i dess oinskränkta omfattning eller inom vissa gränser. Hans funktion kan förenas jämväl med en likvidators.

Om vidare — som framgår av det förut sagda — likvidationsförfarandet ligger in nuce inneslutet i tvångsförvaltningsinstitutet, är detta, åtminstone i England och Ryssland, dessutom utbildat såsom ett självständigt förfarande, som anordnas oberoende av en förutgående tvångsförvaltning.

Till sist må påpekas, att i de flesta länder skyldighet stadgats att avlämna uppgifter på i landet befintlig fientlig förmögenhet. Den registrering av denna, som sålunda kunnat företagas, har satt myndigheterna i stånd att effektivt genomföra de här ovan omtalade tvångsåtgärderna.

Såsom vid framställningen angående handelsförbudet följer här en för de olika länderna specificerad kortfattad redogörelse för lagstiftningen rörande fientlig privatförmögenhet.

Storbritannien. Vad *England* beträffar, innehålla åtskilliga s. k. Trading with the Enemy Acts bestämmelser i förevarande ämne. De viktigaste av dessa Acts äro av den 18 september 1914, den 27 november 1914 och den 27 januari 1916. Lagstiftningen giver regler dels för tvångsbehandling av affärsrörelse dels för disposition av viss annan fientlig förmögenhet.

I förra avseendet givas trenne skilda former: *inspection*, *control* och *generallikvidation*.

Inspection innefattar rätt till granskning eller i vissa fall beslagläggning av böcker och dokument samt undersökning av lokaler. Institutet står i närmaste samband med handelsförbudet. Den normala förutsättningen för dess anordnande är, att överträdelse skett eller kan väntas äga rum från enskild persons (firmas etc.) sida, oberoende av nationalitet. I detta fall tillsättes inspector på förordnande av fredsdomare. Även om icke överträdelse av förbudet (resp. sannolikhet därför) i det konkreta fallet kan påvisas, kan inspection inrättas bl. a. med anledning av det faktiska förhållande, att delägare i firma är av fientlig nationalitet. I detta fall kan även Board of Trade förordna tillsyningsman. Inspection avsåg ursprungligen ett enstaka uppdrag, avsett att slutföras inom en begränsad tidsrymd. Senare får institutet större räckvidd, i det att inspector's befogenhet kan utsträckas till att omfatta en upprepad eller stadigvarande tillsyn. — I sammanhang med införande av likvidationsförfarandet förenades med inspection uppgiften att utröna, huruvida företag voro av natur att kunna underkastas generallikvidation.

Control är en form av tvångsförvaltning. Förvaltaren, som förordnas av domstol (High Court) på hemställan av Board of Trade, intager ställning av *receiver* resp. *manager* (syssloman resp. verkställande direktör), dock med de modifikationer i inskränkande eller utvidgande riktning,

varom domstolen förordnar. Han kan belasta förmögenheten med gäld och taga densamma i anspråk för likvidering av boets skulder. Principiellt synes han däremot ej äga befogenhet att tvångsupplösa företaget. Förutsättning för tvångsförvaltning är dels en redan föreliggande eller befarad överträdelse av handelsförbudet ävensom fientligt delägarskap, dels jämväl den omständighet, att ledningen av en affär rönt ett sådant inflytande av kriget, att den icke längre kan rationellt skötas; men upprätthållandet av affärsdriften likväl ligger i det allmännas intresse. Sedermera har möjligheten att inrätta tvångsförvaltning utvidgats, i det att sådan kan komma till stånd, när helst ett allmänt intresse det påfordrar. Föremål för control är ursprungligen endast firma och bolag, sedermera jämväl enskild persons förmögenhetsförvaltning.

Generallikvidation av företag stadgades först på ett mera framskridet stadium av lagstiftningen (i lag av den 27 januari 1916). Generallikvidationen uttränger icke helt de båda förut behandlade instituten, ehuruväl den minskar deras praktiska användning. Likvidationen innefattar helt naturligt en avveckling av boets skuldförbindelser samt utskiftning på delägarna av återstående tillgångar. I förra avseendet märkes, att — sedan prioriterade borgenärer erhållit utdelning efter förmånsrättsordningen — oprioriterade borgenärer, som icke äro »fiender», ställas i en klass framför »fiender». Det *åligger* Board of Trade att, såvida det ej i undantagsfall befinnes olämpligt, förordna om likvidation under viss given förutsättning. Denna föreligger, om företaget i fråga bedrives till förmån för eller under kontroll av fientlig stats undersåte, vilket enligt lagen särskilt framgår därav, att delägare i företaget är av fientlig nationalitet eller står i förbindelse med fienden.

För att tillvarataga viss i England befintlig fientlig privatförmögenhet har skapats ett särskilt organ, *the Custodian*. Till denne verkställas inbetalningar för fiendes räkning samt överlämnas fientlig egendom av viss beskaffenhet. De förra avse företrädesvis vinstutdelning i bolag eller annat företag samt ränta å värdepapper. Överlämnande av annan egendom, fasta och lösa saker samt begränsade rättigheter därtill, sker för varje gång genom förordnande av domstol på ansökan av borgenär, sakrättsägare eller viss offentlig myndighet. Till Custodian överlämnas jämväl fiendes andel i likviderade företag. Custodian utövar vården av den av honom anförtrodda förmögenheten intill fredsslutet, då nya föreskrifter komma att utfärdas. Egendom kan icke bliva föremål för exekutiva åtgärder, varemot Custodian på särskild befallning från domstol, som ålagt fiende betalningsskyldighet gent emot viss borgenär, må verkställa utbetalning av egendom till denne, med iakttagande dock av andra borgenärers rätt.

Hos Custodian föres registrering av den i landet befintliga privatförmögenhet, som tillhör fienden.

I *Frankrike* utgör handelsförbudet, i dess gestalt enligt dekretet den 27 september 1914, det direkta underlaget för åtgärderna rörande fientlig privatförmögenhet. Formellt sett utgöra dessa sålunda en tillämpning i vid- *Frankrike.*

sträckt mening av handelsförbudet, låt vara att denna tillämpning i huvudsak sker efter linjer, som angivas i ministeriella cirkulär. Utgångspunkten för dessa utgjordes emellertid av ett domstolsutslag, som med stöd av handelsförbudet innefattade ett förordnande om beslag av viss fientlig förmögenhet.

Tvångsåtgärderna inrymmas under beteckningen sekvestration (séquestre). Denna är av två väsentligen skilda slag: individual- och kollektivsekvestration.

Det förra slaget är av största betydelsen. Det äger till föremål varje enstaka förmögenhetskomplex av fientlig karaktär, ursprungligen endast företags (firmas, bolags), sedermera jämväl enskild persons förmögenhet. Förvaltare (administrateur séquestre) förordnas av domstol på framställning av en procureur de la République. Domstolen äger jämväl i fortsättningen överinseendet över sekvesterns verksamhet, meddelar denne föreskrifter, som han måste ställa sig till efterrättelse o. s. v. En mer formellt kontrollerande verksamhet rörande sekvesterns förvaltning utövas därjämte av ett särskilt ämbetsverk, administration des domaines. Vad angår innebörden av sekvestrationen och omfattningen av sekvesterns befogenheter är det, med hänsyn till att reglerna därom icke i egentlig mening kodifierats, förenat med en viss svårighet att tillrättalägga dem, varför de också endast schematiskt kunna antydas. Sekvestrationsinstitutet torde i stort sett innefatta förvaltningsåtgärder av alla slag, från en mindre intensiv förvaltning till likvidation. Sporadiskt möter väl en föreskrift, att företagets förmögenhetsbestånd endast i undantagsfall bör minskas genom försäljning o. dyl., men detta motsäges av praxis, som har att uppvisa ständigt återkommande likvidationer av företagen i fråga. Ett ministeriellt cirkulär innehåller också det uttalandet, att den normala affärsdriften endast undantagsvis får upprätthållas och att den naturliga följden härav är företagets nedläggande. Sekvesterns rörelsefrihet är emellertid i hög grad begränsad; utan medgivande av domstol får han ej företaga förvaltningsåtgärder av mer betydande omfattning, sålunda givetvis icke likvidation. Den verksamhet han på egen hand får utföra torde inskränka sig till en avveckling av de löpande affärerna. Inflytande medel, som ej tarvas för löpande utgifters bestridande, skola av sekvestern deponeras hos la Caisse des dépôts et consignations.

Kollektiv- eller generalsekvestration omfattar all slags fientlig förmögenhet, som befinner sig hos banker, offentliga ämbetsmän, i nederlag, dockor, magasins généraux och hos järnvägarna. Kollektivsekvestrationen kommer till stånd genom en av domstolspresidenten avkunnad ordonnance générale, som avser all inom jurisdiktionsområdet befintlig egendom av förenämnt slag. Sekvestrationen äger endast karaktär av ett slags skingringsförbud, innefattande förbud för innehavare av egendomen att lämna densamma från sig.

Mycket ingående stadganden hava i Frankrike givits angående registrering av fientlig förmögenhet och om uppgifter rörande affärsförbindelser med fienden.

Ryssland. *Rysslands* lagstiftning på förevarande område innefattar huvudsakligen

föreskrifter rörande uppsikt över fientliga företag, tvångslikvidation av dessa samt upphävande av fiendens besittning av jord.

Beträffande uppsikt givas bestämmelser i förordningar av den 31 december 1914, den 16 mars 1915 och den 4 april 1915 (allt gamla stilen). Enligt den förstnämnda förordningen angivas föremålen för uppsikten enligt en princip, som förestavas av handelsförbudets gestaltning. Som på annat ställe påpekats ligger nationalitetsprincipen till grund för detta, med den inskränkning, att inom Ryssland bosatta fientliga undersåtar ej träffas av detsamma. I överensstämmelse härmed avser uppsikten — som tjänar att förebygga överträdelse av handelsförbudet — endast sådana företag, som ägas av utom Ryssland bosatta fientliga undersåtar ävensom bolag, som bildats enligt de fientliga ländernas lagar och på grund av särskilt tillstånd driva rörelse inom Ryssland. Sedermera — jämlikt de båda senare nämnda förordningarna — indragas under uppsikten jämväl företag, som ägas av inom Ryssland bosatta fientliga undersåtar. Kontrollen utövas av särskilt förordnade statsinspektörer, och avser de till företaget inflytande medel och deras användning. Inspektör har tillgång till böcker, handlingar och lokaler; han skall — utan att i regel ingripa i förvaltningen — övervaka, att beslut och åtgärder, som vidtagas av styrelsen, icke strida mot riksintressena och äger därför makt att inlägga förbud mot företagande av åtgärd.

Delvis parallellt med ovan omförmälda kontrollåtgärder har pågått en lagstiftning, som åsyftar upphörande resp. tvångslikvidation av fientliga företag Författningar på området äro bl. a. av den 11 januari 1915 och den 10 maj s. å. (gamla stilen). Av föreskrifterna i fråga beröras industriella och kommersiella företag, som innehavas helt eller till en del av fientlig utlänning, därunder inbegripen jämväl i Ryssland bosatt fiende. Utanför stå emellertid aktiebolag, som bildats enligt rysk lag, ehuru fiender äro delägare däri (beträffande dessa givas särskilda föreskrifter). Enligt den första författningen angives blott en viss tidpunkt, inom vilken företagen skola upphöra med sin verksamhet, däremot inga bestämmelser om likvidation; det tillkommer sålunda företagets innehavare att på sätt, som han finner lämpligt, upplösa eller överlåta affären. Den senare lagen utfyllde ifrågavarande lucka, som förmenades allvarligt äventyra bl. a. borgenärernas intressen. Utmärkande för de likvidationsbestämmelser, som gåvos i författningen av den 10 maj 1915, är bl. a. de garantier, som träffats för att värna riksintressena på bekostnad kan man säga av den utländska innehavarens intresse; denne sättes därför helt och hållet utanför likvidationen; till likvidator kan endast utses person av icke-fientlig nationalitet.

Den ryska tvångslagstiftningen rörande rättigheter till fast egendom träffar dels undersåtar i de fientliga länderna, dels till Ryssland från dessa länder invandrade personer.

Beträffande den förra gruppen givas stadganden i förordningar den 22 september 1914 och den 2 februari 1915 (gamla stilen). Å ena sidan stadgas förbud för sådan undersåte att förvärva fast egendom ävensom begränsade rättigheter därtill (nyttjanderätt o. s. v.). Undantag göres blott för förhyrande

av bostad — dock består även härutinnan förbud med avseende å vissa uppräknade guvernement. Å andra sidan föreskrives upphävande av rättigheter till fast egendom inom vissa guvernement. Likvidationen avser såväl nyttjanderätter som äganderätt. De förra förklaras förlora sin giltighet inom viss tid, och beträffande egendom stadgas tvång att inom en kortvarig frist föranstalta om frivillig försäljning av egendomen vid äventyr att densamma utropas å offentlig auktion.

För invandrare av fientligt nationalitetsursprung gälla enligt förordnande den 2 februari 1915 stadganden av något ringare omfattning. Tvångslikvidation av redan förvärvade rättigheter äger sålunda endast rum inom vissa angivna områden.

Centralmakterna. *Centralmakternas* lagstiftning på förevarande område är inom de till gruppen hörande länderna gestaltad efter i stort sett gemensamma principer. Författningar i ämnet äro bl. a.: i Tyskland förordningen den 4 september 1914, den 22 oktober 1914, den 26 november 1914, den 7 oktober 1915 och den 10 februari 1916, i Österrike förordningen den 22 oktober 1914, den 7 oktober 1915 och den 29 juli 1916 samt i Ungern förordningen den 23 oktober 1914.

Inom den första fasen av centralmakternas ifrågavarande lagstiftning gåvos blott stadganden rörande tillsyn, som avse att förhindra en skötsel av ifrågavarande företag, som står i strid med rikets intressen. I enlighet härmed tillkommer tillsyningsman — som i Tyskland förordnas av Landeszentralbehörden — bl. a. att förbjuda företagandet av förvaltningsåtgärd ävensom att granska böcker och handlingar; däremot omhänderhaves förvaltningen i sin helhet av den hittillsvarande ledningen. Föremål för tillsyn äro endast affärsföretag.

Jämsides med lagstiftningen rörande tillsyn gåvos även för särskilt fall föreskrifter om insättande av en förvaltare (Vertreter), nämligen i händelse att företaget saknade ledare eller dessa icke behörigen omhänderhade affärsrörelsen. Inom ramen av de av tillsyningsman meddelade föreskrifter har förvaltare att avsluta löpande affärer samt att i och för avvecklingen av dessa ingå nya. Ifrågavarande form av förvaltning äger sålunda en starkt begränsad omfattning.

Ett annat förhållande gäller däremot om den art av tvångsförvaltning, som centralmakterna i repressaliesyfte snart nog tvungos att genomföra och som efterträdde det förut omtalade tillsynsinstitutet. Genom anordnande av tvångsförvaltning lägges företagets ledning helt och hållet i händerna på den vederbörligen förordnade förvaltaren. Denne är befogad att företaga alla slags rättshandlingar med avseende på affären. Han äger fortsätta driften i dess fulla omfattning eller inskränka sig till att avveckla löpande affärer. Efter slutförande av dessa äger jämväl förvaltaren i Tyskland — likartade regler gälla i Österrike — för den händelse företaget utgöres av bolag med säte inom landet, att på yrkande av tysk bolagsman, med bifall av Landeszentralbehörde, upplösa företaget. Likvidationen måste dock stadfästas av rikskanslern. Denne äger dessutom — från-

sett nu berörda slags likvidation — att förordna om företags likvidation. Tillgängliga överskott, som tillkomma fientlig delägare, deponeras i riksbanken. Till en början kunde endast affärsföretag i egentlig mening underkastas tvångsförvaltning, men sedermera utsträcktes — åtminstone i Tyskland — institutets räckvidd att omfatta jämväl alla slags företaget tillhöriga förmögenhetsvärden samt dödsbon ävensom — efter förordnande av rikskanslern i varje särskilt fall — förmögenhetsvärden i allmänhet.

Korresponderande mot den fientliga lagstiftningen hava — åtminstone i Tyskland — vid sidan av förut nämnda åtgärder tvångsföreskrifter av visst slag meddelats rörande all i riket befintlig fientlig förmögenhet. Förbud stadgas å ena sidan mot varje förskjutning, genom överlåtelse eller annorledes, av äganderätt till fientlig egendom, å den andra mot bortförande ur landet av sådan egendom. I anslutning härtill står en grupp bestämmelser rörande förpliktelse att till offentlig myndighet göra anmälan om i riket befintlig förmögenhet av ifrågavarande slag.

Nils Rabenius.

Rättelser:

Sid.	25	rad 2	uppifrån	*står:*	Konung
				läs:	Kungl. Maj:t
»	36	» 16	»	*står:*	Konungens
				läs:	Kungl. Maj:ts
»	107	» 9	nedifrån	*står:*	ägaren
				läs:	ägarne
»	127	» 5	uppifrån	*står:*	Denna lag träder i kraft den samt
				läs:	Denna lag träder i kraft den . . . samt
»	129	raderna 7 och 8	uppifrån		byta plats
»	132	rad 17	nedifrån	*står:*	rättssystem;
				läs:	rättssystem,
»	135	» 12	»	*står:*	betalning,
				läs:	betalning
»	152	» 7	»	*står:*	bestämmelsen 6 §
				läs:	bestämmelserna i 6 §
»	187	» 11	»	*står:*	promulgationslagen
				läs:	promulgationsförordningen
»	191	» 22	»	*står:*	(§§ 98—102).
				läs:	(§ 103).

161727—II